

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

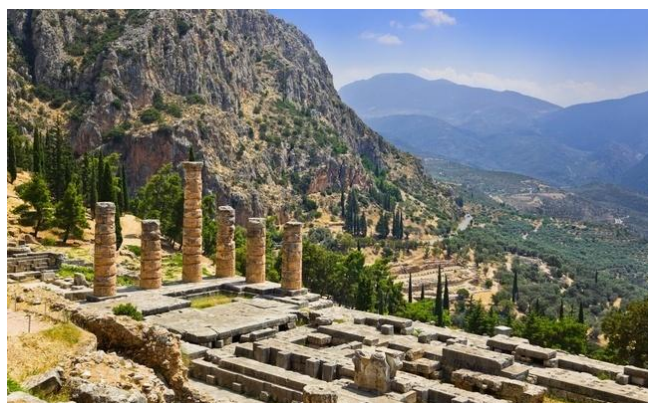
«ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΔΕΛΦΩΝ ΦΩΚΙΔΑΣ**

Διπλωματική Εργασία

Χαλιορής Κωνσταντίνος

A.M. 2165113

Αθήνα, 2018

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Δρ. Μητούλα Ρ.

(Επιβλέπουσα)

**Καθηγήτρια, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο**

Δρ. Θεοδωροπούλου Ε.

(Μέλος)

**Καθηγήτρια, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο**

Δρ. Καλδής Π.

(Μέλος)

**Καθηγητής, Τμήματος Οινολογίας και Τεχνολογίας Ποτών, ΤΕΙ
Αθήνας**

Εγώ, ο Χαλιορής Κωνσταντίνος δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1)** Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

- 2)** Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Στους γονείς μου Ελένη και Μάνο, την αδελφή μου Ντέπυ και στους πραγματικούς φίλους που είναι πάντα δίπλα μου.

«Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη
γης.

Αν δε σωθεί, εγώ φταίω.»

Νίκος Καζαντζάκης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω σε αυτό το σημείο την Δρ. Μητούλα Ρ. καθηγήτρια μου στο τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας της σχολής Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών στην Αθήνα και επιβλέπουσα καθηγήτριά στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αρχικά για την πολύτιμη βοήθειά της στο υπό εξέταση έργο αλλά περισσότερο από όλα για τις μοναδικές γνώσεις που μου έχει μεταλαμπαδεύσει τα τελευταία χρόνια. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω και όλους τους καθηγητές της σχολής που φοιτούσα, τον καθένα ξεχωριστά, για ότι μου έχουν προσφέρει αλλά και για όλες τις προσπάθειες που έκαναν, παρά τις αντίξοες συνθήκες των εποχών, ώστε όλα τα παιδιά του τμήματός μας να λάβουμε τα απαραίτητα εφόδια για να προχωρήσουμε μόνοι μας εκτός σχολής.

Χαλιορής Κωνσταντίνος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας, όπως δηλώνει και ο τίτλος της, αποτελεί η αποτίμηση της συμβολής του πολιτισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη του Δήμου Δελφών, ενός Δήμου με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Αρχικά, έγινε προσπάθεια για μία πλήρη περιγραφή του πολιτισμικού αποθέματος του Δήμου μέσω της καταγραφής της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια, ιχνογραφούνται οι κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις του τουρισμού στην περιοχή και με τι πρόσημο αυτές αποτυπώνονται στην τοπική κοινωνία του Δήμου Δελφών. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα, ενώ διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο σε διακόσιους ογδόντα πέντε (285) καταναλωτές και επιχειρηματίες της περιοχής του Δήμου Δελφών.

Για τη σύνοψη, ταξινόμηση και παρουσίαση των πρωτογενών δεδομένων μας, χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι της περιγραφικής στατιστικής. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία, παρουσιάζονται τα ποσοστά που αντιστοιχούν στις απαντήσεις των ερωτώμενων σε κάθε μία ερώτηση ξεχωριστά μέσω πινάκων και διαγραμμάτων, καταλήγοντας σε δώδεκα συμπεράσματα. Χαρακτηριστικότερο από όλα, το γεγονός ότι το 100% των ερωτηθέντων θεωρεί πως ο δήμος Δελφών έχει μία πολύ σημαντική πολιτιστική κληρονομιά. Η κατεύθυνση προς την οποία θα πρέπει να κινηθεί η πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, είναι η πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς και η επιδίωξη προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού, παράλληλα με τη δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων φιλοξενίας με παραδοσιακές πινελιές και προγραμμάτων πολιτιστικής εκπαίδευσης. Τέλος, βασικό συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι προτάθηκαν 5 πολιτιστικές διαδρομές που συμπεριλαμβάνουν όλα τα σημαντικά μνημεία του Δήμου Δελφών.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική κληρονομιά, βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτιστική κληρονομικά και περιβάλλον, Δήμος Δελφών

ABSTRACT

The purpose of this paper, as the title suggests, is to assess the contribution of culture to the sustainable development of the Municipality of Delphi, a municipality with particular characteristics. Initially, an attempt was made to provide a complete description of the cultural reserve of the Municipality through the recording of the material and intangible cultural heritage. Next, the social and economic impacts of tourism in the region are traced and the signs are reflected in the local community of the Municipality of Delphi. In order to achieve the above objectives, a bibliographic research was carried out and a questionnaire was distributed to two hundred and eighty (285) consumers and businessmen from the Municipality of Delphi.

In order to summarize, classify and present our primary data, the descriptive statistics methods were used. More specifically, in the present paper, we present the percentages corresponding to the respondents' answers to each question individually through tables and diagrams, resulting in twelve conclusions. The 100% of the respondents believe that Delphi has a very important cultural heritage. The direction that the cultural tourism must develop in the region is to take place is the organization of cultural events throughout the year and the pursuit of attraction of cultural tourism, alongside the creation of modern hospitality facilities with traditional touches and cultural education programs. Finally, the main conclusion of the research is that 5 cultural routes were proposed, including all the important monuments of the Municipality of Delphi.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainable Development, heritage and environment, Municipality of Delphi

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ABSTRACT	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	13
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	16
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	18
ΚΕΦ.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	20
1.1 ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	20
1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	22
1.3 ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ	27
ΚΕΦ.2 Ο ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΦΩΝ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	31
2.1.ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ –ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ	31
Ιστορία και ιστορική αναδρομή.	35
α. Αρχαίοι χρόνοι.	35
β. Μεσαιωνικοί χρόνοι.....	36
γ. Νεώτεροι χρόνοι.....	38
2.2 ΥΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΔΕΛΦΩΝ.....	40
2.2.1 Ο Αρχαιολογικός χώρος των Δελφών	40
2.2.1.1 Το μαντείο των Δελφών	40
2.2.1.2 Οι χρησμοί της Πυθίας	49
2.2.1.3 Ο ομφαλός των Δελφών.....	53
2.2.1.4 Τα υπόλοιπα οικοδομήματα:	56
2.2.1.5 Τα αναθήματα	56
2.2.1.6 Ναός του Απόλλωνα.....	59
2.2.1.7 Ο θησαυρός των Αθηναίων.....	63
2.2.1.8 Πολυγωνικός τοίχος των Δελφών	64
2.2.1.9 Ο θησαυρός των Σιφνίων	66
2.2.1.10 Η στοά των Αθηναίων	71
2.2.1.11 Θέατρο των Δελφών.....	73
2.2.1.12 Ιερά οδός.....	75
2.2.1.13 Το Γυμνάσιο των Δελφών.....	76
2.2.1.14 Κασταλία Κρήνη	78
2.2.1.15 Αρχαίο Στάδιο Δελφών.....	80

2.2.1.16 Θόλος Αθηνάς Προναίας.....	82
2.2.1.17 Το ανάθημα του Δαόχου.....	85
2.2.1.18 Λέσχη των Κνιδίων	86
2.2.2 Η αρχαία πόλη Λίλαια	89
2.2.3 Η «Ιερά Χώρα»	95
2.2.4 Αρχαία Δυτική Λοκρίδα. Εσπέριοι Λοκροί	100
2.2.5 Μουσεία στο δήμο Δελφών.....	104
2.2.5.1 Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών	104
2.2.5.2 Αρχαιολογικό μουσείο Άμφισσας.....	111
2.2.5.3 Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας.....	116
2.2.5.4 Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου.....	118
2.2.5.4 Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου	127
2.2.5.5 Λαογραφικό Μουσείο Επταλόφου	128
2.2.5.6 Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού	129
2.2.5.7 Μουσείο Μάχης στη θέση «Χάνι της Γραβιάς».....	131
2.2.5.8 Μουσείο Δελφικών Εορτών - Μουσείο Άγγελου & Εύας Σικελιανού	132
2.2.6 Πολιτιστικά Κέντρα.....	138
2.2.6.1 Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο στους Δελφούς.....	138
2.2.7 Βυζαντινά και Μεσαιωνικά μνημεία.....	140
2.2.7.1 Το Κάστρο των Σαλώνων	140
2.2.7.2 Η Καστριώτισσα	141
2.2.7.3 Γεφύρια Στρώμης.....	143
2.2.7.4 Κρήνες στο Χρισσό Παρνασσίδος.....	144
2.2.8 Διατηρητέα Κτίρια.....	145
2.2.8.1 Δημαρχείο Γαλαξιδίου	145
2.2.8.2 Καποδιστριακό Σχολείο Γαλαξιδίου	146
2.2.8.3 Παλαιό Σχολείο Χρισσού	147
2.2.8.4 Φάρος Ψαρομύτας.....	148
2.2.8.5 Μητρόπολη Άμφισσας.....	150
2.2.8.6 Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.....	151
2.3 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	153
2.3.1 Προσωπικότητες των Γραμμάτων, των Τεχνών και της Πολιτικής.....	153
2.3.1.1 Οπλαρχηγός Πανουργιάς (1759 ή 1767-1834)	155
2.3.1.2 Ησαΐας Επίσκοπος Σαλώνων (1778-1821)	158

2.3.1.3 Γιάννης Γκούρας (1771—1826)	160
2.3.2 Λαογραφία	161
2.3.2.1 Το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα	161
2.3.3 Παραδοσιακά Επαγγέλματα	164
2.3.3.1 Βυρσοδεψία	165
2.3.3.2 Κωδωνοποιία.....	166
2.3.4 Πολιτιστικές Εκδηλώσεις σήμερα	168
ΚΕΦ. 3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	174
3.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	174
ΚΕΦ. 4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	175
ΚΕΦ. 5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΔΕΛΦΩΝ	192
5.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟ ΔΕΛΦΩΝ	192
5.1.1 Οριοθέτηση Περιοχής	192
5.1.2 Χάρτης Οριοθέτησης.....	194
5.1.3 Γεωφυσικά – Οικονομικά Γεωπολιτικά Στοιχεία.....	194
5.1.4 Πολιτιστικά Κέντρα.....	195
5.1.5 Τοπική Γευσιγνωσία	196
5.1.6 Ορισμός Πολιτισμού	198
5.1.7 Καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.	199
5.1.8 Συμβολή του πολιτισμού στην ανάπτυξη της περιοχής.	203
5.2 1η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ - ΧΩΡΟΙ	205
5.2.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής	205
5.2.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής	206
5.2.3 Περιγραφή Μνημείων.....	206
5.2.4 Χρήσιμες Πληροφορίες	211
5.3 2η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ	213
5.3.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής	213
5.3.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής	213
5.3.3 Περιγραφή Μνημείων.....	213
5.3.4 Χρήσιμες Πληροφορίες	215
5.4 3η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΝΗΜΕΙΑ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	216
5.4.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής	216
5.4.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής	217
5.4.3 Περιγραφή Μνημείων.....	217

5.4.4 Χρήσιμες Πληροφορίες	219
5.5 4η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ	220
5.5.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής	220
5.5.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής	221
5.5.3 Περιγραφή Μνημείων	221
5.5.4 Χρήσιμες Πληροφορίες	224
5.6 5η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΑ ΜΕΡΗ	225
5.6.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής	225
5.6.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής	225
5.6.3 Περιγραφή Μνημείων	225
5.6.4 Χρήσιμες Πληροφορίες	227
5.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ	228
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	229
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	233
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	241
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	249
Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	249

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Οι τρεις πυλώνες της Βιώσιμης ανάπτυξης	26
Εικόνα 2. Ο Απόλλωνας σκοτώνει τον Πύθωνα – Παράσταση σε ανάγλυφο.....	42
Εικόνα 3. Το μαντείο των Δελφών	44
Εικόνα 4. Τα 147 Δελφικά Παραγγέλματα	45
Εικόνα 5. Η ιέρεια του Μαντείου των Δελφών – Έργο του John Collier - Art Gallery of South Australia.....	49
Εικόνα 6. Η Δελφική Σίβυλλα – Έργο του Μιχαήλ Άγγελου (1508-1512)- Παρεκκλήσι του Βατικού, Καπέλα Σιξτίνα (οροφή).....	52
Εικόνα 7. Ο Ομφαλός των Δελφών.....	54
Εικόνα 8. Ανάγλυφο από το ναό του θεού Απόλλωνα στην Αίγινα, που δείχνει τον Πύθιο Απόλλωνα να κρατά φιάλη και κιθάρα πάνω από τον Δελφικό Ομφαλό (350π.Χ).....	54
Εικόνα 9. Λεπτομέρεια από ερυθρόμορφο αμφορέα που παρουσιάζει την δολοφονία του Νεοπτόλεμου στους Δελφούς,	55
Εικόνα 10. Ο Ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς.....	61
Εικόνα 11. Ερείπια του ναού του Απόλλωνα την εποχή της ανακάλυψης 1915-Η ταράτσα του Ναού.....	61
Εικόνα 12. Το σχέδιο του Ιερού του Απόλλωνα, των Δελφών.....	62
Εικόνα 13. Ο Θησαυρός των Αθηναίων	64
Εικόνα 14. Ο Πολυγωνικός τοίχος των Δελφών	65
Εικόνα 15. Η πρόσοψη από τον Θησαυρό των Σιφνίων.....	67
Εικόνα 16. Η Καρυάτιδα που έχει σωθεί από τον Θησαυρό των Σιφνίων έκθεμα στο Μουσείο των Δελφών.....	68
Εικόνα 17. Η Ανατολική Πλευρά της ζωοφόρου του Θησαυρού των Σιφνίων	69
Εικόνα 18. Η Βόρεια Πλευρά της ζωοφόρου του Θησαυρού των Σιφνίων.....	70
Εικόνα 19. Αναπαράσταση της Βόρειας Πλευράς του Θησαυρού των Σιφνίων	70
Εικόνα 20. Το Ανατολικό Αέτωμα του Θησαυρού των Σιφνίων.....	71
Εικόνα 21. Η στοά των Αθηναίων	72
Εικόνα 22. Το Αρχαίο θέατρο των Δελφών.....	74
Εικόνα 23. Η Ιερά Οδός στους Δελφούς.....	76
Εικόνα 24. Η περιοχή του Αρχαίου Γυμνασίου στους Δελφούς.....	77
Εικόνα 25. Καστάλια Κρήνη.....	80
Εικόνα 26. Τμήμα γωνιακής σίμης με υδρορρόη - λεοντοκεφαλή, Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών	80
Εικόνα 27. Το στάδιο των Δελφών.....	82
Εικόνα 28. Αποψη της θόλου από το ιερό της Αθηνάς Προναίας στους Δελφούς	83
Εικόνα 29. Η θόλος από το ιερό της Αθηνάς Προναίας - Ψηφιακή ανακατασκευή του ναού	84
Εικόνα 30. Αναπαράσταση του 1892-93 του C. Robert στους δύο πίνακες του Πολυγνώτου από τη Λέσχη των Κνιδίων με βάση την περιγραφή του Πausανία.....	88
Εικόνα 31. Ηλέσχη των Κνιδίων.....	89
Εικόνα 32. Η αρχαία πόλη Λίλαια.....	90
Εικόνα 33. Ο τάφος του βασιλεία Λοκρού στο Γαλαξίδι, στην αρχαία Οιάνθεια	104
Εικόνα 34. το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών.....	105

Εικόνα 35. Η Σφίγγα των Ναξίων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών.....	108
Εικόνα 36. Το άγαλμα του Ηνίοχου.....	110
Εικόνα 37. Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας.....	112
Εικόνα 38. Κάτοψη του Μουσείου της Άμφισσας.....	113
Εικόνα 39. Μουσείο της Άμφισσας – Αίθουσα εκθεμάτων	115
Εικόνα 40. Μουσείο της Άμφισσας – Εκθέματα.....	116
Εικόνα 41. Χηρόλακας – Πλατεία Ηρώων Γαλαξίδι	120
Εικόνα 42. Το Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου.....	122
Εικόνα 43. Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου – εκθέματα.....	122
Εικόνα 44. Νομισματική Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου	123
Εικόνα 45. Πίνακες με ιστιοφόρα από τη Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου	125
Εικόνα 46. Γραμματόσημα από τη Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου	127
Εικόνα 47. Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου	128
Εικόνα 48. Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης.....	129
Εικόνα 49. Παραδοσιακές ενδυμασίες στο Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού.....	130
Εικόνα 50. Παραδοσιακές ενδυμασίες στο Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού.....	130
Εικόνα 51. Το Χάνι της Γραβιάς.....	131
Εικόνα 52. Το Μουσείο των Δελφικών Εορτών	134
Εικόνα 53. Απόκομμα από την εφημερίδα Ακρόπολις, Μαΐος 1930, Αφιέρωμα στην Εύα Πάλμερ – Σικελιανού και τις Β' Δελφικές Εορτές.	135
Εικόνα 54. Αφίσα για την παράσταση του Προμηθέα Δεσμώτη των Πρώτων Δελφικών Εορτών.....	135
Εικόνα 55. Αρχαία Παράσταση του Πυρρίχιου Χορού	136
Εικόνα 56. Απαράσταση του Πυρρίχιου Χορού στις Α' Δελφικές Γιορτές	136
Εικόνα 57. Γραμματόσημο με τη φιγούρα του ποιητή Α. Σικελιανού	137
Εικόνα 58. Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο στους Δελφούς.....	138
Εικόνα 59. Το θέατρο Φρύνιχος στους Δελφούς	139
Εικόνα 60. Το Κάστρο της Άμφισσας γνωστό ως Κάστρο των Σαλώνων	140
Εικόνα 61. Η Καστριώτισσα	142
Εικόνα 62. Γεφύρια Στρώμης	143
Εικόνα 63. Βρύση στο Χρισσό του 1905	144
Εικόνα 64. Δημαρχείο Γαλαξιδίου	145
Εικόνα 65. Άποψη Καποδιστριακού Σχολείου Γαλαξιδίου.....	146
Εικόνα 66. Άποψη Παλαιού Δημοτικού Σχολείου στο Χρισσό Δελφών	147
Εικόνα 67. Ανακαινισμένο Δημοτικό Σχολείου στο Χρισσό Δελφών όπου στεγάζεται το Εθνικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού.....	147
Εικόνα 68. Ο Φάρος Ψαρομύτα	149
Εικόνα 69. Εσωτερικό από το Φάρο Ψαρομυτά	149
Εικόνα 70. Η Μητρόπολη Άμφισσας	150
Εικόνα 71. Ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Φωκίδα.....	152
Εικόνα 72. Το τέμπλο στο Ναό Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Φωκίδα	152
Εικόνα 73. Άμφια του Δεσπότη Σαλώνων Ησαΐα.....	159
Εικόνα 74. Ιστορικό Μουσείο του Δεσπότη Σαλώνων Ησαΐα στη Δεσφίνα	159

Εικόνα 75. Φωτογραφίες από την μελέτη ανάπλασης της Χάρμαινας.....	166
Εικόνα 76. Παραδοσιακά κουδούνια	168
Εικόνα 78. Αφίσα από την πολιτιστική εκδήλωση « Η Νύχτα των Στοιχειών»	169
Εικόνα 83. Πρόσκληση για την ομιλία «Περί Μουσικοχορευτικής Παράδοσης της Φωκίδας», Δεκέμβριος 2016.....	170
Εικόνα 79. Πρόσκληση για εκδήλωση με θέμα «Το Δημοτικό τραγούδι στον αγώνα της Ρούμελης – Αφιέρωμα στους τοπικούς ήρωες», Απρίλιος 2017	170
Εικόνα 82. Πρόσκληση για τις εκδηλώσεις εορτασμού της Επετείου Κηρύξεως της Επανάστασεως στη Ρούμελη (24 Μαρτίου 1821) από τον Εθνεγέρτη Επίσκοπο Σαλώνων Ησαΐα και τον θρυλικό οπλαρχηγό Πανουργιά Πανουργιά, Μαρτίος 2017. .	171
Εικόνα 80. Πρόσκληση για την εκδήλωση αφιέρωμα στα «90 χρόνια από την Αναβίωση των Πρώτων Δελφικών Εορτών», του Άγγελου και της Εύας Σικελιανού, Ιούνιος 2017	172
Εικόνα 81. Εκδηλώσεις για την Ρουμελιώτικη Κουζίνα στο λιμάνι του Γαλαξιδίου, Μάιος 2017	172
Εικόνα 84. Ανάρτηση στο Tourism Awards για το βραβείο του Δήμου Δελφών, 2017	173
Εικόνα 85. Χάρτης Οριοθέτησης Δήμου Δελφών.....	194
Εικόνα 86. 1 ^η Πολιτιστική Διαδρομή.....	206
Εικόνα 87. Ενότητες Μουσείου Δελφών.....	207
Εικόνα 88. 2 ^η Πολιτιστική Διαδρομή.....	213
Εικόνα 89. 3 ^η Πολιτιστική Διαδρομή.....	217
Εικόνα 90. 4 ^η Πολιτιστική Διαδρομή.....	221
Εικόνα 91. 5 ^η Πολιτιστική Διαδρομή.....	225

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Φύλο.....	175
Γράφημα 2: Μορφωτικό επίπεδο.....	175
Γράφημα 3. Οικογενειακή κατάσταση.....	176
Γράφημα 4. Παιδιά στην οικογένεια	176
Γράφημα 5. Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα.....	177
Γράφημα 6. Επαγγελματική δραστηριότητα	177
Γράφημα 7. Τόπος διαμονής.....	178
Γράφημα 8. Συχνότητα επίσκεψης στο Δήμο Δελφών	178
Γράφημα 9. Λόγος επίσκεψης στον δήμο Δελφών	179
Γράφημα 10. Δήμος Δελφών ως προορισμός.....	179
Γράφημα 11. Λόγοι για να προτιμήσεις κάποιος τον δήμο Δελφών	180
Γράφημα 12. Επίσκεψη σε μνημεία του δήμου Δελφών	180
Γράφημα 13. Λόγοι μη επίσκεψης στα μνημεία	181
Γράφημα 14. Συμμετοχή σε πολιτιστική εκδήλωση του δήμου Δελφών.....	181
Γράφημα 15. Λόγοι μη επίσκεψης σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.....	182
Γράφημα 16. Δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο	182
Γράφημα 17. Κατηγορία τουρισμού εφικτή για τον δήμο Δελφών	184
Γράφημα 18. Κατηγορίες πολιτιστικού τουρισμού που μπορούν να υποστηριχτούν από τον δήμο Δελφών.....	185
Γράφημα 19. Ικανοποίηση από τους τουρίστες που επισκέπτονται τον δήμο Δελφών.....	185
Γράφημα 20 . Ικανοποίηση από την τοπική αυτοδιοίκηση ως προς την προβολή της περιοχής.....	186
Γράφημα 21. Σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι των Δελφών ανάλογα με τα άτομα που τους έχουν επισκεφθεί.....	188
Γράφημα 22. Σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι των Δελφών ανάλογα με τα άτομα που τους έχουν επισκεφθεί.....	189
Γράφημα 23. Τα σημαντικότερα μουσεία ανάλογα με τον αριθμό ατόμων που τα έχουν επισκεφθεί.....	190
Γράφημα 24. Τα σημαντικότερα Βυζαντικά και Μεσαιωνικά μνημεία ανάλογα με τον αριθμό ατόμων που τα έχουν επισκεφθεί.....	191
Γράφημα 25. Τα σημαντικότερα διατηρητέα κτίρια ανάλογα με τον αριθμό των επισκεπτών τους.....	191

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Δραστηριότητες δήμου Δελφών.....	183
Πίνακας 2 .Κατευθύνσεις για τουριστική ανάπτυξη της περιοχής	187

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά ενός τόπου που παραδίδονται από γενιά σε γενιά και συντίθενται είτε από υλικά ή άυλα κατάλοιπα και μνημεία, αποτελούν αναμφίβολα το σημαντικότερο ίσως στοιχείο αναφοράς και αυτοπροσδιορισμού του εκάστοτε τόπου. Γνωρίζοντας και ερχόμενοι σε επαφή με αυτά τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μίας περιοχής δεν έχουμε παρά να ωφεληθούμε, καθώς η γνώση αυτών θα μας υποδείξει και τα ειδικά χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει η τοπική ανάπτυξη με σκοπό την βιωσιμότητα. Για τον λόγο αυτό κρίθηκε απαραίτητη μία λεπτομερής καταγραφή και απαρίθμηση της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς του Δήμου Δελφών. Ο Δήμος Δελφών διαθέτοντας στο έδαφός του αρχαία μνημεία παγκόσμιας εμβέλειας, στο δρόμο προς την ανάπτυξή του ελλοχεύει ο κίνδυνος να δοθεί έμφαση στην αρχαία κληρονομιά του και να παραληφθούν από το πλάνο της ανάπτυξης στοιχεία εξίσου σημαντικά που αφορούν στον άυλο πολιτισμό, αλλά και στον φυσικό πλούτο της περιοχής.

Η περιοχή των Δελφών είναι γεμάτη από αρχαία θέατρα- στάδια, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους, μουσεία, βυζαντινούς ναούς και μονές, μεσαιωνικά κάστρα, μέσα σε ένα πλούσιο φυσικό τοπίο. Ένα τόπος προνομιούχος σε φυσικό κάλος και ιστορικές μνήμες, σημαντικές όχι μόνο για τον ελληνικό πολιτισμό αλλά και τον παγκόσμιο.

Για τον λόγο αυτό, και στο πλαίσιο μίας πιο σφαιρικής μελέτης του πολιτισμικού αποθέματος του Δήμου Δελφών, και γνωριμίας με τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του καταγράφηκαν και τα στοιχεία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς του Δήμου. Ωστόσο, όσον αφορά στην καταγραφή της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου, όπως ήταν αναμενόμενο, υπάρχουν πλείστες βιβλιογραφικές πηγές. Δυστυχώς, αυτό δεν συμβαίνει στον ίδιο βαθμό για την λαογραφία και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, των οποίων οι βιβλιογραφικές πηγές είναι αρκετά λιγότερες και περιορίζονται σε ορισμένες παλαιότερες έρευνες. Για την διερεύνηση των απόψεων, των γνώσεων και των προτάσεων των κατοίκων της περιοχής για την πολιτιστική ανάπτυξη του Δήμου Δελφών,

απαραίτητη κρίθηκε η διενέργεια εμπειρικής έρευνας με σχετικό ερωτηματολόγιο. Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο κύρια μέρη: το ερευνητικό και το θεωρητικό, το κάθε ένα από τα οποία αναλύεται σε επιμέρους ενότητες και στάδια εφαρμογής και έρευνας.

ΚΕΦ.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ήδη από την δεκαετία του 1970 υπήρξε η ανάγκη για την ανάπτυξη ενός θεσμικού πλαισίου το οποίο θα αντιμετώπιζε τα παγκόσμιας κλίμακας περιβαλλοντικά προβλήματα που προέκυψαν από την βιομηχανική επανάσταση. Συνακόλουθη με την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών των ανεπτυγμένων χωρών ήταν και η αύξηση του οικολογικού αποτυπώματος αυτών.

Το θεωρητικό πλαίσιο για την βιώσιμη ανάπτυξη αναπτύχθηκε την περίοδο μεταξύ 1972 και 2012, μέσω μιας σειράς διεθνών διασκέψεων. Η πρώτη συνάντηση της διεθνούς κοινότητας για την από κοινού εξέταση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών αναγκών πραγματοποιήθηκε στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον, στη Στοκχόλμη το 1972. Η διάσκεψη αυτή οδήγησε στη δημιουργία του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, γνωστό ως UNEP (United Nations Environment Programme) καθώς και στην ίδρυση Υπουργείων Περιβάλλοντος σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο. (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, 2017) Με σκοπό την διασφάλιση της εφαρμογής των παραπάνω οδηγιών ιδρύθηκε η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Βιώσιμη Ανάπτυξη. (Μητούλα, et al., 2008)

Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον αποτελεί μέχρι σήμερα, κυρίαρχη παγκόσμια περιβαλλοντική αρχή που καθορίζει το παγκόσμιο περιβαλλοντικό πρόγραμμα και προωθεί τη συνεπή εφαρμογή της περιβαλλοντικής διάστασης της αειφόρου ανάπτυξης στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών και χρησιμεύει ως έγκριτος υποστηρικτής του παγκόσμιου περιβάλλοντος. (UNEP, 2017)

Τα 113 κράτη που συμμετείχαν προέβησαν στην υιοθέτηση μιας Διακήρυξης, Stockholm Declaration, η οποία περιέχει 26 Αρχές και 109 συστάσεις, Action Plan. Σημαντικό σε αυτή την Διακήρυξη είναι το άρθρο 8, σύμφωνα με το οποίο, η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται με την βελτίωση της ποιότητας ζωής και το

περιβάλλον όχι μόνο προσδιορίζει την ποιότητα αυτή αλλά και αποτελεί προϋπόθεση της. (Δημητρόπουλος, 2003)

Η σύνδεση του περιβάλλοντος με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη πρωτοεμφανίζεται το 1992, στη Διεθνή Διάσκεψη του Ρίο Ντε Τζανέιρο. Η Διάσκεψη αυτή υπήρξε η κρίσιμη καμπή που εισήγαγε αποφασιστικά τα θέματα του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης στον δημόσιο διάλογο και ότι οι απαραίτητες αλλαγές δεν θα επέλθουν παρά μόνο με αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς εκ μέρους των ίδιων των πολιτών. Στη Συνδιάσκεψη του Ρίο συμμετείχαν 176 Κράτη, όπου υπέγραψαν τη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Rio Declaration), και ψήφισαν 27 άρθρα, τα οποία αποτελούν την «Ατζέντα 21» (Agenda 21), τη Σύμβαση για την Βιολογική Ποικιλότητα (CBD) και τη Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC). (Βογιατζής, 2015) Η 2η αρχή της Διακήρυξης του Ρίου αναφέρει, «σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, τα κράτη έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τους πόρους τους σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές τους πολιτικές, και την ευθύνη να διασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες εντός της δικαιοδοσίας ή του ελέγχου τους δεν βλάπτουν το περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέραν των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας». (UNEP, 2017)

Η Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, υιοθέτησε ένα Σχέδιο Δράσης (Johannesburg Plan of Implementation) και τη Διακήρυξη του Γιοχάνεσμπουργκ, η οποία είναι πιο γενικόλογη σε σχέση με την αντίστοιχη Διακήρυξη του Ρίο. Επίσης αντί για νέες συμφωνίες μεταξύ των κυβερνήσεων, υπογράφηκαν περίπου 300 «πρωτοβουλίες συνεργασίας» και οι οποίες θα αποτελούσαν το βασικό μέσο για την επίτευξη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας (Millennium Development Goals) (Βογιατζής, 2015)

Τέλος η συνδιάσκεψη του Ρίου, το 2012 που ονομάστηκε «RIO +20», υιοθέτησε ένα μη δεσμευτικό κείμενο εργασίας με τον τίτλο «Το μέλλον που θέλουμε», όπου τα 192 κράτη που συμμετείχαν ανανέωσαν τις πολιτικές τους δεσμεύσεις ως προς την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με την υποστήριξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης σε διεθνές επίπεδο και την ενδυνάμωση της UNEP με σκοπό την ανάδειξή της ως Διεθνή Περιβαλλοντική Αρχή. (Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, 2017)

Η πολυπλοκότητα των παγκόσμιων δομών για τη λήψη αποφάσεων αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα που συναντούμε στο περιβάλλον και είναι δύσκολο να βρεθούν λύσεις και να επιτευχθεί ισορροπία ανάμεσα στο νομικό πλαίσιο, τις πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα και τις επιλογές των καταναλωτών, αλλά και το επίπεδο που θα πρέπει να επιδιώξουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα. Η περιβαλλοντική πολιτική είναι πιο αποτελεσματική και αποδοτική όταν ο σχεδιασμός της και η υλοποίησή της πραγματοποιείται σε διαφορετικές κλίμακες, ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε κράτους.

1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι σύνθετη. Χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός που χρησιμοποιήθηκε στην έκθεση της Επιτροπής Brundtland με τίτλο «*Το Κοινό μας μέλλον*» («*Our Common Future*»), ο οποίος ορίζει την βιώσιμη ανάπτυξη την «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες». Οι ανάγκες αυτές δεν αποτελούν μόνο οικονομικά θέματα, αλλά και περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα που στηρίζουν την παγκόσμια ευημερία. (UNEP, 2017)

Η έκθεση Brundtland, το 1987, αναφέρει τη διεθνή ανάγκη να υπάρξει μια πρόοδος ως προς την βιώσιμη ανάπτυξη, δηλαδή την οικονομική ανάπτυξη, η οποία διατηρεί και δεν καταστρέφει τους φυσικούς πόρους και δεν υποβαθμίζει το περιβάλλον. Αντίστοιχα στη Διάσκεψη Κορυφής του Ρίο, το 1992, αναφέρεται ότι «το δικαίωμα στην ανάπτυξη θα πρέπει να εκπληρώνεται ώστε να ανταποκρίνεται με δίκαιο τρόπο στις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές ανάγκες των τωρινών καθώς και των μελλοντικών γενεών. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη δεν είναι μόνο για το περιβάλλον αλλά για την οικονομία και την κοινωνία». Η βιώσιμη ανάπτυξη πλέον, καθορίζει την ατζέντα όλων των διεθνών περιβαλλοντικών διαδικασιών παγκόσμια, εστιάζοντας στις εγχώριες αναπτυξιακές στρατηγικές. (Βογιατζής, 2015) Ο ορισμός αυτός είναι απλός και κατανοητός από τη μία, αλλά επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες και λαμβάνει πολλές προεκτάσεις. (Παπαβασιλείου, 2015)

Στη Διάσκεψη Κορυφής Rio+20, το 2012, γίνεται μια προσπάθεια αντικατάστασης του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» από τους όρους «πράσινη ανάπτυξη» και «πράσινη οικονομία». (Γεροντέλης & Μιχαηλίδου, 2012)

Ως βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να οριστεί ως η δραστηριότητα που μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας περιοχής ή κοινότητας ή περιοχής, είτε η δράση είναι βραχυπρόθεσμη, είτε μακροπρόθεσμη, η οποία δίνει το έναυσμα για την δημιουργία νέων δραστηριοτήτων οι οποίες μπορούν να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής ή της κοινωνίας, χωρίς να επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στο οικοσύστημα. (Παπαβασιλείου, 2015)

Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να ορίσουμε τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης οι οποίες θα πρέπει να εμπεριέχονται σε κάθε σχέδιο δράσης και λήψης αποφάσεων:

1. Η μεγιστοποίηση της ανθρώπινης ευημερίας.
2. Η εξασφάλιση της αποτελεσματικής χρήσης όλων των πλουτοπαραγωγικών φυσικών και μη πόρων
3. Ο καθορισμός του περιβαλλοντικού και κοινωνικού κόστους της ανάπτυξης.
4. Η ύπαρξη και ενίσχυση παραγόντων που κάνουν την επιχείρηση βιώσιμη.
5. Η εξασφάλιση δίκαιας κατανομής των ωφελημάτων από την ανάπτυξη στην παρούσα γενιά.
6. Η εξασφάλιση της αρχής ότι η εξάντληση των φυσικών πόρων δεν θα αποβεί εις βάρος των μελλοντικών γενεών.
7. Η προώθηση της υπεύθυνης διαχείρισης των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος, καθώς και της αποκατάστασης παλαιότερων περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
8. Η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπλώσεων.
9. Δράση εντός των πλαισίων των οικολογικών ορίων και της προστασίας των ζωτικών φυσικών οικοσυστημάτων.
10. Ο σεβασμός των δημοκρατικών και θεσμικών διαδικασιών στη λήψη αποφάσεων.

11. Η υποστήριξη της ελεύθερης επιχειρηματικότητας στα πλαίσια ενός ξεκάθਾਰου και δίκαιου νομοθετικού συστήματος.
12. Η εξασφάλιση της διαφάνειας με την παροχή σε όλους τους ενδιαφερόμενους, πρόσβαση στα στοιχεία των έργων δράσης, ώστε να είναι δυνατοί οι αναγκαίοι έλεγχοι.
13. Η ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ φορέων, για τη καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης και υπευθυνότητας για την λήψη αποφάσεων στηριγμένων σε αξιόπιστες αναλύσεις. (Παπαβασιλείου, 2015)

Παράλληλα ο Δεκλερής (1996) αναφέρει ένα επιμέρους πλέγμα από 12 αρχές, σύμφωνα με το σύνολο των διακηρύξεων των διεθνών κειμένων που έχουν αναφερθεί στη βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτές είναι:

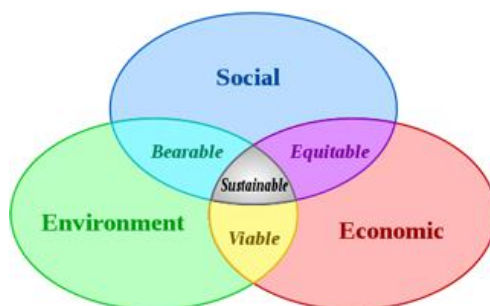
1. Αρχή της δημόσιας οικολογικής τάξης: σύμφωνα με την οποία η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ευθύνη του κράτους.
2. Αρχή της βιωσιμότητας: σύμφωνα με την οποία η διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου είναι πρωτίστης σημασίας και δεν υπάρχουν περιθώρια για περαιτέρω μείωση ή υποβάθμιση.
3. Αρχή της φέρουσας ικανότητας: σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να εκτιμηθεί και να γίνει σεβαστή η τρέχουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων ως προς τα όρια αντοχής τους απέναντι στην ανάπτυξη.
4. Αρχή της υποχρεωτικής αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων: σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα για την αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου.
5. Αρχή της βιοποικιλότητας: κρίνεται απαραίτητο η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η οποία θεωρείται κύριος παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων
6. Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς: τα φυσικά αγαθά είναι κοινά και δεν επιτρέπεται η ιδιωτικοποίησή τους ή ο περιορισμός της κοινής τους χρήσης.
7. Αρχή της ήπιας ανάπτυξης των ευπαθών οικοσυστημάτων: ευπαθή οικοσυστήματα όπως δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά και τοποθεσίες

φυσικού κάλους, θα πρέπει να επιτρέπεται μια περιορισμένη ανάπτυξη, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον.

8. Αρχή της χωρονομίας: σε επίπεδο χωροταξικού σχεδιασμού των δράσεων απαιτείται οι παρεμβάσεις να εξασφαλίζουν τη διατήρηση του οικοσυστήματος, αναγνωρίζοντας τη φέρουσα ικανότητά τους.
9. Αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς: είναι πρωτίστης σημασίας η διατήρηση σπουδαιότερων πολιτιστικών μνημείων. .
10. Αρχή του βιώσιμου αστικού περιβάλλοντος: το αστικό περιβάλλον θα πρέπει να διατηρεί την ποιότητα ζωής που απαιτεί η ζωή στις πόλεις.
11. Αρχή προστασίας του φυσικού κάλους: η ποιοτική ανάπτυξη προϋποθέτει τη προστασία και τη διατήρηση τοπίου με παρεμβάσεις που δεν το αλλοιώνουν.
12. Αρχή της οικολογικής συνείδησης: εγγύηση για την προστασία του περιβάλλοντος είναι η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης στους πολίτες. (Δεκλερής, 1996)

Σύμφωνα με τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, η οποία υιοθετήθηκε για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Goeteborg το 2001 *«Η Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι μία συνεχής πορεία αλλαγής και προσαρμογής, και όχι μία στατική κατάσταση, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος, χωρίς όμως να μειώνεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν και τις δικές τους ανάγκες, μέσα από την ισόρροπη και ισότιμη επιδίωξη και των τριών πυλώνων της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Οικονομία – Περιβάλλον – Κοινωνία. Μέσα από τη συμπόρευση, δηλαδή, της οικονομικής ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής συνοχής, όπως παραστατικά απεικονίζεται με το γνωστό ισόπλευρο τρίγωνο της Βιώσιμης Ανάπτυξης»* (ΚΕΜΕΛ, 2015)

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι οι τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας, η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον, είναι αλληλένδετοι πυλώνες, πάνω στους οποίους θα πρέπει να στηρίζεται κάθε σχέδιο δράσεις, ώστε οι φυσικοί πόροι διατηρούνται, το περιβάλλον να προστατεύεται, η οικονομία να ανθεί και η ποιότητα της ζωής των πολιτών βελτιώνεται. (Γονιάδης, 2015)

Εικόνα 1. Οι τρεις πυλώνες της Βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: (<http://www.thwink.org>, 2014)

Συμπεραίνουμε ότι, η βιώσιμη ανάπτυξη σχετίζεται με την οικονομική ανάπτυξη η οποία σχεδιάζεται και υλοποιείται με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα της βιοποικιλίας. Στόχος είναι η μέγιστη δυνατή χρήση των αγαθών, χωρίς όμως η παρέμβαση αυτή στο περιβάλλον να διακόπτει τις φυσικές διεργασίες, ανατρέποντας το οικοσύστημα και τη ροή της λειτουργίας του. Αυτό σημαίνει ότι η βιώσιμη ανάπτυξη ενισχύει την ανάπτυξη παραγωγικών δομών την οικονομίας, δίνοντας προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, με δράσεις που συμβάλλουν από τη μια στη προστασία του περιβάλλοντος και ενισχύουν, από την άλλη, την οικονομική ανάπτυξη.

1.3 ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Η Βιώσιμη, ή όπως αλλιώς είναι γνωστή, Αειφόρος ανάπτυξη εμπεριέχει δύο βασικές έννοιες: α) την έννοια της κάλυψης, κυρίως των βασικών αναγκών και β) την έννοια των περιορισμών που επιβάλλονται από τις υπάρχουσες ανάγκες και δυνατότητες. (Καρβούνης & Γεωργακέλλος, 2003) Επιπλέον, οι τέσσερις βασικοί πυλώνες της Βιωσιμότητας είναι: α) το Περιβάλλον, β) η Οικονομία, γ) η Κοινωνία και δ) ο Πολιτισμός. (Μητούλα, 2006)

Παράμετρος της Βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί και η τοπική ανάπτυξη (local development), η οποία ορίζεται ως διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και διαρθρωτικών αλλαγών που δύναται να οδηγήσουν στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των τοπικών πληθυσμών. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια και η διατήρηση και η ενδυνάμωση του υπάρχοντος οικιστικού πλέγματος. (Μητούλα, 2006)

Μέχρι την δεκαετία του 1970 ο τρόπος ανάπτυξης που εφαρμοζόταν κατευθυνόταν από πάνω προς τα κάτω, από το κέντρο, δηλαδή προς την περιφέρεια, χωρίς να γίνεται εκμετάλλευση του ενδογενούς δυναμικού της κάθε περιοχής. Η αναθεώρηση του μοντέλου αυτού τοποθετείται χρονικά στην δεκαετία του 1980, όταν τότε έγινε πλήρως κατανοητό πως οι τοπικοί πληθυσμοί και οι περιβαλλοντικοί πόροι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανάπτυξη. Οι παράγοντες αυτοί έως τότε παρέμεναν ανεκμετάλλευτοι.

Έτσι σταδιακά, το μοντέλο ανάπτυξης ανεστράφη και οδήγησε σε μία ενδογενή στρατηγική ανάπτυξης που κατευθυνόταν από την περιφέρεια προς το κέντρο. Ο «τόπος» έτσι μετατρέπεται σε φορέα κοινωνικού μετασχηματισμού. Λαμβάνοντας υπόψιν τις τοπικές ιδιαιτερότητες και αξίες, οι ανάγκες και οι απόψεις των κατοίκων αξιοποιούνται και συντηρούνται οι διαθέσιμοι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι. Με τον τρόπο αυτό τα οφέλη που αποκομίζονται από το μοντέλο αυτό ανάπτυξης παραμένουν στην περιοχή. (Μητούλα, et al., 2008)

Σύγχρονη τάση της εποχής αποτελεί η όλο και αυξανόμενη σύνδεση της τοπικής ανάπτυξης με τον πολιτισμό. Η έμφαση που έχει δοθεί στην τοπική ανάπτυξη

έχει αναδείξει την οικονομική αξία των φυσικών και των πολιτιστικών αγαθών που διαθέτει κάθε τόπος. Αυτά ακριβώς αποτελούν τα απαραίτητα όπλα στην διαδρομή προς μία επιτυχημένη τοπική ανάπτυξη. Με αυτό το μοντέλο συνδέεται άρρηκτα η προστασία των πολιτισμικών αγαθών καθώς και οι προσπάθειες για την βελτίωσή τους. (Konsola, 1993)

Η ενασχόληση με πολιτιστικές δραστηριότητες φέρει πολλαπλά οφέλη, κυρίως για τους τοπικούς πληθυσμούς, καθώς οδηγεί στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων και οδηγεί σε αυξημένα επίπεδα αυτοπεποίθησης δημιουργικότητας και δεξιοτήτων. Η συνεργασία φορέων πολιτισμού και Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορεί να οδηγήσει σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες στην περιοχή. (Matarasso, 1999)

Η σχέση του ανθρώπου με το παρελθόν του είναι ζωντανή και αδιάλειπτη, καθώς το σήμερα τροφοδοτείται από τα περασμένα και τα μελλούμενα από το σήμερα. (Μητούλα, 2006) Έτσι, γίνεται κατανοητή η σημασία της παράδοσης ενός λαού και η προσπάθεια για την διαφύλαξή του γίνεται απαραίτητη.

Η Στρατηγική της Λισαβώνας στοχεύει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην Ε.Ε. δίνοντας έμφαση σε αρκετούς τομείς μεταξύ των οποίων η παιδεία και ο πολιτισμός. Θεωρεί τον Πολιτισμό ραγδαία αναπτυσσόμενο κλάδο που συμβάλλει τα μέγιστα στο Ευρωπαϊκό ΑΕΠ, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, συμβάλλει στην ανάπτυξη άλλων τομέων της οικονομίας και προωθεί την κοινωνική συνοχή, συνθέτοντας τα διαφορετικά στοιχεία των λαών σε ένα ενιαίο ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Η Στρατηγική της Λισαβώνας αναγνωρίζει ότι ο πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, ενώ παράλληλα οι τέχνες και ο πολιτισμός έχουν να παίξουν ένα σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και την ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. (Λουρή-Δενδρινού, 2008)

Μοχλός της τοπικής ανάπτυξης μέσω του πολιτισμού αποτελεί ο Τουρισμός. Ως τουρισμός κατά τους Ηγουμενάκη κ.ά. (1998), θεωρείται η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους, σε έναν άλλο,

για τουλάχιστον ένα 24ωρο, με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών ή επιθυμιών. Τα δύο βασικά στοιχεία που τον αποτελούν είναι το ταξίδι σε κάποιον τουριστικό προορισμό και η διαμονή σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένης της διατροφής.

Υπάρχουν πολλές κατηγορίες του τουρισμού: ο συνεχής, ο εποχιακός, ο εσωτερικός, ο εξωτερικός, ο ατομικός, ο μαζικός. Στο αντίποδα του μαζικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες παρουσιάζουν μεγαλύτερο σεβασμό προς το περιβάλλον, φυσικό και πολιτισμικό, αναδεικνύοντάς το και προβάλλοντάς το. Κάποιες από τις μορφές του εναλλακτικού τουρισμού είναι ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο θαλάσσιος, ο περιπατητικός, ο θεραπευτικός -ιαματικός, ο συνεδριακός και εκθεσιακός, ο πολιτιστικός τουρισμός κ.ά. Κάποιες από τις κατηγορίες του πολιτιστικού τουρισμού είναι ο θρησκευτικός, ο γαστρονομικός, ο αρχαιολογικός, ο μουσειακός, ο λαογραφικός τουρισμός κ.ά.

Η ανάπτυξη του τουρισμού έχει παραδοσιακά σχετιστεί με την ανάπτυξη του πολιτισμού. Ο πολιτιστικός τουρισμός δεν περιλαμβάνει μόνο επισκέψεις σε μουσεία, γκαλερί, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, τέχνες του θεάματος, κ.λπ., αλλά περιλαμβάνει επίσης και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων που ζουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή, συμπεριλαμβανομένων πτυχών όπως η γλώσσα, οι πεποιθήσεις, η κουζίνα, τα είδη ένδυσης, οι παραδόσεις κλπ. Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μία από τις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες παγκόσμιες τουριστικές αγορές, η οποία εστιάζεται στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και σε μια προσπάθεια να επιλύσει τα προβλήματα του μαζικού τουρισμού (δηλαδή χαμηλοί μισθοί, εποχιακή απασχόληση, υποβάθμιση του περιβάλλοντος).

Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα αναγνωρίζεται ως ζωτικής σημασίας για τη βιωσιμότητα της. Η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, καθώς και η φυσική κληρονομιά, είναι το βασικό στοιχείο και ο πιο σημαντικός πόρος της χώρας για πολλές μορφές τουρισμού. Φύση και πολιτισμός είναι, ως εκ τούτου, πολύτιμα περιουσιακά στοιχεία και

είναι και τα δύο το κύριο υλικό για την παραγωγή τουριστικών αξιοθέατων. Ο πολιτισμός, όπως έχει αναφερθεί, αποτελεί ένα θεμελιώδες στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης και αποτελεί ισχυρό παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική σταθερότητα και την προστασία του περιβάλλοντος. (Παυλογεωργάτος & Κωνστάντογλου, 2004)

ΚΕΦ.2 Ο ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΦΩΝ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1.ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ –ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ

Πριν προχωρήσουμε στην μελέτη της πολιτισμικής ταυτότητας του Δήμου Δελφών, θα ήταν απαραίτητο να προσδιοριστούν αρχικά κάποια γενικά εισαγωγικά στοιχεία του Δήμου, καθώς η ιδιαίτερη ταυτότητα της κάθε περιοχής διαμορφώνεται και επηρεάζεται από τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά, το κλίμα, την ιστορία της, καθώς και το ευρύτερο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της.

Με την εφαρμογή του νόμου 3852/4.6.2010, που ψηφίστηκε τον Ιούνιο του 2010, ο Καλλικρατικός Δήμος Δελφών προέκυψε από την συνένωση οκτώ (8) πρώην Καποδιστριακών Δήμων: Δελφών, Άμφισσας, Ιτέας, Γαλαξειδίου, Δεσφίνας, Λραβιάς, Παρνασσού και Καλλιέων.

Ο Δήμος Δελφών ανήκει στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και αποτελεί έναν εκ των δύο δήμων του Νομού Φωκίδας. Χωροθετείται στο μέσον περίπου της Στερεάς Ελλάδας στα παράλια του Κορινθιακού Κόλπου και συνορεύει με τους Δήμους Δωρίδας στα ανατολικά, τον Νομό Βοιωτίας στα ανατολικά και τον Νομό Φθιώτιδας στα βόρεια.

Ως προς τα φυσικά του σύνορα περιλαμβάνει τμήματα τεσσάρων μεγάλων ορεινών όγκων. Πρόκειται για τους ορεινούς όγκους του Παρνασσού, της Γκιώνας, των Βαρδουσίων και της Οίτης που αποτελούν και τα μεγαλύτερα βουνά της Στερεάς Ελλάδας. Η Γκιώνα εκτείνεται στο ακέραιο εντός των ορίων του νομού Φωκίδας, ενώ οι υπόλοιποι ορεινοί όγκοι απλώνονται και στους όμορους νομούς, της Βοιωτίας στα ανατολικά, της Φθιώτιδας στα βόρεια και της Αιτωλοακαρνανίας στα δυτικά. (<http://www.dimosdelfon.gr>, 2014)

Στα νότια οι ορεινές παραφυάδες καταλήγουν στη θάλασσα του Κορινθιακού κόλπου, οριοθετώντας κατά μήκος της ακτής μικρές ανεξάρτητες μεταξύ τους πεδιάδες. Η σημαντικότερη ως προς την έκταση και τη γεωγραφική θέση της

είναι η κοιλάδα του μικρού ποταμού Πλειστού, που εκβάλλει στο ανατολικό τμήμα του κόλπου της Ιτέας, στην περιοχή της Κίρρας, επινείου των Δελφών, κατά την αρχαιότητα. Στα βόρειοανατολικά όρια του Δήμου κυριαρχεί η μεσογειακή πεδιάδα του άνω ρου του Κηφισού.

Ο Δήμος καλύπτεται από ορεινούς σχηματισμούς, ενώ το υπόλοιπο είναι κατά βάση πεδινές. Η πρόσβαση στην Άμφισσα από την Αθήνα δεν είναι εύκολη καθώς χρησιμοποιείται το απαρχαιωμένο οδικό δίκτυο της Αθηνών- Πατρών και μέσω της γέφυρας Χαρίλαος Τρικούπης η οδός Αντιρρίου- Λαμίας.

Για την προέλευση του ονόματος Άμφισσα ο Αριστοτέλης αναφέρει πως "Άμφισσα ονομάσθη δια το όρεσιν περιέχεσθαι", η ονομασία της Άμφισσας προέρχεται από το ρήμα *αμφιέννυμι*, που σημαίνει 'περιβάλλω', επειδή η πόλη περιβάλλεται από βουνά (Γκιώνα και Παρνασσός). Κατά τη μυθολογία, η πόλη οφείλει το όνομά της στην Άμφισσα, κόρη του Μάκαρος και ερωμένη του θεού Απόλλωνα.

Στις αρχές του 13ου αιώνα και με την έναρξη της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα, η Άμφισσα μετονομάστηκε από τους Φράγκους κατακτητές σε La Sole και στα ελληνικά (τα) Σάλωνα. Για την προέλευση της ονομασίας Σάλωνα, η οποία διατηρήθηκε μέχρι και το τέλος της Τουρκοκρατίας, υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές. Μία από αυτές υποστηρίζει πως το όνομα αποτελεί παραφθορά της λέξης *Σαλονίκη* και δόθηκε στην Άμφισσα από τον Βασιλιά της Θεσσαλονίκης, Βονιφάτιο Μομφερατικό, ο οποίος κατέλαβε την Άμφισσα και την υπόλοιπη νότια Ελλάδα.

Σύμφωνα με μία άλλη εκδοχή, η ονομασία προέρχεται από τη συνεκφορά *έσω αλώνια*, με την οποία αναφέρονταν οι κάτοικοι σε περιοχή της Άμφισσας, η οποία παρεφθάρει σε *εσάλωνα* και *σάλωνα*, κατά το *Σεπόλια* (έσω πόλις). Τέλος, υπάρχει η άποψη πως η νέα ονομασία της πόλης προέρχεται από τη λέξη *σάλος* που σημαίνει 'τράνταγμα' (τα σάλωνα, δηλαδή 'που τραντάζονται, σαλεύουν'), εξαιτίας των πολλών σεισμών που συνέβαιναν στην περιοχή. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, η πόλη ξαναπήρε επίσημα το αρχαίο όνομα Άμφισσα το 1833. (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται σε 26.716 κατοίκους. Διοικητικά στο Δήμο Δελφών οι δημοτικές ενότητες Άμφισσας, Γαλαξειδίου, Γραβιάς, Δελφών, Δεσφίνας, Ιτέας, Καλλιέων και Παρνασσού.

Αναλυτικά, η Δημοτική Ενότητα Αμφίσσης αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Αμφίσσης, την Τοπική Κοινότητα Αγίας Ευθυμίας, την Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου, Τοπική Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου, την Τοπική Κοινότητα Δροσοχωρίου, την Τοπική Κοινότητα Ελαιώνος, την Τοπική Κοινότητα Προσηλίου και την Τοπική Κοινότητα Σερνικακίου.

Η Δημοτική Ενότητα Γαλαξειδίου αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αγίων Πάντων, την Τοπική Κοινότητα Βουνιχώρας, την Τοπική Κοινότητα Γαλαξειδίου και την Τοπική Κοινότητα Πεντεορίων.

Η Δημοτική Ενότητα Γραβιάς αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αποστολιάς, την Τοπική Κοινότητα Βαργιάνης, την Τοπική Κοινότητα Γραβιάς, την Τοπική Κοινότητα Καλοσκοπής, την Τοπική Κοινότητα Καστελλίων, την Τοπική Κοινότητα Μαριολάτας, την Τοπική Κοινότητα Οινοχωρίου και την Τοπική Κοινότητα Σκλήθρου.

Η Δημοτική Ενότητα Δελφών αποτελείται από: την Δημοτική Κοινότητα Δελφών και την Τοπική Κοινότητα Χρισσού. Η Δημοτική Ενότητα Δεσφίνας αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Δεσφίνης. Η Δημοτική Ενότητα Ιτέας αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Ιτέας, την Τοπική Κοινότητα Κίρρας και την Τοπική Κοινότητα Τριταίας. Η Δημοτική Ενότητα Καλλιέων αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αθανασίου Διάκου, την Τοπική Κοινότητα Καστριωτίσσης, την Τοπική Κοινότητα Μαυρολιθαρίου, την Τοπική Κοινότητα Μουσούνισης, την Τοπική Κοινότητα Πανουργιάς, την Τοπική Κοινότητα Πυράς και την Τοπική Κοινότητα Στρώμης. Και τέλος, η Δημοτική Ενότητα Παρνασσού αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Επταλόφου, την Τοπική Κοινότητα Λιλαίας και την Τοπική Κοινότητα Πολυδρόσου. (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

Στο Δήμο Δελφών λειτουργούν δημόσιες υπηρεσίες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, κέντρα ιατρικής περίθαλψης και αρκετές αθλητικές εγκαταστάσεις, στα πιο

πολλά τοπικά διαμερίσματα. Η έδρα του Δήμου, Άμφισσα διαθέτει: πολλά κληροδοτήματα από ευεργέτες που άφησαν την περιουσία τους για διάφορους κοινωφελείς σκοπούς (Μαρκίδης, Γιαγτζής, Σταλλός, Μαχαιράς κλπ), Αρχαιολογικό Μουσείο, Λαογραφικό Μουσείο, Δημοτική Βιβλιοθήκη, Δημοτικό Ωδείο, Εικαστικό εργαστήρι, Παιδική Βιβλιοθήκη, Πολιτιστικούς Συλλόγους και Δημοτική Φιλαρμονική και Χορωδία με μεγάλη παράδοση. Επίσης, διαθέτει Ενιαίο Λύκειο, δύο Γυμνάσια, από τα οποία το ένα είναι μουσικό, Εσπερινό Γυμνάσιο, Δημοτικά σχολεία, Νηπιαγωγεία, Βρεφονηπιακούς σταθμούς, Νοσηλευτική Σχολή, Επαγγελματικό Λύκειο, ΙΕΚ, Εργαστηριακό Κέντρο (ΕΚ), ΣΕΚ και τμήμα - παράρτημα του ΤΕΙ Λαμίας με αντικείμενο «το εμπόριο και τη διαφήμιση» Η Άμφισσα αποτελεί την έδρα όλων των Δημόσιων Υπηρεσιών, ενώ διαθέτει σύγχρονο Κρατικό Νοσοκομείο, Πνευματικό Κέντρο, Πρωτοδικείο, Πρεβαντόριο Κρατουμένων και στεγάζει το ΚΤΕΛ του νομού Φωκίδας. (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

Η οικονομία της περιοχής βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον πρωτογενή τομέα παραγωγής με πρωτεύοντα ρόλο να διαδραματίζει η ελαιοκαλλιέργεια που αποτελεί πολύ σημαντική πηγή εισοδήματος για μεγάλο τμήμα του ντόπιου πληθυσμού. Μάλιστα, η *ελιά Αμφίσσης* αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες επιτραπέζιες, βρώσιμες ποικιλίες στην Ελλάδα και συλλέγεται ως επί το πλείστον με χειρωνακτικό ραβδισμό, όπως γινόταν και στην αρχαιότητα.

Η οικονομία της περιοχής, επίσης βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην εξόρυξη βωξίτη, (Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός, 1993) ενός πετρώματος που αποτελεί το κυριότερο μέταλλευμα του αργιλίου. Επίσης, βασίζεται στον τουρισμό, την παραγωγή μελιού, τις ιχθυοκαλλιέργειες, την κτηνοτροφία και την αλιεία. (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

Ιστορία και ιστορική αναδρομή.

α. Αρχαίοι χρόνοι.

Βάσει των έως σήμερα γνωστών αρχαιολογικών δεδομένων, η πρωιμότερη κατοίκηση στην περιοχή ανάγεται στην Τελική Νεολιθική περίοδο (4^η χιλιετία π.Χ.). Ευρήματα της εποχής αυτής προέρχονται από το λατρευτικό σπήλαιο του Κωρυκείου Άντρου, στην ευρύτερη περιοχή του ιερού των Δελφών.

Η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (Πρωτοελλαδική περίοδος: 3^η χιλιετία) αντιπροσωπεύεται από το λιμάνι της Κίρρας, το σημαντικότερο μέχρι στιγμής προϊστορικό οικισμό της περιοχής και τον Πρωτοελλαδικό οικισμό στο νησάκι Αψηφιά, στον κόλπο του Γαλαξειδίου.

Κατά την Μέση Εποχή του Χαλκού αρχίζει ο αποικισμός της ενδοχώρας της κοιλάδας του Πλείστου με την ίδρυση της Κρίσας στο βραχώδες ύψωμα του Άη-Γιώργη του Χρισού, ενώ κατά την Πρώιμη Μυκηναϊκή (1600- 1400 π.Χ.) περίοδο τοποθετείται η ίδρυση του οικισμού των Δελφών.

Καθ' όλη την διάρκεια της ύστερης μυκηναϊκής περιόδου (1400- 1100 π.Χ.) πλειάδα οικισμών διαπιστώνεται σε ολόκληρη την περιοχή που εξετάζουμε. Τα στοιχεία αυτά είναι ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς από τον Όμηρο μνημονεύονται ως εγκατεστημένα σε θέσεις της περιοχής αυτής, τρία από τα δυτικά ελληνικά φύλα: οι Αιτωλοί, οι Φωκείς και οι Λοκροί, ενώ η παρουσία των Δωριέων στη Δωρίδα, μαρτυρείται από αξιόπιστες πηγές.

Μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού οι γνώσεις μας για τη ζωή και την κατοίκηση κατά την Πρωτογεωμετρική και Γεωμετρική Περίοδο (11^{ος}- 8^{ος} αι. π.Χ.) στηρίζονται σε στοιχεία που προέρχονται από νεκροταφεία των Δελφών, της Άμφισσας και του Γαλαξειδίου.

Στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. ιδρύθηκε η Αμφικτυονία, που είχε έδρα την Ανθήλη, κοντά στις Θερμοπύλες και στην οποία συμμετείχαν οι Φωκείς, οι Δυτικοί Λοκροί και οι Δωριείς. Στην στροφή του 7^{ου} προς τον 6^ο αι. π.Χ., ο Α΄ Ιερός πόλεμος (600- 599 π.Χ.), που συνένωσε όλους τους ισχυρούς της εποχής κατά της Κρίσας, της πιο ακμαίας φωκικής πόλης, είχε ως συνέπεια να περιέλθει η διαχείριση του Δελφικού Ιερού και Μαντείου στην Αμφικτυονία.

Για την σημασία τους ξεχωρίζουν οι Γ' (356- 346 π.Χ.) και Δ' (339/8 π.Χ.) Ιεροί πόλεμοι, γιατί έδωσαν την ευκαιρία στον Φίλιππο τον Β' της Μακεδονίας να επέμβει και να επικρατήσει στην Νότια Ελλάδα.

Η Ελληνιστική εποχή σημαδεύτηκε από την εμφάνιση μίας νέας πολιτικής δύναμης, της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Οι λοκρικές οχυρώσεις, αλλά και το δίκτυο των μεμονωμένων πύργων, που είναι ιδιαίτερα πυκνό κοντά στα σύνορα της Δυτικής Λοκρίδας με την Φωκίδα, εντάσσονται από την έρευνα στα ιστορικά πλαίσια της αιτωλικής επέκτασης προς τα ανατολικά. Από τις επεκτατικές βλέψεις των Αιτωλών δεν διέφυγε ούτε το Δελφικό Ιερό.

Τους Δελφούς απελευθέρωσε από την αιτωλική κυριαρχία ο ύπατος Manius Acilius Glabrio το 191/190 π.Χ. Μετά τη ναυμαχία του Ακτίου, το 31π.Χ. συνέβησαν σημαντικές ανακατατάξεις, ο Οκταβιανός προχώρησε στον συνοικισμό της Νικόπολης και Αιτωλοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην Άμφισσα, με αποτέλεσμα να αλλάξει η σύνθεση του πληθυσμού της. Αργότερα ολόκληρη η περιοχή της Εσπερίας Λοκρίδας βρέθηκε υπό την πολιτική επιρροή της πόλης των Πατρών, εκτός από την Άμφισσα, που παρέμεινε, ωστόσο, σε ακμή στα ρωμαϊκά και στα παλαιοχριστιανικά χρόνια.

β. Μεσαιωνικοί χρόνοι

Για την βυζαντινή περίοδο οι πληροφορίες που έχουμε για την περιοχή αντλούνται κυρίως από το «Χρονικό του Γαλαξειδίου», το οποίο γράφτηκε το 1704 από τον Ιερομόναχο Ευθύμιο και αφορά σε μία καταγραφή των ιστορικών γεγονότων της περιοχής του Γαλαξειδίου, από τον 10^ο έως και τον 17^ο αι.

Τον 10 αι. οι ορδές των Βούλγαρων του Σαμουήλ πολιορκούν την Άμφισσα και σκοτώνουν πολλούς από τους κατοίκους της μετά την ήττα τους στο Γαλαξείδι.

Στις αρχές του 13ου αιώνα ξεκινά η περίοδος της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα και οι Φράγκοι μετονόμασαν την Άμφισσα σε "La Sole" και στα ελληνικά «Σάλωνα», ιδρύοντας την «Αυθεντία των Σαλώνων».

Πρώτος κόμης των Σαλώνων ορίστηκε ο Θωμάς Α' d' Autremontcourt (1204 - 1210), ο οποίος έχτισε το πανίσχυρο Κάστρο των Σαλώνων πάνω στα θεμέλια

της αρχαίας ακρόπολης της Άμφισσας, ενώ το 1210 η πόλη και ολόκληρη η περιοχή περιήλθε προσωρινά στον Δεσπότη της Ηπείρου, Μιχαήλ Α' Κομνηνό Δούκα, μέχρι το 1212, όταν η περιοχή ανακαταλήφθηκε από τους Φράγκους. Η Αυθεντία των Σαλώνων τέθηκε αρχικά υπό την επικυριαρχία του Πριγκιπάτου της Αχαΐας. Αργότερα, το 1278, ο κόμης των Σαλώνων εμφανίζεται ως υποτελής του μεγάλου κύρη των Αθηνών. Η εξάρτηση, ωστόσο, της περιοχής από το Πριγκιπάτο της Αχαΐας συνεχίστηκε, ως το 1311, όταν ο κόμης των Σαλώνων Θωμάς Γ' d' Autremencourt (1294-1311) σκοτώθηκε στη μάχη εναντίον των Καταλανών, στον Ορχομενό της Κωπαΐδας. (<http://www.fhw.g>, 2014)

Τελικά, το 1311, η Αυθεντία των Σαλώνων καταλήφθηκε από τους Καταλανούς, περνώντας το 1318 στα χέρια της οικογένειας Fadrique, οπότε και προήχθη σε Κομητεία. Το Μάιο του 1380, καταλήφθηκε από την Εταιρεία των Ναβαρραίων για μικρό διάστημα, ενώ μετά τον θάνατο του Λουδοβίκου Φαντρίκ το 1382 και μέχρι το 1394 την εξουσία άσκησε η σύζυγος του και βυζαντινή κόμισσα Ελένη Καντακουζηνή.

Το 1397 η κομητεία πέρασε στα χέρια του Τούρκου σουλτάνου Βαγιαζήτ Α', μετά από πρόσκληση του δεσπότη Σεραφείμ προς τους Τούρκους να έρθουν να καταλάβουν τα Σάλωνα και να γλιτώσουν τους κατοίκους από τον Φράγκο δυνάστη, Κόντο. Το 1402 περίπου περιήλθε στον Δεσπότη του Μυστρά, Θεόδωρο Α' Παλαιολόγο, ο οποίος δεν είχε τη δύναμη να την κρατήσει και έτσι την πούλησε στους Ιωαννίτες Ιππότες. Κατά την περίοδο της Καταλανοκρατίας στην περιοχή ήταν εγκατεστημένος ένας Καστελλάνος, ειδικά επιφορτισμένος με τη φύλαξη του Κάστρου των Σαλώνων και τη συντήρηση του πολεμικού του εξοπλισμού.

Η κομητεία διοικείτο με βάση την καταλανική νομοθεσία και τα Συνήθεια της Βαρκελώνης. Είχε κατά πάσα πιθανότητα επιβληθεί στα Σάλωνα η καταλανική (*lengua catalana*) ως επίσημη γλώσσα, ενώ πριν το 1327 στην κομητεία των Σαλώνων είχε προσαρτηθεί το Λιδωρίκι και η Βιτρινίτσα, η οποία μάλλον λειτουργούσε ως αυτόνομο φέουδο, διατηρώντας δικό της καστελλάνο. (<http://www.fhw.g>, 2014)

Το 1410 περιήλθε οριστικά στους Οθωμανούς Τούρκους. Το 1580 έγινε στην περιοχή μεγάλος σεισμός που κατέστρεψε πολλά σπίτια στα Σάλωνα και τα γύρω χωριά. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, θα γίνουν διάφορες εξεγέρσεις στην περιοχή της Παρνασσίδας, με κυριότερη αυτή του 1687, όταν ο επίσκοπος Σαλώνων Φιλόθεος και ο αρματωλός Κούρμας θα ελευθερώσουν την περιοχή από τους Τούρκους, μέχρι το 1698 και την Συνθήκη του Κάρλοβιτς.

γ. Νεώτεροι χρόνοι

Η περιοχή των Σαλώνων είχε τη μέγιστη συνεισφορά στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 με την ανάδειξη αγωνιστών όπως ο Σαλώνων Ησαΐας, ο Αθανάσιος Διάκος, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Πανουργιάς, ο Γιάννης Γκούρας, ο Γιάννης Μακρυγιάννης, ο Δυοβουνιώτης, ο Τράκας, ο Μητρόπουλος και άλλοι, ενώ ήταν η πρώτη πόλη της Ρούμελης, που επαναστάτησε και καταλήφθηκε από τον Πανουργιά στις 27 Μαρτίου 1821.

Ανήμερα του Πάσχα, στις 10 Απριλίου 1821, το Κάστρο των Σαλώνων αλώθηκε από τους Έλληνες και έγινε το πρώτο κάστρο, το οποίο επανήλθε σε ελληνικά χέρια, εξοντώνοντας τους 600 έγκλειστους Τούρκους και παίρνοντας ταυτόχρονα τα όπλα τους. Μετά την απελευθέρωση, τα Σάλωνα έγιναν η πρωτεύουσα της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας με την ίδρυση του Αρείου Πάγου των Σαλώνων, όπου ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας. Το 1825 οι Τούρκοι καταλαμβάνουν ξανά τα Σάλωνα, για μερικούς μήνες, ενώ το ίδιο συμβαίνει και το 1826, από τον Κιουταχί. Τη δεύτερη φορά, οι Τούρκοι θα κρατήσουν την πόλη μέχρι το 1829, όταν και θα την παραδώσουν στον Δημήτριο Υψηλάντη. Έχοντας επίσημα ξαναπάρει το όνομα «Άμφισσα», η πόλη προοδεύει και τα οθωμανικά κτίρια, μεταξύ των οποίων και έξι τζαμιά, κατεδαφίζονται, όμως ο σεισμός του 1870 γκρεμίζει πολλά παλιά κτίρια στην πόλη.

Στις 25 Απριλίου του 1941, ύστερα από βομβαρδισμό, οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την πόλη και την παραδίδουν στους Ιταλούς, μέχρι τον Ιούλιο του 1943, που η πόλη περνά υπό Γερμανική κατοχή. Στα χρόνια της κατοχής από τους Ιταλούς και Γερμανούς κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πόλη και η γύρω

περιοχή δοκιμάστηκε άσχημα και υπήρξαν καταστροφές, όπως κάψιμο χωριών και εκτελέσεις σε γειτονικά χωριά, Αγία Ευθυμία, Βουνιχώρα, Σεγδίτσα.

Από την άλλη, στα γύρω βουνά, Γκιώνα και Παρνασσό, έδρασε οργανωμένο αντάρτικο, το οποίο είχε και νικηφόρες μάχες εναντίον των κατακτητών (Ρεκά, Καρούτες). Τον Οκτώβριο του 1943, οι Γερμανοί αναγκάζονται να αποχωρήσουν από την πόλη και στη συνέχεια και τη γενικότερη περιοχή, που θα παραμείνει ελεύθερη μέχρι τον Φεβρουάριο του 1944, όταν και οι Γερμανοί επανέρχονται. Η οριστική αποχώρηση των Γερμανών από την πόλη, θα γίνει στις 15 Οκτωβρίου του 1944. Η πόλη, επίσης, δοκιμάστηκε και στον Εμφύλιο πόλεμο με πολλές απώλειες για τους κατοίκους της. (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

2.2 ΥΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΔΕΛΦΩΝ

2.2.1 Ο Αρχαιολογικός χώρος των Δελφών

Οι Δελφοί βρίσκονται στην κοιλάδα του Πλειστού, η οποία ανήκει στον ορεινό όγκο του Παρνασσού. Η τοποθεσία διαθέτει εξαιρετική θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο και τα βουνά της Πελοποννήσου. Η αρχαία πόλη των Δελφών και το ιερό του Απόλλωνος βρίσκονταν σε μια κοιλάδα γεμάτη πηγές, έχοντας απέναντί τους τη νότια πλαγιά του Παρνασσού. Οι Δελφοί αποτέλεσαν σημαντικό θρησκευτικό κέντρο, και επηρέασαν την Ελλάδα, στην εκπαίδευση, την λογοτεχνία, την τέχνη, το εμπόριο και τον αποικισμό. Οι προσφορές από μεμονωμένα άτομα αλλά πόλεων στο μαντείο του Πυθίου Απόλλωνα ήταν μεγάλες και εκτιμάται ότι υπήρχαν πάνω από πέντε χιλιάδες έργα τέχνης στο μαντείο των Δελφών, πριν την καταστροφή του. (Αργυρίου, 2017)

Το πανελλήνιο Ιερό των Δελφών και το Δελφικό τοπίο είναι χαρακτηρισμένα από το 1987 ως «τόπος παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς» από την Unesco. (<http://whc.unesco.org>, 1987)

2.2.1.1 Το μαντείο των Δελφών

Το μαντείο των Δελφών, βρίσκεται στους πρόποδες του Παρνασσού, στο χώρο που σχηματίζουν δύο τεράστιοι βράχοι, οι Φαιδριάδες. Και από τις δύο πλευρές της κοιλάδας ξεκινούν εύφορα οροπέδια που σχηματίζουν αναβαθμό πριν από τα ψηλότερα βουνά. Ανάμεσά τους, το Παλαιοβούνι, στο οποίο βρίσκεται το Κωρύκειο Άντρο και ο Λιάκουρας, η ψηλότερη κορυφή του Παρνασσού (2.457μ.). Αν και η πόλη βρίσκεται σε μέτριο υψόμετρο (500 με 700μ.) και κοντά στη θάλασσα (7 χλμ. σε ευθεία γραμμή), οι κάτοικοι των Δελφών ήταν ορεσίβιοι, όπως και οι λοιποί Φωκείς. (Bommelaer & Laroche, 1991)

Το Μαντείο των Δελφών, ήταν σημαντικό θρησκευτικό και πολιτιστικό κέντρο, και επέβαλε για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία διεθνή νόμο, όπου

απαγορευόταν η εκτέλεση αιχμαλώτων πολέμου ή η μόλυνση των νερών των πηγαδιών και η καταστροφή υδραγωγείων εν καιρώ πολέμου. (Αργυρίου, 2017)

Η ιστορία του Μαντείου και του Ιερού των Δελφών, στα περίπου 1500 χρόνια που λειτούργησαν, είναι άρρηκτα δεμένη τόσο με την ιστορία της Ελλάδας όσο και του γνωστού τότε κόσμου. Το Μαντείο με τους χρησμούς του συμμετείχε στα δρώμενα της εποχής, για παράδειγμα ο χρησμός για τον Κροίσο, αλλά και στην ίδρυση πόλεων – αποικιών. Ο πλούτος τους και η επιρροή του το έκαναν να υπάρξει το «μήλον της έριδος» μεταξύ των ισχυρών πόλεων αλλά και των «βαρβαρικών» κρατών της εποχής. (Πεντάζου-Σαρλά, 1995)

Το πώς και από ποιον δημιουργήθηκε αρχικά το Μαντείο, δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί, καθώς τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν τη δράση του πριν την προκατακλυσμιαία εποχή, καθώς και από τις διάφορες θεότητες όπου ήταν προστάτες του στο πέρας των καιρών, η Γαία, η Θέμιδα, ο Απόλλωνας και τέλος ο θεός Διόνυσος. (Αργυρίου, 2017)

Κατά την αρχαιότητα, η πρόσβαση στο μαντείο ήταν σχετικά εύκολη και από τη θάλασσα, καθώς εκεί κοντά, βρισκόταν το λιμάνι της πόλης Κρίσσας, η σημερινή πόλη Χρισσό. (Δραγώνα, 2009) Το όνομα Δελφοί επικράτησε τον 7^ο αιώνα είτε από τη λέξη Δελφό είτε από το δελφύς, που προέρχεται από δελφ, που σημαίνει μήτρα, κοιλιά, κόιλον και από αυτή προέρχεται και η λέξη αδελφός. (Grimal, 1991) Οι Δελφοί, γνωστοί και ως ο «ομφαλός της γης» ανακαλύφθηκαν το 1893 όταν άρχισαν οι πρώτες αρχαιολογικές ανασκαφές στη περιοχή.

Μία άλλη εκδοχή για την ονομασία των Δελφών, σύμφωνα με τον Ομηρικό «Ύμνο στον Απόλλωνα» (τέλη 7^{ου}- αρχές 6^{ου} αι. π.Χ.), το όνομα «Δελφοί» προερχόταν από το επίθετο «δελφίνιος», καθώς ο θεός Απόλλωνας πήρε την μορφή δελφινιού και εξέτρεψε δια της βίας από την πορεία του ένα πλοίο με Κρήτες, προκειμένου να τους κάνει ιερείς του. Ο Ύμνος αναφέρεται ακόμη στην πόλη με το όνομα Πυθώ και το οποίο συνδέει με την αποσύνθεση του δράκοντα που σκότωσε ο θεός φθάνοντας και απελευθερώνοντας την περιοχή. Ο Απόλλων των Δελφών ονομάστηκε Πύθιος, έδινε τους χρησμούς του μέσω της Πυθίας και οι αγώνες προς τιμήν του ήταν τα Πύθια. (Bommelaer, 1996)

Η ιστορία των Δελφών χάνεται πίσω στην προϊστορία και στους μύθους των αρχαίων Ελλήνων, καθώς σύμφωνα με την παράδοση, εκεί υπήρχε ένα ιερό αφιερωμένο στη γυναικεία θεότητα της Γης, και φύλακας ήταν ο δράκοντας Πύθων. Ο Απόλλωνας σκότωσε τον Πύθωνα και το δικό του ιερό ιδρύθηκε από Κρήτες που έφθασαν στην Κίρρα, με τη συνοδεία του θεού, μεταμορφωμένου σε δελφίνι. (Παρτίδα, 2012)

Εικόνα 2. Ο Απόλλωνας σκοτώνει τον Πύθωνα - Παράσταση σε ανάγλυφο

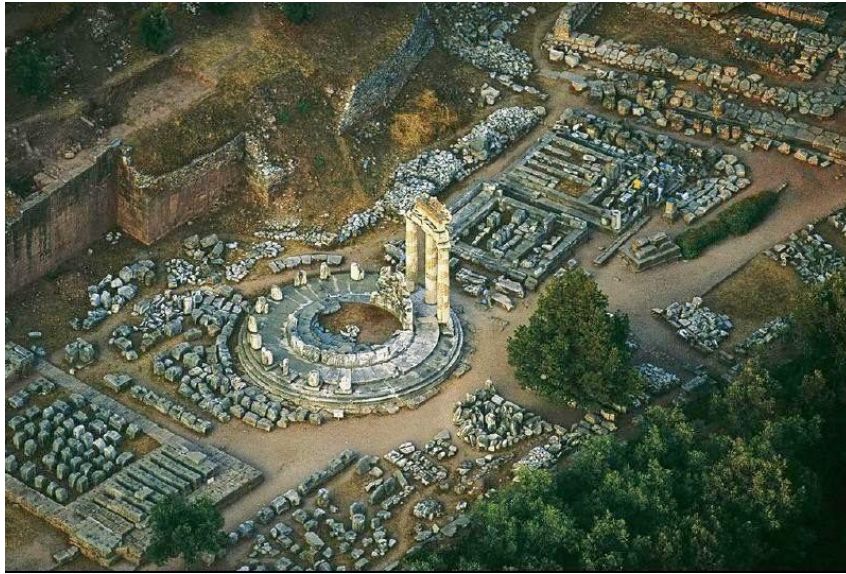
Πηγή: (<http://2.bp.blogspot.com>, 2014)

Ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή των Δελφών εμφανίζεται ήδη από τα τέλη της 5^{ης} χιλιετίας π.Χ. (Νεότερη Νεολιθική Περίοδος), όπως ανάδειξε η ανασκαφή του Κωρύκειου Άντρου, ενώ μόνιμη κατοίκηση στη περιοχή, βεβαιώνεται κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο (πριν το 2000 π.Χ.) μόνον στους παραθαλάσσιους οικισμούς της Κίρρας και του Γαλαξειδίου. Κατά την Μεσοελλαδική Περίοδο (2000- 1600π.Χ.), ο πληθυσμός αυξήθηκε και κατοίκησε στην ηπειρωτική ζώνη της περιοχής, σε νέες τοποθεσίες και στο Χρισσό. Η μετακίνηση πιθανόν να έφτασε και ως τους Δελφούς. Παρόλο που οι περισσότεροι μυκηναϊκοί οικισμοί σε άλλες περιοχές της Ελλάδας καταστράφηκαν γύρω στο 1200 π.Χ., ο οικισμός των Δελφών κατοικήθηκε καθ' όλη την διάρκεια της Μυκηναϊκής περιόδου, μέχρι το 1050 π.Χ. περίπου. Πιθανόν στο χώρο να υπήρχε από τότε κάποιο ιερό. Στις Ευμενίδες του Αισχύλου, η Γαία ήταν η πρώτη θεά που λατρευόταν στο μαντείο. Οι μυθογράφοι θεωρούν την Γαία πρόγονο του θεού Απόλλωνος. Τα

αρχαιολογικά ευρήματα των Σκοτεινών χρόνων (1050- 800 π.Χ.) εμφανίζουν μία χρονική ακολουθία, που σημαίνει ότι ο χώρος του ιερού των Δελφών δεν έπαψε να είναι γνωστός και επισκέψιμος, αλλά ο προστάτης θεός του Μαντείου πρέπει να άλλαξε προς το τέλος αυτής της περιόδου, γιατί στη συνέχεια είναι αποκλειστικά ο θεός Απόλλωνας. (Scott, 2014)

Η αφθονία του ανασκαφικού υλικού που χρονολογείται γύρω στο 800 π.Χ. μαρτυρεί μεγάλη δημογραφική ανάκαμψη και πλούτο. Η πόλη της ομηρικής εποχής διέθετε θεσμούς, οικισμό και εδαφική επικράτεια. Έκτοτε απαντούν σε αφθονία σιδερένια όπλα και χάλκινα αντικείμενα, τρίποδες και αγαλματίδια, τα οποία προφανώς προέρχονταν από το ιερό της εποχής, το οποίο όμως πρέπει να ήταν μικρό. Η θέση του παραμένει άγνωστη και δεν έχουμε κανένα στοιχείο για τον βωμό και τον ναό του, εκτός από κάποια πήλινα κεραμίδια του 7^{ου} αι. π.Χ. (Bommelaer, 1983)

Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα, ο ιερός χώρος των Δελφών βρίσκονταν σε λειτουργία στα τέλη του 9^{ου} αιώνα πΧ, χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί η ακριβής χρονολογία ίδρυσης του μαντείου, καθώς ενδέχεται αυτό να αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη σε ένα γενικότερο περίπλοκο οικοδόμημα. Το μαντείο καθεαυτό αναφέρεται για πρώτη φορά στα Ομηρικά Έπη, και συγκεκριμένα στην Οδύσσεια, ραψωδία θ 79-82. (Όμηρος, 1965) Ο «Ομηρικός Ύμνος στον Απόλλωνα», είναι ένα επίσης σημαντικό κείμενο, καθώς παρουσιάζει λεπτομερώς την ιστορία της ίδρυσης του μαντείου. Σύμφωνα με αυτές τις λογοτεχνικές μαρτυρίες, το ιερό των Δελφών και το μαντείο, είχαν αποκτήσει πανελλήνια φήμη και κύρος. Η σημαντικότητα του μαντείου των Δελφών, φαίνεται από το γεγονός, ότι στην αρχαιότητα, πολλές από τις γνωστές μαντικές μεθόδους είχαν σχετιστεί με αυτό, καθώς ο Παρνασσός, ο ήρωας του ομώνυμου όρους, είχε ανακαλύψει την οιωνοσκοπία, και ο Δελφός, ο ήρωας που έδωσε το όνομά του στην πόλη των Δελφών, είχε ανακαλύψει την σπλαχνοσκοπία. (Δραγώνα, 2009)

Εικόνα 3. Το μαντείο των Δελφών

Πηγή: (<http://4.bp.blogspot.com>, 2014)

Ο ρόλος των μαντείων της εποχής ήταν σημαντικός για την ηθική εκπαίδευση και καθοδήγηση των πολιτών, η οποία να μην ξεκινούσε από τους παιδαγωγούς της νεαρής ηλικίας, αλλά συνεχιζόταν στα μαντεία, τα οποία, εκτός από τους χρησμούς τους για τα μελλούμενα και τις θελήσεις των θεών, έδιναν και ένα πλήθος ηθικών παραγγελμάτων και προτροπών συμβουλευτικού χαρακτήρα για τα προβλήματα της καθημερινότητας.

Στο μαντείο των Δελφών, τα ηθικά παραγγέλματα είχαν καταγραφεί στους τοίχους του προνάου του Ναού του Απόλλωνος, στο υπέρθυρο ή σε ακόμα σε διάφορες στήλες που είχαν τοποθετηθεί περιμετρικά στις πλευρές του ναού. Στο αέτωμα του ναού δέσποζαν τα τρία σπουδαιότερα Δελφικά Παραγγέλματα, τα οποία εύκολα μπορούσε να διακρίνει ο επισκέπτης. Κάτω αριστερά ήταν το «ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ», να γνωρίσεις τον εαυτό σου, κάτω δεξιά το «ΜΗΔΕΝ ΑΓΑΝ», να κάνεις τα πάντα με μέτρο, αποφεύγοντας την υπερβολή και ανάμεσά τους, στη κορυφή, το περίφημο «ΕΝ ΔΕΛΦΟΙΣ Ε» (ή ΕΙ), για το οποίο ο ιερέας των Δελφών Πλούταρχος έγραψε ολόκληρη πραγματεία («Περί του εν Δελφοῖς Ε»), προσπαθώντας να ερμηνεύσει την σημασία του. (<https://olympia.gr>, 2012)

Εικόνα 4. Τα 147 Δελφικά Παραγγέλματα

Πηγή: (<https://i.ytimg.com>, 2017)

Κατά τον 8^ο και 7^ο αι. π.Χ. οι Έλληνες της μητροπολιτικής Ελλάδας ίδρυσαν μεγάλο αριθμό αποικιών και ο ρόλος του Μαντείου των Δελφών ήταν πολύ σημαντικός, καθώς σε περιπτώσεις αναφέρεται να έχει δώσει συμβουλές και οδηγίες στους μελλοντικούς οικιστές, κυρίως προς την Δύση και την Αφρική. Ο Πύθιος Απόλλων εγγυήθηκε με τους χρησμούς του τους θεσμούς πολλών νέων πόλεων και εξασφάλισε, με αυτό τον τρόπο, την αναγκαία ομόνοια μεταξύ των αποίκων. Η φήμη και η σημαντικότητα του Μαντείου έφτανε πέρα από την Ελλάδα, καθώς αναφέρεται ότι ο βασιλιάς Μίδας, της Φρυγίας προσέφερε στο μαντείο έναν θρόνο και ο Γύγης, βασιλιάς της Λυδίας, χρυσούς κρατήρες. (Bommelaer, 1983)

Το τέλος της περιόδου σημαδεύεται από τον Α΄ Ιερό πόλεμο. Η πόλη Κρίσσα που βρισκόταν ανάμεσα στους Δελφούς και την θάλασσα, φαίνεται να είχε κάποια πολιτικά δικαιώματα πάνω στους Δελφούς, γεγονός το οποίο δημιούργησε συμμαχία εναντίον της, στο όνομα των συμφερόντων του Απόλλωνος. Ο πόλεμος διήρκεσε δέκα χρόνια, ίσως μεταξύ του 595π.Χ. και του 585π.Χ. Η Κρίσσα καταστράφηκε ολοσχερώς και οι κάτοικοί της υποδουλώθηκαν, ενώ η

γη της αφιερώθηκε στον Απόλλωνα και καταδικάστηκε να μείνει ακαλλιέργητη. Σήμερα γνωρίζουμε πως αυτή η περιοχή περιελάμβανε εκτός της στενής παραθαλάσσιας πεδιάδας και όλο το οροπέδιο της Δεσφίνας. Η απαγόρευση παρέμεινε σε ισχύ μέχρι τους πρώτους μεταχριστιανικούς χρόνους. Εν τω μεταξύ, τα κοπάδια του Απόλλωνος εκτρέφονταν στην «Ιερά Χώρα» και έτσι αντικαταστήθηκε η γεωργία στην περιοχή με την κτηνοτροφία, μεταβάλλοντας ριζικά την παραδοσιακή χρήση της γης που κατασχέθηκε και εξασφάλισε στους κατοίκους των Δελφών αφθονία κρέατος. (Bommelaer, 1983)

Πρόσφατη αρχαιολογική ανασκαφική έδειξε πως ο πρώτος περίβολος του ιερού του Απόλλωνος δεν χρονολογείται στον 7^ο, αλλά στον 6^ο αι. π.Χ. Το τέμενος, δηλαδή ο ιερός χώρος που ήταν αφιερωμένος στον θεό, επεκτάθηκε τότε περισσότερο από δέκα στρέμματα και οριοθετήθηκε με περίβολο. Το ιερό της Αθηνάς, μικρότερης κλίμακας, κάλυπτε μόλις ενάμιση στρέμμα. Σχεδόν ταυτόχρονα η Αμφικτιονία έκτισε βωμό και ναό για καθέναν από τους δύο θεούς. Το υλικό των ναών ήταν ο μαλακός πωρόλιθος και ο ρυθμός τους δωρικός. Η διάρκεια ζωής τους ήταν σύντομη, καθώς ο ναός του Απόλλωνος καταστράφηκε από πυρκαγιά το 548 π.Χ., ενώ της Αθηνάς από άγνωστη αιτία επίσης κατά τον 6^ο αι. π.Χ. (Bommelaer, 1983)

Ο όρος Αμφικτύονες ή Αμφικτίονες σήμαινε αρχικά αυτούς που κατοικούν γύρω από την πόλη, (αμφί+κτίζω), αλλά είναι θεσμός αρχαιότερος της εμφάνισης της πόλης- κράτους, και η Αμφικτυονία αποτελούσε συνένωση γειτονικών φυλετικών ομάδων που αρχικά είχε μόνο θρησκευτικό αλλά σταδιακά απέκτησε και πολιτικό χαρακτήρα. Την Αμφικτυονία της Κεντρικής Ελλάδος αποτελούσαν δώδεκα φυλές, κάθε μία από τις οποίες διέθετε δύο ψήφους στο συνέδριο που συγκροτούσαν οι 24 αντιπρόσωποί τους, οι Ιερομνήμονες, οι Πυλαγόρες, ένας γραμματέας, ένας ιεροκήρυκας και η αμφικτυονική Εκκλησία. Οι Ιερομνήμονες εκλέγονταν με κλήρο, σχημάτιζαν το συμβούλιο της διοίκησης και ήταν υπεύθυνοι για όλα τα θέματα του ιερού, όπως για τη διαφύλαξη της ιερής εκχειρίδας. Οι Πυλαγόρες ή Αγοραρτοί ήταν οι αντιπρόσωποι των Αμφικτυονικών πόλεων, οι οποίοι εκλέγονταν κάθε χρόνο και ήταν επιφορτισμένοι με την προάσπιση των συμφερόντων των πόλεων τους στο συνέδριο της Αμφικτυονίας. Η αμφικτυονική Εκκλησία δεν είχε καμία δύναμη,

καθήκον της ήταν μόνο να εκδίδει ψηφίσματα. Ο Αθηναίος ρήτορας Αισχύνης, Πυλαγόρας των Αθηναίων το 339 π.Χ., διέσωσε τον όρκο των Αμφικτυόνων. (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

Η Αμφικτιονία ξεκίνησε ένα νέο, ακόμα πιο φιλόδοξο πρόγραμμα. Για τον Απόλλωνα κατασκευάστηκε νέος περίβολος, με «λέσβια» πολυγωνική τοιχοποιία, και το τέμενος κάλυψε είκοσι στρέμματα περίπου. Διαμορφώθηκε ένα γιγαντιαίο άνδηρο με αναλημματικούς τοίχους ίδιας τοιχοποιίας, ενώ ο βωμός ανακατασκευάστηκε από μάρμαρο. Η κατασκευή του ναού ξεκίνησε με την συνδρομή Ελλήνων όλων των φυλών και μη Ελλήνων, όπως του φαραώ Άμασι. Ο περίπτερος δωρικός ναός (6x15 κίονες) που οικοδομήθηκε γύρω στο 510 π.Χ. είχε πολλές ιδιαιτερότητες: οι διαστάσεις του τον έκαναν τον μεγαλύτερο ναό της κυρίως Ελλάδας. Η ανατολική του πρόσοψη και ίσως η στέγη του κατασκευάστηκαν από μάρμαρο, ενώ το υπόλοιπο κτίσμα αποτελούνταν από πωρόλιθο. Ο ναός ήταν αυτός που στέγαζε το Μαντείο. (Bommelaer, 1983)

Ο Αισχύλος στις Ευμενίδες, αναφέρεται στην παράσταση του ανατολικού αετώματος, όπου παρουσιαζόταν ο Απόλλων να φθάνει στους Δελφούς οδηγούμενος από Αθηναίους και να γίνεται δεκτός ειρηνικά. Ο ποιητής, όμως φαίνεται πως χειρίστηκε το θέμα της παράστασης προς όφελος της πατρίδας του και με μεγάλη ελευθερία σε σχέση με τους τοπικούς μύθους, γιατί ο λόγος που ο Απόλλων άφηνε κάθε χειμώνα το Μαντείο στο μικρότερο αδερφό του Διόνυσο και έφευγε για την κοιλάδα των Τεμπών στη Θεσσαλία, ήταν επειδή έπρεπε να εξαγνιστεί τελετουργικά για τον φόνο του Πύθωνα, τον οποίο είχε σκοτώσει φθάνοντας στους Δελφούς. (Bommelaer, 1983)

Ο ναός του Απόλλωνα καταστράφηκε το 373 π.Χ. περίπου και τα αγάλματα των αετωμάτων ενταφιάστηκαν με ευλάβεια γεγονός που επέτρεψε να διατηρηθούν σχεδόν στο σύνολό τους. Χάρη σε ένα πλούσιο αριθμό επιγραφών λογιστικού χαρακτήρα που βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές, φάνηκε ότι στόχος δεν ήταν μόνο η ανέγερση ενός τρίτου λίθινου ναού, αλλά και η προστασία του περιβάλλοντος χώρου. Ωστόσο, ούτε η νέα συνδρομή, ούτε ο φόρος που κατέβαλαν τα μέλη της Αμφικτυονίας ήταν αρκετά και οι Φωκείς

κατηγορήθηκαν ότι άρχισαν να καλλιεργούν την Ιερά Χώρα και καταδικάστηκαν. Καθώς αρνήθηκαν να πληρώσουν το πρόστιμο, έγινε πόλεμος, ο Γ' Ιερό πόλεμος 356- 346 π.Χ., που κατά την διάρκειά του, για να συντηρήσουν το στρατό τους, απογύμνωσαν τα ιερά από τα πολύτιμα μέταλλα. Μετά την ήττα τους, υποβλήθηκαν σε πολύ υψηλότερο πρόστιμο, το οποίο οδήγησε στην πλήρη απογύμνωση των ιερά από τα πολύτιμα μέταλλα. (Bommelaer, 1983)

Κτισμένος πάνω στα θεμέλια του προηγούμενου, τα οποία ενισχύθηκαν και επεκτάθηκαν λίγο, ο νέος ναός ήταν επίσης δωρικός περίπτερος, με 6 x 15 κίονες, γεγονός σπάνιο για την εποχή. Η μερική αναστήλωση του 1941 δείχνει μία κρηπίδα και ορθοστάτες από ασβεστόλιθο. Πάνω στους οποίους υψώνονταν τοίχοι από πωρόλιθο, όπως οι κίονες του περιστυλίου. Ο πρόναος και ο οπισθόδομος είχαν ο καθένας από δύο κίονες, που έφεραν θριγκό με έξι μαρμάρινες μετόπες. Ο επιμήκης σηκός άνοιγε προς τα ανατολικά με μία μεγάλη ξύλινη θύρα διακοσμημένη με ελεφαντοστό, αλλά και προς τα βόρεια και τα νότια, με δύο μικρότερες θύρες. Στο εσωτερικό του βρίσκονταν δύο μαρμάρινες ιωνικές κιονοστοιχίες, πιθανώς επιστεγασμένες από κορινθιακούς κιονίσκους. Η νότια κιονοστοιχία διακοπτόταν, πιθανώς για να σεβαστεί κάποια παλαιότερη διαμόρφωση του Μαντείου, όμως καμιά από τις αποκαταστάσεις δεν είναι βέβαιη. Το ίδιο ισχύει και για την θέση του ομφαλού, που θεωρείται ως το κέντρο του κόσμου. Ένα αντίγραφο του σε μάρμαρο αποτελούσε τμήμα σύνθετου μνημείου του 4^{ου} αι. π.Χ. Αντίθετα, ενώ τα αετώματα θεωρούνταν χαμένα, μετά από μελέτη 30 ετών τα μαρμάρινα θραύσματά τους ταυτίστηκαν και δημοσιεύθηκαν πρόσφατα: στα ανατολικά εικονίζονταν ο Απόλλων και οι Μούσες στα δυτικά ο Διόνυσος και οι Θυιάδες (Βάκχες). Για τα αγάλματα πληρώθηκε το 327 π.Χ. ο Αθηναίος γλύπτης Ανδροσθένης, ο οποίος αντικατέστησε τον συμπατριώτη του Πραξία, μάλλον μετά το θάνατό του. (Bommelaer & Laroche, 1991)

Από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. τα ιερά δεν επεκτάθηκαν καθόλου, παρά μόνον με την προσθήκη, τον 3^ο αι. π.Χ. του ανδρήρου των Ατταλιδών (από το όνομα του ελληνικού βασιλικού γένους της Περγάμου). Η Αμφικτιονία ήταν επιφορτισμένη με την διαχείριση και την συντήρησή τους.

2.2.1.2 Οι χρησμοί της Πυθίας

Το μαντείο λειτουργούσε μόνο εννέα μήνες το χρόνο, ενώ έμενε κλειστό τους τρεις χειμερινούς μήνες, και πίστευαν ότι ο Απόλλωνας έφευγε από την περιοχή και έβρισκε κατάλυμα στην χώρα των Υπερβορείων. (Δραγώνα, 2009) Για τους χρησμούς της Πυθίας, αναφέρεται ότι ο Απόλλωνας θέλοντας να εξαγνίσει τον χώρο από τη παρουσία του θηρίου έφερε σε εκείνο το σημείο το ιερό του δέντρο, τη δάφνη, με την οποία έχτισε μάλιστα και τον πρώτο του ναό και στο μέρος αυτό χρησιμοδοτούσε διά στόματος της Πυθίας, η οποία καθόταν πάνω σ' ένα γήινο χάσμα από το οποίο έβγαιναν αναθυμιάσεις. (<http://theseus-aegean.blogspot.gr>, 2016)

Εικόνα 5. Η ιέρεια του Μαντείου των Δελφών – Έργο του John Collier - Art Gallery of South Australia

Πηγή: (<http://www.artgallery.sa.gov.au>, 1891)

Η εικόνα που έχουμε σήμερα για τη δράση στους Δελφούς, προέρχεται από διάφορες πηγές και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, ώστε να μην έχουμε συγκεκριμένη εικόνα της μαντικής διαδικασίας στους Δελφούς. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, η Πυθία αρχικά έδινε χρησμούς μόνο την έβδομη μέρα ενός

συγκεκριμένου μήνα, του Βύσιου (Ο Βύσιος είναι ο αντίστοιχος Ανθεστηριών των Αθηναίων και ο σημερινός μήνας Φεβρουάριος) (<http://users.sch.gr>, 2012), που θεωρούνταν ο γενέθλιος μήνας του Απόλλωνα και συνέπιπτε με τις αρχές της άνοιξης. Οι μηνιαίες συνεδρίες καθιερώθηκαν πολύ αργότερα, (Πλούταρχος, 1995) περίπου τον 6^ο αιώνα, γιατί κατά τους κλασσικούς χρόνους, γνωρίζουμε ότι το μαντείο λειτουργούσε κάθε μήνα.

Όταν πλησίαζε η έβδομη μέρα του κάθε μήνα, η περιοχή έσφυζε από κόσμο, απλούς ανθρώπους αλλά και πρεσβευτές πόλεων και κρατών, που έρχονταν να συμβουλευτούν το μαντείο. Γύρω στο ξημέρωμα, μια γυναίκα ντυμένη στα λευκά, συνοδευόμενη από ιερείς του μαντείου, κατευθύνονταν προς την Κασταλία Πηγή, όπου θα γινόταν το τυπικό του εξαγνισμού. Ο επικεφαλής των ιερέων ονομάζονταν Προφήτης και οι άλλοι Όσιοι, δηλαδή ιερείς αφιερωμένοι στη λατρεία του Διονύσου και του Απόλλωνα. Η γυναίκα βυθιζόταν τα νερά της πηγής, τα οποία θεωρούνταν ότι είχαν εξαγνιστικές και προφητικές ιδιότητες. Η ομάδα στη συνέχεια κατευθυνόταν προς μια άλλη προφητική πηγή, την Κασσωτίδα, όπου η γυναίκα έπινε μια γουλιά για να λάβει το προφητικό χάρισμα, και επέστρεφαν προς το ναό του Απόλλωνα. Πριν αρχίσει η χρησμοδοσία, έπρεπε να διαπιστωθεί αν ο θεός το επέτρεπε και έτσι δύο υπηρέτες του ναού, έφερναν έναν νεαρό τράγο, τον οποίο τον τοποθετούσαν πάνω στο βωμό και τον ράντιζαν με παγωμένο νερό. Εάν ο τράγος έτρεμε, τότε αυτό ήταν ευνοϊκό σημάδι και η διαδικασία μπορούσε να προχωρήσει, διαφορετικά θα έπρεπε να αναβληθεί μέχρι την έβδομη μέρα του επόμενου μήνα. Εάν ο θεός είχε δώσει την συγκατάθεσή του, το ζώο θυσιαζόταν και καιγόταν στο ναό της Χίου, που βρισκόταν έξω από τον ναό. Ο καπνός που υψωνόταν, λειτουργούσε ως σήμα για όλους τους επισκέπτες ότι το μαντείο ήταν ανοικτό και θα λειτουργούσε. Όσοι επιθυμούσαν να λάβουν χρησμό, συγκεντρώνονταν στο περίβολο και περίμεναν, ενώ προτεραιότητα δινόταν στους απεσταλμένους κάποιας πόλης ή χώρας ή σε επιφανή πρόσωπα. Αυτά είχαν το προνόμιο της προμαντείας, δηλαδή λάμβαναν πρώτοι χρησμό, χωρίς να απαιτείται να περιμένουν με το υπόλοιπο πλήθος, ή να επιλεγούν με κλήρωση από τους ιερείς, λόγω της μεγάλης προσέλευσης κόσμου που υπήρχε. (Δραγώνα, 2009)

Η Πυθία ήταν η εκπρόσωπος του θεού Απόλλωνα, η οποία δεν ήταν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, αλλά τίτλος που δινόταν στις προφήτισσες του Απόλλωνα που επιλέγονταν για να αφιερώσουν τη ζωή τους στην υπηρεσία του. Αρχικά, οι πρώτες Πυθίες ήταν νεαρές, παρθένες κοπέλες, μετά από ένα συμβάν όμως όπου ένας άνδρας που είχε έρθει να ζητήσει χρησμό, ερωτεύτηκε μια Πυθία και την έκλεψε, οι Πυθίες ήταν γυναίκες προχωρημένης ηλικίας, γύρω στα 50, συνήθως παντρεμένες με παιδιά. Από τη στιγμή όμως που μια γυναίκα με οικογένεια καλούνταν να υπηρετήσει τον Απόλλωνα, εγκατέλειπε το σπίτι και την οικογένειά της κι έμενε σε συγκεκριμένο οίκημα εντός του ναού για να διατηρείται αμόλυντη. Φορούσε άσπρα ρούχα και ζούσε με βάσει τους κανονισμούς που της είχαν θέσει εξ αρχής οι ιερείς. Δεν χρειαζόταν να έχει κάποια συγκεκριμένη μόρφωση, ούτε και κάποιες ικανότητες ενόρασης ή διορατικότητας. (<https://olympia.gr>, 2014)

Στα Γεωγραφικά του Πausanias (Γεωγραφικά 2.7.7-8) (Παπαχατζής, 2002) μαθαίνουμε ότι η πρώτη μάντισσα του ναού ήταν η Φημονόη, ενώ στη συνέχεια της αφήγησής του, αναφέρει ότι η Βοιώ, μια ντόπια κάτοικος που έγραψε ένα ύμνο στον Απόλλωνα, θεωρεί ως πρώτο μάντη τον Ωλήνα, που τον έφερε ο Απόλλωνας από τους Υπερβόρειους. Η ιέρεια που έκανε γνωστούς τους χρησμούς του Απόλλωνα ήταν η Σίβυλλα, κόρη του Τρωαδίτη Δάρδανου και της Νησώς. Σύμφωνα με άλλη παράδοση ήταν κόρη του Δία και της Λαμίας (κόρης του Ποσειδώνος) και ονομάστηκε Σίβυλλα από τους Λίβυες στους οποίους και προφήτευε. Στη συνέχεια σε όλες τις προφήτισσες δόθηκε το ίδιο όνομα, Σίβυλλα. Η διαφορά με την Πυθία είναι ότι χωρίς τη βοήθεια του θεού Απόλλωνα και χωρίς να ερωτηθεί, προφήτευε τα μελλούμενα.

Η δεύτερη Σίβυλλα ήταν η Ηροφίλη, η οποία κουβαλούσε μαζί της μια πέτρα, πάνω στην οποία ανέβαινε και προφήτευε. Σίβυλλες υπήρξαν πολλές και το όνομά τους συνδεόταν με το τόπο καταγωγής τους, πχ Δελφική, Σίβυλλα των Ερυθρών στη Λυδία, η Εβραία Σίβυλλα Σάββη, η Κυμαία, Περσίδα, η Ελλησπόντια κ.α. Η μάντισσα που διαδέχεται τη Σίβυλλα Ηροφίλη, ονομάστηκε, πρώτα από τον Ηρόδοτο «Πυθία». (<http://users.sch.gr>, 2012)

Η Πυθία του Μαντείου των Δελφών, πριν πει τον εκάστοτε χρησμό, πλενόταν, έπινε νερό από την ιερή Κασταλία πηγή και μασούσε φύλλα δάφνης. Στη συνέχεια ανέβαινε σε ένα υπερυψωμένο τρίποδο, όπου από τη βάση του οποίου έβγαιναν αναθυμιάσεις από καύση ψυχοτρόπων βοτάνων και μεθανίου. Οι αναθυμιάσεις αυτές την έφερναν σε έκσταση και κάποιες φορές μάλιστα, έβγαζε κραυγές ή ψιθύριζε λόγια δίχως νόημα. (Φατούρου, 2015)

Οι χρησμοί της ήταν συνήθως έμμετροι, σε δακτυλικό εξάμετρο και καθοριστικό ρόλο για το ποιο ακριβώς θα ήταν το μέτρο του χρησμού έπαιζε πάντα το είδος του χρησμού, σε ποιόν δινόταν και το είδος και ο βαθμός του προβλήματος. Κάποιες φορές η Πυθία κατέφευγε και σε κληρομαντεία, ειδικά όταν τα ερωτήματα αφορούσαν διαζευκτικές ερωτήσεις κι όταν δεν υπήρχε αρκετός διαθέσιμος χρόνος. Ο λόγος της ήταν συνήθως δυσκολονόητος και γεμάτος γρίφους, όπου οι ιερείς του ναού καλούνταν ν' αποκωδικοποιήσουν και να μεταφέρουν το μήνυμα του θεού στους χρηστηριαζόμενους. (Καραδημητρίου, 2002)

**Εικόνα 6. Η Δελφική Σίβυλλα – Έργο του Μιχαήλ Άγγελου (1508-1512)-
Παρεκκλήσι του Βατικού, Καπέλα Σιξτίνα (οροφή)**

Πηγή: (<http://habilisii-habilis.blogspot.gr>, 2016)

Ο Ερμής ήταν σύνναος του Απόλλωνος και ο Διόνυσος τον αντικαθιστούσε κατά την διάρκεια του χειμώνα. Σε ένα αέτωμα επίσης απεικονίζονται οι Μούσες να συντροφεύουν τον θεό αλλά τα αρχαία κείμενα, αναφέρουν κυρίως την μητέρα του Λητώ, και την αδερφή του Αφροδίτη. Ιδιαίτερο είναι το γεγονός ότι στο ιερό απέδιδαν τιμές σε κάποια αντικείμενα, όπως για παράδειγμα την πέτρα που, σύμφωνα με την μυθολογία, κατάπιε ο Κρόνος, πατέρας του Δία και τον ομφαλό των Δελφών. (Bommelaer, 1983)

2.2.1.3 Ο ομφαλός των Δελφών

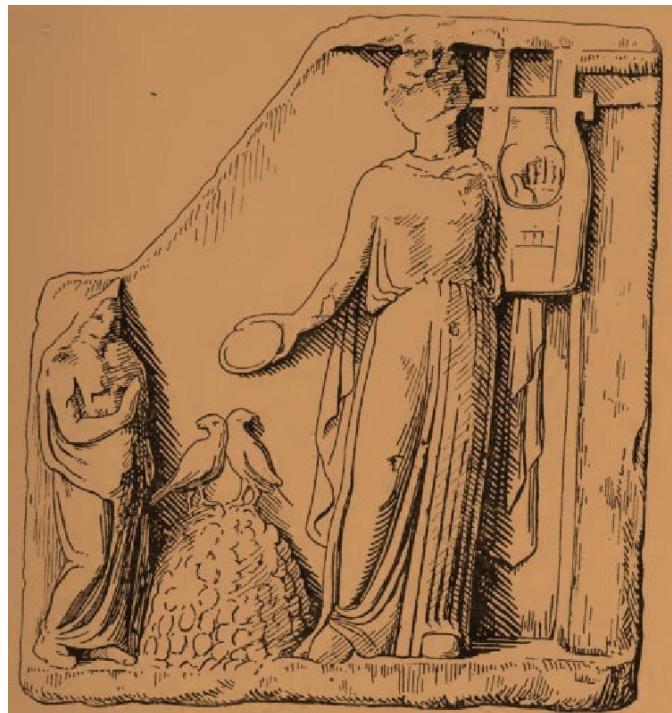
Σύμφωνα με την παράδοση το σημείο που θάφτηκε ο Πύθωνας, τοποθετήθηκε ο ομφαλός βράχος. Ο ομφαλός σημαίνει "κέντρο της γής" και εκεί ήταν το Ιερό Μαντείο των Δελφών. Κατά τα πρώτα χρόνια των ανασκαφών, το 1893, ανακαλύφθηκε στους Δελφούς, ένας συγκεκριμένος ομφαλός, ο Δελφικός ομφαλός. Ο ομφαλός είναι καλυμμένος με ένα πλέξιμο από κορδέλες που ονομάζεται «αγρηνόν». (Καραδημητρίου, 2002)

Για την προέλευση του ομφαλού, ο Θρύλος λέει ότι οι Δελφοί ήταν το σημείο που συναντήθηκαν δύο αετοί που πέταξε ο Δίας από δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Σε αυτό το σημείο, στους Δελφούς, ο Δίας έριξε τον ιερό βράχο. Έτσι οι Δελφοί έγιναν γνωστοί ως το κέντρο του κόσμου, ως ο «Ομφαλός της Γης». Ένα άλλος μύθος αναφέρει ότι ο ομφαλός βράχος, τοποθετήθηκε στο σημείο που ο Απόλλωνας σκότωσε τον Πύθωνα. (<http://theseus-aegean.blogspot.gr>, 2016)

Εικόνα 7. Ο Ομφαλός των Δελφών

Πηγή: (<http://www.aroundparnassos.com>, 2007)

Εικόνα 8. Ανάγλυφο από το ναό του θεού Απόλλωνα στην Αίγινα, που δείχνει τον Πύθιο Απόλλωνα να κρατά φιάλη και κιθάρα πάνω από τον Δελφικό Ομφαλό (350π.Χ)

Πηγή: (<http://2.bp.blogspot.com>, 2014)

Ο κάλυκας άνθους που έχει ο ομφαλός, παραπέμπει στις ανεγεννητικές λειτουργίες της φύσης και όλα αυτά μαζί στην αρχική δημιουργία του κόσμου όπως τη δίδαξε ο Ορφέας. Λέγεται πως ο Ορφέας εγκατέστησε την λατρεία του Απόλλωνα στους Δελφούς, όπως και του Δία στην Θράκη. Σημαντική επίσης η σύνδεση που μπορεί να γίνει για τον ομφαλό, καθώς λεπτομέρεια από ερυθρόμορφο αμφορέα που παρουσιάζει την δολοφονία του Νεοπτόλεμου στους Δελφούς, όπου ο Ορέστης, καλυπτόμενος πίσω από έναν ομφαλό, τον πλησιάζει κρυφά με το ξίφος στο χέρι. Ο ομφαλός θυμίζει αυγό που βγαίνει σαν άνθος από έναν κάλυκα και παραπέμπει στην ορφική διδασκαλία για την προέλευση του κόσμου από ένα αυγό που περιβάλλεται από ένα φίδι, που συμβολίζει το δημιουργικό πνεύμα. Ο ομφαλός αυτός απεικονίζεται να περιβάλλεται από εάν πλέξιμο, που μοιάζει με την « αγρηνό» που περιβάλλει τον ομφαλό των Δελφών, όπως εκτίθεται στο μουσείο των Δελφών. (Cook, 1925)

Εικόνα 9. Λεπτομέρεια από ερυθρόμορφο αμφορέα που παρουσιάζει την δολοφονία του Νεοπτόλεμου στους Δελφούς,

Πηγή: (<http://autochthonesellhnes.blogspot.gr>, 2014)

2.2.1.4 Τα υπόλοιπα οικοδομήματα:

Οι αγώνες αρχικά τελούνταν στην πεδιάδα όπου βρίσκονταν ο ιππόδρομος και το πρώτο στάδιο. Τον 4^ο αι. π.Χ. για την εκγύμναση των αθλητών, κτίστηκε ανάμεσα στα δύο ιερά ένα γυμνάσιο, που αποτελείτο από ένα κλειστό οικοδόμημα και μία στοά, τον ξυστό δρόμο, κατά μήκος ενός υπαίθριου δρόμου, μήκους 600 ποδών (περ. 200μ.). Η μεταφορά του πυθικού σταδίου κοντά στο ιερό του Απόλλωνα δεν πρέπει να έγινε πριν από τον 3^ο αι. π.Χ. Βαθμιαία, το στάδιο περιβλήθηκε από λίθινα εδώλια, ενώ ο ιππόδρομος παρέμεινε στην πεδιάδα χωρίς σταθερές κατασκευές. Το θέατρο κατασκευάστηκε ψηλότερα από τον ναό του Απόλλωνος χάρη στην γενναιοδωρία των Ατταλιδών, μόλις τον 2^ο αι. π.Χ. Μέχρι τότε οι μουσικοί αγώνες πρέπει να διεξάγονταν στο στάδιο. (Bommelaer, 1983)

2.2.1.5 Τα αναθήματα

Τα αναθήματα των πιστών ήταν αναρίθμητα. Ορισμένα ήταν προκαθορισμένα, όπως το αντίτιμο που καταβαλλόταν πριν από τον χρησμό. Κάποια ήταν φθαρτά, άλλα κυρίως μικρά αγγεία ή πηλίνα αγαλματίδια διατηρήθηκαν. Ωστόσο, η μνήμη συγκρατεί εκείνα που εντυπωσίαζαν από το υλικό, τον μνημειακό χαρακτήρα, την προσωπικότητα του δωρητή ή τις συνθήκες της αφιέρωσης, όπως για παράδειγμα αυτά των Ατταλιδών που αναφέρθηκαν ήδη. Γνωρίζουμε 700 περίπου αναθήματα από τον 6^ο έως τον 4^ο αι. π.Χ.

Οι νικητές αφιέρωναν συνήθως τρίποδες για την νίκη τους σε αγώνες ή στο πεδίο της μάχης. Οι χρυσοί τρίποδες καταστράφηκαν ήδη κατά την αρχαιότητα (από τους εξεγερμένους Φωκείς που τους έλιωσαν για το μέταλλό τους, όμως σώθηκαν οι λίθινες βάσεις εκείνων που αφιέρωσαν ο τύραννος Γέλων των Συρακουσών και ο αδερφός του Ιέρων μετά από τη νίκη της Ιμέρας επί των Καρχηδονίων το 480 π.Χ. Επίσης ο χάλκινος κίονας από τρεις περιπλεγμένους όφεις πάνω στον οποίο είχε στηθεί οτίποδας που πρόσφερε το σύνολο των ελληνικών πόλεων για την νίκη τους εναντίον των Περσών στις Πλαταιές (479 π.Χ.). Όπως και ο ομφαλός έτσι και ο τρίποδας αποτελεί σημείο αναφοράς για τους Δελφούς: ζωγράφοι και γλύπτες αναπαρέστησαν συχνά την διαμάχη του τρίποδα ανάμεσα στον Απόλλωνα και τον Ηρακλή, ενώ η Πυθία έδινε τον

χρησμό καθισμένη πάνω σε τρίποδα, πιθανόν διαφορετικού σχήματος. (Bommelaer, 1983)

Πολλές πόλεις αφιέρωσαν θησαυρούς. Αυτά τα μικρά κτίσματα- αναθήματα μπορούσαν να στεγάζουν με την σειρά τους άλλα αφιερώματα ή να φέρουν διακοσμήσεις και επιγραφές που μας δίνουν μερικές φορές πληροφορίες για τους δωρητές. Οι περισσότεροι θησαυροί, αφιερωμένοι από Έλληνες της κυρίως Ελλάδας ή της Μεγάλης Ελλάδας, ήταν κατασκευασμένοι από πωρόλιθο και είχαν πολύ απλή μορφή: τετράγωνο σηκό και πρόναο με δύο δωρικούς κίονες εν παραστάσει. Οι θησαυροί των Ελλήνων της Ασίας και των Κυκλάδων ήταν, όμως, πιο πολυτελείς, μαρμάρινοι σε ιωνικό ή αιολικό ρυθμό, με πιο πλούσιο γλυπτό και γραπτό διάκοσμο, ενώ οι καρυάτιδες αντικαθιστούσαν μερικές φορές τους κίονες: θησαυρός των Κνιδίων (περ. 550 π.Χ.), των Σιφνίων (525 π.Χ.), των Μασσαλιωτών με καταγωγή από την Φώκαια (περ. 510 π.Χ., με Αιολικούς κίονες). Προκειμένου να τους συναγωνιστούν οι Αθηναίοι κατασκεύασαν έναν μαρμάρινο δωρικό θησαυρό προς τιμήν της νίκης τους στον Μαραθώνα. Υπήρξαν μόνο δύο ακόμα μαρμάρινοι δωρικοί θησαυροί, εκ των οποίων ένας της Μαρμαριάς (περ. 475 π.Χ.) που είχε πιο συνηθισμένη αρχιτεκτονική μορφή. Άλλωστε, ο συρμός ανέγερσης θησαυρών παρήλθε λίγο αργότερα. (<http://greekworldhistory>, 2014)

Υπήρχαν και άλλοι τύποι κτηρίων. Τα πιο κομψά είναι τα πιο αινιγματικά. Η στοά των Αθηναίων ταυτίζεται χάρη στην επιγραφή που διατηρείται πάνω στον στυλοβάτη της. Η ανάλαφρη ιωνική κιονοστοιχία επέτρεπε προφανώς να περνά το φως. Ωστόσο, υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με τη χρήση και τη χρονολόγηση της: κτίστηκε για να εκθέσει τα τρόπαια του ναύαρχου Φορμίωνα κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, όπως λέει ο Πausανίας, ή του Κίμωνα, πενήντα χρόνια νωρίτερα; Μάλλον όχι όμως για να στεγάσει τελετές, όπως υποστηρίχθηκε πρόσφατα. Σε ό,τι αφορά τη θόλο της Μαρμαριάς, με τη γνωστή δωρική κιονοστοιχία, πρόσφατα ταυτίστηκε εν μέρει το σχήμα της στέγης και κίονες των εσωτερικών κιονοστοιχιών. Ωστόσο, η λειτουργία του κτιρίου ως οπλοθήκης των ιερών όπλων που θα υποχρέωνε τους Αμφικτυονείς να τη συντηρούν, παραμένει υποθετικός.

Τα αγάλματα ήταν αναρίθμητα. Συχνά αναπαριστούσαν μία αξιέπαινη πράξη ευσέβειας. Ο Ηρόδοτος αφηγείται ότι η ιέρεια της Ήρας στο Άργος έπρεπε να πάει να ιερουργήσει στο ιερό της θεάς το οποίο βρισκόταν μερικά χιλιόμετρα μακριά. Οι ίδιοι της οι γιοι έσυραν το άρμα μέχρι το ιερό όπου αποκοιμήθηκαν. Η μητέρα τους πέτυχε από τη θεά την ωραιότερη ανταμοιβή: να κοιμηθούν αιώνια, μέσα στη δόξα του ευλαβικού τους κατορθώματος. Η νέα ανάγνωση της επιγραφής σε μία βάση επιβεβαίωσε την παραδοσιακή ταύτιση των δύο αργείων μαρμάρινων κούρων των Δελφών με τον Κλέοβι και τον Βίτωνα (και όχι με τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη, που είχε υποτεθεί παλαιότερα). Τα περισσότερα αγάλματα, όμως ήταν χάλκινα, όπως το σύμπλεγμα του Ηνίοχου. (Bommelaer, 1983)

Οι τρόποι παρουσίασης όλων αυτών των αγαλμάτων ποίκιλλαν. Για παράδειγμα το σύμπλεγμα του Ηνίοχου φαίνεται ότι είχε κατασκευαστεί ώστε να το βλέπουν από κάτω προς τα πάνω, σαν να ήταν τοποθετημένο σε άνδηρο πάνω από τον ναό. Τα κλασικά αγάλματα βρίσκονταν συνήθως σε χαμηλές βάσεις. Ωστόσο, ο τύπος του υψηλού βάθρου απαντά από παλιά, ήδη από το πρώτο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. η Σφίγγα των Ναξίων ήταν τοποθετημένη σε υψηλό ιωνικό κίονα. Τον 5^ο αιώνα π.Χ. Νίκες και τρίποδες τοποθετούνταν πολλές φορές πάνω σε χάλκινο κίονα ή λίθινο τριγωνικό βάθρο. Το πιο αξιοσημείωτο τετραγωνικό βάθρο ήταν μάλλον εκείνο που έστησαν οι Ρόδιοι τον 4^ο αι. π.Χ. απέναντι από τον ναό, για να φέρει το χρυσό, ή επίχρυσο άρμα του Ήλιου. Ωστόσο, ο τύπος αυτός χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές κατά την ελληνιστική περίοδο για αγάλματα βασιλέων, όπως επίσης και για το άγαλμα του Ρωμαίου στρατηγού Αιμίλιου Παύλου. Από εκείνη την εποχή χρονολογούνται επίσης οι συζυγίες, ζεύγη κίωνων που έφεραν ένα άγαλμα ή ένα σύμπλεγμα στο θριγκό τους. Αυτός ο καθ' ύψος αγώνας εξηγείται από το γεγονός ότι ο αριθμός των μνημείων πύκνωνε, καθώς και από τον όλο και πιο ιδιωτικό ή οικογενειακό χαρακτήρα τους. Κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το ιερό του Απόλλωνος, ενώ διατήρησε τον λατρευτικό του χαρακτήρα μετατράπηκε σε ένα είδος «μουσείου», που όμως ήταν όλο και πιο δύσκολο να συντηρηθεί, ελλείψει σταθερών εσόδων. Γινόταν έκκληση στη γεναιοδωρία όλων, αρχίζοντας από εκείνη των Αυτοκρατόρων, που εκδηλωνόταν μόνο περιστασιακά. Όταν

επιβλήθηκε η χριστιανική θρησκεία, στα τέλη του 4^{ου} αι. μ.Χ., πολλά μνημεία είχαν ήδη πληγεί. Ορισμένα διατηρήθηκαν λόγω της μεταροπής τους σε κατοικίες ή καταστήματα. Πολλά άλλα κατεδαφίστηκαν για να χρησιμοποιηθούν οι λιθόπλινθοι στο στρώσιμο των δρόμων ή στην Παρασκευή ασβέστη. Οι Δελφοί δεν εξαφανίστηκαν αμέσως, αφού γνωρίζουμε ότι υπήρξαν έδρα επισκοπής, όμως ο χώρος καταστράφηκε από τις επιδρομές των Σλάβων γύρω στο 600 μ.Χ. (Bommelaer & Laroche, 1991)

2.2.1.6 Ναός του Απόλλωνα

Ο ναός του Απόλλωνα, το σημαντικότερο μνημείο του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς, βρισκόταν σε περίοπτη και κεντρική θέση μέσα στο τέμενος.

Ο Απόλλων είχε παραχωρήσει στο τέμενος χώρο για τη Γαία, την πρωτομάντισσα, και για τον γιό του τον Ασκληπιό και κράτησε για τον εαυτό του το ρόλο του θεραπευτή. Στον ναό βρισκόταν και βωμός του Ποσειδώνα, ως προκατόχου και της Εστίας, όπου διατηρούντα άσβεστη φωτιά.

Στο ναό στεγάζονταν τα αγάλματα και τα αφιερώματα προς το θεό, αλλά εδώ γίνονταν και οι ιεροτελεστίες που είχαν σχέση με τη λατρεία, η σπουδαιότερη από τις οποίες ήταν η διαδικασία της μαντείας. Στο ναό υπήρχε και το «χρησμογραφείο», όπου φυλάσσονταν τα αρχεία και οι κατάλογοι των Πυθιονικών, που καταστράφηκαν το 373 π.Χ. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο πρώτος ναός του Απόλλωνα που κτίσθηκε στους Δελφούς ήταν μία καλύβα από κλαδιά δάφνης, ο δεύτερος έγινε από κερί μελισσών και φτερά και ο τρίτος από χαλκό, ενώ ο τέταρτος κτίσθηκε από τους μυθικούς αρχιτέκτονες Τροφώνιο και Αγαμήδη με τη βοήθεια του ίδιου του Απόλλωνα. Αυτός πρέπει να ήταν ο πώρινος ναός, που καταστράφηκε από πυρκαγιά το 548 π.Χ. Ο ναός που τον διαδέχθηκε, οικοδομήθηκε με εισφορές που συγκεντρώθηκαν από όλη την Ελλάδα και από ξένους ηγεμόνες και ανέλαβε να τον ολοκληρώσει η μεγάλη αθηναϊκή οικογένεια των Αλκμαιωνιδών. Ολοκληρώθηκε περίπου το 510 π.Χ., ήταν δωρικός περίπτερος, με 6 κίονες στην πρόσοψη και 15 στις πλευρές. Ήταν πώρινος με μαρμάρινη πρόσοψη και εξαιρετικό γλυπτό διάκοσμο, φιλοτεχνημένο από το γλύπτη Αντήνορα. Θέμα του ανατολικού αετώματος ήταν

η επιφάνεια του Απόλλωνα, η άφιξη του θεού στους Δελφούς με τη συνοδεία της αδελφής του Άρτεμης και της μητέρας του Λητούς. Στο κέντρο της παράστασης εικονιζόταν το άρμα με τους θεούς και δεξιά και αριστερά ανδρικές και γυναικείες μορφές. Στο δυτικό αέτωμα απεικονιζόταν σκηνή Γιγαντομαχίας, από την οποία σώζονται μόνο οι μορφές της Αθηνάς, ενός πεσμένου Γίγαντα, μιας ανδρικής μορφής και τα μπροστινά μέρη δύο αλόγων.

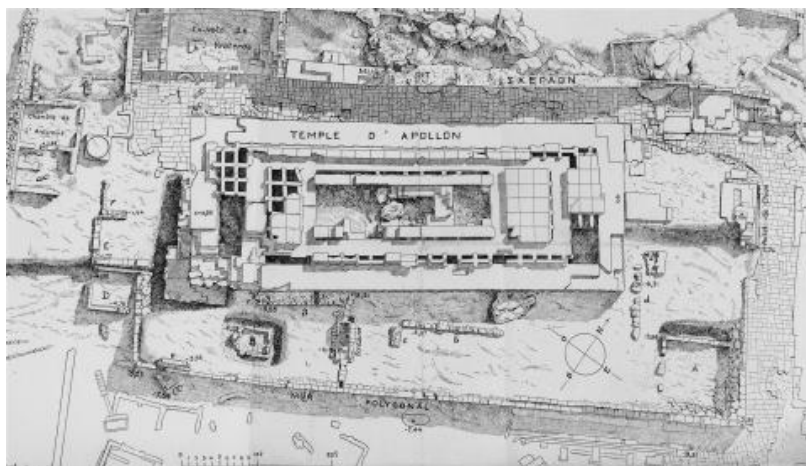
Ο σεισμός του 373 π.Χ. κατέστρεψε τον αρχαϊκό ναό και το ιερό κατέφυγε για δεύτερη φορά σε πανελλήνιο έρανο για την ανοικοδόμησή του. Ο τρίτος ιερός πόλεμος εμπόδισε τις εργασίες και μόλις το 330 π.Χ. ο ναός παραδόθηκε σε χρήση, κατασκευασμένος στο ίδιο σχέδιο και στις ίδιες σχεδόν διαστάσεις. Σε αυτό το ναό ανήκουν τα ερείπια που βλέπουμε σήμερα. Πρόκειται για εντυπωσιακό κτίσμα, θαυμάσιο δείγμα του δωρικού ρυθμού, του οποίου αρχιτέκτονες ήταν ο Σπίνθαρος ο Κορίνθιος, ο Ξενόδωρος και ο Αγάθων. Ο ναός είναι περίπτερος, με 6 κίονες στις στενές πλευρές και 15 στις μακρές, με πρόδομο και οπισθόδομο δίστυλους εν παραστάσι. Ο σηκός του χωρίζεται σε τρία κλίτη με δύο κιονοστοιχίες, η καθεμία από τις οποίες έχει οκτώ ιωνικούς κίονες. Στο βαθύτερο επίπεδό του βρισκόταν το άδυτο, όπου εκτυλισσόταν η μαντική διαδικασία και στο οποίο είχαν πρόσβαση μόνο οι ιερείς που θα ερμήνευαν τα λόγια της Πυθίας. Τα αετώματα από παριανό μάρμαρο φιλοτέχνησαν οι Αθηναίοι γλύπτες Πραξίας και Ανδροσθένης. Στο ανατολικό αέτωμα απεικονίζονταν ο Απόλλωνας με τις Μούσες και στο δυτικό ο Διόνυσος ανάμεσα στις Θυιάδες (Μαινάδες). Για το εσωτερικό του ναού γνωρίζουμε ελάχιστα στοιχεία, κυρίως από αρχαίους συγγραφείς: στους τοίχους του προνάου υπήρχαν χαραγμένα ρητά των επτά σοφών, όπως «γνώθι σαυτόν», «μηδέν άγαν» και το γράμμα Ε. Επίσης, υπήρχε χάλκινη εικόνα του Ομήρου και βωμός του Ποσειδώνα, ενώ στο άδυτο υπήρχε το άγαλμα του θεού και ο ομφαλός. Στο ναό έχουν γίνει εργασίες αναστήλωσης, ενώ αποσπάσματα των αετωμάτων και από τις δύο οικοδομικές φάσεις του εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών. (Τσαρούχα, 2012)

Εικόνα 10. Ο Ναός του Απόλλωνα στους Δελφους

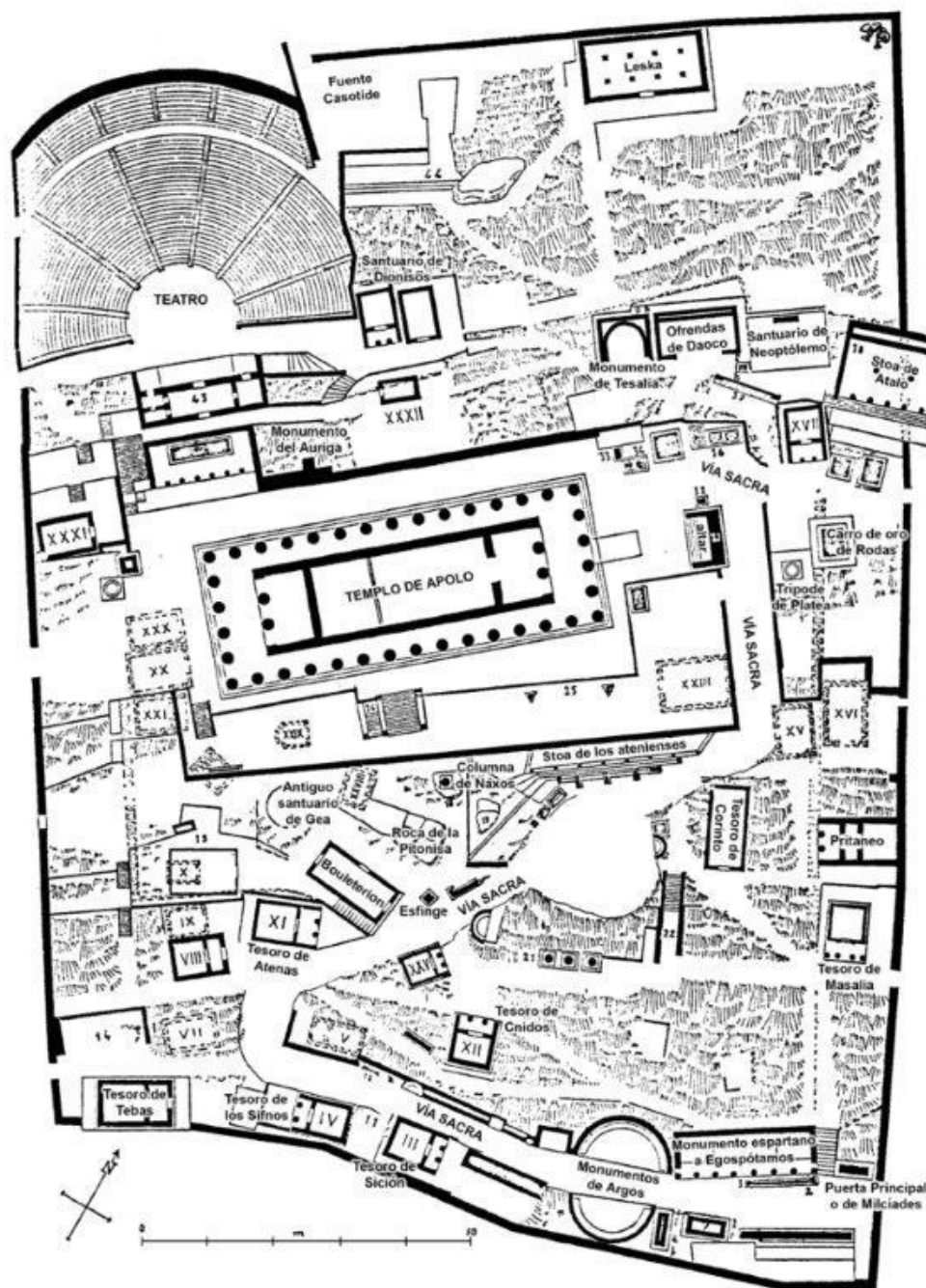
Πηγή: (Πάσχος, 2012)

Ο ναός του Απόλλωνα, σύμφωνα με νεότερες έρευνες, δεν είναι ένας ναός, αλλά θεωρείται ότι είναι τουλάχιστον τρεις ναοί που υπήρξαν διαδοχικά στην θέση αυτή. Ο πρώτος ναός καταστράφηκε το 548 π.Χ., ο δεύτερος που ολοκληρώθηκε πριν από το 500π.Χ. καταστράφηκε και αυτός, ενώ ο τρίτος που ολοκληρώθηκε γύρω στο 330π.Χ. διατηρήθηκε μέχρι την Ύστερη Αρχαιότητα. Δεν υπάρχουν αρχαιολογικά στοιχεία για το εσωτερικό των δύο πρώτων ναών, αλλά ο τρίτος είναι πιο γνωστός, χάρη στο έργο των P. Amandry και E. Hansen (2010). (Rougemont, 2013)

Εικόνα 11. Ερείπια του ναού του Απόλλωνα την εποχή της ανακάλυψης 1915-Η ταράτσα του Ναού.

Πηγή: (Rougemont, 2013)

Εικόνα 12. Το σχέδιο του Ιερού του Απόλλωνα, των Δελφών

Πηγή: (Repin, 2015)

2.2.1.7 Ο θησαυρός των Αθηναίων

Ο θησαυρός των Αθηναίων, είναι ένα κτίσμα δωρικού τύπου, φτιαγμένο από παριανό μάρμαρο, περίπου τον 5ο – 6ο αιώνα π.Χ. Πρόκειται για ανάθημα που αφιέρωσαν οι Αθηναίοι στο μαντείο, στο οποίο φυλάσσονταν τα διάφορα αφιερώματά τους προς τον Δέλφιο Απόλλωνα. (Δραγώνα, 2009)

Το οικοδόμημα είναι δωρικού ρυθμού και έχει διαστάσεις 9,69 m x 6,62 m, ενώ το δίστυλο εν παραστάσι, από φτιαγμένο από παριανό μάρμαρο. Αναστηλώθηκε το 1903 ως 1906 με έξοδα του Δήμου Αθηναίων. Έχει συνολικά τριάντα ανάγλυφες μετόπες από έξι στις στενές πλευρές και από εννέα στις μακρές. Οι μετόπες της βόρειας και δυτικής πλευράς εικονίζουν άθλους του Ηρακλή, ενώ οι μετόπες της νότιας πλευράς, που φαίνονται πρώτες από τον επισκέπτη, εικονίζουν τους άθλους του Θησέα, του μυθικού βασιλιά που οι Αθηναίοι θεωρούσαν δημιουργό του κράτους τους και θεμελιωτή του δημοκρατικού τους πολιτεύματος. (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Από κάποιους εκτιμάται ότι ο θησαυρός οικοδομήθηκε από την αθηναϊκή δημοκρατία στα τέλη του 6ου ή στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., ενώ σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, η οποία στηρίζεται στην περιγραφή του περιηγητή Παυσανία και στην επιγραφή που σώζεται στην πρόσοψη της νότιας κρηπίδας, ο θησαυρός οικοδομήθηκε σε ανάμνηση της απόκρουσης του περσικού κινδύνου μετά τη μάχη στο Μαραθώνα το 490 π.Χ. Σώθηκαν πολλές επιγραφές με κείμενα στους τοίχους του κτιρίου, με σημαντικά κείμενα για τη μελέτη των αρχαίων εορτών και εθίμων, αλλά και για τη μελέτη της μουσικής, αφού στη νότια πλευρά, κοντά στην ανατολική γωνία, ήταν γραμμένοι οι δύο περίφημοι ύμνοι στον Απόλλωνα, τα μοναδικά αρχαιοελληνικά κείμενα που συνοδεύονται από μουσικό υπομνηματισμό και σήμερα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών. Ο θησαυρός των Αθηναίων ήταν το μοναδικό μνημείο των Δελφών που διέθετε αρκετό από το αρχαίο του υλικό και έτσι αναστηλώθηκε από τους Γάλλους το 1906 με χορηγία του τότε δημάρχου Αθηναίων, Σπύρου Μερκούρη. Οι μετόπες του μνημείου εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών και στη θέση τους έχουν τοποθετηθεί γύψινα εκμαγεία. (Ραπτόπουλος, 2012)

Εικόνα 13. Ο Θησαυρός των Αθηναίων

(<http://www.archaiologia.gr>, 2012)

2.2.1.8 Πολυγωνικός τοίχος των Δελφών

Όταν οικοδομήθηκε ο ναός στο τέμενος του Απόλλωνα, σχηματίσθηκε άνδηρο, που στηριζόταν από δύο σχεδόν παράλληλους αναλημματικούς τοίχους. Ο ένας κατασκευάσθηκε στη βόρεια πλευρά, για να τον προστατεύει από την πτώση βράχων. Ο δεύτερος κτίσθηκε στη νότια πλευρά του εδάφους, όπου θεμελιώθηκε ο ναός, για να συγκρατεί το έδαφος, ενώ ταυτόχρονα οριοθετούσε και την περιοχή της Άλω στα ΒΔ. Αυτός είναι ο εντυπωσιακός πολυγωνικός τοίχος που βλέπει κανείς ανηφορίζοντας κατά μήκος της Ιεράς οδού προς το ναό του Απόλλωνα, πίσω από τη στοά των Αθηναίων. Χρονολογικά ανάγεται στο β' μισό του 6ου αιώνα π.Χ. Φαίνεται ότι κατασκευάσθηκε μετά το 548 π.Χ., όταν καταστράφηκε από φωτιά ο παλαιότερος ναός, τον οποίο ανέλαβαν να αντικαταστήσουν οι Αλκμαιωνίδες, μεταξύ των ετών 513 και 505 π.Χ. Αργότερα, τον 5ο αιώνα π.Χ., στον τοίχο αυτό στηρίχθηκε η στοά των Αθηναίων. Σήμερα στην επιφάνειά του είναι ακόμη ορατά τα αποτυπώματα της. Η ανέγερση αυτού του τοίχου και η απαιτούμενη ισοπέδωση του εδάφους, προϋπέθεταν την καταστροφή ορισμένων πρώιμων αρχαϊκών οικοδομημάτων γύρω από τον προηγούμενο ναό. Έτσι θάφτηκαν κάτω από σωρό επιχώσεων οίκοι ή Θησαυροί ορθογώνιας κάτοψης, καθώς και το γνωστό αψιδωτό κτίσμα. Ο τοίχος είναι

κτισμένος κατά το σύστημα της πολυγωνικής λέσβιας τοιχοποιίας, δηλαδή με καμπύλους αρμούς, χωρίς συνδέσμους, αλλά με τέλεια προσαρμογή. Σε κάτοψη έχει σχήμα ανεστραμμένου Π, με μήκος 90 μ. στη μακριά του πλευρά. Σήμερα λείπει το ανώτερο μέρος του, οι πλάκες επίστεψης, που ήταν κτισμένες κατά το ισόδομο σύστημα τοιχοποιίας, δηλαδή με στρώσεις ορθογώνιων λίθων, που είχαν ίδιο ύψος. Φαίνεται ότι υπήρχαν 4 ή 5 τέτοιες στρώσεις, και το αρχικό ύψος του τοίχου υπολογίζεται σε περίπου 2 μ. ακόμη. Στην επιφάνειά του έχουν χαραχθεί πολλές και ποικίλες επιγραφές, συνολικά περίπου 800 κείμενα. Οι περισσότερες είναι ψηφίσματα για την απελευθέρωση δούλων και χρονολογούνται κυρίως στον 3ο-2ο αιώνα π.Χ. Στο μνημείο έχουν γίνει έργα συντήρησης και καθαρισμού. (Πάσχος, 2012)

Εικόνα 14. Ο Πολυγωνικός τοίχος των Δελφών

Πηγή: (Πάσχος, 2012)

2.2.1.9 Ο θησαυρός των Σιφνίων

Ένας από τους πολυτελέστερους και ομορφότερους θησαυρούς των Δελφών ήταν ο θησαυρός των Σιφνίων. Τόσο στο ιερό του Απόλλωνα, όσο και σε άλλα μεγάλα ιερά, υπήρχαν μικρότερα κτίσματα σε σχήμα ναού, τα οποία ονομάζονταν θησαυροί, γιατί μέσα σε αυτά φυλάσσονταν πολύτιμα αφιερώματα. Κτιζόταν συνήθως από την πόλη που έστελνε τα αφιερώματα και ήταν σύμβολο του σεβασμού προς τον θεό αλλά και του πλούτου τους. Η Σίφνος είναι ένα πολύ μικρό νησί, αλλά στα αρχαϊκά χρόνια, ήταν πολύ πλούσιο, λόγω των μεταλλείων αργύρου και χρυσού που είχε. Έτσι για να δείξουν το μέγεθος τους πλούτους τους οι Σίφνιοι, αρχικά στόλισαν την πόλη τους με ωραία μαρμάρινα οικοδομήματα, και στη συνέχεια αποφάσισαν να χτίσουν στους Δελφούς έναν λαμπρό θησαυρό, εξ ολοκλήρου από μάρμαρο. Χρησιμοποιήθηκε σιφνιακό μάρμαρο στους τοίχους, ναξιακό μάρμαρο για τα κυμάτια και παριανό μάρμαρο για τα γλυπτά. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (Ηρόδοτος 3.57-58), πριν προλάβουν να τελειώσουν το κτήριο, οι Σίφνιοι έπεσαν θύματα επιδρομής εξόριστων Σαμίων, που έψαχναν να βρουν χρήματα για να ανατρέψουν τον τύραννο Πολυκράτη. Οι Σίφνιοι αρνήθηκαν να δανείσουν 10 τάλαντα αργύρου, έγιναν μάχες, και τελικά έδωσαν 100 τάλαντα για την απελευθέρωση των αιχμαλώτων. Η καταστροφή της Σίφνου από τους Σαμίους, σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε για την τυραννία του Πολυκράτη, χρονολογείται περίπου στο 525 π.Χ. Ενώ από την Ηρόδοτο, μαθαίνουμε ότι ο θησαυρός των Σιφνίων στους Δελφούς μόλις είχε τελειώσει, και έτσι μπορούμε με ακρίβεια να χρονολογήσουμε το κτίσμα στα 525 π.Χ. με ακρίβεια. Στην πρόσοψη, δεν είχε για κίονες, αλλά δύο ντυμένες γυναικείες μορφές με κάλαθο στο κεφάλι που στηρίζουν τον θριγκό, οι ονομαζόμενες Καρυάτιδες. (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Εικόνα 15. Η πρόσοψη από τον Θησαυρό των Σιφνίων

Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Οι Κόρες του Θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς, αποτελούν πρόδρομες μορφές των Καρυάτιδων του Ερεχθείου της Ακρόπολης, οι οποίες στόλιζαν τον θησαυρό. Αντί για κίονες, οι δύο Κόρες στήριζαν τον θριγκό του κτιρίου. Η μια που έχει διασωθεί σε καλύτερη κατάσταση, διατηρεί μεγάλο μέρος του κορμού της και στο κεφάλι βρίσκεται ο κάλαθος διακοσμημένος με ανάγλυφη διονυσιακή σκηνή μαινάδων και σιληνών. Τα ενδύματά τους πρέπει να ήταν χρωματισμένα, με κόκκινο, μπλε, πράσινο, ώχρα και χρυσαφί χρώμα, ώστε να είναι περισσότερο εντυπωσιακά. (www.iefimerida.gr, 2014)

Εικόνα 16. Η Καρυάτιδα που έχει σωθεί από τον Θησαυρό των Σιφνίων έκθεμα στο Μουσείο των Δελφών

Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Μια ζωφόρος περιτρέχει όλο το κτήριο, η οποία σε κάθε πλευρά έχει διαφορετικό θέμα. Οι επιγραφές με τα ονόματα των εικονιζόμενων δεν σώζονται καλά, αλλά με ειδική φωτογράφιση φαίνονται με ειδική. Όλος ο γλυπτός διάκοσμος είναι με χρώματα. (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

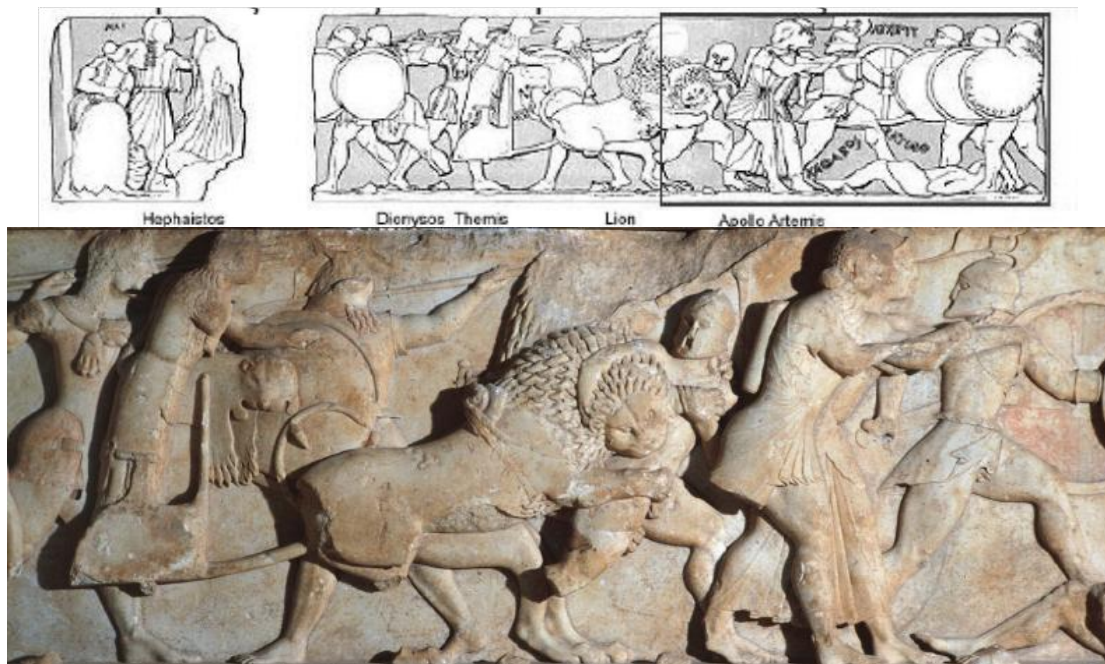
Η Ανατολική πλευρά που σώζεται καλύτερα απεικονίζει συγκέντρωση θεών που κάθονται και συζητούν χειρονομώντας έντονα. Το αντικείμενο συζήτησης είναι η μάχη ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Μέμνονα, που πλαισιώνονται από δύο συμμάχους τους και από τα άρματά τους. Ανάμεσα στους δύο μονομάχους κείται το σώμα του Αντίλοχου, του γιου του Νέστορα. Πρόκειται για ένα επεισόδιο του Τρωικού Πολέμου, που το αφηγούνταν ένα χαμένο σήμερα επικό ποίημα, η Αίθιοπς. (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Εικόνα 17. Η Ανατολική Πλευρά της ζωοφόρου του Θησαυρού των Σιφνίων

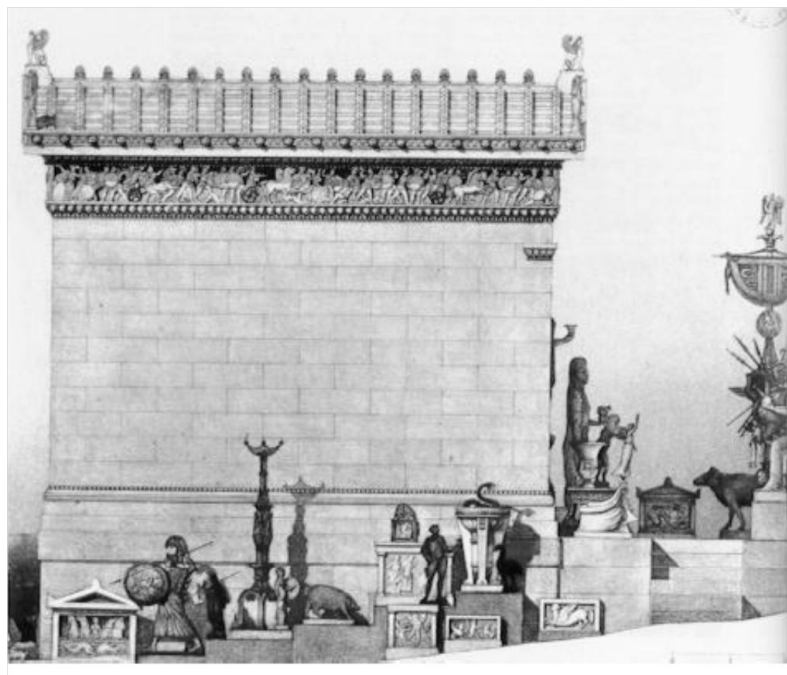
Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Η Βόρεια πλευρά της ζωοφόρου, σώζεται καλύτερα από όλες και απεικονίζει μια Γιγαντομαχία Μάχη των θεών και των Γιγάντων, των γιων της Γης. Οι θεοί προχωρούν προς τα δεξιά, ενώ ο καθένας έχει τα δικά του όπλα. Ο Ήφαιστος, θεός τεχνίτης Ήφαιστος, βρίσκεται μπροστά στο φουσερό του, και θα πετάξει πυρωμένους μύδρους. Η Θέμις, που είχε το μαντείο πριν από τον Απόλλωνα οδηγεί τα λιοντάρια που σέρνουν το άρμα της εναντίον των Γιγάντων και αυτά τους κατασπαράζουν. Οι Γίγαντες εικονίζονται ντυμένοι σαν οπλίτες.

Εικόνα 18. Η Βόρεια Πλευρά της ζωοφόρου του Θησαυρού των Σιφνίων

Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Εικόνα 19. Αναπαράσταση της Βόρειας Πλευράς του Θησαυρού των Σιφνίων

Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

Το Ανατολικό αέτωμα του θησαυρού των Σιφνίων, απεικονίζει έναν Δελφικό μύθο, την μάχη του Απόλλωνα με τον Ηρακλή για τον τρίποδα των Δελφών, όπου απεικονίζεται και ο θεός Δίας και η θεά Άρτεμης.

Εικόνα 20. Το Ανατολικό Αέτωμα του Θησαυρού των Σιφνίων

Πηγή: (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017)

2.2.1.10 Η στοά των Αθηναίων

Από τα σημαντικά αναθήματα των Αθηναίων στους Δελφούς είναι η στοά των Αθηνών, που έχει κτισθεί σε κεντρική θέση του ιερού του Απόλλωνα, κάτω από το μεγάλο ναό, μπροστά ακριβώς από τον πολυγωνικό αναλημματικό τοίχο και απέναντι από το χώρο της Άλω, όπου τελούνταν τα ιερά δρώμενα προς τιμήν του Απόλλωνα. Στο χώρο της φυλάσσονταν τα πολεμικά λάφυρα που αφιέρωσαν οι Αθηναίοι και προέρχονταν κυρίως από τις ναυτικές τους επιτυχίες εναντίον των Περσών. (<http://www.eie.gr>, 2002)

Η στοά αποτελεί έργο του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή και χρονολογείται μετά το 478 π.Χ., χρονιά κατά την οποία οι Αθηναίοι κατέστρεψαν την πλωτή γέφυρα που είχε κατασκευάσει ο Ξέρξης στον Ελλήσποντο για να περάσει με το στρατό του στην ευρωπαϊκή ακτή. Η ταύτιση του μνημείου είναι βέβαιη χάρη στην επιγραφή που ήταν χαραγμένη κατά μήκος

του χαμηλότερου δόμου της βάσης του και όριζε το λόγο για τον οποίο είχε κτιστεί «ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΝΕΘΕΣΑΝ ΤΗΝ ΣΤΟΑΝ ΚΑΙ ΤΑ ΗΟΠΛΑ ΚΑΙ ΤΑΚΡΟΤΕΡΙΑ ΕΛΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΩΝ», εδώ, δηλαδή, ήταν αφιερωμένα τα «ακρωτήρια», δηλαδή τα ακρόπρωρα των περσικών πλοίων, και τα «όπλα», δηλαδή τα σχοινιά που συγκρατούσαν τη γέφυρα. Στα επόμενα χρόνια προστέθηκαν λάφυρα πλοίων και από άλλες νικηφόρες ναυμαχίες των Αθηναίων, όπως αυτές στη Μυκάλη, στη Σηστό, στη Σαλαμίνα και στον Ελλήσποντο. Η στοά ήταν ένας υπόστεγος χώρος, που χρησιμοποιούσε ως τοίχο στην πίσω του πλευρά τον πολυγωνικό αναλημματικό τοίχο του ναού, στο ανατολικό του τμήμα. Κατά μήκος του υπήρχε κτιστό βάθρο, επάνω στο οποίο είχαν στηθεί τα αναθήματα. Η στοά είναι ιωνικού ρυθμού. Έχει επτά μονόλιθους μαρμαρίνους ραβδωτούς κίονες από πεντελικό μάρμαρο με βάσεις από παριανό μάρμαρο και μία πυκνή σειρά πεσσών, που ακουμπούσαν στον πολυγωνικό τοίχο. Όλη αυτή η υποδομή στήριζε την ξύλινη στέγη. Ο στυλοβάτης του κτηρίου ήταν κατασκευασμένος από ντόπιο ασβεστόλιθο και είχε τρεις βαθμίδες, στην ανώτερη από τις οποίες είναι προσεκτικά χαραγμένη η επιγραφή, με μεγάλα αττικά γράμματα. Το μνημείο σήμερα διατηρείται στο κατώτερο μέρος του, που έχει δεχθεί επεμβάσεις για τη συντήρησή του, ενώ δεν σώζονται η ανωδομή και η στέγη.

Εικόνα 21. Η στοά των Αθηναίων

Πηγή: (<http://www.eie.gr>, 2002)

2.2.1.11 Θέατρο των Δελφών

Το αρχαίο θέατρο των Δελφών συγκαταλέγεται μεταξύ των αρχαίων ελληνικών θεάτρων που διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Βρίσκεται μέσα στο ιερό του Απόλλωνα και συγκεκριμένα στη βορειοδυτική γωνία του, σε επαφή με τον περίβολο του τεμένους. Πρόκειται για το μεγαλύτερο οικοδόμημα του Απολλωνίου Ιερού, αν και σε σύγκριση με άλλα γνωστά μνημεία του είδους του οι διαστάσεις του είναι περιορισμένες. Στο θέατρο των Δελφών διεξάγονταν οι αγώνες φωνητικής και ενόργανης μουσικής, με σκηνικό την κοιλάδα του Πλειστού και το όρος της Κίρφης, στο πλαίσιο των Πυθίων και άλλων θρησκευτικών εορτών και τελετουργιών. Η σημασία των εορτών αυτών προσδίδει στο θέατρο των Δελφών πνευματική και καλλιτεχνική αξία ισότιμη με την αθλητική ιδέα που συμβολίζει το αρχαίο στάδιο της Ολυμπίας. (Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού, 2011)

Το θέατρο των Δελφών είναι ένα από τα λίγα θέατρα της αρχαίας Ελλάδας, για το οποίο γνωρίζουμε τόσο την ακριβή χρονολόγηση όσο και τις μορφές που είχε στη διάρκεια των αιώνων, το συνολικό του σχέδιο και την όψη του κοίλου. Βρίσκεται μέσα στο ιερό του Απόλλωνα, στη βορειοδυτική γωνία και στη συνέχεια του περιβόλου του. Στην αρχαιότητα φιλοξενούσε τους αγώνες φωνητικής και ενόργανης μουσικής, που διεξάγονταν στο πλαίσιο των Πυθίων και άλλων θρησκευτικών εορτών και τελετουργιών, των οποίων η σημασία προσδίδει στο μνημείο πνευματική και καλλιτεχνική αξία ισότιμη με την αθλητική ιδέα που συμβολίζει το αρχαίο στάδιο της Ολυμπίας. Η μορφή του πρώτου θεάτρου, που κατασκευάστηκε στο χώρο, δεν μας είναι γνωστή. Είναι πιθανό ότι οι θεατές κάθονταν σε ξύλινα καθίσματα ή απ' ευθείας στο έδαφος. Αργότερα, τον 4ο αι. π.Χ., κτίστηκε το πρώτο πέτρινο θέατρο και ακολούθησαν πολλές επισκευές του. Τη σημερινή του μορφή, με τη λιθόστρωτη ορχήστρα, τα λίθινα εδώλια και τη σκηνή, έλαβε κατά τους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους, το 160/159 π.Χ., όταν ο Ευμένης Β΄ της Περγάμου χρηματοδότησε τις κατασκευαστικές και επισκευαστικές εργασίες που έγιναν στο μνημείο. Το κοίλο του θεάτρου διαμορφώθηκε εν μέρει στο φυσικό έδαφος (στα βόρεια και δυτικά) και εν μέρει σε τεχνητή επίχωση (στα νότια και ανατολικά). Διαιρείται με το διάζωμα σε δύο ζώνες, από τις οποίες η ανώτερη έχει 8 σειρές εδωλίων και η κατώτερη 27. Οι δύο ζώνες χωρίζονται με ακτινωτές κλίμακες, σε έξι κερκίδες

η επάνω και σε επτά η κάτω, συνολικής χωρητικότητας 5.000 θεατών. Η πεταλοειδής ορχήστρα πλαισιώνεται από αποχετευτικό αγωγό, ενώ το πλακόστρωτο δάπεδό της και το θωράκιο προς την πλευρά του κοίλου ανήκουν στους ρωμαϊκούς χρόνους. Στους τοίχους των παρόδων είναι εντοιχισμένες απελευθερωτικές επιγραφές, το κείμενο των οποίων, όμως, έχει χαθεί λόγω της φθοράς που έχει υποστεί η επιφάνεια των λιθοπλίνθων. Από τη σκηνή σώζονται μόνο τα θεμέλια. Φαίνεται ότι χωριζόταν σε δύο μέρη, το προσκήνιο και την κυρίως σκηνή. Τον 1ο αι. μ.Χ. η πρόσοψη του προσκηνίου διακοσμήθηκε με ζωφόρο, στην οποία απεικονίζονταν οι άθλοι του Ηρακλή. Στο θέατρο έχουν γίνει ανασκαφές και εργασίες συντήρησης, ωστόσο το μνημείο έχει υποστεί αρκετές φθορές και πολλά αρχιτεκτονικά μέλη του (εδώλια και λιθόπλινθοι παρόδων) βρίσκονται ακόμη διάσπαρτα σε ολόκληρο το ιερό. Επί πλέον, το κοίλο παρουσιάζει φαινόμενα καθιζήσεων, ενώ έντονο είναι και το φαινόμενο των επιφανειακών απολεπίσεων και ρηγματώσεων των λίθων, που οδηγούν σε απώλεια μεγαλύτερων τμημάτων του ασβεστολιθικού υλικού. (Κολώνια, 2002)

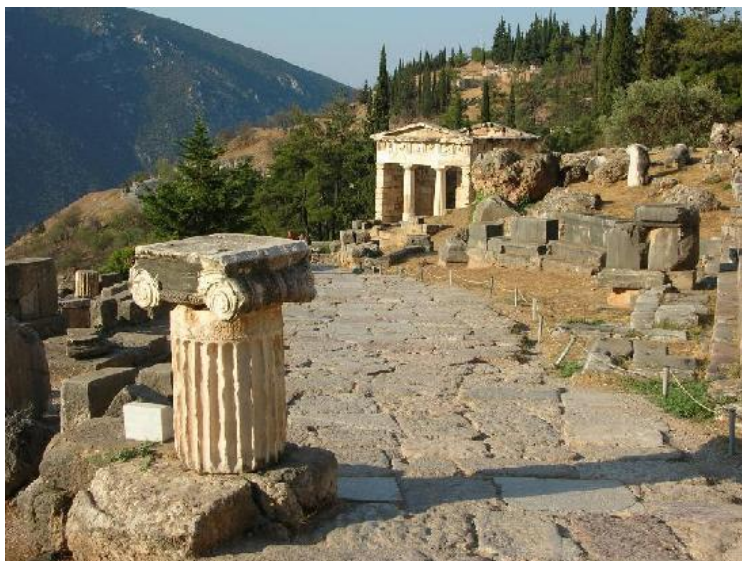
Εικόνα 22. Το Αρχαίο θέατρο των Δελφών

Πηγή: (<http://www.archaiologia.gr>, 2012)

2.2.1.12 Ιερά οδός

Το μονοπάτι που οδηγούσε από την είσοδο του τεμένους του Απόλλωνα μέχρι το βωμό των Χίων και τον επιβλητικό ναό, ονομαζόταν Ιερά οδός. Ήταν ο βασικός ιστός του ιερού και είχε πομπικό-τελετουργικό χαρακτήρα, αφού διευκόλυνε την κίνηση των προσκυνητών και των επισκεπτών του ιερού χώρου. Οι θεοπρόποι, όπως λέγονταν όσοι έρχονταν στους Δελφούς για να ζητήσουν χρησμό, ακολουθούσαν την Ιερά οδό την 9η κάθε μήνα, ώστε να λάβουν σειρά προτεραιότητας για τη «μαντείαν» της Πυθίας, αφού προηγουμένως θυσίαζαν στο μεγάλο βωμό, που βρισκόταν στο ψηλότερο σημείο της οδού. Εξαίρεση αποτελούσαν οι πολίτες των πόλεων, αλλά και ορισμένοι επιφανείς ιδιώτες, που είχαν λάβει την «προμαντείαν», δηλαδή το δικαίωμα παράκαμψης της σειράς προτεραιότητας για τη λήψη της μαντείας, όπως ήταν οι Κορίνθιοι, οι Νάξιοι, οι Χίοι, οι Θηβαίοι και ο Μακεδόνας βασιλιάς Φίλιππος Β'. Η πρώτη φάση της Ιεράς οδού τοποθετείται στα αρχαϊκά χρόνια. Το οδόστρωμα που βλέπουμε σήμερα χρονολογείται στην πρωτοβυζαντινή εποχή και εξυπηρετούσε τις ανάγκες του οικισμού που ιδρύθηκε τότε στη θέση του αρχαίου ιερού. Στο οδόστρωμα αυτό είναι ενσωματωμένα αρχιτεκτονικά μέλη παλαιότερων κτισμάτων. Τον ίδιο δρόμο, που έχει κατάλληλα συντηρηθεί, ακολουθούν και σήμερα οι επισκέπτες του αρχαιολογικού χώρου. Η Ιερά οδός ήταν ανηφορική και διέσχισε το ιερό οφιοειδώς, σε μήκος περίπου 200 μέτρων, φθάνοντας ως το κέντρο του, μπροστά από το μνημειώδη βωμό. Πλαισιωνόταν από αγάλματα, εξέδρες και θησαυρούς, όπως λέγονταν τα κτήρια όπου τοποθετούνταν τα αφιερώματα των πόλεων. Τα μνημεία αυτά ήταν συνήθως αναμνηστικά κάποιου σημαντικού γεγονότος: μιας πολιτικής συμμαχίας, μιας σημαντικής νίκης στους αθλητικούς αγώνες των Δελφών, μιας νικηφόρας μάχης εναντίον ξένων ή Ελλήνων, όπως το ανάθημα των Αθηναίων για τη μάχη του Μαραθώνα. Υπήρχαν, όμως, και αρκετά που είχαν αφιερωθεί μόνο για να ευχαριστήσουν το θεό για το χρησμό ή για την εύνοιά του απέναντι σε ολόκληρη την πόλη, σε μία οικογένεια ή σε έναν επιφανή ιδιώτη. Στο πρώτο μέρος της οδού ήταν στημένα τα γλυπτά αναθήματα και στο δεύτερο, μεγαλύτερο, δέσποζαν κυρίως οι θησαυροί των ελληνικών πόλεων-κρατών, ενώ στο τελευταίο τμήμα, μπροστά από το ναό και το βωμό, είχαν στηθεί σπουδαία αναθήματα πλούσιων ιδιωτών ή πόλεων-κρατών, καθώς και

το μνημείο που προσέφεραν όλοι οι Έλληνες μετά τη νίκη τους στις Πλαταιές. (Ραπτόπουλος, 2002α)

Εικόνα 23. Η Ιερά Οδός στους Δελφούς

Πηγή: (Πάσχος, 2012)

2.2.1.13 Το Γυμνάσιο των Δελφών

Στην απότομη κατωφέρεια του εδάφους, που σχηματίζεται ανάμεσα στην Κασταλία κρήνη και στο τέμενος της Αθηνάς Προναίας, σώζονται τα ερείπια του γυμνασίου των Δελφών. Πρόκειται για ένα από τα πληρέστερα συγκροτήματα της αρχαιότητας, που περιλάμβανε το γυμνάσιο, την παλαίστρα και λουτρικές εγκαταστάσεις. Η οικοδόμησή του ανάγεται στον 4ο αι. π.Χ., ωστόσο δέχθηκε διάφορες μετατροπές και επισκευές κατά τη διάρκεια των αιώνων και η χρήση του συνεχίσθηκε μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια, όταν προστέθηκαν τα θερμά λουτρά. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για την προπόνηση των αθλητών. Στο γυμνάσιο γινόταν η προπόνηση των ελαφρών αθλημάτων και στην παλαίστρα των βαρέων αθλημάτων, της πάλης, της πυγμής και του παγκρατίου. Αργότερα, στην ελληνιστική εποχή, μετατράπηκε σε χώρο για την πνευματική καλλιέργεια των πολιτών, όπου έδιναν διαλέξεις ρήτορες, σοφιστές, φιλόσοφοι και ποιητές. Το γυμνάσιο ήταν κτισμένο σε δύο επίπεδα. Το ανώτερο άνηδρο περιλάμβανε τον ξυστό, μία στεγασμένη στοά πλάτους 7 μ. και μήκους 178,35 μ., δηλαδή όσο ένα πυθικό στάδιο. Εδώ ασκούσαν οι αθλητές στο τρέξιμο σε περίπτωση κακοκαιρίας και ονομαζόταν έτσι επειδή έπρεπε να

ξύνεται για να ισοπεδώνεται. Πρόσφατες ανασκαφές ανέδειξαν τον ξυστό σε όλο του το μήκος. Αρχικά, στον 4ο αι. π.Χ., ήταν δωρικού ρυθμού, κτισμένος από πωρόλιθο, αργότερα, όμως, οι Ρωμαίοι αντικατέστησαν την κιονοστοιχία της πρόσοψης με μία ιωνική, κατασκευασμένη από μάρμαρο. Παράλληλα προς τον ξυστό υπήρχε η παραδρομίδα, ένας ισοπεδωμένος υπαίθριος διάδρομος πλάτους 6 μ., για άσκηση στους αγώνες δρόμου. Στο κατώτερο άνδηρο βρισκόταν η παλαίστρα, που περιλάμβανε μία τετράγωνη κεντρική αυλή με στοές ολόγυρα, χωρισμένες σε δωμάτια. Οι επιγραφές μάς πληροφορούν για τη χρήση αυτών των δωματίων ως σφαιριστήριο, αποδυτήριο, κόνιμα, πιθανώς και ένα ιερό του Ερμή ή του Ηρακλή. Στην αυλή γινόταν η εξάσκηση στην πάλη ή στην πυγμαχία. Δυτικά της παλαίστρας διατηρείται ακόμη και σήμερα κυκλική πισίνα, διαμέτρου 10 μ. και βάθους 1,80 μ., που αποτελεί βασικό στοιχείο του ελληνικού λουτρού. Πίσω της, μια σειρά από κρουνοί τροφοδοτούσαν με νερό από την Κασταλία πηγή δέκα λίθινες λεκανίδες, που συγκοινωνούσαν μεταξύ τους. Πρόκειται για τους λουτήρες των αθλητών. Ακόμη δυτικότερα κτίσθηκε το 120 μ.Χ. βαλανείο ή ρωμαϊκές θέρμες, για ζεστά λουτρά. Μερικούς αιώνες αργότερα την περιοχή του γυμνασίου κατέλαβε ένα βυζαντινό μοναστήρι. Το καθολικό του, που είχε οικοδομηθεί επάνω από την παλαίστρα, κατεδαφίστηκε το 1898 για να γίνουν οι ανασκαφές. Μάλιστα, σε έναν από τους κλασικούς κίονες, που είχε ξαναχρησιμοποιηθεί στο μοναστήρι, χάραξε το όνομά του ο λόρδος Βύρων, όταν επισκέφθηκε τους Δελφούς. (Παρτίδα, 2012α)

Εικόνα 24. Η περιοχή του Αρχαίου Γυμνασίου στους Δελφούς

Πηγή: (<https://www.gtp.gr>, 2017)

2.2.1.14 Κασταλία Κρήνη

Η Κασταλία πηγή βρίσκεται στη χαράδρα των Φαιδριάδων, στα ριζά του βράχου που σήμερα ονομάζεται Φλεμπούκος, ενώ στην αρχαιότητα λεγόταν Υάμπεια. (Ραπτόπουλος, 2012β)

Το καθαρήριο νερό της ανέβλυζε από τους πρόποδες της Φαιδριάδας Υάμπειας και έρεε στο στενό φαράγγι, όπου σύμφωνα με το μύθο φώλιαζε ο τρομερός φύλακας του μαντείου, ο γιος της Γης, Πύθων. (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

Το νερό της Κασταλίας πηγής έφθανε μέσω ενός αγωγού στην ομώνυμη κρήνη, που βρίσκεται ανάμεσα στο τέμενος του Απόλλωνα και στο αρχαίο γυμνάσιο των Δελφών. Η Κασταλία αποτελούσε την ιερή πηγή των Δελφών και το νερό της διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη λατρεία και στη λειτουργία του ιερού και του μαντείου. Εκεί πλενόταν η Πυθία, οι ιερείς και το προσωπικό του ναού, ενώ με το νερό της καθάριζαν και το ναό του Απόλλωνα. Εκεί έπρεπε υποχρεωτικά να πλυθούν και οι θεοπρόποι, δηλαδή όσοι θα ζητούσαν χρησμό, προκειμένου να εξαγνισθούν. (Ραπτόπουλος, 2012β)

Η ομώνυμη λιθόκτιστη κρήνη οικοδομήθηκε στο κράσπεδο του δρόμου που οδηγούσε στο τέμενος του Απόλλωνος, στις αρχές του 6ου αι. π.Χ. Τροφοδοτούσε το ιερό μαντείο με νερό, το οποίο χρησίμευε για τον εξαγνισμό ανεξαιρέτως όλων, όσοι εισέρχονταν στο ιερό. Σύμφωνα με τις τοπικές παραδόσεις η πηγή έλαβε το όνομά της είτε από τον τοπικό ήρωα Καστάλιο είτε από τη νύμφη Κασταλία, κόρη του ποταμού Αχελώου. Κατά τη χρήση της στο πέρασμα των αιώνων η Κασταλία κρήνη των αρχαϊκών χρόνων, που μνημονεύεται από τον Ηρόδοτο, τον Πίνδαρο και πολλούς άλλους ποιητές, υπέστη πολλές επισκευές και μετατροπές. Το νερό διοχετευόταν στο κεντρικό τμήμα της δεξαμενής μέσω λαξευμένου υδαταγωγού. Η πρόσοψη του κεντρικού θαλάμου ήταν διακοσμημένη με ημικίονες και τέσσερις ή, ίσως, επτά χάλκινους κρουνοί σε σχήμα λεοντοκεφαλής. Στο χώρο μπροστά από τον κεντρικό θάλαμο είχε διαμορφωθεί πλακόστρωτη αυλή σε χαμηλότερο επίπεδο με λίθινα θρανία κατά μήκος των τοίχων. (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

Η πρώτη κρήνη διαμορφώθηκε γύρω στο 600-590 π.Χ. κοντά στον αρχαίο δρόμο και είναι αυτή που βλέπουμε σήμερα δίπλα στο σύγχρονο δημόσιο δρόμο. Η

Κάτω Κασταλία, όπως ονομάζεται, είναι ένα ορθογώνιο κτίσμα διαστάσεων 8,20 x 6,64 μ., που περιλαμβάνει μία ορθογώνια κτιστή λεκάνη, με σύστημα αγωγών και κρουνών. Μπροστά της απλώνεται πλακόστρωτη αυλή με λίθινους πάγκους, στην οποία οδηγούσε μία σκάλα με 3-4 σκαλοπάτια. (Ραπτόπουλος, 2012β)

Τον 1ο αι. π.Χ. η κρήνη των αρχαϊκών χρόνων αντικαταστάθηκε από μία άλλη κατασκευή στο βάθος του βράχου και σε απόσταση πενήντα περίπου μέτρων. Η νεότερη κρήνη είναι εξ ολοκλήρου λαξευμένη στο φυσικό πωρόλιθο και γι' αυτό συχνά καλείται «κρήνη του βράχου». (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

Η νεότερη μορφή της, η Κασταλία του βράχου, είναι αυτή που είδε και περιέγραψε ο περιηγητής Παυσανίας και βρίσκεται περίπου 50 μ. ψηλότερα από την αρχαϊκή και πιο κοντά στην πηγή. Για την κατασκευή της χρειάστηκε να λειανθεί ο βράχος σε πλάτος περισσότερο από 11 μ. και ύψος 12,50 μ. Εκεί δημιουργήθηκαν κόγχες, όπου τοποθετούνταν αναθήματα των πιστών για τη νύμφη Κασταλία. (Ραπτόπουλος, 2012β) Έχει όμοιο σύστημα συγκέντρωσης και παροχής του νερού με την αρχαϊκή Κασταλία. Ενώ επί Τουρκοκρατίας, μία από τις τρεις μεγάλες κόγχες μετατράπηκε σε αψίδα μικρής εκκλησίας η οποία ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο. (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

Κάτω από τις κόγχες λαξεύθηκε στο βράχο μία στενόμακρη λεκάνη μήκους 10 μ. και πλάτους 0,50 μ., στην οποία έφθανε το νερό της πηγής με κλειστό αγωγό. Η λεκάνη ήταν σκεπαστή και η μία άκρη της άνοιγε έτσι ώστε να μπορεί να καθαρίζεται. Στην πρόσοψη της κρήνης υπήρχαν επτά χάλκινοι κρουνοί, που χωρίζονταν με επτά πεσσούς σκαλισμένους στο βράχο. Μπροστά από την κρήνη υπήρχε πλακόστρωτη αυλή, στην οποία κατέβαινε κανείς με οκτώ σκαλοπάτια, και στις τρεις πλευρές της υπήρχαν λίθινοι πάγκοι. Η νεότερη κρήνη ανασκάφηκε το 1878 από τους Σ. Δραγάση και Ε. Καστόρχη, ενώ η αρχαϊκή το 1960 από τον Α. Ορλάνδο. Και στα δύο μνημεία έχουν γίνει κατά καιρούς εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης. (Ραπτόπουλος, 2012β)

Εικόνα 25. Καστάλια Κρήνη

Πηγή: (<http://www.ancienthellas.eu>, 2015)

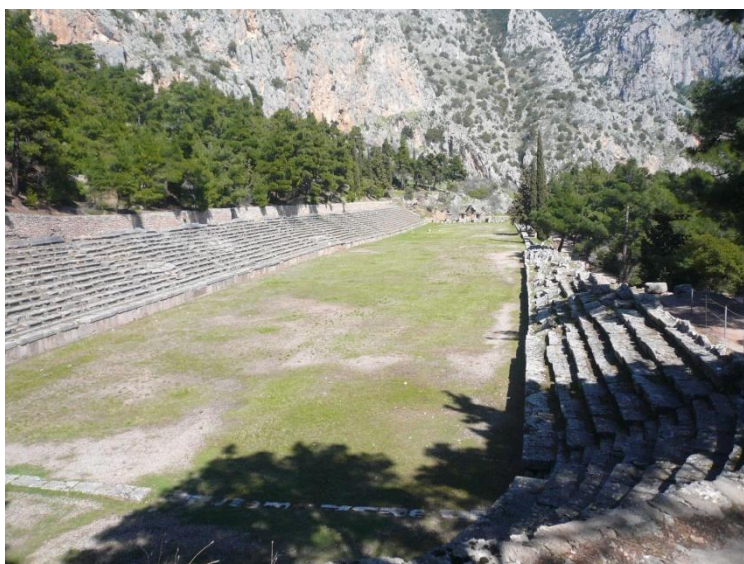
Εικόνα 26. Τμήμα γωνιακής σίμης με υδρορροή - λεοντοκεφαλή, Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Πηγή: (Πετρόχειλος & Ψάλτη, 2011)

2.2.1.15 Αρχαίο Στάδιο Δελφών

Το Αρχαίο Στάδιο των Δελφών είναι από τα πιο καλά διατηρημένα μνημεία του είδους του. Βρίσκεται βορειοδυτικά του θεάτρου, στο ψηλότερο σημείο επάνω από το ιερό του Απόλλωνα και την πόλη των Δελφών. Όπως και στην αρχαιότητα, στην είσοδό του οδηγεί και σήμερα ένα ανηφορικό μονοπάτι, που ξεκινάει από την αριστερή πάροδο του θεάτρου. Το στάδιο είναι στενά δεμένο με την ιστορία των πανελλήνιων Πυθικών αγώνων, αφού εδώ διεξάγονταν τα αθλητικά αγωνίσματα. Η αρχική διαμόρφωσή του χρονολογείται στον 5ο αι. π.Χ., όπως μαρτυρεί η επιγραφή που βρέθηκε εντοιχισμένη στο νότιο αναλημματικό τοίχο του. Στην πρώιμη μορφή του φανταζόμαστε τους θεατές καθισμένους στο έδαφος ή σε ξύλινα ικρία. Μνημειώδη λίθινα εδώλια απέκτησε

μόλις το 2ο αι. μ.Χ., χάρη σε δωρεά του Ηρώδη Αττικού, πλούσιου Αθηναίου σοφιστή, ο οποίος παρήγγειλε για την κατασκευή τους ασβεστόλιθο Παρνασσού (και όχι λευκό μάρμαρο, όπως αναφέρει ο Παυσανίας). Τότε διαμορφώθηκε και η μνημειώδης τοξωτή θριαμβική είσοδος, η μοναδική σε αρχαίο στάδιο στην Ελλάδα. Το στάδιο είναι κατασκευασμένο στη φυσική πλαγιά. Η βόρεια πλευρά του είναι φυσικά διαμορφωμένη, ενώ η νότια σχηματιζόταν με τεχνητή επίχωση, την οποία συγκρατούσε αναλημματικός τοίχος. Η είσοδός του βρίσκεται στην ανατολική πλευρά και σχηματίζεται με τριπλό τόξο στηριγμένο σε τέσσερις πεσσούς, από τους οποίους οι δύο κεντρικοί είχαν κόγχες για την τοποθέτηση αγαλμάτων. Κάτω από τα θριαμβικά αυτά τόξα περνούσαν υπό πανηγυρικές επευφημίες οι κριτές των αγώνων και οι αθλητές, καθώς έμπαιναν στο στάδιο. Πίσω από την είσοδο, πάνω στο βράχο, έχει λαξευθεί εξέδρα με πέντε σκαλοπάτια, που ανήκει σε παλαιότερη διαμόρφωση του σταδίου, ενώ διακρίνονται και τα ερείπια μίας κρήνης. Το μήκος του στίβου ισοδυναμεί με ένα ρωμαϊκό στάδιο, δηλαδή 177,55 μ., ενώ το πλάτος του είναι 25,50 μ. Τις άκρες του στίβου διασχίζουν η γραμμή εκκίνησης, η «άφεση», όπως ονομάζεται, και το τέρμα, που αποτελούνται από πλάκες με βαθύνσεις κατάλληλες για την τοποθέτηση των ποδιών των αθλητών και για την ένθεση ξύλινων πασσάλων μεταξύ των συμμετεχόντων στα αγωνίσματα δρόμου. Το στάδιο έχει σχήμα φουρκέτας: δύο παράλληλες ζώνες εδράνων, χωρισμένες σε κερκίδες, συναντώνται σε ημικύκλιο, τη λεγόμενη «σφενδόνη», στο δυτικό άκρο. Τα έδρανα στηρίζονται πάνω σε πόδιο ύψους 1,30 μ. Τα εδώλια της βόρειας πλευράς διακόπτει ο χώρος όπου κάθονταν οι κριτές, ένας πάγκος με ερεισίνωτο. Τα έδρανα αυτής της πλευράς, προς το πρανάς, εκτείνονται σε 12 σειρές, ενώ της νότιας πλευράς μόνο σε 6 σειρές, λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους. Τα έδρανα διέκοπταν κατά διαστήματα κλίμακες, που διευκόλυναν την κυκλοφορία των θεατών. Υπολογίζεται ότι σε αυτή τη μορφή του το στάδιο είχε χωρητικότητα 5.000 θεατών. Στο μνημείο έχουν γίνει έργα συντήρησης και αναστήλωσης, ωστόσο, μεγάλο τμήμα του νότιου αναλημματικού τοίχου έχει καταρρεύσει και χρήζει αναστήλωσης, εφόσον τα δομικά του μέλη σώζονται κατά χώραν. (Παρτίδα, 2002β)

Εικόνα 27. Το στάδιο των Δελφών

Πηγή: (<http://www.archaiologia.gr>, 2012)

2.2.1.16 Θόλος Αθηνάς Προναίας

Η Θόλος είναι το πιο χαρακτηριστικό μνημείο των Δελφών, κλασικής αρχιτεκτονικής, που δεσπόζει στο ιερό της Αθηνάς Προναίας, ανάμεσα στο νεότερο ναό της Αθηνάς και στο θησαυρό των Μασσαλιωτών και για το οποίο αγνοούμε τη χρήση του. (Παρτίδα, 2012)

Η Αθηνά είχε στο χώρο πολλούς βωμούς με πολλές ονομασίες, όπως Προναία, Εργάνη και Ζωστηρία, ενώ και άλλες θεότητες είχαν βωμούς στη Μαρμαριά, όπως η Υγεία, η Ειλειθυία και ο Ζευς Πολιεύς και μάλλον και η θεά Άρτεμις. Το ιερό της Αθηνάς επεκτάθηκε και κατασκευάστηκε ένας νέος βωμός και ένας δεύτερος ναός ο οποίος αντικατέστησε τον πρώτο. Αυτός ο δωρικός περίπτερος ναός από πωρόλιθο, μικρότερος από εκείνον του Απόλλωνα (6 x 12 κίονες) έφερε πολύχρωμη διακόσμηση από ανάγλυφους πωρόλιθους και πήλινα στοιχεία και πρόκειται για τον ναό της Αθηνάς Προναίας που είδε ο Πausanias ακόμη όρθιο στις αρχές του 2^{ου} αι. μ.Χ.

Ένα δεύτερο ιερό προς τιμήν της Αθηνάς Προναίας ιδρύθηκε πέρα από την Κασταλία πηγή, στη θέση που είναι σήμερα γνωστή ως Μαρμαριά, όπου η

αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως τα ίδια αναθήματα που χρονολογούνται από το 800 π.Χ. (Bommelaer & Laroche, 1991)

Εικόνα 28. Άποψη της θόλου από το ιερό της Αθηνάς Προναίας στους Δελφούς

Πηγή: (Δήμος Δελφών, 2015)

Η θόλος είναι ένα κυκλικό κτίριο που δημιουργήθηκε μεταξύ 380 και 360 π.Χ. (4^{ος} αιώνας π.Χ.) στο κέντρο του ιερού της Αθηνάς Προναίας. Είχε 20 δωρικούς κίονες και η εξωτερική διάμετρός του έχει μήκος 14,76 μ. και ύψος 13,5 μέτρα. Το ιερό της Αθηνάς Προναίας βρίσκεται νοτιοανατολικά του ιερού του Απόλλωνα και ήταν ορατό σε όσους έφθαναν από την ανατολή, πριν φτάσουν στο ιερό του Απόλλωνα, για αυτό και το όνομά του, Προναία, που σημαίνει «Αθηνά μπροστά από τον ναό». Η σημασία του ιερού επισημάνθηκε από μια πρακτική στην οποία έρχονταν στο μαντείο, θα έπρεπε πρώτα να κάνουν θυσία στην Αθηνά Προναία, που ήταν ο φύλακας της Πυθίας. Μία βεράντα διαστάσεων 150μ x 40μ., οδηγούσε σε διάφορους βωμούς, ναούς, θησαυρούς και θόλους μέσα στο Ιερό. Το μεγαλύτερο κτίριο στο Ιερό ήταν ο αρχαϊκός ναός της Αθηνάς, ο οποίος είχε πολλούς βωμούς με τον αρχαιότερο να χρονολογείται στον 7ο αιώνα π.Χ. Μέσα στο συγκρότημα αυτό υπήρχαν δύο θησαυροφυλάκια, τα οποία χρονολογούνται τον 6ο αιώνα π.Χ. και θεωρείται ότι ο θησαυρός αυτός αφιερώθηκε από τους κατοίκους της Μασίλιγας με ευχαριστίες για μια νίκη επί των Ετρούσκων. Οι θησαυροί που υπήρχαν στο ιερό του Απόλλωνα, υπήρχαν και σε άλλα μεγάλα ιερά, τα οποία ήταν κτίσματα και ονομάζονταν θησαυροί,

επειδή μέσα σε αυτά φυλάσσονταν πολύτιμα αφιερώματα. Συνήθως, τα έχτιζαν συνήθως οι πόλεις που έστελναν τα αφιερώματα, δείγμα του σεβασμού τους προς τον θεό, αλλά και του πλούτου τους. (Βαλαβάνης & Κεφαλίδου, 2017) Μπροστά από τα θησαυροφυλάκια ήταν ένα τρόπαιο σε ορθογώνια βάση σε μνήμη της νίκης των Ελλήνων επί των Περσών. (Pedley, 2011)

Σύμφωνα με τον Βιτρούβιο, υπεύθυνος αρχιτέκτονας για την κατασκευή της Θόλου ήταν ο Θεόδωρος από τη Φώκαια ή τη Φωκίδα, ο οποίος, είχε γράψει και βιβλίο για τον τρόπο οικοδόμησής της. Η Θόλος συνδυάζει σχεδόν όλους τους ρυθμούς του κλασικού αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, δωρικό και κορινθιακό. Αλλά και τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την ανοικοδόμηση του κτιρίου, ήταν συνδυασμός υλικών, παριανό και πεντελικό μάρμαρο και σκούρος γαλάζιος ελευσίνιος ασβεστόλιθος, που έδιναν μια πολυχρωμία, τονίζοντας τις λεπτομέρειες τις κατασκευής. Στις μετώπες υπήρχαν παραστάσεις από την Αμαζονομαχία και την Κενταυρομαχία. (VerMeulen, 2012)

Εικόνα 29. Η θόλος από το ιερό της Αθηνάς Προναίας - Ψηφιακή ανακατασκευή του ναού

Πηγή:

https://www.coastal.edu/intranet/ashes2art/delphi2/marmaria/tholos_temple.html

Η οροφή ήταν επίσης μαρμάρινη και από τη διακόσμηση που είχε, έχουν σωθεί ορισμένα ρομβοειδή φατνώματα. Προβληματική είναι αποκατάσταση της

στέγης, ιδίως μετά την αποκάλυψη δύο σειρών από σίμες. Η πιο πρόσφατη θεωρία αποκαθιστά κωνική στέγη, σε σχήμα κινέζικου καπέλου. Η στέγη ήταν και αυτή κοσμημένη με ακρωτήρια σε μορφή γυναικών, σε στάση σχεδόν χορευτική. Τα ανάγλυφα, δυστυχώς, απολαξεύθηκαν από τους Χριστιανούς στα μεταγενέστερα χρόνια. Η θόλος αναστηλώθηκε μερικώς το 1938, ενώ αρχιτεκτονικά μέλη και, κυρίως, τα σωζόμενα τμήματα από το γλυπτό διάκοσμο της έχουν συντηρηθεί και εκτίθενται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών. Η θολός κατασκευάστηκε τον 4ο αιώνα π.Χ. (Pedley 152). Ο αρχιτέκτονας Θεόδωρος από τη Φωκαία στη Μικρά Ασία δημιούργησε την κυκλική δομή με διάμετρο 13,50 μ., Που περιβάλλεται από είκοσι δωρικούς κίονες στον εξωτερικό κύκλο και δέκα κορινθιακές στήλες στον εσωτερικό κύκλο (Βαλαβάνης 232). Η εξωτερική δομή κατασκευάστηκε από πεντελικό μάρμαρο και οι τοίχοι τοποθετήθηκαν σε ένα στρώμα από σκούρο ελαιουσιανές πέτρες (Βαλαβάνης 232). Το κτίριο ήταν διακοσμημένο με καλούπια και ανάγλυφες μετόπες στο διάγραμμα του περιστυλίου και του τοίχου (Βαλαβάνης 232). Το κτίριο έχει ύψος 13,5 μέτρα στο κέντρο του ιερού της Αθηνάς Προναίας και οι εσωτερικές του στήλες ήταν της Κορινθιακής τάξης. Ο θριγκός του δωρικού περιστυλίου του θόλου. Έχει τέσσερις μετόπες με αγάλματα που απεικονίζουν την απαγωγή μιας γυναίκας από έναν Κένταυρο, ένα καθισμένο άλογο και έναν πολεμιστή που βάζει ένα άλογο. Οι μετόπες υπέστησαν μεγάλη ζημιά κατά την αρχαιότητα όταν αφαιρέθηκαν για να χρησιμοποιηθούν ως οικοδομικό υλικό για ένα μη συνδεδεμένο κτίριο. (Pedley, 2011)

2.2.1.17 Το ανάθημα του Δαόχου

Το ανάθημα του Δαόχου ήταν από τα πιο πλούσια και εντυπωσιακά αφιερώματα ιδιωτών στο ιερό των Δελφών. Βρισκόταν στην περιοχή βορειοανατολικά του ναού του Απόλλωνα, επάνω σε στενόμακρο λίθινο βάθρο, εκεί όπου είχαν τοποθετηθεί και άλλα αναθήματα, των Αιτωλών, των Φωκέων και των Δεινομενιδών. Αναθέτης του μνημείου ήταν ο Δάοχος Β΄, από τα Φάρσαλα, τετράρχης της Θεσσαλίας και ιερομνήμων, δηλαδή αντιπρόσωπος της πατρίδας του στη δελφική αμφικτυονία, από το 339 ως το 334 π.Χ. Φαίνεται, ότι με αφορμή αυτή τη σχέση του με το ιερό, ο Δάοχος θέλησε να τιμήσει την

οικογένειά του, μέλη της οποίας ήταν λαμπροί αθλητές που είχαν κερδίσει και στους αγώνες των Δελφών. Το μνημείο πρέπει να αφιερώθηκε γύρω στο 337 π.Χ., δηλαδή σε μία περίοδο κατά την οποία συνεχώς αυξανόταν η επιρροή του Φιλίππου Β΄, βασιλιά της Μακεδονίας, στην αμφικτυονία των Δελφών αλλά και στη Θεσσαλία, πατρίδα του Δαόχου. Μάλιστα, ο Δάοχος είχε προσωπικούς δεσμούς με το Μακεδόνα βασιλιά. Το έργο αποδίδεται στον περίφημο γλύπτη Λύσιππο ή στη σχολή του. Πρόκειται για γλυπτό σύνταγμα, που αποτελείται από ένα μεγάλο βάθρο, επάνω στο οποίο στέκονταν στη σειρά εννέα μαρμάρινα αγάλματα. Η ταύτιση του μνημείου μπορεί να γίνει με βεβαιότητα χάρη στις επιγραφές που συνοδεύουν τις μορφές και αναφέρουν τα ονόματα και τα σημαντικά κατορθώματα της κάθε μιας. Στο δεξιό άκρο υπήρχε το άγαλμα του θεού Απόλλωνα, καθισμένου επάνω σε ομφαλό, και αριστερά του έξι αγάλματα προγόνων του Δαόχου: πρώτος στη σειρά ο γενάρχης Ακνόνιος, που παρουσιάζει την οικογένεια στο θεό, και στη συνέχεια οι γιοι του, ο Αγίας, σπουδαίος αθλητής του παγκρατίου, που είχε νικήσει πολλές φορές σε πανελλήνιους αγώνες, ο παλαιστής Τηλέμαχος και ο δρομέας Αγέλαος. Σύμφωνα με την επιγραφή και τα τρία αδέρφια κατόρθωσαν να νικήσουν ο καθένας στο άθλημά του στους Πυθικούς αγώνες της ίδιας χρονιάς. Ακολουθεί ο Δάοχος Α΄, που ήταν γιος του Αγία, και ο γιος του, Σίσυφος Α΄, ο πατέρας του αναθέτη, ο οποίος σύμφωνα με την επιγραφή είχε διακριθεί για τη στρατιωτική του δράση. Ακολουθεί το άγαλμα του ίδιου του Δαόχου Β΄ και αυτό του γιου του, Σίσυφου Β΄. Το μνημείο διατηρείται ακέραιο κατά το μεγαλύτερο μέρος του. Τα σωζόμενα αγάλματα εκτίθενται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, επάνω στην κοινή τους βάση, που μεταφέρθηκε από το χώρο όπου ήταν τοποθετημένο το σύνταγμα στην αρχαιότητα. (Ραπτόπουλος, 2002γ)

2.2.1.18 Λέσχη των Κνιδίων

Η λέσχη των Κνιδίων είναι από τα σημαντικά μνημεία του αρχαιολογικού χώρου των Δελφών όχι τόσο για την αρχιτεκτονική κατασκευή, όσο για τον πλούσιο ζωγραφικό διάκοσμό της. (Τσαρούχα, 2002α) Η λέσχη των Κνιδίων είναι ένα από τα διασημότερα κτίρια των Δελφών, καθώς φιλοξενούσε δύο περίφημα

έργα του ζωγράφου Πολυγνώτου από τη Θάσο, την Ιλίου Πέρσιν (άλωση της Τροίας) και την Νέκυια (επίσκεψη του Οδυσσέα στον Κάτω Κόσμο), όπως περιγράφει ο Πausanías που επισκέφθηκε το μνημείο το 2ο αι. μ.Χ. Το κτίριο ανασκάφηκε το 1894, χωρίς όμως να δώσει καθόλου στοιχεία της ζωγραφικής που το διακοσμούσε. Πρόκειται για ορθογώνιο κτίσμα, διαστάσεων 18 μ. επί 9,15 μ., με δύο σειρές από τέσσερις κίονες στο εσωτερικό του, που φαίνεται πως ήταν ξύλινοι με λίθινες βάσεις. Η είσοδος βρισκόταν περίπου στη μέση της νότιας πλευράς και φαίνεται πως ο κεντρικός χώρος ήταν αστέγαστος, σε αντίθεση με τις τέσσερις στοές που διαμορφώνονταν περιμετρικώς. Η λέσχη χρησιμοποιούνταν για συναθροίσεις, ανάπαυση και, κατά μια άποψη, για αθλητικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στον κεντρικό αστέγαστο χώρο. Το κτίριο θα πρέπει να ανεγέρθηκε κατά το δεύτερο τέταρτο του 5ου αιώνα π.Χ. ;ίσως μετά τη μάχη του Ευρυμέδοντα Ποταμού (467 π.Χ.), που σήμανε την ελευθερία των Ελλήνων της Ασίας από τους Πέρσες. Κατά τον 4ο αιώνα, σε απόσταση 3,2 μ. από τον νότιο τοίχο, κτίστηκε αναλημματικός τοίχος από τοπικό ασβεστόλιθο, για να ενισχυθεί η στήριξη του μνημείου στο κατηφορικό έδαφος. Πάνω σε αυτόν, σώζεται σχετική αναθηματική επιγραφή. (Καμάρα, 2014) Ο Πausanías, τον 2ο αι. μ.Χ., περιγράφει με πολλές λεπτομέρειες τις τοιχογραφίες που έχουν σαν θέμα την άλωση της Τροίας (Ιλίου Πέρσις) και τη κάθοδο του Οδυσσέα στον Άδη (Νέκυια). Οι ζωγραφικές συνθέσεις ήταν πολυπρόσωπες και αφηγούνταν διάφορα επεισόδια γύρω από δύο θεματικούς άξονες, την Νέκυια, που πραγματευόταν την κάθοδο του Οδυσσέα στον Άδη, και την Άλωση της Τροίας, την Ιλίου Πέρσιν. Εξακόσια χρόνια μετά τις θαύμασε και μας τις περιγράφει με εξαιρετική λεπτομέρεια στο έργο του ο περιηγητής Πausanías. (Τσαρούχα, 2002α)

Ήταν ένα οικοδόμημα που αφιέρωσε ο δήμος των Κνιδίων στον Απόλλωνα. Η Κνίδος ήταν μια από τις σημαντικές πόλεις των μικρασιατικών παράλιων με σημαντική ιστορία, αποικίες στη Σικελία και τη Ναύκρατι της Αιγύπτου και ανέπτυξε σπουδαίο πολιτισμό. Βρισκόταν στα νότια παράλια της Μικράς Ασίας, στη χερσόνησο απέναντι από τα νησιά Κως και Νίσυρος, και διέθετε σημαντική ιατρική σχολή. Οι Κνίδιοι είχαν ιδιαίτερες σχέσεις με το ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων η Κνίδος ήταν μια από

τις μικρασιατικές πόλεις που δέχτηκαν την επίθεση των Περσών. Οι Κνίδιοι προσπάθησαν να αμυνθούν, δημιουργώντας μια τάφρο και απομονώνοντας τη χερσόνησο από την ενδοχώρα. Ωστόσο, κατά την κατασκευή της τάφρου πολλοί Κνίδιοι τραυματίστηκαν και αποφάσισαν να στείλουν απεσταλμένους στο Μαντείο των Δελφών για να ζητήσουν τη συμβουλή του Απόλλωνα. Η απάντηση του Απόλλωνα ήταν αρνητική, καθώς τους έλεγε ότι ο Δίας δεν ενέκρινε το έργο της τάφρου και για το λόγο αυτό σταμάτησαν τις εργασίες και εναπόθεσαν όλες τους τις ελπίδες στη βοήθεια του θεού. Όταν αργότερα οι Κνίδιοι βοήθησαν τον Κίμωνα στη μεγάλη νίκη κατά των Περσών στον Ευρυμέδοντα ποταμό (468 π.Χ.), ο Απόλλωνας είχε εκπληρώσει την υπόσχεσή του. Η λέσχη αφιερώθηκε στο Ιερό μέσα στο πρώτο μισό του 5ου αιώνα, λίγα χρόνια μετά τα μηδικά, τους νικηφόρους αγώνες των Ελλήνων ενάντια στους Πέρσες εισβολείς. Τα ερείπια της λέσχης, ορθογώνιου κτηρίου με πρόσοψη 19 περίπου μ. και πλάτος 9,5 μ., εντοπίστηκαν σε επαφή σχεδόν με τον περίβολο που ορίζει το χώρο του τεμένους του Απόλλωνα, στη βορειοανατολική άκρη του. Η λέσχη χρησιμοποιούνταν για συναθροίσεις, συζητήσεις και ξεκούραση αλλά πιθανόν και για άθληση επειδή ο κεντρικός χώρος ανάμεσα στις κιονοστοιχίες ήταν αστέγαστος. Το κτίριο έχει δύο σειρές τεσσάρων κιόνων στο εσωτερικό του που, μάλλον, ήταν ξύλινοι με λίθινες βάσεις. Για την στήριξη του κτιρίου εξαιτίας του κατηφορικού εδάφους κατασκευάστηκε αναλημματικός τοίχος στον οποίο σώζεται η αναθηματική επιγραφή "Κνιδίων ο δάμος το ανάλαμμα Απόλλωνι" και τιμητικές επιγραφές για Κνιδίους. Η πλαγιά στην οποία είχε χτιστεί το κτήριο της λέσχης διαμορφώθηκε αργότερα σε έναν ισόπεδο χώρο μπροστά της. Η κατασκευή αυτή, αφιέρωμα κι η ίδια των Κνιδίων, εξομάλυνε την πλαγιά και διευκόλυνε την πρόσβαση προς αυτή. (Τσαρούχα, 2002α)

Εικόνα 30. Αναπαράσταση του 1892-93 του C. Robert στους δύο πίνακες του Πολυγνώτου από τη Λέσχη των Κνιδίων με βάση την περιγραφή του Πausανία.

(<http://www.heptapolis.com>, 2016)

Εικόνα 31. Ηλέσχη των Κνιδίων

Πηγή: (Καμάρα, 2014)

2.2.2 Η αρχαία πόλη Λίλαια

Η Λίλαια ήταν σημαντική αρχαία πόλη της Φωκίδας, χτισμένη στις βορειοδυτικές υπώρειες του Παρνασσού, λίγο ψηλότερα από τις πηγές του Βοιωτικού Κηφισού, κοντά στη θέση την οποία βρίσκεται το χωριό Λίλαια. (<http://www.pausanias-footsteps.nl>, 2012) Γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση λόγω της ευνοικής της θέσης στο σταυροδρόμι των δύο βασικών οδικών αξόνων που συνέδεαν τη Θεσσαλία με τη νότια Ελλάδα. Η Λίλαια ξεχώριζε για τα πλούσια νερά της, που από τα πανάρχαια χρόνια συνδέονταν με τις πηγές του ποταμού Κηφισού, μάλιστα το όνομά της οφείλεται στη νύμφη Λίλαια, κόρη του θεοποιημένου ποταμού. Στην Ιλιάδα η πόλη επίσης συνδέεται με τις πηγές του Κηφισού, ενώ ο ομηρικός ύμνος στον Απόλλωνα αναφέρει ότι τα όμορφα νερά του Κηφισού πηγάζουν από την Λίλαια και χύνονται μπροστά της. Μάλιστα, οι κάτοικοί της πίστευαν ότι το νερό της Κασταλίας πηγής στους Δελφούς ήταν δώρο του Κηφισού, γι' αυτό ορισμένες μέρες του χρόνου έριχναν στη πηγή γλυκίσματα και πίστευαν ότι αυτά αναφαίνονταν στην Κασταλία κρήνη. Η πόλη αναφέρεται και από τον Στράβωνα, τον Πausανία, τον Πτολεμαίο και τον Πλίνιο. (Τσαρούχα, 2002β)

Εικόνα 32. Η αρχαία πόλη Λίλαια

Πηγή: (<http://www.kastra.eu>, 2012)

Η περιοχή κατοικείται ήδη από την Πρωτοελλαδική περίοδο (3^η χιλιετία π.Χ.), ενώ υπάρχουν ισχνές ενδείξεις για νεολιθική παρουσία. Τα χαρακτηριστικά της Μεσοελλαδικής περιόδου (2000- 1600 π.Χ.) επιβιώνουν έως τα ύστερα χρόνια της Εποχής του Χαλκού. Κατά την μυκηναϊκή περίοδο (1600- 1100 π.Χ.) η περιοχή του άνω ρου του Κηφισού εμφανίζει έναν πολιτισμικό συντηρητισμό που συνεχίζει έως και την μετάβαση στα πρώιμα ιστορικά χρόνια. Η οχύρωση στην κορυφή στην κορυφή του λόφου της Αγίας Ελεούσας αποτελεί τον αρχαιότερο περίβολο της περιοχής. Εμφανίζει ομοιότητες με τις οχυρώσεις των προϊστορικών χρόνων της Φωκίδας (Χρισό, Γλας Ιτέας, Ζεμενό) και θα μπορούσε να αναχθεί στα γεωμετρικά χρόνια ή ακόμα και στους μυκηναϊκούς χρόνους. Οι οικισμοί ή μάλλον οι κώμες που εκτείνονταν στα πόδια του κάμπου κάλυπταν χωρικά μία έκταση που έφερε την παλαιά ιστορική ονομασία Λίλαια. (Ντάσιος, 2008)

Η οργάνωση κατά κώμες χαρακτηρίζει την κατοίκηση της περιοχής κατά την Πρώιμη Γεωμετρική περίοδο, όπου με όριο τον παραπόταμο Αγοριανίτη απλώνονταν οι δύο οικισμοί, ο ανατολικός του Αγίου Βασιλείου και πιθανότατα ο δυτικός της Θεοτόκου. Στη θέση αυτή έχουν εντοπιστεί κατάλοιπα του νεκροταφείου της Λίλαιας.

Η δεξιά (ανατολική) όχθη του Αγοριανίτη, αναπτύσσεται γρηγορότερα σε σύγκριση με τα κατάλοιπα της αριστερής (δυτικής) όχθης (Θεοτόκου), και με το όνομα Έρωχος καθίσταται βαθμιαία το διοικητικό κέντρο της χώρας Λίλαιας. Έτσι, η Έρωχος μονοπωλεί ως κέντρο την περιοχή και καταφέρει να υποκαταστήσει την Λίλαια στα χρόνια των Περσικών πολέμων (490- 479 π.Χ.). Όμως η τελευταία ήταν η ονομασία της ευρείας επικράτειας, γνωστής ήδη από τον Όμηρο, (Όμηρος, 2015) ενώ τα πρώιμα οικιστικά κέντρα διατηρούσαν την αυτοτέλειά τους. Και ο μεν λόφος του Αγίου Βασιλείου έδωσε πρόσφατα ευκρινή κατάλοιπα γεωμετρικής περιόδου (τάφοι του 8^{ου} αι. π.Χ.), ενώ αντίθετα ο λόφος Θεοτόκου εμφανίζει μέχρι σήμερα ένα κενό ανάμεσα στα μυκηναϊκά και κλασικά χρόνια. Στην κλασική περίοδο οι δύο λόφοι εμφανίζονται οχυρωμένοι με ισχυρά τείχη, που με βάση την πολυγωνική τους τοιχοδομία ανάγονται στους πρώιμους κλασικούς χρόνους, σημάδι ότι είχαν αναπτυχθεί αρκούντως. Σίγουρα, όμως, η ανώνυμη κατοίκηση της Θεοτόκου αποτελούσε δορυφορικό οχυρό οικισμό της Ερώχου, που θα αναπτυχθεί σιγά-σιγά και παράλληλα με αυτόν, και στις παραμονές του Γ' Ιερού Πολέμου θα διεκδικήσει την υπόσταση πόλης διαφορετικής από την Έρωχο, σημάδι ίσως ανταγωνιστικότητας των δύο οικισμών και μοιραία κατάληξη μιας τάσης για αυτονόμηση περιοχών που διέθεταν επαρκή έκταση καλλιεργήσιμης γης. (Ντάσιος, 2008)

Ο Γ' Ιερός πόλεμος (356- 346 π.Χ.) υπήρξε καταλύτης για την οικιστική ιστορία της Φωκίδας και της Λίλαιας. Με την λήξη του οι πόλεις καταστρέφονται και οι κάτοικοι διαμοιράζονται σε κώμες των πενήντα κατοίκων η μία. Έτσι, τρεισήμισι αιώνες μετά την πρώτη κατοίκηση, ο διασκορπισμός σε κώμες επιβάλλεται τώρα με την βία. Οι κάτοικοι της επικράτειας της Λίλαιας θα κατανεμηθούν σε διάφορα σημεία της επικράτειας αφήνοντας πίσω τους τα δύο κέντρα στους λόφους Θεοτόκου και Αγίου Βασιλείου. Ίσως τότε ή λίγο νωρίτερα τειχίσθηκε η κορυφή Παληόκαστρο ή κάστρο Λιλαίας, στην απότομη κορυφή του πρόβουνου της αριστερής όχθης του Αγοριανίτη με ένα απλό οχύρωμα. Έτσι, η χώρα της Λίλαιας στη διάρκεια του πολέμου διέθετε δύο ορεινά οχυρώματα (Παληός και Κάστρο) και δύο πεδινά (Άγιος Βασίλειος και Θεοτόκου), που έλεγχαν την επικράτειά της. Το 337/6 π.Χ. βεβαιώνεται και επιγραφικά η ύπαρξη δύο πολιτικών μορφωμάτων, αυτό της Λίλαιας και αυτό

της Ερώχου. Η ισότιμη πολιτική παρουσία δείχνει ακριβώς την άνδρωση της Λίλαιας υπό την σκιά της Ερώχου, ισχυροποίηση που πρέπει να έλαβε χώρα στη διάρκεια των κλασικών χρόνων και να κάλυψε την αριστερή όχθη του Αγοριανίτη με κέντρο τον οικισμό της Θεοτόκου και πιθανότατα άλλους μικρότερους διάσπαρτους πυρήνες. Κατά την διάρκεια του πολέμου είχαν αναφανεί οι αδυναμίες της παλιάς οχυρωματικής, συνέπεια των καινούργιων πολιορκητικών μηχανών, οξυβελών και λιθοβόλων. Έτσι η νέα Λίλεια επέλεξε ως νέα θέση το πρόβουνό της αριστερής όχθης του Αγοριανίτη, εκμεταλλευόμενη την φυσική του οχύρωση για την ακρόπολη και τον επίπεδο χώρο στα πόδια του για το άπλωμα της πόλης, όπου συνοικίσθηκαν οι κάτοικοι της Ερώχου και του οικισμού της Θεοτόκου. Η ενιαία αυτή Λίλεια, της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου είχε διάρκεια ζωής περίπου δέκα αιώνων (από τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. έως περίπου τον 7^ο αι. μ.Χ.). Περιβαλλόταν από τείχος ενισχυμένο κατά τακτά διαστήματα με πύργους, το οποίο εκτός από την πεδινή έκταση περιτείχιζε και την δυτική ανηφορική πλευρά του πρόβουνου, για να καταλήξει σε ισχυρή περικλειστή ακρόπολη με τον επιβλητικό τριώροφο πύργο κατόπτευσης στα νοτιοδυτικά και άλλους τρεις απλούστερους στα αντίστοιχα άκρα της. (Ντάσιος, 2008)

Ως ιερά της πόλης, ο Πausanias (Πausanias, 1992) αναφέρει εκείνα του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος, τα οποία πιθανόν βρίσκονταν εντός του τειχισμένου περιβόλου της πόλης. Επίσης, συμπεριλαμβάνονταν τα ιερά της παλαιάς επικράτειας της Ερώχου, όπως αυτό του θεοποιημένου Κηφισού στις πηγές της Αγίας Ελεούσας καθώς και το αγροτικό ιερό της Δήμητρας, στη βορεινή έξοδο του Πολύδροσου. Του πρώτου σώζεται ο επιβλητικός πολυγωνικός τοίχος- ανάλημμα, ακριβώς πάνω από το κρηναίο οικοδόμημα των πηγών, που θα στήριζε το άνδρηρο του ναού του ποτάμιου θεού, το οποίο αργότερα μετατράπηκε σε παλαιοχριστιανική βασιλική.

Από το ιερό της Δήμητρας σώζεται το θεμέλιο των τοίχων των περιβόλων και των χώρων του. Τα νεκροταφεία της νέας πόλης εκτείνονται βόρεια, ανατολικά και νότια του περιβόλου, ενώ από τους παλαιούς οικισμούς ο μεν Έρωχος θα πρέπει να επέζησε για κάποιο διάστημα, ο δε ανώνυμος οικισμός του λόφου της Θεοτόκου εξακολούθησε να υφίσταται, μάλλον ως συμπληρωματική κώμη ή

προάστιο της Λίλαιας από τα δυτικά, λόγω και της ύπαρξης των πλούσιων πηγών στα πόδια του. Στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. η Λίλαια, όπως και οι άλλες πόλεις της κοιλάδας του Κηφισού, έγινε κατ' επανάληψη θέατρο συγκρούσεων ανάμεσα στις κυρίαρχες δυνάμεις της περιόδου, των γειτόνων Αιτωλών από την μία μεριά, ως ανερχόμενης δύναμης και των Μακεδόνων από την άλλη με σκοπό την κυριαρχία στα πράγματα της Νότιας Ελλάδας. Η διαμάχη αυτή, ήδη από τα τέλη του αιώνα έβαλε στο παιχνίδι και τους Ρωμαίους. Η κατάληψη της πόλης από τον Φίλιππο τον Ε' και η εγκατάσταση μακεδονικής φρουράς στην ακρόπολη γύρω στα 218 π.Χ. κατέστησε μισητή την Μακεδονική κατοχή. Ευρισκόμενη η Λίλαια, όπως και η δυτική Φωκίδα κοντά στους Αιτωλούς ήταν φυσικό να περάσει υπό τον έλεγχο τους και να χρησιμοποιηθούν τα ισχυρά τείχη της ως βάση εξόρμησης κατά των Μακεδόνων. Με την έλευση των Ρωμαίων και ιδιαίτερα μετά τα μέσα του 1^{ου} αι. π.Χ., η ηρεμία αποκαθίσταται στην περιοχή και η πόλη φαίνεται πως διατηρεί την δύναμή της, παρόλο που το τείχος παραμένει ασυντήρητο, αφού δεν αντιμετωπίζει συχνά επιθέσεις, όπως συνέβαινε τους προηγούμενους αιώνες. Οι Ρωμαίοι ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για τις περιοχές που ήταν εύφορες σε σιτάρι, όπως ο κάμπος της Λίλαιας και του άνω Κηφισού. Το πολύτιμο αυτό προϊόν εξαγόταν στην Ιταλία μέσω λιμανιών του Κορινθιακού κόλπου, γι' αυτό και φρόντιζαν ιδιαίτερα την συγκομιδή του και την απρόσκοπτη μεταφορά του. (Ντάσιος, 2008)

Επιπλέον, η περιοχή του κάμπου της Λίλαιας βρισκόταν πάνω στον κύριο οδικό άξονα προς την Νότια Ελλάδα, γεγονός που καθιστούσε απαραίτητη την επιτήρησή του. Είναι ο ίδιος χερσαίος δρόμος από τον οποίο κατέβηκαν όλοι σχεδόν οι επιδρομείς από βόρεια, ακόμη και στα νεότερα χρόνια. Δεν είναι τυχαία και η ανεύρεση ενός οχυρού τύπου τετραπυργίας, δηλαδή ενός στρατοπέδου τετραγωνικής κάτοψης με τέσσερις πύργους στις αντίστοιχες γωνίες του, στην καρδιά του κάμπου της Λιλαίας, στη θέση Γενεράλη, που σκοπό είχε τον στρατωνισμό φρουράς για την προστασία και επιτήρηση του καλλιεργούμενου κάμπου. Γύρω του άλλα οικοδομήματα καθώς και ένας μονόχωρος ναίσκος υποδήλωναν κάποια μονιμότερη οικιστική θέση των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Πρόκειται, δηλαδή, για μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία, ένα λατιφούντιο των Ρωμαίων, που κληροδοτήθηκε στους νέους

αφέντες της περιοχής, οι οποίοι το ενίσχυσαν με την παρουσία μόνιμης φρουράς. Η ύπαρξη του ναυδρίου στην παραπάνω θέση, η μετατροπή του αρχαίου ναού των πηγών της Αγίας Ελεούσας σε τρίκλιτη βασιλική του Αγίου Χριστοφόρου καθώς και η πιθανή χρήση ύστερου οικοδομήματος στη θέση Λενινικά Επταλόφου ως χριστιανικού ναού υποδηλώνουν την εδραίωση της νέας θρησκείας στην περιοχή μεταξύ του 4^{ου} και 6^{ου} αι. μ.Χ., εποχή που αρχίζουν οι βαρβαρικές επιδρομές. Παρόλη την πληθυσμιακή αφαίμαξη και την φυσική καταστροφή που υπέστη η πόλη με την επικράτειά της, η ζωή στους σκοτεινούς αυτούς αιώνες δεν πρέπει να σταμάτησε. Πιθανόν τότε το οικιστικό κέντρο μετακινήθηκε από την θέση της Λίλαιας στην περιοχή των πηγών και ανατολικότερα- γύρω από τη μεσοβυζαντινή εκκλησία της Αγίας Ελεούσας και το μονόχωρο ναύδριο του Αγ. Δημητρίου- ακόμη και σε ορεινές θέσεις του Παρνασσού (Μαντάμια, Επτάλοφος), ενώ νέα τοπωνύμια έκαναν την εμφάνισή τους (Σουβάλα, Αγόριανη), δηλωτικά των καινούργιων συνθηκών που επικράτησαν στους Μεσαιωνικούς χρόνους. (Ντάσιος, 2008)

2.2.3 Η «Ιερά Χώρα»

Η περιοχή των Δελφών περιλαμβάνει την ελαιόφυτη σήμερα κοιλάδα του μικρού ποταμού Πλειστού και τα πρόβουνα των γύρω ορεινών όγκων του Παρνασσού, της Γκιώνας και της Κίρφυος, που περιβάλλουν την κοιλάδα από όλες τις πλευρές της πλην της νότιας που βρέχεται από την θάλασσα του Κορινθιακού Κόλπου. Φυσικά περάσματα ανάμεσα στα γύρω βουνά και η άμεση πρόσβαση στη θάλασσα καθιστούν την κοιλάδα του Πλειστού κομβικό σημείο συνάντησης θαλασσίων και χερσαίων δρόμων, με σπουδαιότερο τον δρόμο που μέσα από το πέρασμα της Γραβιάς και την Άμφισσα ενώνει από την προϊστορική ήδη εποχή τον Μαλιακό με τον Κορινθιακό κόλπο, δηλαδή τη Βόρεια με τη Νότια Ελλάδα. Άλλα κύρια χαρακτηριστικά της περιοχής των Δελφών είναι η μεγάλη ποικιλία του γεωφυσικού της αναγλύφου, στην οποία οφείλει το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος της και η σαφής διάκρισή της σε πεδινό και ορεινό τμήμα. Στο πεδινό τμήμα εντάσσονται οι δύο γνωστοί οικισμοί της Κίρρας και της Κρίσας, ενώ στο ορεινό τμήμα, επάνω σε μία πλαγιά του Παρνασσού, αθέατη από την θάλασσα βρίσκεται ο οικισμός των Δελφών και το ιερό του θεού Απόλλωνα, το οποίο έμελλε και να καθορίσει την ιστορική μοίρα ολόκληρης της περιοχής του. Από το επίνειο των Δελφών, την Κίρρα, προέρχεται η μαρτυρία για την αρχαιότερη ανθρώπινη εγκατάσταση στην κοιλάδα του Πλειστού. Οι προπολεμικές ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στη θέση Μαγούλα, στο βόρειο τμήμα της σύγχρονης κωμόπολης, έφεραν στο φως σημαντικό προϊστορικό οικισμό με συνεχή κατοίκηση από την Πρώιμη έως την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (3^η και 2^η χιλιετία π.Χ.). Τα λείψανα του οικισμού συνεχίζονται ακόμη βαθύτερα μέσα στον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα, όπου η ανασκαφική έρευνα είναι πρακτικά αδύνατη.

Η μεσοελλαδική Κίρρα (2000- 1600 π.Χ.) είναι ένας ακμαίος οικισμός με μεγάλη και πυκνοδομημένη έκταση. Στο τέλος της Μεσοελλαδικής II περιόδου, πιθανότατα εξ αιτίας μίας παρατεταμένης σεισμικής δραστηριότητας, εγκαταλείπεται το δυτικό τμήμα του οικισμού. Η εξέλιξη αυτή συμπίπτει με την ίδρυση ενός νέου οικισμού στο γειτονικό βραχώδες ύψωμα του Άη Γιώργη στα νότια του Χρισού, ο οποίος ταυτίζεται με την μυκηναϊκή Κρίσα. Η ίδρυση ενός δεύτερου οικισμού αποτελεί σημαντική τομή στην εξέλιξη της κοιλάδας. Το

οικιστικό κέντρο της θα μετατοπίζεται στο εξής, ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες, από τον παράλιο στον μεσόγειο οικισμό του. (Σκορδά, 2011)

Η παράκτια Κίρρα εξακολουθεί να ακμάζει σε όλη την διάρκεια της πρώιμης μυκηναϊκής περιόδου (1600- 1400 π.Χ.), όπως μαρτυρούν οι πλούσια κτερισμένοι τάφοι και οι επιμελημένες και μεγάλες κατοικίες, που απηχούν την ύπαρξη μιας κοινωνίας εύπορης, η οποία διέθετε ισχυρή άρχουσα τάξη. Η εικόνα αυτή ενισχύθηκε ουσιαστικά από την ανεύρεση κεραμικών κλιβάνων σε διαδοχικά στρώματα κατοίκησης, στις ανατολικές παρυφές του οικισμού. Οι σημαντικές εξελίξεις που σημειώνονται στην κεραμική πυροτεχνολογία στην πρώιμη μυκηναϊκή Κίρρα μαρτυρούν εξωτερικές επαφές του λιμανιού της με πιο προηγμένα κέντρα σε μία έντονα δημιουργική περίοδο, όπως είναι το τέλος της Μεσοελλαδικής και η αρχή της μυκηναϊκής περιόδου. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στην εποχή αυτή χρονολογούνται τα εισηγμένα από την Κνωσό λίθινα αγγεία που αποτελούν τα αρχαιότερα ευρήματα του Δελφικού Ιερού. Βρέθηκαν όμως σε διαταραγμένες επιχώσεις κάτω από τον ναό του Απόλλωνος. Κατά τη διάρκεια της ύστερης Μυκηναϊκής περιόδου (14^{ος}- 12^{ος} αι. π.Χ.) η Κίρρα έχει περιοριστεί στο κεντρικό τμήμα της Μαγούλας. Το οικιστικό κέντρο της κοιλάδας φαίνεται πως έχει μεταφερθεί στον μεσογειακό οικισμό της Κρίσσας, στο ύψωμα του Αη Γιώργη. Η Κρίσσα μαρτυρείται και στον «Νηών Κατάλογο» της Ιλιάδας, αφού η πόλη συμμετείχε στην Τρωική εκστρατεία. Η φυσική οχυρή θέση του υψώματος έχει ενισχυθεί με κυκλώπειο περίβολο, που περιέκλειε μεγάλη έκταση του αγροτικού ζωτικού χώρου γύρω από τον οικισμό. Η καταστροφή του στο τέλος του 13^{ου} αι. π.Χ. (γύρω στο 1200 π.Χ. περίπου) οφείλεται σε πυρκαγιά, η ζωή όμως συνεχίστηκε στην ίδια περιοχή τουλάχιστον μέχρι την Υπομυκηναϊκή περίοδο (1100- 1050 π.Χ.), όπως δείχνουν τα κτερίσματα του μυκηναϊκού νεκροταφείου που ήρθε στο φως το 1966, πολύ κοντά στο σύγχρονο νεκροταφείο του Χριστού και σε μικρή απόσταση από την κυκλώπεια οχύρωση. Τάφοι της Υπομυκηναϊκής περιόδου έχουν βρεθεί επίσης στους Δελφούς, αλλά και κοντά στην παραλία της Ιτέας, στον λόφο των Αγίων Αναργύρων. (Σκορδά, 2008)

Μικρές μυκηναϊκές εγκαταστάσεις καθαρά γεωργοκτηνοτροφικού χαρακτήρα έχουν εντοπιστεί δίπλα στο ποτάμι του Πλειστού στο λόφο Καστρούλι-

Μαγγελαρικά, στα νότιοανατολικά των Δελφών, και στο λόφο του Γλα Ιτέας, στις δυτικές παρυφές της κοιλάδας. Ο οικισμός αυτός είναι σπουδαιότερος από τις δευτερεύουσες μυκηναϊκές εγκαταστάσεις της περιοχής των Δελφών. Σε κεντρικό άνδηρο του οικισμού αποκαλύφθηκαν λείψανα μεγαρόσχημου κτίσματος σημαντικών διαστάσεων και επιμελούς κατασκευής, ενώ πρόσφατα διαπιστώθηκε ότι ο οικισμός διέθετε κυκλώπια οχύρωση, κατά το παράδειγμα της μυκηναϊκής Κρίσας. Με εξαίρεση τον μυκηναϊκό οικισμό των Δελφών, οι μέχρι σήμερα γνωστοί οικισμοί της Εποχής του Χαλκού παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως είναι η ίδρυση τους επάνω στους φυσικούς δρόμους της κοιλάδας και η εγκατάλειψή τους στα προχωρημένα μυκηναϊκά χρόνια. Η ζωή επανέρχεται μόνο στους δύο μεγαλύτερους οικισμούς στην Κίρρα στο τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ. και στην Κρίσα στο ύψωμα του Άη Γιώργη στη βυζαντινή εποχή. Η απουσία οικιστικών καταλοίπων στην περιοχή του Δελφικού Ιερού για ένα χρονικό διάστημα τόσο μεγάλο και κρίσιμο για την ιστορία του εξ αιτίας του Α' Ιερού Πολέμου (600- 590 π.Χ.) απασχόλησε συστηματικά την έρευνα και εύλογα συνδέθηκε με την αναζήτηση της θέσης της αρχαϊκής ισχυρής πόλης της κοιλάδας, την οποία οι νικητές Αμφικτιόνες κατέστρεψαν στο τέλος του πολέμου, αφιερώνοντας στη συνέχεια ολόκληρη την περιοχή της στον θεό Απόλλωνα. Στις φιλολογικές και επιγραφικές πηγές αναφέρεται ως ιερά γη ή ιερά χώρα, η οποία δεν έπρεπε να κατοικείται, ούτε όμως να καλλιεργείται. Τούτο βέβαια σήμαινε την βίαιη διακοπή της οικιστικής εξέλιξής της. (Σκορδά, 2008)

Σημαντικά νέα στοιχεία για την κατανόηση της οικιστικής εξέλιξης στην κοιλάδα του Πλειστού κατά τους ιστορικούς χρόνους προσέθεσαν οι επιφανειακές έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980. Διαπιστώθηκε ότι στο εσωτερικό της κοιλάδας υπήρχε δίκτυο τεχνητών δρόμων που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε η ταύτιση με βάση αρχαία αναλήμματα που διατηρούνται ακόμα στη θέση τους, του παλιού ημιονικού δρόμου Δελφών – Χριστού –Κίρρας με τον αρχαίο δρόμο, που ένωνε το ιερό των Δελφών με το επίνειό του την Κίρρα. Με τον δρόμο αυτό συνδέεται άλλωστε η σημαντικότερη από τις νέες θέσεις που εντόπισε η επιφανειακή έρευνα, και η οποία βρίσκεται

στη θέση Αγία Βαρβάρα, σε μία πλαγιά με έντονη κλίση μεταξύ Δελφών και Χριστού. Ανασκαφική έρευνα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας έφερε στο φως λείψανα του πολυγωνικού περιβόλου τεμένους, τα παράλληλα του οποίου βρίσκονται στους αρχαίους περιβόλους του Ιερού των Δελφών. Σε ολόκληρη την πλαγιά, που φθάνει μέχρι τις δυτικές παρυφές του σύγχρονου οικισμού των Δελφών, διατηρείται ορατός μεγάλος αριθμός αρχαίων αναλημματικών τοίχων, που πιστοποιούν την σπουδαιότητα της θέσης. Σημαντικές πληροφορίες για την εκμετάλλευση και την προστασία της υπαίθρου παρέχουν οι αγροικίες και οι πύργοι, πολλοί από του ρωμαίους έγιναν γνωστοί χάρη στις επιφανειακές έρευνες. Η ύπαρξη της συγκεκριμένης κατηγορίας μνημείων αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση του καθεστώτος των ιδιοκτησιών που υπήρχαν μέσα στα όρια της κοιλάδας. Όπως συμπεραίνεται από την μελέτη των δελφικών επιγραφών, η πόλη των Δελφών κατείχε δημόσιες εκτάσεις, υπήρχαν όμως και ιδιωτικές ιδιοκτησίες, τις οποίες καλλιεργούσαν οι πολίτες για τις ανάγκες επιβίωσής τους. Από την άλλη πλευρά, το Ιερό των Δελφών είχε έσοδα από εκτάσεις που ανήκαν στον Απόλλωνα, και στις οποίες προστέθηκε μετά τον Α' Ιερό Πόλεμο η μεγάλη έκταση της Ιεράς Χώρας. Ο μόνος οικισμός, που διατηρήθηκε και μετά τον Α' Ιερό Πόλεμο μέσα στα όρια της Ιεράς Χώρας των Δελφών, ήταν ο οικισμός της Κίρρας, προφανώς ως αναγκαίο κακό (επάρατο λιμένα τον αποκαλεί ο Αισχίνης), εφ' όσον κυρίως μέσω θαλάσσης έφθαναν οι προσκυνητές και τα απαραίτητα για τις ανάγκες του Δελφικού Ιερού υλικά. Σωστικές ανασκαφές έχουν φέρει στο φως οικοδομικά λείψανα δημοσίων εγκαταστάσεων, πιθανότατα νεωρίων του 4^{ου} αι. π.Χ., λείψανα ναού, ίσως αφιερωμένου στην Απολλώνια Τριάδα (Απόλλωνα, Άρτεμη, Λητώ) καθώς και τμήματα οχύρωσης επίσης του 4^{ου} αι. π.Χ. Πιθανότατα πρόκειται για την οχύρωση που κατασκεύασαν οι Λοκροί Αμφισσείς τις παραμονές του Δ' Ιερού Πολέμου, η οποία προκάλεσε την επέμβαση για δεύτερη φορά του Φιλίππου του Β' στη νότια Ελλάδα και που κατέληξε με την συντριπτική ήττα Αθηναίων – Θηβαίων στη μάχη της Χαιρώνειας. (Σκορδά, 2008)

Η ζωή συνεχίστηκε στο λιμάνι της Κίρρας κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο, όπως μαρτυρούν τα οικιστικά κατάλοιπα που βρέθηκαν στο νότιο τμήμα του σύγχρονου οικισμού. Κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο ο οικισμός

γνωρίζει αξιόλογη ακμή, όπως μαρτυρούν οι δύο τρίκλιτες παλαιοχριστιανικές βασιλικές του 5^{ου} αι. μ.Χ. Οι καταστροφικοί σεισμοί, που σημειώθηκαν σύμφωνα με τον Προκόπιο τον 6^ο αι. μ.Χ. στην περιοχή του Κορινθιακού προκάλεσαν πιθανόν την παρακμή της Κίρρας και άλλων γειτονικών πόλεων. Στους βυζαντινούς χρόνους χρονολογείται ο πύργος που κτίστηκε από αρχαίο υλικό στον χώρο του αρχαίου λιμανιού της Κίρρας. Επιφανειακές έρευνες έδειξαν ότι κατά την ύστερη αρχαιότητα τα μικρά νησιά του κόλπου της Ιτέας και του Γαλαξειδίου χρησιμοποιήθηκαν ως ναύσταθμοι ή για βιοτεχνικές δραστηριότητες και αργότερα ως καταφύγια κατά τις επιδρομές των Σλάβων τον 6^ο αι. μ.Χ. και των Βουλγάρων κατά τον 10^ο αι. μ.Χ., για τις οποίες μας πληροφορεί εκτενώς το Χρονικό του Γαλαξειδίου. Στη βυζαντινή εποχή τοποθετείται η τελευταία οικιστική φάση στο ύψωμα του Άη Γιώργη του Χριστού, που χτίστηκε πάνω στα ερείπια της μυκηναϊκής Κρίσας και μετά πό την μακραίωνη εγκατάλειψη της θέσης της. Ο οικισμός των Δελφών επιβιώνει μέχρι τις αρχές του 7^{ου} αι. μ.Χ., ενώ η Ιερά Χώρα του ιερού είχε αρχίσει να επανέρχεται στην κατά προορισμό αποστολή της ήδη από τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια. (Σκορδά, 2008)

2.2.4 Αρχαία Δυτική Λοκρίδα. Εσπέριοι Λοκροί

Η χώρα των Εσπέριων ή Οζολών Λοκρών εκτεινόταν από τον κόλπο της Ιτέας έως το ακρωτήριο του Αντιρρίου και συνόρευε με την Αιτωλία, τη Δωρίδα και τη Φωκίδα. Η μορφολογία της περιοχής, ορεινοί όγκοι και λιγοστά καλλιεργήσιμα εδάφη, καθόρισε τον αγροτικό και κτηνοτροφικό χαρακτήρα της οικονομίας της και οδήγησε τους κατοίκους να επιδίδονται στην ληστεία και την πειρατεία, ακόμη και κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Η μυθολογική παράδοση αναφέρεται ότι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής, που αποτελούσαν μία εθνική και πολιτιστική ομάδα με τους Οπούντιους Λοκρούς, ήταν οι Λέλεγες και ο βασιλιάς τους Λοκρός, γιος του Φύσκου ή του Αμφικτύονα, τους έδωσε το όνομα Λοκροί. Η προσωδυμία Οζόλαι («με οσμή») για τους Εσπέριους Λοκρούς, που σήμαινε και δυσώδεις, σύμφωνα με φιλολογικές μαρτυρίες, προήλθε από τη δυσάρεστη οσμή που ανέδιδε το σώμα τους, γιατί ντύνονταν με ανεπεξέργαστα δέρματα ζώων. Παράλληλα, όμως ο Πλούταρχος αναφέρει πως ο Αμφισσαίος ποιητής Αρχύτας έγραφε ότι η χώρα πήρε το όνομά της από την ευωδία των πολλών λουλουδιών. Τα παλαιότερα ίχνη κατοίκησης και δραστηριότητας στην περιοχή χρονολογούνται στις αρχές της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. (Πρωτοελλαδική Ι Περίοδος). Ακροπόλεις και οικισμοί εντοπίζονται γύρω από το Γαλαξείδι στο Κεφαλάρι, στο Ανεμοκάμπι, στην Αψηφιά και τον Πελεκάρη, στρατηγική θέση όπου αναπτύχθηκε η πιο σημαντική εγκατάσταση. Η έρευνα στις θέσεις αυτές απέδωσε κεραμική, λεπίδες και πυρήνες οψιανού και πυριτόλιθου, ξέστρα και αιχμές, που υποδηλώνουν οργανωμένο θαλάσσιο εμπόριο. Στα τέλη της Πρωτοελλαδικής περιόδου, όμως, οι θέσεις αυτές εγκαταλείπονται και η ζωή κατά τη Μεσοελλαδική περίοδο (2000- 1600π.Χ.) συνεχίζεται στην ενδοχώρα, στη θέση Παναγιά και Πεντεόρια. Για τους ώριμους Υστεροελλαδικούς ή μυκηναϊκούς χρόνους (1400- 1100 π.Χ.) υπάρχουν αποσπασματικές μαρτυρίες- όπως ένας μικρός οικισμός στο Γαλαξείδι και οι υπομυκηναϊκοί τάφοι (11^{ος} αι. π.Χ.) με πλούσια κτερίσματα στην Ιτέα. Τα αρχαιολογικά ευρήματα προέρχονται από ανασκαφικές έρευνες σε οικισμούς και νεκροταφεία, οι επιγραφές και οι φιλολογικές μαρτυρίες βοηθούν να σχηματιστεί μία πιο καθαρή εικόνα για την τοπογραφία και τη ζωή των κατοίκων της Εσπερίας Λοκρίδας κατά την διάρκεια των ιστορικών χρόνων και αποδεικνύουν ότι αρκετές θέσεις παρουσιάζουν συνεχή κατοίκηση από τα

γεωμετρικά χρόνια (9^{ος} – 8^{ος} αι. π.Χ.) μέχρι την εποχή της Ρωμαιοκρατίας (1^{ος} αι. π.Χ. – 3^{ος} αι. μ.Χ.) γνωρίζοντας ιδιαίτερη άνθηση. (Τσαρούχα, 2008)

Από την αρχαία ελληνική γραμματεία έχουν διασωθεί οι επωνυμίες των εθνών και τα ονόματα των πόλεων κατά μήκος των χερσαίων και θαλασσίων δρόμων και στην ενδοχώρα της Εσπερίας Λοκρίδας. Με την βοήθεια των επιγραφών έχουν ταυτιστεί ορισμένες πόλεις, όπως η Άμφισσα, η μεγίστη και ονομαστή πόλη των Λοκρών, όπως αναφέρεται στον Πausανία, (Pausanias, 1992) το Χάλειον (Γαλαξείδι), η Μυωνία (Αγία Ευθυμία), η Τολοφώνα (Άγιοι Πάντες), όμως εξ αιτίας των περιορισμένων πηγών και των πολλών ακόμη ανεξερεύνητων οικισμών, για ορισμένες πόλεις και πολίχνες το όνομα ή η θέση τους είναι άγνωστα ή αμφίβολα. Τέτοιες πόλεις είναι το Ευπάλιο, η Τριταία, η Υπνία, οι Ερυθραί, ο Οινεών και άλλες. Στην Τολοφώνα, πρόσφατες σωστικές ανασκαφές αποκάλυψαν λείψανα σημαντικού οικισμού με οχύρωση κλασικών χρόνων και συμπλέγματα οικιών με πρόπυλο, αποθηκευτικούς και εργαστηριακούς χώρους ελληνιστικών χρόνων, ευρήματα που επιβεβαιώνουν την άποψη ότι πρόκειται για έναν ακμαίο οικισμό της παραλιακής Εσπερίας Λοκρίδας, όπως η αρχαία Οιάνθεια. Μέσα από τις επιγραφές, τα ψηφίσματα και τις συνθήκες των πόλεων αυτών παραδίδονται πολλές πληροφορίες για την πολιτειακή οργάνωσή τους και αποδεικνύεται ότι διέθεταν υψηλή οργάνωση του δημόσιου βίου, με εκκλησία του δήμου, νόμους και ειδικούς άρχοντες, και ότι από τον 4^ο αι. π.Χ. είχαν συστήσει το Κοινό των Λοκρών με πρωτεύουσα το Φύσκον (Μαλανδρίνο). Το Κοινό αυτό αποτελούσε μία χαλαρή ομοσπονδία φυλετικού κράτους με κεντρική κυβέρνηση, παράλληλα όμως οι πόλεις διατηρούσαν την αυτονομία τους. Μέσα από τις γραπτές πηγές και τις επιγραφές γίνονται γνωστά οι ναοί και τα ιερά των θεών που λατρεύονταν, όπως του Διός, της Αρτέμιδος, του Ποσειδώνος, της Αθηνάς, της Δήμητρας Ταυροπόλου, του Απόλλωνος Νασιώτα και του Απόλλωνος εν Φαιστίνω, των Μελιχίων θεών, της θεάς Βασιλείας και του Ασκληπιού, στο ιερό του οποίου γίνονταν πολλές συμβολικές πωλήσεις απελευθερωμένων δούλων. Παράλληλα, μαρτυρείται και η λατρεία ηρώων, όπως του Αδραίμονος, οικιστή της Άμφισσας και της συζύγου του Γόργης, και των Ανάκτων παιδών, θεικών παιδιών που η λατρεία τους είχε μυστικό χαρακτήρα. Η επιφανειακή έρευνα στην σπηλιά

Αγκώνα στο Γαλαξειδί απέδωσε γυναικεία ειδώλια, προτομές, αναθηματικά πλακίδια, μικρογραφικά αγγεία και ειδώλια ζώων που χρονολογούνται ήδη από τον 7^ο αι. π.Χ. έως τα ελληνιστικά χρόνια, και τα οποία δηλώνουν λατρευτικές πράξεις προς μία θεότητα της βλάστησης ή της ευγονίας. Η σύγχρονη πόλη του Γαλαξειδίου έχει οικοδομηθεί επάνω σε αρχαίο οικισμό των ιστορικών χρόνων, από τον οποίο έχει ερευνηθεί η οχύρωση και μέρος των νεκροταφείων του. Οι Εσπέριοι Λοκροί αποτελούσαν μικρή δύναμη και δεν είχαν την δυνατότητα να καθορίσουν τις εξελίξεις, ωστόσο δεν έμειναν αμέτοχοι στα ιστορικά γεγονότα. Έτσι οι αρχαίοι συγγραφείς μαρτυρούν πως οι Αμφισσεείς το 480 π.Χ. δέχτηκαν και περιέθαλψαν τους Φωκείς, όταν οι πόλεις τους λεηλατήθηκαν από τον περσικό στρατό του Ξέρξη, που προχώρησε προς το ιερό του Απόλλωνος στους Δελφούς, ενώ κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο πόλεις της Εσπερίας Λοκρίδας συμμετείχαν στο πλευρό των Σπαρτιατών, στην εκστρατεία για ανακατάληψη της Ναυπάκτου το 426 π.Χ. Καθοριστικό ρόλο για την ιστορική πορεία των Εσπερίων Λοκρών έπαιξε και η γειτνίασή τους με το Κρισσαίο πεδίο, που από τον 6^ο αι. π.Χ. είχε χαρακτηριστεί ως η «ιερά χώρα» του Απόλλωνος. Οι αμφισβητήσεις εδαφών ανάμεσα στους Δελφούς και την Άμφισσα δεν ήταν άγνωστες, και τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν τον 4^ο αι. π.Χ. στην περιοχή (Δ' Ιερός Πόλεμος), αποτέλεσαν την αφορμή για τον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας να επέμβει και να καταστρέψει την Άμφισσα το 338 π.Χ. Στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. σημαντικές αλλαγές συμβαίνουν στην περιοχή. Οι Αιτωλοί είχαν καταλάβει την Εσπερία Λοκρίδα και στην περίοδο της αιτωλικής κυριαρχίας φαίνεται ότι οχυρώνονται οι περισσότερες πόλεις, κατασκευάζονται μεμονωμένα οχυρά και έτσι δημιουργείται ένα τεράστιο αμυντικό δίκτυο για την αντιμετώπιση εισβολών από την θάλασσα και από την περιοχή της Άμφισσας. Η περιοχή αυτή αποτελούσε το νότιο τμήμα ενός κύριου οδικού άξονα που οδηγούσε προς την Κεντρική Ελλάδα, συνδέοντας ήδη από τα μυκηναϊκά χρόνια τον Μαλιακό με τον Κορινθιακό κόλπο. Τμήματα του λιθόστρωτου αυτού οδικού άξονα είναι και σήμερα ορατά. (Τσαρούχα, 2008)

Την εποχή αυτή, στα μέσα 3^{ου} – 2^{ος} αι. π.Χ., ορισμένες πόλεις κράτη της Εσπερίδας Λοκρίδας, όπως η Οιάνθεια και η Άμφισσα, που υπήρξαν μέλη της Αιτωλικής Συμπολιτείας κυκλοφόρησαν χάλκινα νομίσματα υιοθετώντας τον

νομισματικό τύπο των νομισμάτων των Αιτωλών απεικόνιζαν δηλαδή εμβλήματα που τα συνήθιζαν οι Αιτωλοί με την προσθήκη του δικού τους ονόματος ανάμεσα σε αιχμή δόρατος και σιαγόνα κάπρου στον οπισθότυπο του νομίσματος. Η περιοχή ακολουθεί την τύχη της υπόλοιπης Ελλάδας στους ρωμαϊκούς χρόνους, αν και ο στρατηγός L. Scipio πολιορκεί ανεπιτυχώς την Άμφισσα το 190 π.Χ. Τελικά, μετά την μάχη της Πύδνας οι Αιτωλοί χάνουν το μεγαλύτερο μέρος της Λοκρίδας. Μετά την ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.) συνέβησαν σημαντικές ανακατατάξεις, ο Οκταβιανός προχώρησε στον συνοικισμό της Νικόπολης και Αιτωλοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην Άμφισσα, με αποτέλεσμα να αλλάξει η σύνθεση του πληθυσμού της. Αργότερα, ολόκληρη η περιοχή της Εσπερίας Λοκρίδας βρέθηκε υπό την πολιτική επιρροή της πόλης των Πατρών, εκτός από την Άμφισσα που παρέμεινε, ωστόσο, σε ακμή στα ρωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά χρόνια. Η ιστορική πορεία της περιοχής, που ανιχνεύεται στα κατάλοιπα της δραστηριότητας του ανθρώπου, στα ερείπια των πόλεων, στα υπολείμματα των κατοικιών και στα κτερίσματα των τάφων που αποτυπώνουν τις κοινωνικές αλλαγές, μαρτυρεί τον ανθρώπινο αγώνα για επιβίωση και φανερώνει το βιοτικό επίπεδο και τον πολιτισμό άλλων εποχών. (Τσαρούχα, 2008)

Εικόνα 33. Ο τάφος του βασιλεία Λοκρού στο Γαλαξίδι, στην αρχαία Οιάνθεια

Πηγή: (Παπαδημητρίου & Αλεξόπουλος, 2013)

2.2.5 Μουσεία στο δήμο Δελφών

2.2.5.1 Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, από τα πιο σημαντικά στην Ελλάδα, παρουσιάζει την ιστορία του φημισμένου δελφικού ιερού και του πιο ξακουστού μαντείου του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Οι πλούσιες συλλογές του περιλαμβάνουν κυρίως αρχιτεκτονικά γλυπτά, αγάλματα και έργα μικροτεχνίας, αφιερώματα των πιστών στο ιερό, τα οποία ανακλούν τη θρησκευτικο-πολιτική και καλλιτεχνική δραστηριότητά του σε όλη την ιστορική του πορεία, από την ίδρυση του απολλώνειου τεμένους τον 8ο αι. π.Χ. έως την παρακμή του στα χρόνια της ύστερης αρχαιότητας. Το μουσείο στεγάζεται σε διώροφο κτήριο συνολικού εμβαδού 2.270 τ.μ. Η μόνιμη έκθεσή του καταλαμβάνει δεκατέσσερις αίθουσες και οι αποθηκευτικοί χώροι έκταση 558 τ.μ. Διαθέτει εργαστήριο συντήρησης κεραμικών και μεταλλικών αντικειμένων, καθώς και εργαστήριο αποκατάστασης ψηφιδωτού. (Παρτίδα, 2002γ) Το πρώτο Αρχαιολογικό

Μουσείο στους Δελφούς, ιδρύθηκε το 1903 με δωρεά του ευεργέτη Ανδρέα Συγγρού, για να στεγάσει τα πρώτα ευρήματα της γαλλικής ανασκαφής του 1892. Επισκευές και επεκτάσεις έγιναν το 1935 και το 1958 το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών απέκτησε νέα μορφή, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού. Η τελευταία επέκταση ολοκληρώθηκε το 1999 και το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών απέκτησε την σημερινή μορφή του. (<http://www.archaiologia.gr>, 2017)

Ύστερα από την τελευταία ανακαίνιση του κτηρίου, διαμορφώθηκαν χώροι υποδοχής και εξυπηρέτησης των επισκεπτών, κυλικείο και πωλητήριο εντύπων. Το μουσείο εποπτεύεται από τη Ι΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. (Παρτίδα, 2002γ)

Εικόνα 34. το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών

Πηγή: (<http://static.panoramio.com>, 2013)

Η μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών έχει ως κύριο θέμα την ιστορία του δελφικού ιερού και μαντείου και περιλαμβάνει αντικείμενα, που καλύπτουν χρονολογικά πολλούς αιώνες, από τα προϊστορικά χρόνια έως την ύστερη αρχαιότητα. Τα περισσότερα είναι προσφορές των πιστών στο ιερό και χρονολογούνται στην περίοδο ακμής του, από την αρχαϊκή έως τη ρωμαϊκή εποχή. Βασικός ιστός της παρουσίασής τους είναι αφ' ενός η τήρηση του χρονολογικού πλαισίου μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται η ανάπτυξη του ιερού και αφ' ετέρου η ανάδειξη συνόλων ευρημάτων με κοινή προέλευση είτε τοπογραφική (ιερό Προναίας, αποθέτης Ιεράς οδού) είτε κτηριακή (ναός

Απόλλωνα, θησαυρός Σιφνίων). Τα εκθέματα ομαδοποιούνται και εντάσσονται σε ευρύτερες εκθεσιακές ενότητες ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να κατανοήσει τις περιόδους ακμής ή κάμψης του ιερού, την οικονομική ευρωστία των εκάστοτε αναθετών, την ταυτότητα των καλλιτεχνικών εργαστηρίων που αναλάμβαναν την παραγωγή, την οικιστική και δημογραφική ανάπτυξη γύρω από το ιερό. Σημαντικός παράγοντας στην οργάνωση της έκθεσης είναι η φύση των εκθεμάτων: οι πλαστικές και αρχιτεκτονικές δημιουργίες από την αρχαϊκή ως τη ρωμαϊκή περίοδο απαιτούν ευρυχωρία για την ανάδειξή τους, ενώ παράλληλα υπάρχουν τα έργα μικροτεχνίας. Στην έκθεση εξάίρεται η τέχνη της αρχαϊκής εποχής και τα μεταλλικά ή μαρμάρινα αναθήματα έναντι των κεραμικών. Υπερτερούν οι μνημειακές συνθέσεις αρχιτεκτονικής και πλαστικής έναντι των οικιστικών ή ταφικών συνόλων, ενώ ορισμένα εντυπωσιακά ευρήματα εκτίθενται μεμονωμένα, όπως ο περίφημος Ηνίοχος. Η συμβατική τοποθέτηση των εκθεμάτων καθορίζεται από τις σύγχρονες αρχές μουσειογραφίας και κυρίως από το σεβασμό προς τον επισκέπτη. Με τη βοήθεια εποπτικού υλικού (κειμένων και προπλασμάτων, σχεδιαστικών ή ψηφιακών αναπαραστάσεων και χαρτών) διευκρινίζεται το γνήσιο περιβάλλον-πλαίσιο των αντικειμένων. (Παρτίδα, 2007)

Αναλυτική Παρουσίαση των εκθεμάτων των Αιθουσών του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών

Αίθουσες I-II:

Ευρήματα από την εποχή πριν την λατρεία του Απόλλωνα στους Δελφούς είναι τα πρώτα που θα συναντήσουμε στην περιήγησή μας. Πήλινα μυκηναϊκά ειδώλια που αναπαριστούν όρθιες ή καθιστές μορφές, αναθήματα προς το ιερό από όλο τον τότε γνωστό κόσμο, ευρήματα της Εποχής του Χαλκού αλλά και αγάλματα της Γεωμετρικής Περιόδου. Προχωρώντας στην δεύτερη αίθουσα, συναντάμε όλα τα χάλκινα αφιερώματα από τον 8ο π.Χ. και 7ο π.Χ. αιώνα. Ειδώλια, κοσμήματα, περικεφαλαίες, ένας ξεχωριστός λέβητας με εξαιρετική διακόσμηση από φανταστικά τέρατα αλλά και τον περίφημο «δαιδαλικό κούρο», χάλκινο άγαλμα της Αρχαϊκής Περιόδου, δείγμα εξαιρετικής πλαστικής. Αφιερώματα στο μαντείο από Κύπριους και Κρήτες την εποχή εκείνη αναδεικνύουν την ιδιαίτερη σχέση με τα δύο σχετικά απομακρυσμένα νησιά,

ενώ τα εκθέματα της δεύτερης αίθουσας κλείνουν με χάλκινα ομοιώματα ζώων κάθε μορφής και μεγέθους.

Αίθουσα III:

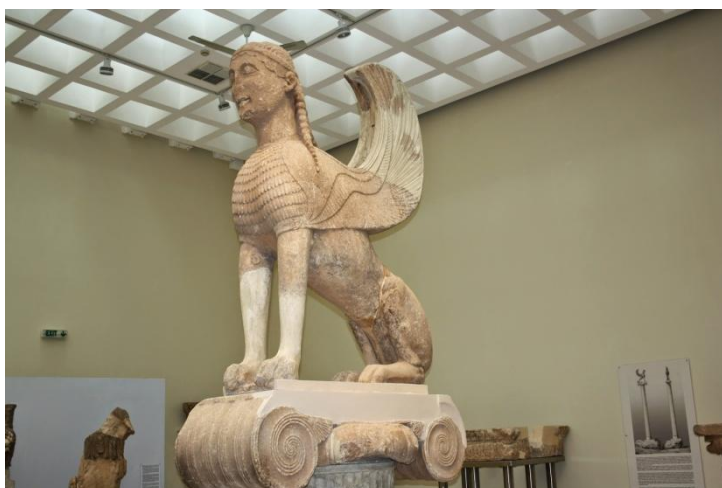
Οι δίδυμοι Κούροι, αφιέρωμα στο Μαντείο από το Άργος, κυριαρχούν στην Τρίτη αίθουσα. Πρόκειται για τον Κλεόβι και τον Βίτωνα, αδέρφια ή για άλλους για τους Διόσκουρους. Τα δύο αγάλματα των αρχών του 6ου πΧ αιώνα είναι μεγαλύτερα από το φυσικό μέγεθος και αποτελούν πρώτο δείγμα της εξαιρετικής γλυπτικής των επόμενων αιώνων. Χάλκινα αντικείμενα της ίδιας περιόδου και η ζωφόρος του Θησαυρού των Σικυώνων, που χρονολογείται από το 560 πΧ και έδινε την αίσθηση ζωγραφικού πίνακα, συμπληρώνουν τα εκθέματα του χώρου.

Αίθουσα IV:

Εδώ εκτίθενται τα ευρήματα της Ιεράς Οδού, τα περισσότερα εκ των οποίων ήρθαν στο φως το 1939, όταν Γάλλοι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν μπροστά στον Θησαυρό των Αθηναίων δύο μεγάλους λάκκους που περιείχαν θραύσματα κυρίως χρυσελεφάντινων αποθεμάτων στο Μαντείο. Υπολογίζεται πως τα αντικείμενα αυτά για κάποιο λόγο υπέστησαν ζημιές κατά την αρχαιότητα, επειδή όμως δεν επιτρεπόταν να πεταχτούν ή να καταστραφούν, θάφτηκαν μέσα στον χώρο του ιερού. Τα πρόσωπα που απεικόνιζαν τα τρία χρυσελεφάντινα αγάλματα αποδίδονται στον Απόλλωνα, την Λητώ και την Άρτεμις, την «δελφική τριάδα» και έχουν χαρακτηριστικά αμυγδαλωτά μάτια και σαρκώδη χείλη. Μετά από πολύ προσπάθεια τα ευρήματα συντηρήθηκαν και παρουσιάζονται στο μουσείο από το 1975.

Αίθουσα V:

Αφιερωμένη στον Θησαυρό των Σιφνίων και το ελαφρώς πρωθύστερο άγαλμα της Σφιγγός των Ναξίων. Ο Θησαυρός των Σιφνίων σώζεται σχεδόν ακέραιος και μας δίνει μια κατατοπιστική εικόνα του οικοδομήματος στην ακμή του. Η ζωφόρος του, το ανατολικό αέτωμα, το περίθυρο και οι Καρυάτιδες του Θησαυρού, εκτίθενται επίσης εδώ. Η σφίγγα των Ναξίων, είναι εξαιρετικό δείγμα της πλαστικής της Νάξου, περίφημη κατά την αρχαιότητα. Δαιμονικό πλάσμα με γυναικείο πρόσωπο, σώμα λιονταριού και φτερά πτηνού, ήταν στερεωμένη σε κιονόκρανο ιωνικού κίονα με συνολικό ύψος τα 12,50 μέτρα.

Εικόνα 35. Η Σφίγγα των Ναξίων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Πηγή: (<https://www.maxmag.g>, 2017)

Αίθουσα VI:

Αφιερωμένη στον ναό του Απόλλωνα, το κυρίαρχο οικοδόμημα του Μαντείου των Δελφών. Στην αίθουσα βλέπουμε όσα μέλη του ναού διασώθηκαν, μετά και τις διάφορες καταστροφές που υπέστη κατά την αρχαιότητα. Τρεις φορές τουλάχιστον, σύμφωνα με τις μαρτυρίες, ξαναφτιάχτηκε ο μεγαλοπρεπής ναός από την αρχή. Τα ερείπια που βλέπουμε σήμερα ήταν τμήμα του δωρικής κατασκευής ναού που εγκαινιάστηκε το 330 πΧ. Τμήματα από τις μετώπες και τα αετώματα του ναού και πληροφορίες για τα αγάλματα που υπήρχαν στο εσωτερικό του, από το οποίο δεν διατηρήθηκε σχεδόν τίποτα ως τις μέρες μας.

Αίθουσες VII-VIII:

Ο Θησαυρός των Αθηναίων. Η ζωφόρος, οι μετώπες, τα αετώματα και τα ακρωτήρια με τις παραστάσεις των εφίππων Αμαζόνων. Διασώθηκαν ακόμη ύμνοι χαραγμένοι μέσα στο κτίσμα, αφιερωμένοι στον Απόλλωνα. Αντιπροσωπευτικό δείγμα των αναθηματικών κτηρίων που έμοιαζαν με μικρούς ναούς, στολιζόταν από τα κατορθώματα του Ηρακλή και του Αθηναίου ήρωα Θησέα.

Αίθουσα IX:

Αφιερωμένη στα αντικείμενα τέχνης του 5ου π.Χ. αιώνα, που έφεραν στο φως οι ανασκαφές. Ξεχωρίζουν δείγματα από τους δύο θησαυρούς του ναού της Αθηνάς Προναίας.

Αίθουσα X:

Η θόλος του ιερού της Αθηνάς Προναίας, που διασώθηκε σε πολύ καλή κατάσταση, με το ξεχωριστό κυκλικό σχήμα και την διακόσμηση από σκηνές της Αμαζονομαχίας και της Κενταυρομαχίας. Στην θόλο συναντάμε συγκεντρωμένα όλα τα δείγματα της πλαστικής, με χαρακτηριστικότερα ένα δωρικό και ένα κορινθιακό κιονόκρανο. Τμήματα του κτιρίου, οι μετόπες και οι δυο ζωφόροι του εκτίθενται επίσης εδώ.

Αίθουσα XI:

Το σύμπλεγμα του Δαόχου κυριαρχεί στην αίθουσα: πρόκειται για μια σύνθεση 9 αγαλμάτων που παριστάνουν τον Απόλλωνα και άλλους 8 εξαιρετικής σπουδαιότητας προγόνους του Δαόχου, Θεσσαλού αξιωματούχου, από τα οποία δεν σώζεται μόνο το πρώτο, αυτό του Απόλλωνα. Αποδίδουν με πολύ γλαφυρό τρόπο το καθένα την ιδιότητα του ανδρός που αναπαριστούν, δίνοντάς μας μια σαφή εικόνα για τον αντίκτυπο που είχε η καθεμιά στην αρχαιότητα. Εδώ είναι τοποθετημένος και ο ομφαλός, φημισμένο σύμβολο του δελφικού μαντείου, ενώ η έκθεση συμπληρώνεται από πλήθος αγαλμάτων του 4ου πΧ αιώνα.

Αίθουσα XII:

Ρωμαϊκοί χρόνοι. Η ζωφόρος του αναθήματος του Αιμιλίου Παύλου, ο κυκλικός βωμός από την Προναία και ο Αντίνοος.

Αίθουσα XIII:

Είναι αφιερωμένη στον πασίγνωστο Ηνίοχο, το πιο αναγνωρισμένο έργο τέχνης της αρχαίας Ελλάδας. Ένα από τα τελειότερα δείγματα της αρχαίας ελληνικής χαλκοπλαστικής. Ήρθε στο φως το 1896. Υπολογίζεται πως στήθηκε ως ανάθημα στο Μαντείο το 474 π.Χ., μετά από νίκη του ιδιοκτήτη του άρματος και του ηνίοχου σε αρματοδρομία στους Πυθικούς Αγώνες. Τέθριππο άρμα, μαζί με τον Ηνίοχο, αποτελούσαν μια μεγάλη σύνθεση χαλκοπλαστικής. Έχει συνολικό ύψος 1,8μ και στον χώρο θα δείτε την προσπάθεια αποκατάστασης της αρχικής εικόνας του, με βάση τα σωζόμενα τμήματα.

Εικόνα 36. Το άγαλμα του Ηνίοχου

Πηγή: (<http://www.stoxos.gr>, 2016)

Αίθουσα XIV:

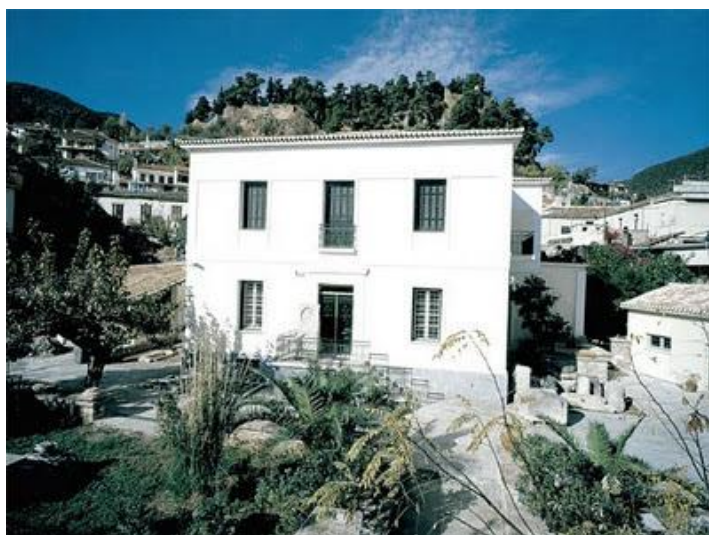
Στα ύστερα χρόνια της δόξας του Μαντείου, Ρωμαίοι αυτοκράτορες αφιέρωσαν επιγραφές , αλλά και τα πορτρέτα τους, που θα θαυμάσετε στην τελευταία αίθουσα της έκθεσης του Μουσείου, μαζί με δείγματα Χριστιανισμού που επίσης εμφανίζονται στο Μαντείο, λίγο πριν την οριστική παύση της λειτουργίας του. (Κολώνια, 2006)

2.2.5.2 Αρχαιολογικό μουσείο Άμφισσας.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας προσφέρει στον επισκέπτη την πλήρη εικόνα και την ιστορική εξέλιξη της αρχαίας Φωκίδας. Δημιουργήθηκε για να φιλοξενήσει και να παρουσιάσει τα ευρήματα που προέρχονται από την Άμφισσα και τις άλλες θέσεις του Νομού Φωκίδας και καλύπτουν χρονολογικά τους αιώνες από την Εποχή του Χαλκού μέχρι τους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους.

Το κτήριο, όπου στεγάζεται, είναι μια τυπική διώροφη αστική οικία, ένα από τα λίγα οικοδομήματα που απέμειναν στην πόλη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως χαρακτηριστικό του είδους και της εποχής του και ταυτόχρονα σηματοδοτεί την ιστορία των Σαλώνων και της νεότερης Ελλάδας. Στην πορεία του χρόνου άλλαξε χρήσεις και στέγασε την Εθνική Τράπεζα και τις υπηρεσίες της Χωροφυλακής, ενώ το 1987 παραχωρήθηκε από το Δήμο Άμφισσας στο Υπουργείο Πολιτισμού για να στεγάσει το μουσείο. Το κτήριο τόσο στο ισόγειο όσο και στον όροφο έχει διαμορφωθεί για να φιλοξενήσει τους μόνιμους εκθεσιακούς χώρους του μουσείου και μία αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, ενώ στην αυλή του εκτίθεται η συλλογή των επιγραφών και σε ειδικά επισκευασμένο παλαιό κτίσμα έχει δημιουργηθεί εργαστήριο συντήρησης αρχαιοτήτων. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας υπάγεται στη Ι΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και παρά το μικρό διάστημα λειτουργίας του αποτελεί πόλο έλξης μεγάλου αριθμού επισκεπτών, καθώς με τον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα και τις δραστηριότητές του συμβάλλει στην πληρέστερη γνώση της τοπικής ιστορίας¹. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας ιδρύθηκε όταν Έφορος Αρχαιοτήτων ήταν ο Ε. Πεντάζος και Δήμαρχος Άμφισσας ο Χρήστος Καμπεράκης, για να φιλοξενήσει τα ευρήματα των ανασκαφών που πραγματοποιούνταν στο Νομό Φωκίδας, αλλά και για να αποτελέσει το κέντρο για τη διάδοση της τοπικής ιστορίας, που μέχρι τότε περιοριζόταν στη γνώση των Δελφών.

¹ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3417

Εικόνα 37. Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας

Πηγή: (<http://amfissacity.blogspot.gr>, 2009)

Το 1987 ο Δήμος Άμφισσας παραχώρησε για το σκοπό αυτό στο Υπουργείο Πολιτισμού το κτήριο που στεγάζει σήμερα το μουσείο. Ακολούθησαν εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης του οικοδομήματος, διαρρύθμισης των εσωτερικών χώρων και εγκατάστασης ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού και ηλεκτρονικού συστήματος ασφαλείας. Στη συνέχεια, το 1996, αφού συντάχθηκε η μουσειολογική μελέτη, άρχισε η εφαρμογή της με το σχεδιασμό και την κατασκευή των προθηκών, τη διαμόρφωση του αύλειου χώρου, την κατασκευή υπόστεγου χώρου για την στέγαση επιγραφών και τη διαμόρφωση μιας αίθουσας πολλαπλών χρήσεων. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν και οι εργασίες συντήρησης των εκθεμάτων και η μεταφορά όσων μέχρι τότε στεγάζονταν στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών, ενώ η δωρεά της συλλογής των νομισμάτων του φιλάρχαιου φαρμακοποιού της Άμφισσας Δρόσου Κραβαρτόγιαννου έδωσε την ευκαιρία οργάνωσης μιας εκπαιδευτικής έκθεσης με θέμα την ιστορία του χρήματος και των συναλλαγών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Το μουσείο ξεκίνησε τη λειτουργία του στις 18 Μαΐου 2002. (Τσαρούχα, 2012)

Η μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Άμφισσας περιλαμβάνει ευρήματα από την Άμφισσα και από άλλες θέσεις του Νομού Φωκίδας, που στην αρχαιότητα ανήκαν στην επικράτεια των Δυτικών Λοκρών, των Αιτωλών, των

Φωκέων, των Δωριέων και των Οιταίων. Χρονολογικά καλύπτουν την περίοδο από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (2800 π.Χ.) μέχρι το τέλος της αρχαιότητας (6ος αι. μ.Χ.). Η έκθεση αναπτύσσεται στους δύο ορόφους και στην αυλή του κτηρίου και έχει οργανωθεί με διαφορετικό σκεπτικό σε κάθε περίπτωση. Στο ισόγειο εκτίθενται ευρήματα από διάφορες θέσεις του Νομού Φωκίδας, που προέρχονται από σωστικές ανασκαφές της Ι΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και παλαιότερες ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής (1936-1938) και είναι οργανωμένα σε ενότητες ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Η έκθεση στον όροφο οργανώνεται σε θεματικές ενότητες, που φωτίζουν τις διάφορες πτυχές της ιστορίας της Άμφισσας και της γύρω περιοχής, ενώ ξεχωριστή θέση κατέχει μία εκπαιδευτική έκθεση για την ιστορία του νομίσματος. Όλες οι ενότητες και τα εκθέματα πλαισιώνονται από επεξηγηματικούς πίνακες, κείμενα και χάρτες για την πληρέστερη τεκμηρίωση και κατανόηση των ευρημάτων.

Εικόνα 38. Κάτοψη του Μουσείου της Άμφισσας

Πηγή: (Τσαρούχα, 2012)

Τα κύρια Ευρήματα του Μουσείου:

Ευρήματα από την Κίρρα (ισόγειο, χώρος Α)

Στην πρώτη ενότητα της έκθεσης κυριαρχούν τα ευρήματα από τον προϊστορικό οικισμό της Κίρρας, που αναπτύχθηκε κοντά στο λιμάνι του Κορινθιακού κόλπου, και τα πολυάριθμα αφιερώματα από το σημαντικό υστεροαρχαϊκό και κλασικό ιερό, που δημιουργήθηκε στην ίδια θέση. Πρόκειται για λίθινα εργαλεία, αγγεία, όπλα, κοσμήματα, προτομές, ειδώλια κορών και καθιστών γυναικείων θεοτήτων, ομοιώματα ζώων και μικρογραφικά αγγεία. Από τα εκθέματα ξεχωρίζει η κλειστή ερυθρόμορφη κύλικα με παράσταση στεφανωμένου αθλητή.

Ευρήματα από το Κάλλιο (ισόγειο, χώρος Β)

Εκτίθενται γλυπτά, που αποκαλύφθηκαν στην ανασκαφή της σημαντικής αιτωλικής πόλης του Καλλίου, λίγο πριν κατακλυσθεί από τα νερά της τεχνητής λίμνης του Μόρνου. Από τα γλυπτά αυτά ξεχωρίζει το άγαλμα της Περσεφόνης, που είναι στημένο στο αρχαίο βάθρο

Ευρήματα από διάφορες θέσεις της αρχαίας Φωκίδας και της Δυτικής Λοκρίδας (ισόγειο, χώρος Γ)

Εδώ φιλοξενούνται εκθέματα από τη Λίλαια, το αγροτικό ιερό της Δήμητρας στον Έρωχο, το μυκηναϊκό θαλαμωτό τάφο στο Μούλκι Ιτέας, τον προϊστορικό οικισμό και τους τάφους στο Χρισσό, τους τάφους της Αγίας Ευθυμίας, του Κάμπου και της Ερατεινής. Τα εκθέματα είναι κυρίως αγγεία προϊστορικών χρόνων, ειδώλια, κοσμήματα και όπλα

Ευρήματα από την Άμφισσα (όροφος)

Εκτίθενται ευρήματα από τις σωστικές ανασκαφές οικοπέδων στην Άμφισσα οργανωμένα κατά θεματικές ενότητες, για να παρουσιάσουν την ιστορία της πόλης από τους πρώτους ιστορικούς χρόνους ως το τέλος της αρχαιότητας. Σε ορισμένες περιπτώσεις συμπληρώνονται και με ευρήματα από άλλες θέσεις για την πληρέστερη παρουσίαση ενός θέματος. Οι θεματικές ενότητες είναι: η οικοδομική δραστηριότητα, η οικιακή ζωή, η διατροφή, οι ασχολίες του άνδρα, της γυναίκας και του παιδιού, η δημόσια ζωή, η ιατρική, τα κεραμικά εργαστήρια, η χαλκουργία, οι ταφές, τα γυάλινα αγγεία, η θρησκεία, η λατρεία και άλλες εκφράσεις της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής (θέατρο, χορός, μουσική). Τα εκθέματα περιλαμβάνουν κυρίως ειδώλια, αγγεία και μεταλλικά αντικείμενα, και από αυτά ξεχωρίζουν το χάλκινο κράνος, η μελανόμορφη

πρόχους με παράσταση σατύρου και τα χρυσά κοσμήματα.

Συναλλαγές-νόμισμα (όροφος, μικρή αίθουσα)

Στη μικρή αίθουσα του ορόφου φιλοξενείται μία έκθεση με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, για την ιστορία του νομίσματος και την εξέλιξη των συναλλαγών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Παρουσιάζονται αντικείμενα από τη συλλογή του Δρόσου Κραβαρτόγιαννου, συλλέκτη από την Άμφισσα, τα προκερματικά χρήματα από το αγροτικό ιερό της Δήμητρας στον Έρωχο, ο «θησαυρός της Άμφισσας», καθώς και ευρήματα από τις ανασκαφές της Ι΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Επιγραφές και ψηφιδωτά (αυλή)

Στον υπόστεγο χώρο της αυλής του μουσείου εκτίθενται επιγραφές που πέρχονται από διάφορες περιοχές του Νομού Φωκίδας και ψηφιδωτά που προέρχονται από κοσμικά κτίσματα και παλαιοχριστιανικές βασιλικές της Άμφισσας. (Τσαρούχα, 2012)

Εικόνα 39. Μουσείο της Άμφισσας – Αίθουσα εκθεμάτων

Πηγή: (<http://amfissacity.blogspot.gr>, 2009)

Εικόνα 40. Μουσείο της Άμφισσας – Εκθέματα

Πηγή: (<http://amfissacity.blogspot.gr>, 2009)

2.2.5.3 Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας.

Πρόκειται για διώροφο λιθόκτιστο κτίριο. Η στέγη του κτιρίου είναι τετράρριχτη. Περιμετρικά της στέγης υπάρχουν ακροκέραμα και στις ακμές των όψεων υπάρχουν παραστάδες με επίκρανα κορινθιακού ρυθμού. Κάτω από τα ακροκέραμα υπάρχει γείσο και τραβηχτό κονίαμα και κάτω από αυτό υπάρχει ανάγλυφη οδοντωτή ταινία. Μεταξύ γείσου, σκεπής και υπερθύρων, υπάρχει περιμετρική ανάγλυφη διακοσμητική ταινία. Σε μικρή εσωτερική εσοχή και στο κάτω μέρος των παραθύρων υπάρχει ανάγλυφη κορνίζα. Τα ανοίγματα του ορόφου είναι συμμετρικά ως προς τα ανοίγματα του ισόγειου. Τα θυρώματα του ορόφου είναι γαλλικού τύπου και στις δύο όψεις του κτιρίου υπάρχουν εξωστόθυρες που βαίνουν σε εξώστη με μαρμάρινη βάση, μαρμάρινα φουρούσια και σφυρίλατο περίτεχνο κάγκελο. Περιμετρικά του κτιρίου διαγράφεται κυματοειδής ταινία από τραβηχτό κονίαμα που ορίζει το ισόγειο από τον όροφο. Στο ισόγειο τα ανοίγματα είναι ξύλινα και στο κάτω μέρος ταμπλαδωτά ενώ τα υπόλοιπα με τζάμι. (Κατσιγιάννη, 2012)

Στο Λαογραφικό Μουσείο της Άμφισσας βρίσκεται συγκεντρωμένη όλη η νεότερη ιστορία της πόλης, των ιστορικών Σαλώνων, με τη μεγάλη παράδοση στην ελαιοπαραγωγή και την βυρσοδεψία. Εκεί ο επισκέπτης θα δει πώς

κατασκευάζονταν στο παρελθόν τα ονομαστά δέρματα της Άμφισσας, οι κουδούνες και τα περίφημα σχοινιά, επίσης και επαγγέλματα που κατά το παρελθόν άνθισαν στην περιοχή και σήμερα έχουν σχεδόν εκλείψει όπως οι βυρσοδέπτες, οι κουδουνάδες, οι σχοινοποιοί. Στο μουσείο υπάρχουν συλλογές αντικειμένων και εργαλείων των παλιών τεχνητών μαζί με στοιχεία από την καθημερινότητα των κατοίκων της Άμφισσας κατά το παρελθόν, από το πιο πρόσφατο έως την Τουρκοκρατία, ενώ φιλοξενούνται ακόμη αντικείμενα και μηχανές από το παλιό εργοστάσιο σιγαρέτων Ταλαμάγκα. (<https://greece.terrabook.com>, 2015)

2.2.5.4 Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου.

Το κτίριο που στεγάζει σήμερα το Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου κτίστηκε το 1870 και χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως Δημαρχείο. Η ιδέα της δημιουργίας τοπικής συλλογής αντικειμένων σχετικών με την ιστορία του Γαλαξειδίου γεννήθηκε το 1928 από τον γιατρό Ευθύμιο Κ. Βλάμη, ο οποίος διετέλεσε Δήμαρχος και Κοινοτάρχης του Γαλαξειδίου. Στις συχνές ιατρικές επισκέψεις του στα γαλαξειδιώτικα σπίτια, έβλεπε τα πορτρέτα των караβιών της οικογένειας και σκέφτηκε πως άξιζε να συγκεντρωθούν με στόχο τη δημιουργία Μουσείου. Άρχισε να ζητά τους πίνακες ιστιοφόρων και άλλων ναυτικών αντικειμένων από τους Γαλαξειδιώτες οι οποίοι και ανταποκρίθηκαν με μεγάλη προθυμία.. Έτσι τα κειμήλια που για χρόνια στόλιζαν τα σπίτια τους, ζωγραφικοί πίνακες ιστιοφόρων, εξαρτήματα караβιών, ναυτιλιακά όργανα, ναυτικά εργαλεία, ημερολόγια καταστρώματος, ναυτικοί χάρτες κ.α., αποτέλεσαν τον βασικό πυρήνα της Ναυτικής Συλλογής του Μουσείου, που έγινε το πρώτο Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος. Το 1932, η δραστήρια «Ένωσις Νέων Γαλαξειδίου» δημιούργησε την Αρχαιολογική Συλλογή του Μουσείου, η οποία περιλάμβανε ευρήματα από ανασκαφές της αρχαιολογικής υπηρεσίας καθώς και τυχαία ευρήματα. Το 1962, συγκεντρώθηκε όλο το υλικό των συλλογών στη τότε μεγάλη αίθουσα του κτηρίου. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Στην οδό Σταύρου Νιάρχου και Μουσείου 4 βρίσκεται το κτήριο όπου στεγάζεται το Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου. Στην είσοδο του κτηρίου υπάρχει το εκδοτήριο εισιτηρίων και το πωλητήριο του μουσείου. Αριστερά της εισόδου βρίσκεται η αίθουσα Ι στην οποία υπάρχει η αρχαιολογική συλλογή. Στο διάδρομο που συνδέει την αίθουσα Ι με την αίθουσα ΙΙ υπάρχουν νομίσματα από την περιοχή του Γαλαξειδίου και φωτογραφίες από τα αρχαιολογικής σημασίας νησιά του. Η αίθουσα ΙΙ περιλαμβάνει το “Χρονικό του Γαλαξειδίου” καθώς και εκθέματα τόσο από τον Εθνικό απελευθερωτικό αγώνα όσο και από τη ναυτική και εμπορική ακμή του ελεύθερου Γαλαξειδίου. Επίσης πίνακες του λαϊκού ζωγράφου Πέτρου Δ. Πετρατζα, πλοιάρχου Ε.Ν. Τα εκθέματα της αίθουσας ΙΙ συμπληρώνουν τα εργαλεία ναυπηγικής και οι ναυπηγικές πληροφορίες από τα ναυπηγεία του Γαλαξειδίου, τα ναυτικά εργαλεία αλλά και τα ομοιώματα από διάφορους τύπους ιστιοφόρων. Προχωρώντας στο Μουσείο

ο επισκέπτης βλέπει στο κλιμακοστάσιο ένα γυναικείο ακρόπρωρο που κρατά το κέρας της Αμάλθειας. Στην αίθουσα III συναντά εκθέματα από διάφορα ναυτικά αρματώματα και εξαρτήματα ιστιοφόρων. Στη συνέχεια στην αίθουσα IV ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει τη μοναδική στο πανελλήνιο Πινακοθήκη ζωγραφικών πινάκων γαλαξειδιώτικων ιστιοφόρων. Στην ίδια αίθουσα εκτίθεται η συλλογή γραμματοσήμων "Αργοναύτες". Στην αίθουσα V εκτίθενται ναυτικά έγγραφα, όργανα και εργαλεία ναυτιλίας καθώς επίσης και πίνακες ναυαγίων με αναγραφόμενες σε κάποιους από αυτούς φράσεις από το ναυάγιο, ακόμα έγγραφα που αφορούν τις αλληλασφάλειες Γαλαξειδίου. Επίσης 3 (τρεία) ακρόπρωρα από γαλαξειδιώτικα ιστιοφόρα. Η περιήγηση στο Μουσείο τελειώνει στην αίθουσα VI όπου ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει το Γαλαξείδι μέσα από έργα του Γαλαξειδιώτη καλλιτέχνη και συγγραφέα Σπύρου Βασιλείου. Επίσης στην ίδια αίθουσα εκτίθεται το «Διάγραμμα Ρυμοτομίας» της πόλεως του Γαλαξειδίου του έτους 1882, με πλήθος πληροφοριών που δεν υπάρχουν σε γραπτές πηγές και ο πίνακας του «Ζωδιακού Κύκλου», ένα ηλιακό ημερολόγιο, που ζωγράφησε ο Ηλίας Σκούρτης πλοίαρχος Ε.Ν. πιθανότατα πριν χαράξει τον πελεκητό ζωδιακό κύκλο στο πλακόστρωτο δάπεδο στο ναό της Αγίας Παρασκευής στο Γαλαξείδι και ένας πίνακας του Γαλαξειδίου του γνωστού ζωγράφου Περικλή Βυζάντιου. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Το Γαλαξείδι, τόπος προικισμένος, θαλασσινός, ήταν αναμενόμενο να κατοικηθεί από τις πρωιμότερες περιόδους της ιστορίας. Η αρχαιολογική συλλογή του ναυτικού & ιστορικού Μουσείου Γαλαξειδίου παρουσιάζει σε μια αίθουσα την ιστορία του, από την 3η χιλιετία π.Χ. μέχρι τους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει την ιστορική τοπογραφία με χάρτη όπου σημειώνονται οι αρχαίες θέσεις. Ήδη από την πρωτοελλαδική επισημαίνονται ίχνη οικισμών στο νησάκι της Αψηφιάς, στον όρμο Ανεμοκάμπι, στη θέση Πελεκάρη ή Δεξαμενή και ακόμη πιο ψηλά πάνω από το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, όπου έχει επισημανθεί οχυρωμένη θέση. Η Μυκηναϊκή περίοδος (1600- 1100 π.Χ.) εκπροσωπείται με ελάχιστα δείγματα, ενώ η ιστορική περίοδος από τα υστερογεωμετρικά έως τα κλασσικά χρόνια (τέλος 8ου – 4ος π.Χ.) παρουσιάζει σημαντικά ευρήματα από τη θέση Άγιος Βλάσης, στην ευρύτερη περιοχή των λόφων Δυτικά της σημερινής πόλης. Εδώ

θα πρέπει να ήταν η αρχαϊκή και κλασική πόλη Χάλειον, το οποίο ταυτίζει η έρευνα με το Γαλαξείδι. Από αυτήν την περιοχή προέρχονται δυο σημαντικότερες ενεπίγραφες πλάκες από χαλκό, σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο, όπου αναφέρεται η συμμετοχή των Χαλιέων σε αποικισμό της κάτω Ιταλίας, και σε συμφωνία μεταξύ των πόλεων του Χαλείου και Οιάνθειας. Περί το 300 π.Χ. το Χάλειον μεταφέρεται στη θέση του σημερινού Γαλαξειδίου και η πόλη τειχίζεται. Τμήματα της οχύρωσης είναι ορατά κοντά στην ακτογραμμή ανάμεσα στα δύο λιμάνια (το κεντρικό και ο Χηρόλακας). (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Η συνοικία γύρω από τον ΒΔ όρμο του Γαλαξειδίου πήρε το όνομα Χηρόλακας πριν από την επανάσταση του 1821, καθώς εκεί κατοικούσαν πολλοί από τους αγωνιστές και σε μια επιδρομή κατά των τούρκων έπεσαν σε ενέδρα και σκοτώθηκαν όλοι, και η συνοικία πήρε το όνομα, ο λάκκος με τις χήρες. (Σταθάκη-Κουμάρη, et al., 2013)

Εικόνα 41. Χηρόλακας – Πλατεία Ηρώων Γαλαξειδίου

Πηγή: (<http://static.panoramio.com>, 2015)

Τα ευρήματα της αρχαιολογικής συλλογής προέρχονται κυρίως από παραδόσεις των Γαλαξειδιωτών και λιγότερο από ανασκαφές και παρουσιάζονται σε ενότητες ανάλογα με τη χρήση τους:

- Ιδιωτικός Βίος: αντικείμενα της καθημερινής ζωής στο σπίτι, κυρίως αγγεία παρασκευής και κατανάλωσης φαγητού, αγγεία πόσεως και σερβιρίσματος, αρωματοδοχεία, λυχνάρια, καθρέφτες και κοσμήματα, καθώς και σύγχρονη μικρογραφία αρχαίου αργαλειού.
- Λατρεία: εκπροσωπείται με ευρήματα από σπηλιά στην Αγκώνα, με λατρεία γυναικείας θεότητας. Εκτίθενται ειδώλια γυναικεία, πτηνών και ζώων, καθώς και μικρά αναθηματικά αγγεία.
- Χάλκινα: Χάλκινα αγγεία από το Γαλαξείδι έχουν σκορπιστεί σε πολλά μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής. Προέρχονται κυρίως από τα νεκροταφεία του αρχαϊκού – κλασσικού Χαλείου στην περιοχή του Αγίου Βλασίου. Τα λίγα χάλκινα που εκτίθενται στο Μουσείο είναι από παραδόσεις.
- Εμπόριο: το εμπόριο υποδηλώνεται με τους άβαφους αμφορείς δια των οποίων διακινούνταν λάδι και κρασί. Σημαντικότερος είναι ο σφαιρικός αμφορέας της πρωτοελλαδικής περιόδου, που προέρχεται από ναυάγιο στο Ανεμοκάμπι.
- Η αρχαιολογική συλλογή αν και μικρή, διαπερνά όλη την ιστορία της αρχαιότητας και προετοιμάζει τον επισκέπτη για την μεγάλη ακμή της ναυτικής πόλης, που παρουσιάζεται στις αίθουσες του ναυτικού και ιστορικού Μουσείου της. Η θάλασσα άλλωστε είναι το στοιχείο που διαμόρφωσε και διαμορφώνει την ιστορική μοίρα του Γαλαξιδίου. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Εικόνα 42. Το Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου

Πηγή: (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Εικόνα 43. Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου – εκθέματα

Πηγή: (<https://greece.terrabook.com>, 2010)

Νομισματική Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου

Προέρχεται από τη περιοχή και τον σημερινό οικισμό του Γαλαξειδίου. Καλύπτει μεγάλη χρονική περίοδο από τον 4ο αι. π.Χ. μέχρι και τους χρόνους του νέου Ελληνικού κράτους με κοπές του Καποδίστρια, του Όθωνα και του Γεωργίου Α'. Η ταύτιση νομισμάτων από αυτή την περίοδο είναι πολύτιμο στοιχείο, γιατί επισημαίνει όχι μόνο τη συνεχή παρουσία, αλλά και το εμπόριο των κατοίκων σ' αυτόν τον τόπο. Το σημαντικότερο από τα νομίσματα είναι ένα χάλκινο οπό την

Αίγινα που χρονολογείται στον 4ο αι. π. Χ και φέρει στην εμπρόσθια όψη δυο αντιθετικά δελφίνια και στην πίσω έγκοιλο τετράγωνο.
(<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Εικόνα 44. Νομισματική Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξειδίου

Πηγή: (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Το Γαλαξείδι το 1821.

Οι Γαλαξειδιώτες στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821 -1829) πολέμησαν σε στεριά και θάλασσα και έδωσαν τα πάντα: σπίτια, καράβια, περιουσίες, τη ζωή τους. Μυημένοι από νωρίς στη Φιλική Εταιρεία, έτρεξαν από τους πρώτους της Στερεάς Ελλάδας, στις 27 Μαρτίου 1821 να υψώσουν τη σημαία της Ελευθερίας. Διέθεσαν αξιόλογη στρατιωτική δύναμη αλλά κυρίως με τα εξοπλισμένα καράβια τους εξασφάλιζαν την ελεύθερη κίνηση των Ελληνικών πλοίων στον Κορινθιακό κόλπο. Γι αυτό οι Τούρκοι κατέστρεψαν το Γαλαξείδι τρεις φορές: σκληρότερα στις 23 Σεπτεμβρίου 1821, το Μάιο του 1825 με τον Κιουταχή και το Νοέμβριο του 1925, οπότε οι Γαλαξειδιώτες αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στα παραλία της Κορινθίας και αλλού.
(<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Ο οπλισμός του Αγώνα.

Στο Μουσείο εκτίθεται φορητός οπλισμός που χρησιμοποιήθηκε από τους Γαλαξειδιώτες στον αγώνα της Ανεξαρτησίας και προήλθε από προγονική κληρονομιά, λάφυρα τουρκικό και δωρεές των φιλελλήνων. Η πινακοθήκη του ναυτικού και ιστορικού Μουσείου Γαλαξειδίου περιλαμβάνει τη μεγαλύτερη στο πανελλήνιο συλλογή ζωγραφικών πινάκων ιστιοφόρων. Όλα τους είναι γαλαξειδιώτικα. ναυπηγημένα στο Γαλαξείδι εκτός από δύο που έχουν ναυπηγηθεί στην Τεργέστη και τη Σύρο. Περιλαμβάνει επίσης, πίνακες με ατμόπλοια και πίνακες με διάφορα θέματα. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Οι πίνακες, κατανεμημένοι στις διάφορες θεματικές ενότητες και στην αίθουσα της Πινακοθήκης, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν οι πίνακες ιστιοφόρων του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Πρόκειται για έργα ξένων ζωγράφων, των πορτρετιστών ή ζωγράφων των λιμανιών, κυρίως της Μεσογείου, που καθισμένοι στην προκυμαία ζωγράφιζαν με κάθε λεπτομέρεια τα αραγμένο καράβια. Έκτος από την καλλιτεχνική τους άξια, παρέχουν πολύτιμες και συχνά μοναδικές μαρτυρίες για την κατασκευή, τον εξαρτισμό, την ιστιοφορία, την ιδιοκτησία και τους τύπους των γαλαξειδιώτικων караβιών, καθώς επίσης για τα λιμάνια με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τους. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι ζωγράφοι ιστιοφόρων του 20ού αιώνα, κυρίως Έλληνες, νοσταλγοί του παρελθόντος, που ζωγράφιζαν τα καράβια από περιγραφές ή από τη φαντασία τους. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Εικόνα 45. Πίνακες με ιστιοφόρα από τη Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου

Πηγή: (<https://www.exploring-greece.gr>, 2014)

Ναυτική συλλογή

Το ναυτικό τμήμα του Μουσείου παρουσιάζει την μεγάλη ναυτική και εμπορική ακμή του Γαλαξειδίου από το 1830 έως τις αρχές του 20ου αι. Σε πίνακα του Γαλαξειδίωτη λαϊκού ζωγράφου Πέτρου Πετρατζά Πλοιάρχου Ε.Ν σημειώνονται οι θέσεις των ναυπηγείων. Σε σχέδια παρουσιάζονται οι κατασκευαστικές φάσεις ενός καραβιού και οι τύποι των ιστίων (πανιών). Τύποι ιστιοφόρων που ναυπηγήθηκαν στο Γαλαξίδι εκτίθενται σε μορφή ομοιωμάτων και πινάκων. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Φιλοτελική συλλογή "Αργοναύτες".

Η συλλογή "Αργοναύτες" γραμματοσήμων και σπάνιων ναυτιλιακών εγγράφων του Κωνσταντίνου Ανιτσά, δωρεά από τον συλλέκτη στο Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου, εγκαινιάστηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 2007 και ήδη εκτίθεται σε ειδικά σχεδιασμένες προθήκες στον χώρο του Μουσείου. Πρόκειται για μια από τις σημαντικότερες στο είδος της συλλογές με αποκλειστικό πυρήνα τη θάλασσα και την ιστορία της ναυτιλίας από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες

μας. Η συγκρότηση της συλλογής από τον Κωνσταντίνο Ανιτσά άρχισε πριν από περίπου 45 χρόνια από καθαρή αγάπη προς τον φιλοτελισμό αλλά και προς τη θάλασσα. Ο συλλέκτης δεν φείσθηκε χρόνου, κόπου και χρημάτων, ταξιδεύοντας συχνά και συμμετέχοντας σε διεθνείς φιλοτελικούς πλειστηριασμούς, για να εμπλουτίσει τη συλλογή με σπάνια κομμάτια και σειρές που αντιπροσωπεύουν όλες τις φάσεις εξέλιξης της ναυτιλίας. Όλα τα εκθέματα είναι γνήσια γραμματόσημα, μια πραγματική απόλαυση και περιήγηση σε ένα ευρύ πεδίο, ακόμα και για τους πλέον απαιτητικούς φιλοτελιστές. Η συλλογή περιλαμβάνει, επίσης, σημαντικό αριθμό σπάνιων ναυτιλιακών εγγράφων, γκραβούρες και άλλο σχετικό με τις θαλάσσιες επικοινωνίες έντυπο υλικό, που, μαζί με τα γραμματόσημα, συγκροτούν ανεξάντλητες πηγές γνώσης και πληροφόρησης για τον κόσμο της θάλασσας, αρχαιότερο, νεώτερο και σύγχρονο. Η συλλογή, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του έγκυρου Φιλοτελικού Οίκου David Feldman, A.E., που εδρεύει στη Γενεύη, είναι η μόνη που καλύπτει σε πληρότητα ένα ευρύτατο φάσμα ναυτικών θεμάτων, παρουσιάζοντας τα γραμματόσημα αλλά και την ιστορία των ταχυδρομείων από κάθε γωνιά της γης. Πρόκειται για μια εγκυκλοπαιδική επισκόπηση του ναυτικού κόσμου μέσα από τα μάτια του φιλοτελιστή, επιμελώς ταξινομημένη σε ένα corpus 45 τόμων. Ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα να αποκομίσει γνώσεις για ιστορικά θέματα, βιογραφίες διασήμων ανδρών, χρονικά φημισμένων πλοίων, γεωγραφικές θέσεις και πολιτικά γεγονότα, διάλυση και δημιουργία κρατών, φυσικές θεομηνίες και περιβαλλοντική μόλυνση, ναυάγια, πολέμους, νίκες και ήττες, και ακόμα πληροφορίες για μυθολογικά, αρχαιολογικά, θρησκευτικά ή καλλιτεχνικά θέματα, όλα αυτά διαρθρωμένα μέσα από το πρίσμα και σε συσχετισμό με τη θάλασσα. Η συλλογή συνθέτει μια συμπυκνωμένη όσο και διαχρονική ιστορία παγκόσμιων γεγονότων στο θαλάσσιο στοιχείο, από τις πρώτες, πρωτόγονες σχεδίες μέχρι τα υπερσύγχρονα σκάφη της εποχής μας. Ο επισκέπτης αλλά και όποιος έχει πάθος για τη θάλασσα, θα βιώσει ένα πολύτιμο σε εμπειρία και πολύμορφο σε διάσταση ταξίδι στον χρόνο και την ιστορία, επιλέγοντας ίσως να σταθεί σε ορισμένες ιστορικές στιγμές, παγκόσμιας εμβέλειας, όπως: ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακαλύπτει την Καραϊβική και την Αμερική, οι Βίκινγκς καταφτάνουν στις βόρειες ακτές της Αμερικής, τα ταξίδια του Captain James Cook, η κατάκτηση του Βόρειου και Νότιου Πόλου από τους

Scott, Amundsen, Peary; οι ναυμαχίες στη Σαλαμίνα, Hastings, Trafalgar και Ναυαρίνο, τα ναυάγια Τιτανικού, Λουζιτάνια και Βίσμαρκ, οι μεγάλες διώρυγες του Σουέζ, Παναμά, Eerie. (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

Εικόνα 46. Γραμματόσημα από τη Συλλογή του Ναυτικού και Ιστορικού Μουσείου Γαλαξιδίου

Πηγή: (<http://galaxidimuseum.gr>, 2014)

2.2.5.4 Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου

Το κτίριο ανήκει στα Γαλαξειδιώτικα σπίτια της πρώτης περιόδου. Είναι ανεξάρτητο από τα άλλα, ελεύθερα δομημένο έτσι όπως ήταν τα μεγαλύτερα και πλουσιότερα από αυτά. Το κτίριο ήταν αρχικά το αρχοντικό του Αγγελή, δηλαδή κατοικία. Στη συνέχεια λειτουργεί ως Ναυτικό Γυμνάσιο και σήμερα φιλοξενεί το Λαογραφικό Μουσείο. Αναγνωρίζουμε στο σπίτι τα κοινά μορφολογικά στοιχεία των πρώτων σπιτιών του Γαλαξιδίου με την αυστηρή μορφή, τις απλές γραμμές, την αρμονική και συγχρόνως μεγάλοπρεπη θωριά τους. Ο όγκος του είναι ψηλός, κυβικός. Οι γωνίες τους είναι κατασκευασμένες με λαξευτούς γωνιόλιθους, ενώ οι τοίχοι συνδέονται μεταξύ τους με σιδηροδεσιές. Από την παρατήρηση των σπιτιών της ίδιας περιόδου συμπεραίνουμε ότι το επίχρισμα στο κέλυφος του κτιρίου είναι μεταγενέστερη επέμβαση και ότι η αρχική του μορφή ήταν ανεπίχριστη. Χαρακτηριστικό και το πέτρινο ζωνάρι από πελεκημένες πέτρες στο ύψος του πατώματος του σπιτιού που το περιβάλλει. Τα πλαίσια των ανοιγμάτων για τις πόρτες και τα παράθυρα είναι από πελεκημένη πέτρα, μαρτυρία της πλούσιας κατασκευής του. Η μορφή τους είναι ορθογώνια εκτός των ανοιγμάτων των τριών όψεων του ισογείου που απολήγουν σε τόξο. Το τόξο φράσσεται με βαρύ σιδερένιο κιγκλίδωμα, ενώ τα κουφώματα στις εξώπορτες του ισογείου είναι ξύλινα ταμπλαδωτά.

Εικόνα 47. Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου

Πηγή: (<http://web-greece.gr>, 2015)

2.2.5.5 Λαογραφικό Μουσείο Επταλόφου

Το λαογραφικό Μουσείο Επταλόφου βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού, πολύ κοντά στην κεντρική πλατεία του χωριού. Η επίσκεψη στο μουσείο δίνει την ευκαιρία στον περιηγητή να γνωρίσει τα ήθη και έθιμα της περιοχής καθώς και τον τρόπο ζωής στα παλαιότερα χρόνια. Στο Μουσείο ο επισκέπτης μπορεί να δει οικιακά σκεύη, εργαλεία της αγροτικής και ποιμενικής ζωής, αντικείμενα Λαϊκής τέχνης και οικοτεχνίας, τοπικές φορεσιές, κεντήματα, υφαντά, και συλλογές του υλοτόμου, του τσαγκάρη, του βαρελοποιού, του τσοπάνη, του κουρέα, του πεταλωτή, του σαγματοποιού, του σιδεργουργού, του ράφτη, του καφενείου και του μπακάλη. Θα δει πολλές φωτογραφίες της παλιάς Αγόριανης και της ζωής, όπως διαδραματιζόταν τότε, πολύτιμα κοσμήματα, παλιά νομίσματα και χαρτονομίσματα, όπλα, σπαθιά και μαχαίρια, όπως επίσης και στολές και λαϊκά μουσικά όργανα των μουσικών της εποχής (τύμπανο και πίπιζα), αλλά και τη χειροποίητη φλογέρα από φτερούγα όρνιου. Επίσης υπάρχουν παλιές εικόνες από τα εκκλησάκια της Αγόριανης, το πετραχήλι και το θυμιατό του επί πενήντα χρόνια παπά της. Τέλος υπάρχει μια συλλογή από 97 είδη αποξηραμένων φυτών, όλα από την περιοχή της Αγόριανης.

Εικόνα 48. Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης

Πηγή: (<http://onparnassos.gr>, 2016)

2.2.5.6 Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού

Το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού, στεγάζεται σε ένα διώροφο νεοκλασικό κτίριο, που στέγαζε το σχολείο του χωριού. Σε μια κίνηση αβροφροσύνης προς τον τόπο καταγωγής του, το μουσείο φιλοξενεί την πλούσια συλλογή λαϊκής τέχνης του Ηλία Δαραδήμου, στο χώρο που και ο ίδιος έμαθε γράμματα. Η συλλογή αποτελεί τον καρπό μιας σαραντάχρονης προσπάθειας, με έμβλημα τις ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές, από την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο μέχρι την οθωνική περίοδο και τις αρχές περίπου του 20ου αιώνα. Ξεχωριστή θέση κατέχει, η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της Φωκίδας, ενώ τη συλλογή συμπληρώνουν σπάνιες γκραβούρες, πίνακες ζωγραφικής, έπιπλα, φωτογραφίες, παραδοσιακά κεντήματα, όπλα του 1821 και άλλα αντικείμενα. (<http://www.visitdelphi.gr>, 2016)

Εικόνα 49. Παραδοσιακές ενδυμασίες στο Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού

Πηγή: (<http://www.athinorama.gr>, 2016)

Εικόνα 50. Παραδοσιακές ενδυμασίες στο Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού

Πηγή: (<https://i.ytimg.com>, 2016)

2.2.5.7 Μουσείο Μάχης στη θέση «Χάνι της Γραβιάς».

Μουσείο Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς φιλοξενεί όλα τα ιστορικά στοιχεία για τη μεγάλη μάχη, που γράφτηκε με τα ενδοξότερα χρώματα στις σελίδες της Ελληνικής Επανάστασης. Το κτήριο, που ανεγέρθηκε το 1999 είναι πιστή απομίμηση του ιστορικού χανιού και στεγάζει σήμερα το Μουσείο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς. Οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να ξεναγηθούν στους χώρους του κτηρίου που αναπαριστούν πλήρως την ατμόσφαιρα της εποχής: οι στάβλοι, ο οντάς, το μαγειρείο, ακόμα και η τουαλέτα. Μπορείτε ακόμη να παρακολουθήσετε δεκάλεπτη ταινία του Μουσείου της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς με την λεπτομερή εξιστόρηση της μάχης, με βάση τα λεγόμενα του ίδιου του Οδυσσέα Ανδρούτσου, όπως διασώθηκαν σε επιστολή που έγραψε στον γιο του, λίγο πριν δολοφονηθεί στις φυλακές της Ακρόπολης. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος μαζί με 117 ακόμα παλικάρια του κλείστηκε στο χάνι και αντιμετώπισε την επίθεση του Ομέρ Βρυώνη, που διέσχισε τη Ρούμελη για να πνίξει την Επανάσταση. Οι Έλληνες μαχητές όχι μόνο απέκρουσαν την επίθεση προκαλώντας σημαντικές απώλειες στην τουρκική στρατιά, αλλά και κατάφεραν να ξεφύγουν, ξαφνιάζοντας τους αντιπάλους. Το Μουσείο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς εξιστορεί τα γεγονότα που συνέβησαν στο σημείο αυτό ακριβώς, πριν από σχεδόν 200 χρόνια. (<https://greece.terrabook.com>, 2015α)

Εικόνα 51. Το Χάνι της Γραβιάς

(<https://ellas2.wordpress.com>, 2009)

2.2.5.8 Μουσείο Δελφικών Εορτών - Μουσείο Άγγελου & Εύας Σικελιανού

Στους Δελφούς εμετρήθηκε το πνεύμα δύο Ελλάδων.

Ο Αισχύλος πάλι εξύπνησε την ηχώ των Φαιδριάδων.

Lorgnons, Kodak, operateurs,

στού Προμηθέα τον πόνο

έδωσαν ιδιαίτερο, γραφικότατο τόνο.

Ένας λυγμός εκίνησε τ' απίθανα αυτά πλήθη.

Κι όταν, χωρίς να πέση η αυλαία,

η ομήγυρις διελύθη,

τίποτε δεν ετάρασσε την ιερή εκεί πέρα σιγή.

Κάποιος γυπαετός έσχισε τον αιθέρα...

Δελφική Εορτή, Κ. Καρυωτάκης

(Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, 2011)

Ο μύθος για την κυριαρχία του θεού Απόλλωνα αναβίωνε εορταστικές αναπαραστάσεις που γίνονταν στους Δελφούς, τα Σεπτήρια, τα Δελφίνια, τα Θαργήλεια, τα Θεοφάνεια, και τα περίφημα Πύθια, που τελούνταν για να θυμίζουν τη νίκη του θεού εναντίον του Πύθωνα και συμπεριελάμβαναν μουσικούς διαγωνισμούς και γυμνικούς αγώνες. (Παρτίδα, 2012) Οι γιορτές που τελούνταν στους Δελφούς σχετίζονταν με γεγονότα από τη ζωή του Απόλλωνα και του Διόνυσου ή με ιστορικά γεγονότα. Έτσι διακρίνουμε:

α) Γιορτές αφιερωμένες στον Απόλλωνα:

1. Τα Πύθια, για να τιμηθεί ο θεός Απόλλωνας, τα οποία στην αρχή γιορτάζονταν κάθε οκτώ χρόνια (εννετηρίς) και πιθανόν από το 582 π.Χ. κάθε τέσσερα χρόνια (πεντετηρίς).

2. Τα Δελφίνια, γιορταζόταν τον Απρίλιο, σε ανάμνηση της μεταμόρφωση του θεού σε δελφίνι, ο οποίος οδήγησε τους Κρήτες ναυτικούς στην περιοχή και ίδρυσαν τον ναό.
3. Τα Θαργήλεια, γιορταζόταν την άνοιξη, προς τιμή της ιδιότητας του θεού να θεραπεύει από τους λοιμούς.
4. Τα Σεπτήρια ή Στεπτήρια, γιορταζόταν σε ανάμνηση της αναχώρησης του θεού για καθαρισμό μετά το φόνο του δράκοντα και
5. Τα Θεοφάνεια, γιορταζόταν σε ανάμνηση της επιστροφής του θεού μετά τον καθαρισμό του.

Β) Γιορτές αφιερωμένες στο Διόνυσο:

1. Ο Λικνίτης ήταν γιορτή που γινόταν κάθε οκτώ χρόνια σ' ανάμνηση της αναγέννησης του θεού και συμβόλιζε την αναγέννηση της φύσης.
2. Η Χάριλα, γιορταζόταν κάθε οκτώ χρόνια και σχετιζόταν με την αναγέννηση της φύσης. Κατά τη διάρκεια της γιορτής μαστίγωναν μια κούκλα, την κρεμούσαν και τέλος την έθαβαν με μια θηλιά στο λαιμό.
3. Η Ηρωίς, γιορταζόταν κάθε οκτώ χρόνια, σ' ανάμνηση της επαναφοράς της Σεμέλης, μητέρας του θεού, από τον Άδη.
4. Η Δαδοφόρια, γιορταζόταν κάθε δύο χρόνια, στον Παρνασσό και ήταν μια μαιναδική γιορτή. (<http://users.sch.gr>, 2012)

γ) Γιορτές αφιερωμένες σε ιστορικά γεγονότα

1. Τα Ελαφηβόλια, γίνονταν σε ανάμνηση της νίκης κατά των Θεσσαλών πριν από τους περσικούς αγώνες.
2. Τα Σωτήρια, γίνονταν σε ανάμνηση της σωτηρίας των Δελφών από την επιδρομή των Γαλατών και
3. Τα Ευμένεια, ήταν μια λαμπαδηδρομία που γινόταν από το Γυμνάσιο μέχρι το βωμό του Απόλλωνα. (Πεντάζου & Σάρλα, 1984)

Το Μουσείο των Δελφικών Εορτών, στεγάζεται στη διώροφη οικία του Άγγελου Σικελιανού και της Εύας Σικελιανού στους Δελφούς. Το σπίτι βρίσκεται σε εξαιρετική θέση, δίπλα από τον αρχαιολογικό χώρο, με θέα το βουνό του Παρνασσού, την κοιλάδα

της Άμφισσας και τη θάλασσα. Κτίστηκε το 1924-1924, από ντόπιους τεχνίτες, αλλά τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία, με την χαρακτηριστική λαξευμένη λιθοδομή, τους κίονες και τα τοξοειδή ανοίγματα, θυμίζουν νεογοτθικό ρυθμό, που επικρατεί στις οικίες του Bar Harbor, όπου η Εύα Πάλμερ – Σικελιανού, περνούσε τα καλοκαίρια της. Κατά την δεκαετία του 1960 απαλλοτριώνεται υπέρ του ΕΟΤ και το 1985 το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών αναλαμβάνει την αποκατάστασή. Μετά την επιστροφή του κτηρίου από το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών στον ΕΟΤ, η οικία παραχωρείται στο Δήμο Δελφών και το Κέντρο Δελφών δάνεισε στο Δήμο αντικείμενα της συλλογής του ώστε ο χώρος να επαναλειτουργήσει ως Μουσείο Δελφικών Εορτών, πλέον υπό την εποπτεία και την ευθύνη του Δήμου Δελφών. (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

Εικόνα 52. Το Μουσείο των Δελφικών Εορτών

Πηγή: (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

Α' Δελφικές Εορτές

Στόχος της ζωής του Άγγελου και της Εύας Σικελιανού, ήταν η Δελφική Ιδέα, και η αναβίωσή της μέσω των Δελφικών Εορτών. Η ιδέα του ήταν η ανάδειξη της αρχαίας θεατρικής παράδοσης και μουσικής, αλλά και της λαϊκής τέχνης, στα πλαίσια ενός φεστιβάλ, το οποίο θα γινόταν στον ιερό χώρο των Δελφών και θα αποκαλούνταν «Δελφικές Εορτές». Το εγχείρημα αυτό υλοποιήθηκε το 1927, για πρώτη φορά και το 1930 για δεύτερη. Στα πλαίσια των εκδηλώσεων παίχτηκαν αρχαίες τραγωδίες στο θέατρο του Μαντείου των Δελφών, έγιναν συναυλίες

βυζαντινής μουσικής με παράλληλες εκθέσεις λαϊκής τέχνης. Οι εκδηλώσεις είχαν παγκόσμια προβολή και ενδιαφέρον, καθώς πλήθος διανοούμενων και επιφανών προσωπικοτήτων παρακολούθησαν τις εκδηλώσεις και επαίνεσαν θετικά την προσπάθεια. Όμως η οικονομική αδυναμία του ελληνικού κράτους να ενισχύσει το εγχείρημα αλλά και η οικονομική εξάντληση του ζεύγους Σικελιανού, σήμαινε το τέλος των εκδηλώσεων.

Εικόνα 53. Απόκομμα από την εφημερίδα Ακρόπολις, Μαΐος 1930, Αφιέρωμα στην Εύα Πάλμερ – Σικελιανού και τις Β' Δελφικές Εορτές.

Πηγή: (Παπαλεξανδρής, 2012)

Εικόνα 54. Αφίσα για την παράσταση του Προμηθέα Δεσμώτη των Πρώτων Δελφικών Εορτών

Πηγή: (<https://el.wikipedia.org>, 2017)

Στις Α' Δελφικές Εορτές το 1927, σημαντική ήταν η αναπαράσταση του Πυρρίχιου, του αρχαιότερου Ελληνικού πολεμικού χορού, όπου οι πολεμιστές – χορευτές, φορούσαν περικεφαλαία και κρατούσαν ασπίδα και δόρυ. Το δρώμενο πραγματοποιήθηκε στο Αρχαίο Στάδιο των Δελφών, με τη συμμετοχή εφήβων αθλητών από την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

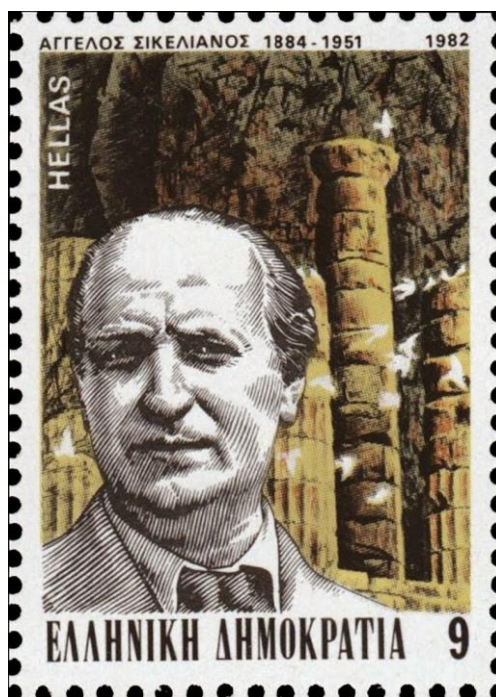
Εικόνα 55. Αρχαία Παράσταση του Πυρρίχιου Χορού

Πηγή: (<https://skolix216.wordpress.com>, 2015)

Εικόνα 56. Απαράσταση του Πυρρίχιου Χορού στις Α' Δελφικές Γιορτές

Πηγή: (<https://www.sakketosaggelos.gr>, 2013)

Εικόνα 57. Γραμματόσημο με τη φιγούρα του ποιητή Α. Σικελιανού

Πηγή: (Κολοβού, 2015)

2.2.6 Πολιτιστικά Κέντρα

2.2.6.1 Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο στους Δελφούς

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή, με στόχο τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πνευματικού κέντρου στη περιοχή. (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

Εικόνα 58. Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο στους Δελφούς

Πηγή: (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

Το κέντρο περιλαμβάνει 1 αμφιθέατρο χωρητικότητας 250 ατόμων, 2 αίθουσες συσκέψεων, την αίθουσα Διόνυσος χωρητικότητας 80-100 ατόμων και 38 θέσεις ομιλητών, και την αίθουσα Σικελιανού η οποία φιλοξενεί παλιά βιβλία από την προσωπική βιβλιοθήκη του ζεύγους Σικελιανού, και δυναμικότητα 15 ατόμων για συνεδρίες στρογγυλής τραπέζης και 35-40 ατόμων σε σχολική διάταξη. Επίσης διαθέτει αίθουσα εκθέσεων, 100τμ, η οποία φιλοξενεί καλλιτεχνικές εκθέσεις και παρουσιάσεις, με δυνατότητα χωρητικότητας 60 ατόμων σε σχολική διάταξη. Επίσης διαθέτει αίθουσα – βιβλιοθήκη που φιλοξενεί πάνω από 5000 βιβλία και περιοδικά γενικής παιδείας, με έμφαση στις ανθρωπιστικές και κλασσικές σπουδές και ο χώρος μπορεί να λειτουργήσει ως αίθουσα συσκέψεων για 25-30 άτομα. Επίσης διαθέτει αίθουσα εργαστηρίων, ηλεκτρονικών υπολογιστών και χώρο υποδοχής και γραμματείας. Παράλληλα διαθέτει ξενώνα μεσαίου μεγέθους, με 44 μονόκλινα/ δίκλινα δωμάτια, μια

σουίτα και ένα δωμάτιο για άτομα ΑΜΕΑ, εστιατόριο για 150 άτομα, μπαρ, σαλόνι και χώρους υποδοχής. Στο δυναμικό του ξενώνα, περιλαμβάνονται δύο μικρές ανεξάρτητες μονάδες με 5 στούντιο. Στο χώρο υπάρχει το Υπαίθριο Θέατρο Δελφών (θέατρο Φρύνιχος) δυναμικότητας 1100 θέσεων. (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016)

Εικόνα 59. Το θέατρο Φρύνιχος στους Δελφούς

Πηγή: (<http://www.iefimerida.gr>, 2016)

Στο ισόγειο του θεάτρου, υπάρχει χώρος πολλαπλών χρήσεων, 218τμ, για εκθέσεις, εργαστήρια χορού, θεάτρου, μουσικής, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως αίθουσα συσκέψεων δυναμικότητας 300 θέσεων.

2.2.7 Βυζαντινά και Μεσαιωνικά μνημεία

2.2.7.1 Το Κάστρο των Σαλώνων

Το κάστρο των Σαλώνων είναι γνωστό και ως Κάστρο της Ωριάς των Σαλώνων. Κτισμένο στο βραχώδη λόφο, σε θέση σε περίοπτη θέση, με φυσική οχύρωση, το Κάστρο των Σαλώνων δεσπόζει την πόλη της Άμφισσας. Προοριζόταν για την επιτήρηση του Κρυσσαίου πεδίου και της χερσαίας οδού που συνδέει τη Πελοπόννησο με τη Θεσσαλία. Θεμελιώνεται από ογκόλιθους που ανάγονται στη κλασική και ελληνιστική περίοδο. Πάνω στα ερείπια της αρχαίας ακρόπολης κατασκευάστηκε το ισχυρό κάστρο των Σαλώνων, από τους Βυζαντινούς, Φράγκους, Καταλανούς και Οθωμανούς, όπως αποτυπώνεται και στους τρόπους δόμησης. Επίσης χρησιμοποιήθηκε για πολεμικούς σκοπούς στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Η Ακρόπολη της Άμφισσας διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας συμβάλλοντας στην κοινωνική-οικονομική και ιστορική εξέλιξη της πόλης και γενικότερα της κεντρικής Στερεάς Ελλάδας. Η εξέλιξη της πόλης της Άμφισσας με πυρήνα το κάστρο της, η διαχείριση της βιοποικιλότητας του κάστρου και της ευρύτερης περιοχής του, του νερού των πηγών του κάστρου, η προέλευση των υλικών κάστρου/αειφορική προσέγγιση, οι ανθρωπογενείς επιδράσεις στο χώρο και το χρόνο στο κάστρο κτλ, είναι και στις μέρες μας χρήσιμη στα πλαίσια μιας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. (<http://www.kastra.eu>)

Εικόνα 60. Το Κάστρο της Άμφισσας γνωστό ως Κάστρο των Σαλώνων

Πηγή: (<http://www.kastra.eu>)

2.2.7.2 Η Καστριώτισσα

Η Καστριώτισσα είναι το αρχαιότερο χωριό του Δήμου Καλλιέων. Σήμερα υπάρχουν ακόμη ίχνη αρχαίου κάστρου που χτίστηκε το 500 π.Χ περίπου και υπήρξε προπύργιο των Δωριέων. Κατά το διάστημα της κλασικής περιόδου (6ος - 4ος π.Χ αιώνας) η τεχνική για τα κάστρα και τα φρούρια υπήρξε η τελειότερη. Οι πέτρες είναι καλοπελεκημένες και έχουν κάθετες (γλυφές) εγχαραξίσεις. Κυριεύτηκε το 325 π.χ. από τους Πέρσες μετά τη μάχη των Θερμοπυλών. Οι πρώτες ανασκαφές έγιναν γύρω στο 1800 και έφεραν στο φως τα σημερινά υπολείμματα του κάστρου. Το 1897 ο Άγγλος Woodhouse εξέδωσε στην Οξφόρδη το βιβλίο του <<EASTERN AITOLIA>> (Ανατολική Αιτωλία) και στην σελίδα 371 γράφει: *«Στην βόρεια άκρη της κοιλάδας του Μέγα, βρίσκεται η Καστριώτισσα. Τα τείχη του κάστρου της, χτισμένα σε σωστό ακανόνιστο ελληνικό ρυθμό και προφυλαγμένα από τους τετράγωνους πύργους, μπορούν ακόμα να φαίνονται καθαρά και από τα τρία μέρη του λόφου»*. Υπολείμματα του τείχους υπάρχουν σήμερα στο νότιο μέρος του χωριού και μεγάλος αριθμός ογκολίθων είναι διασπαρμένος στην πλαγιά. Σύμφωνα με την προφορική παράδοση, μέχρι πριν λίγα χρόνια υπήρχε προς τα δυτικά η πύλη του κάστρου, που δεν υπάρχει πια. Αυτό το επιβεβαιώνουν σήμερα και κάποιοι υπερήλικες κάτοικοι της Καστριώτισσας. Ο ιστορικός συγγραφέας Δημήτριος Φαλλής, επικαλούμενος κάποιες μαρτυρίες, υποστηρίζει την άποψη ότι στη σημερινή Καστριώτισσα βρισκόταν στην αρχαιότητα η πόλη Καλλίπολις. Καστριώτισσα ονομάστηκε αργότερα λόγω του κάστρου. Η αρχαία αυτή πόλη θα ήταν πολυάνθρωπη, με χιλιάδες κατοίκους και σπουδαίο πολιτισμό, μια και περιβαλλόταν από ένα τέτοιο κάστρο. Την άποψη αυτή ενισχύει και το γεγονός ότι, σύμφωνα με τα λεγόμενα πολλών, βρίσκονται θαμμένες μέσα στην Καστριώτισσα κι άλλες αρχαιότητες. Στην πλατεία του χωριού, δίπλα στο σχολείο, υπάρχει σπήλαιο μέσα στη γη με 10-12 σκαλοπάτια αλλά και πιθάρια κι άλλα αξιόλογα αντικείμενα. Εκεί, κατά την παράδοση, βρισκόταν το ανάκτορο του βασιλιά Καλλία. Στην Καστριώτισσα επίσης βρίσκεται και η ιστορική εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Στη θέση της υπήρχε παλιό γυναικείο μοναστήρι χτισμένο το 1110 μ.Χ. περίπου. Κάποια προσθήκη έγινε το 1853. Εδώ την περίοδο της τουρκοκρατίας έβρισκαν καταφύγιο όσοι από την περιοχή μας

καταδιώκονταν από τους κατακτητές. Ίσως ήταν Μετόχι της Μονής Αγάθωνος. Έχει παλιές τοιχογραφίες που έχουν επιζωγραφιστεί από νεότερες βυζαντινές. Στη σημερινή της μορφή διεμορφώθη το 1890 και είναι μια μεγάλη τρίκλιτη βασιλική με γυναικωνίτη και μικρό τρούλο στο κέντρο του μεσαίου κλίτους. Είναι η χαρακτηριστική βασιλική μεγάλων διαστάσεων που απαντούν στον ελλαδικό χώρο κατά τον 18ο – 19ο αιώνα. Χαμηλά γύρω-γύρω είναι χτισμένη με τεράστιους λίθους ορθογωνισμένους από δεύτερη χρήση, που ίσως προέρχονται από τα απομεινάρια του κάστρου. (<http://www.kastriotissa.gr>, 2015)

Εικόνα 61. Η Καστριώτισσα

Πηγή: (<http://www.kastriotissa.gr>, 2015)

2.2.7.3 Γεφύρια Στρώμης

Πρόκειται για δύο μονότοξα, λίθινα γεφύρια που βρίσκονται στο Δ.Δ. Στρώμης του Δήμου Καλλιέων Φωκίδος. Το πρώτο γεφύρι βρίσκεται στη θέση Αγία Τριάδα και κατασκευάστηκε το 1896 από Ηπειρώτες μαστόρους και διέρχεται πάνω από το βασικό ρεύμα του Μόρνου ποταμού. Το γεφύρι εξυπηρετούσε τους κατοίκους του χωριού Στρώμης, για να πηγαίνουν στα χωράφια τους. Το δεύτερο γεφύρι βρίσκεται σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων από το Δ.Δ. Στρώμης και πεντακόσια μέτρα από την επαρχιακή οδό Λιδωρικίου - Μπράλου. Κατασκευάστηκε στις αρχές του 1900 και διέρχεται πάνω από το Μόρνο ποταμό. Το γεφύρι εξυπηρετεί την οδική σύνδεση του Δ.Δ. Στρώμης με το Μαυρολιθάρι, την έδρα του Δήμου. Δυστυχώς, στο γεφύρι έχουν γίνει σημαντικές επεμβάσεις από σκυρόδεμα, οι οποίες έχουν αλλοιώσει τη μορφή του. (<http://www.wondergreece.gr>, 2013)

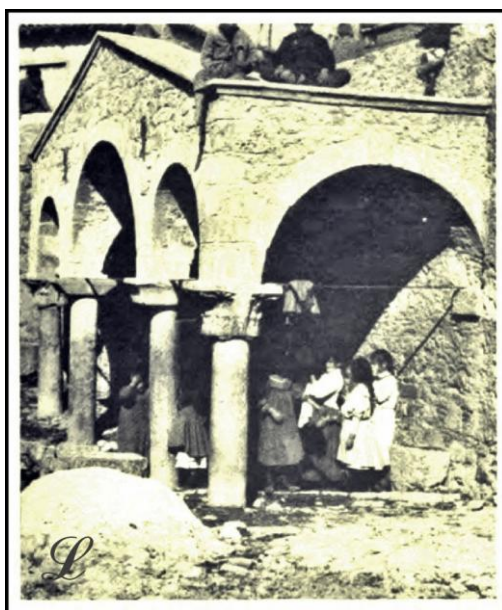

Εικόνα 62. Γεφύρια Στρώμης

(<http://www.wondergreece.gr>, 2013)

2.2.7.4 Κρήνες στο Χρισσό Παρνασσίδος.

Πρόκειται για δύο βρύσες έντεχνης κατασκευής με πέτρα και στοιχεία από μάρμαρο, όπου από την πρώτη ματιά διακρίνεται η τεχνοτροπία των μαστόρων της εποχής αλλά και η χρήση της καθεμιάς. Η όψη της πρώτης είναι διαμορφωμένη από πελεκητή πέτρα, είναι δε εμφανές το πρόσφατο αρμολόγημα, ενώ τα δύο ανοίγματα που προσδιορίζουν τους δύο θόλους είναι κατασκευασμένα με καλοκατεργασμένες πέτρες κτισμένες κατά το ισόδομο σύστημα. Δύο σιδερένιες πόρτες με κάγκελο από κατεργασμένο μορφοσίδηρο είναι μεταγενέστερες. Η δεύτερη αποτελείται ουσιαστικά μόνο από την πρόσοψη, που είναι διαμορφωμένη από καλοκατεργασμένη πέτρα χτισμένη με πολλή προσοχή, ενώ τρεις πεσσοί από μάρμαρο τη χωρίζουν σε τρία συμμετρικά τμήματα. Το χαμηλό προς το δάπεδο μέρος που βρίσκονται οι κρουνοί μαρτυρεί ότι η χρησιμοποίησή της ήταν μάλλον για πότισμα των ζώων και για πλύσιμο των ρούχων. (<http://www.travelplorer.gr>, 2007)

Εικόνα 63. Βρύση στο Χρισσό του 1905

Πηγή: (<http://www.travelplorer.gr>, 2007)

2.2.8 Διατηρητέα Κτίρια

2.2.8.1 Δημαρχείο Γαλαξιδίου

Πρόκειται για τριώροφο κτήριο, κατασκευασμένο εξ' ολοκλήρου από ανεπίχριστη πέτρα. Οι γωνίες του κτηρίου είναι από λαξευμένους γωνιόλιθους, με εμφανείς τους μεταλλικούς συνδέσμους. Στα υπέρθυρα των ανοιγμάτων υπάρχει ανακουφιστική ζώνη, κατασκευασμένη από συμπαγείς πλίνθους. Οι όροφοι του κτηρίου φέρουν εξώστες συμμετρικά τοποθετημένους, που είναι κατασκευασμένοι από ξύλο. Ο ακάλυπτος χώρος βρίσκεται έμπροσθεν της κύριας όψης και ορίζεται με ψηλό μανδρότοιχο, κατασκευασμένο από πέτρα. Στην κύρια όψη του μανδρότοιχου, υπάρχει θολωτό άνοιγμα που οδηγεί στην είσοδο του κτηρίου. (<http://www.travelplorer.gr>, 2007α) Πολλά έχουν γραφεί για την πανάρχαια ναυτική πολιτεία και τους καπετάνιους που κυβερνούσαν τα καράβια, λίγα όμως είναι γνωστά για τα παλιά και ωραία καπετανόσπιτα, σπίτια όπου αναγνωρίζεται η παράδοση της ναυτικής πολιτείας και το δημαρχείο του Γαλαξιδίου αποτελεί ένα από αυτά. (Σταθάκη-Κουμάρη, et al., 2013)

Εικόνα 64. Δημαρχείο Γαλαξιδίου

Πηγή: (<http://web-greece.gr>, 2015)

2.2.8.2 Καποδιστριακό Σχολείο Γαλαξιδίου

Πρόκειται για ένα από τα πέντε σχολεία που χτίστηκαν στην Ελλάδα, την εποχή του Καποδίστρια. Κατασκευάσθηκε το 1830 και είναι το πρώτο σχολείο του Γαλαξιδίου. Η είσοδος γίνεται από λίθινη σκάλα με στρογγυλά σκαλοπάτια, που οδηγεί σε ημιανώγειο με πέντε ευρύχωρες αίθουσες. Η κάτοψή του έχει σχήμα T, έχει μικρή, υπόστυλη αυλή στο πίσω μέρος και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα αρχιτεκτονικής δημοσίου, εκπαιδευτικού κτηρίου. Η κατάσταση διατήρησης του κτηρίου δεν είναι καλή. (Κουρμπανά, 2012)

Εικόνα 65. Άποψη Καποδιστριακού Σχολείου Γαλαξιδίου

Πηγή: (Κουρμπανά, 2012)

2.2.8.3 Παλαιό Σχολείο Χρισσού

Παλαιό Δημοτικό Σχολείο στο Χρισσό Φωκίδας., το οποίο κτίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική. (<http://odysseus.culture.gr>, 2012)

Εικόνα 66. Άποψη Παλαιού Δημοτικού Σχολείου στο Χρισσό Δελφών

Πηγή: (<http://odysseus.culture.gr>, 2012)

Το σχολείο αυτό, έργο του Τσίλερ, πλέον έχει ανακαινισθεί και φιλοξενεί τη μεγάλη διαχρονική συλλογή του Χρισσαΐτη Ηλία Δαραδήμου, το γνωστό Εθνικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού.

Εικόνα 67. Ανακαινισμένο Δημοτικό Σχολείου στο Χρισσό Δελφών όπου στεγάζεται το Εθνικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού

Πηγή: (<http://agiathimia.com>, 2015)

2.2.8.4 Φάρος Ψαρομύτας

Ο Φάρος της Ψαρομύτας, κατασκευάστηκε το 1894 και βρίσκεται στην άκρη της χερσονήσου Ψαρομύτα, στο ομώνυμο ακρωτήριο ανάμεσα στον Άγιο Νικόλαο και την Παραλία Τολοφώνας στον Ν. Φωκίδας. (<http://yf.hellenicnavy.gr>, 2014) Αποτελείται από τον πύργο του Φάρου, ύψους 9,00 μέτρων ενώ το εστιακό του ύψος είναι 65 μέτρα. Έχει σχήμα κυλινδρικό, ενδεδειγμένο για φάρους μεγάλου ύψους, οι οποίοι είναι συγχρόνως εκτεθειμένοι σε ισχυρούς ανέμους. Ο πύργος είναι τοποθετημένος στη νότια όψη, προς τη θάλασσα, και ο μισός εισχωρεί στο κτίσμα που αποτελεί την φυλάκων. (<http://www.faroi.com>, 2015)

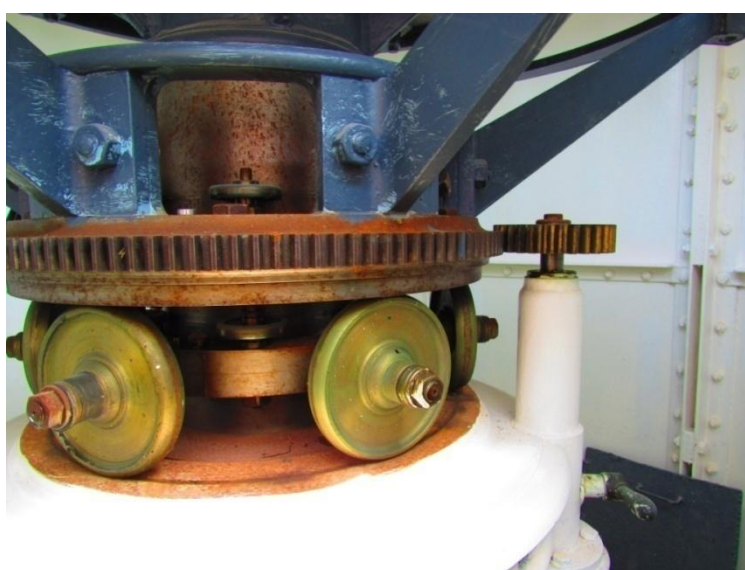
Η πρόσβαση στον φάρο γίνεται οδικώς, με ειδικό χωματόδρομο 2χλμ. που υπάρχει στην εθνική οδό Αντιρρίου-Ιτέας, ανάμεσα στα χωριά Αγ. Νικόλαο και Ερατεινή. Πρωτολειτούργησε το 1894, ενώ κατά τον 2ου Παγκόσμιο Πόλεμο έμεινε σβηστός. Το 1945, στα πλαίσια ανασυγκρότησης του Φαρικού Δικτύου, επαναλειτούργησε ως επιτηρούμενος με πηγή ενέργειας το πετρέλαιο, ενώ το 1982 ηλεκτροδοτήθηκε. (<http://yf.hellenicnavy.gr>, 2014)

Σήμερα λειτουργεί κανονικά και ανήκει στο Πολεμικό Ναυτικό, ενώ αποτελεί παραθεριστικό χώρο για τους αξιωματικούς του Πολεμικού Ναυτικού. Τις μισές ημέρες του μήνα περίπου έχει μόνιμα φαροφύλακα ο οποίος μπορεί να ξεναγήσει τον επισκέπτη. Αυτό που κάνει τον Φάρο μοναδικό είναι πως έχει ακόμα τους παλιούς μηχανισμούς λειτουργίας του, με γρανάζια και τροχαλίες, οι οποίοι παρέμεινα στον Φάρο. Ιδανική ημέρα για επίσκεψη είναι η 21 Αυγούστου με την ευκαιρία του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας Φάρων. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί για τη σημασία των φάρων και των υπολοίπων ναυτιλιακών βοηθημάτων στη ναυσιπλοΐα καθώς και για την προσφορά των φαροφυλάκων. (Βούλγαρης, 2017) Το κτήριο του φάρου έχει χαρακτηριστεί ως Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο (ΦΕΚ 984/Β/9-8-2000) και έχει οριστεί ζώνη προστασίας του 20 μ. (<http://yf.hellenicnavy.gr>, 2014)

Εικόνα 68. Ο Φάρος Ψαρομύτα

Πηγή: (<http://www.faroi.com>, 2015)

Εικόνα 69. Εσωτερικό από το Φάρο Ψαρομυτά

Πηγή: (Βούλγαρης, 2017)

2.2.8.5 Μητρόπολη Άμφισσας.

Η Μητρόπολη της Άμφισσας είναι αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και γιορτάζει μεγαλοπρεπώς στις 25 Μαρτίου. Πρόκειται για ένα πραγματικά μεγαλειώδες κτίσμα που ξεχωρίζει τόσο για την εκλεπτυσμένη βυζαντινού ρυθμού αρχιτεκτονική του όσο και για τον ιδιαίτερο εσωτερικό του διάκοσμο. Η Μητρόπολη αγιογραφήθηκε από τον γνωστό Έλληνα αγιογράφο Σπύρο Παπαλουκά, που κατάγεται από την πόλη. Το τοιχογραφικό έργο του, που χρειάστηκε 6 ολόκληρα χρόνια για να ολοκληρωθεί, την κατατάσσει μεταξύ των έργων τέχνης της περιοχής. Στο θόλο του τρούλου μπορούμε να διακρίνουμε τον Παντοκράτωρ και γύρω-γύρω τους Τέσσερις Ευαγγελιστές, ενώ Απόστολοι, Αρχάγγελοι, Μεγαλομάρτυρες. Άγιοι και σκηνές από τον βίο του Χριστού κοσμούν τις υπόλοιπες επιφάνειες της Μητρόπολης. Η Μητρόπολη γιορτάζει την ίδια μέρα με την Επέτειο της Εθνικής Ανεξαρτησίας της Ελλάδας καθώς τα ιστορικά Σάλωνα (σημερινή Άμφισσα), διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο για την εδραίωση της Επανάστασης. (<https://greece.terrabook.com>, 2015)

Εικόνα 70. Η Μητρόπολη Άμφισσας

Πηγή: (<http://www.amfissaface.gr>, 2017)

2.2.8.6 Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.

Σε απόσταση 3 χμ. από την πόλη της Άμφισσας βρίσκεται ο βυζαντινός Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, χτισμένος σε βραχώδη και απότομη πλαγιά. Αποτελεί σπουδαίο και άριστα διατηρημένο βυζαντινό μνημείο του 11ου ή 12ου αιώνα. Ο κυρίως ναός είναι σταυροειδής μετά τρούλου. Στη νότια πλευρά του Ναού, σε ύψος 2.5 μ. Από το έδαφος, έχουν χαραχθεί επί πωρόλιθων, δύο ηλιακά ρολόγια. Έχουν το συνηθισμένο ημικυκλικό σχήμα διηρημένο σε 12 τομείς, όπου στα άκρα των ακτίνων είναι γραμμένα τα στοιχεία της ώρας. Αποτελεί σπουδαίο βυζαντινό μνημείο, κηρυγμένο διατηρητέο. από τα σημαντικότερα της μέσης Βυζαντινής περιόδου. Καθώς δεν υπάρχει κτητορική επιγραφή, δεν είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία κατασκευής. Κατά τον Millet το Μνημείο χρονολογείται στον 11ο μ. Χ. αιώνα, ενώ από τον Megaw χρονολογείται ανάμεσα στο 1ο τέταρτο του 12ου μ. Χ. αιώνα. Τυπολογικά, ο ναός ανήκει στον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου δικιόνιου μετά τρούλου, τύπου ιδιαίτερα διαδεδομένου στον Ελληνικό χώρο στην περίπτωση ναών μετρίου μεγέθους. Όπως όλοι σχεδόν οι μεσοβυζαντινοί ναοί της Ελλάδος έτσι και αυτός έχει στην κάτοψη σχήμα τετράγωνο (7.20 x 7.30), με ελαφρά παράγωνη χάραξη, (γραφική ακανονιστία). Ο τρούλος είναι Αθηναϊκού τύπου, οκτάπλευρος, κεραμοσκεπής με κοίλα βυζαντινά κεραμίδια και φέρει από ένα μαρμάρινο κιονίσκο με επίθημα σε κάθε ακμή. Εξωτερικά, η τοιχοδομία παρουσιάζει εξαιρετική επιμέλεια στην ανατολική και βόρεια όψη και διαμορφώνεται με πλήρες πλινθοπερίκλειστο σύστημα, ενώ στη δυτική και νότια όψη είναι λιγότερο επιμελημένη με αργούς λίθους. Το εσωτερικό του ναού είναι σήμερα επιχρισμένο κατά το μεγαλύτερο μέρος του. Ενδιαφέρουσα είναι η κεραμοπλαστική διακόσμηση του ναού με πλίνθινες οδοντωτές ταινίες, σκυφία, κουφικά, ηλιακά ωρολόγια, κλπ. Επίσης ο ναός κοσμεύεται εξωτερικά με σταυρούς από spolia, ενώ εσωτερικά εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο γλυπτός διάκοσμος των κιόνων και του διαλυμένου σήμερα μαρμαρίνου τέμπλου. Τα παράθυρα είναι μονόλοβα – δίλοβα – τρίλοβα με μαρμαρίνους κιονίσκους με επιθήματα από γλυπτό διάκοσμο. Η σημερινή μορφή του δεν είναι η αρχική, αλλά προέρχεται από μεταγενέστερες επεμβάσεις. Σήμερα έχει υποστεί αλλοιώσεις εξαιτίας διαφόρων μεταγενεστέρων επεμβάσεων, και εξαιτίας του εδάφους, και των υπόγειων υδάτων. (Βαρουτά-Φλώρου, 2012)

Η αναπαράσταση του τέμπλου είναι πολύ σημαντική, δεν είχε μέχρι σήμερα δημοσιευθεί διεξοδικά και ως εκ τούτου παρουσιάζει ιδιαίτερο επιστημονικό αλλά και αναστηλωτικό ενδιαφέρον. Με το Μνημείο έχει διεξοδικά ασχοληθεί ο Αναστάσιος Ορλάνδος στη δημοσίευσή του «Ο παρά την Άμφισσαν Ναός του Σωτήρος» στο ABME (Αρχείο των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος), Τόμος Α, 1935, ενώ η πρώτη δημοσίευση έγινε από τον Γ. Λαμπάκη που φωτογράφησε το Ναό στα 1896, (Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Γ) (Ασλανίδης & Πινάτση, 2003)

Εικόνα 71. Ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Φωκίδα

Πηγή: (<http://vizantinaistorika.blogspot.gr>, 2015)

Εικόνα 72. Το τέμπλο στο Ναό Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Φωκίδα

Πηγή: (Ασλανίδης & Πινάτση, 2003)

2.3 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

2.3.1 Προσωπικότητες των Γραμμάτων, των Τεχνών και της Πολιτικής.

Η πόλη της Άμφισσας γέννησε προσωπικότητες, που διέπρεψαν στο χώρο του πνεύματος, αλλά και της πολιτικής. Μια αρκετά σημαντική προσωπικότητα είναι ο Κωνσταντίνος Κοντός. Γεννήθηκε στην Άμφισσα το Μάρτιο του 1834. Διαπρεπής ελληνιστής και γλωσσολόγος. Ήταν φύση ερευνητική. Ο μέγας ελληνιστής Όμπετ τον χαρακτήρισε ως «έμψυχο μουσείο και ζώσα βιβλιοθήκη». Το φιλολογικό του έργο είναι αποτέλεσμα έντονου βασάνου. Σ' αυτό εξετάζεται η ελληνική γλώσσα σαν μια αδιάσπαστη ενότητα. Με την επίμονη και επιστημονικότητα εργασία του, όχι μόνο αποκατέστησε και επέφερε επιτυχείς διορθώσεις σε πολλά αρχαία κείμενα, αλλά συνέβαλε και στην ανάπτυξη των φιλολογικών μελετών. Λόγω της οξύτατης φιλολογικής διαμάχης της εποχής, ο Κοντός θεωρήθηκε αρχηγός της μερίδας του λογιωτατισμού. Οι αντίπαλοι των «μαλλιαρών» χαρακτηρίζονταν «Κοντιδείς» λόγω του ότι ο Κοντός ήταν το ίνδαλμα των καθαρολόγων. Το έργο του είναι κατεσπαρμένο στον περιοδικό τύπο της εποχής του στην «Εφημερίδα των Φιλομαθών», το «Αθήναιον», τον «Πλάτων», τον «Παρνασσό», και την «Αθηνά». Το μοναδικό του σύγγραμμα εκδόθηκε το 1882 με τίτλο «Γλωσσικές παρατηρήσεις». Επίσης, ο Ξενοφώντας Ζολώτας, οικονομολόγος, πρώην Πρωθυπουργός και διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος. Γεννήθηκε το 1904 στην Άμφισσα. Το έργο του υπήρξε αρκετά μεγάλο και αρκετά σημαντικό. Ορισμένα από τα έργα του είναι: «Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως» (1926), «Φορολογία, αποταμίευσις και επένδυσις» (1939), «Νομισματική σταθερότης και οικονομική ανάπτυξις» (1958), «Νομισματική ισορροπία και οικονομική ανάπτυξις» (1964), «Προς ένα ενισχυμένο κανόνα συναλλάγματος χρυσού» (1961). Εκείνος, όμως, που θα γράψει την πνευματική ιστορία του Ελληνισμού κατά τα πρώτα 50 χρόνια του αιώνα μας είναι ο Αλέξανδρος Δελμούζος. Γεννήθηκε στην Άμφισσα το 1880 και πέθανε στην Αθήνα το 1956. Παιδί της Ρούμελης διατήρησε σε όλη τη ζωή του τον απλό, περήφανο και εγκάρδιο συναισθηματικό και γενναίο τύπο του Ρουμελιώτη. Τα πρώτα παιδικά και εφηβικά του χρόνια τα έζησε στη μικρή και επαρχιακή πόλη μέσα σε μια παραδοσιακή οικογένεια. Ο ίδιος λέει: «Τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής μου τα έζησα στα Σάλωνα. Και αν αξίζει κάτι στη δουλειά,

που έχω κάμει ως τώρα, το χρωστώ κυρίως στα χρόνια εκείνα. Εκεί σε μια επαρχιακή πόλη και σε σπίτι που ήταν η καρδιά της, έζησα ζωή αληθινά ελληνική, με τις αξίες, τα έθιμα και τις παραδόσεις της, τα τραγούδια της, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες της. Σ' αυτήν έχει τις ρίζες του ο άνθρωπος, ο δημοτικισμός και ο δάσκαλος». Το πνευματικό και μεταρρυθμιστικό έργο του είναι αρκετά σημαντικό. Έσκυψε με πάθος πάνω στα προβλήματα και τις πληγές της ελληνικής παιδείας και μόχθησε για να χαράξει ένα καινούργιο δρόμο. Μερικά από τα έργα του είναι «Το κρυφό σχολειό 1908-1911» (Αθήνα 1950), «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο», τόμος Α' (Αθήνα 1929), «Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής» (Αθήνα 1944). Τα έργα του θα μείνουν έργα θαυμαστά για την καθαρή τους σκέψη, για τις φωτεινές και γόνιμες ιδέες, που περιέχουν και για το ύφος τους. (Αρώνη, 1994)

Άξια αναφοράς είναι η συμπερίληψη της προσωπικότητας του Γεώργιου Μαυριά. Μια πολυσχιδής και άξια σεβασμού προσωπικότητα. Γεννημένος το 1913. Υπήρξε συγγραφέας και εκπαιδευτικός, έχοντας ολοκληρώσει τις σπουδές του στα Παιδαγωγικά στο Διδασκαλείο της Λαμίας και μετεκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ξεκίνησε ως διδάσκαλος και διευθυντής σε διάφορα Δημοτικά Σχολεία από το 1935, ενώ υπηρέτησε και ως μέλος του Π.Υ.Σ.Δ.Ε. Αθηνών. Διακεκριμένη ήταν η πορεία του ως Επιμελητής Εκδόσεων της σειράς «Βασική παιδαγωγική Βιβλιοθήκη», ενώ διετέλεσε Γενικός Επιμελητής των Εκδόσεων του οίκου «Κένταυρος» και Διευθυντής, με το ψευδώνυμο Θέμος Ροδάνθης, της «Ελληνικής Παιδικής Βιβλιοθήκης». Δείγμα του συγγραφικού του έργου είναι «Πλουτάρχου, περί παιδων αγωγής», «Ελληνική Μυθολογία», «Μια φορά κι έναν καιρό», «Το παραμύθι του Αισώπου», «Γεώργιος Καραϊσκάκης», «Ματιές στην Ελλάδα», «Στοιχεία λογοτεχνίας και βιογραφίες ποιητών και πεζογράφων», κ.ά. Επίσης, με το πολύτιμο έργο του συμμετείχε στη συγγραφή σχολικών βιβλίων και άρθρων, μελετών και ειδικών περιοδικών. (Καψάλης, 1970)

2.3.1.1 Οπλαρχηγός Πανουργιάς (1759 ή 1767-1834)

Στις 10 Απριλίου 1821 περιήλθε στα χέρια των επαναστατημένων Ελλήνων της Στερεάς Ελλάδας το Κάστρο της Άμφισσας (Σάλωνα). Επρόκειτο για την πρώτη ισχυρή τουρκική θέση που καταλαμβάνόταν και αυτό ήταν κυρίως έργο του μέχρι τότε αρματολού Πανουργιά. Σχετικά με τη γέννηση του Πανουργιά αναφέρονται δύο χρονολογίες. Σύμφωνα με μερικές πηγές γεννήθηκε το 1759. Ο ιστορικός Φιλήμων αναφέρει ως έτος γέννησής του το 1767, που φαίνεται ότι είναι το πιθανότερο. Ο πατέρας του Πανουργιά λεγόταν Ξηροδημήτρης, επειδή ήταν εξαιρετικά αδύνατος. Ήταν προεστός του χωριού Δρέμισα της Παρνασσίδας. Όταν βαπτιζόταν ο ανάδοχός του (νονός) τον πέρασε για κορίτσι και του έδωσε το όνομα Πανώρια ή Πανωραία. Αμέσως, θέλησε να διορθώσει το λάθος του αλλά οι γονείς του Πανουργιά, που ήταν πολύ θεοσεβούμενοι, άφησαν το όνομα το οποίο του δόθηκε με το μυστήριο και απλά τον φώναζαν Πανουργιά. Το όνομα αυτό τελικά έγινε οικογενειακό όνομα (επίθετο των Πανουργιάδων). (Βούλγαρης, 2014)

Ο Πανουργιάς ως νέος διακρινόταν για το ωραίο του παρουσιαστικό. Η εντυπωσιακή του εμφάνιση έγινε η αιτία να σωθεί η ζωή του όταν για κάποια συνηθισμένη για την εποχή αιτία καταδικάστηκε σε θάνατο. Ένας ισχυρός Τούρκος, ο Δελή Αχμέτ λυπήθηκε τον νέο Πανουργιά και μεσολάβησε να του χαρίσουν τη ζωή. Μάλιστα τον πήρε στην υπηρεσία του. Αξίζει να σημειωθεί ότι με τον ίδιο περίπου τρόπο είχε σωθεί και ο Αλή πασάς όταν ήταν νέος. Ο Δελή Αχμέτ έγινε αργότερα κλέφτης και πήρε τον Πανουργιά πρωτοπαλικάρο. Όταν πέθανε ο Τούρκος κλέφτης ο Πανουργιάς πήρε τη θέση του και συνεργαζόμενος με τον Ανδρούτσο έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις του Λάμπρου Κατσώνη. Μετά τον θάνατο του Ανδρούτσου ο Αλή πασάς, για να απαλλαγεί από τον επικίνδυνο αυτό κλέφτη, τον έκανε αρματολό. Αργότερα ο τελευταίος έγινε πάλι κλέφτης, όταν αντικαταστάθηκε στο αρματολίκι από τον Λάμπρο Σουλιώτη. Επειδή ήταν αδύνατο να τον συλλάβει ο Αλή πασάς έδωσε εντολή και πήραν την οικογένειά του στα Ιωάννινα. Τότε ο Πανουργιάς αναγκάστηκε να παραδοθεί - κατ' άλλους να συλληφθεί - από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και να αποσταλεί στον τύραννο της Ηπείρου. Όπως συνέβη σε πολλές περιπτώσεις ο Αλή πασάς δεν έβλαψε τον Πανουργιά αλλά τον κράτησε κοντά του για να τον επιτηρεί. Όταν ο Αλή πασάς

πολιορκήθηκε στα Γιάννενα ο Πανουργιάς κατόρθωσε να φύγει και να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Οι προύχοντες των Σαλώνων, που ήταν μνημένοι στη Φιλική Εταιρεία, χωρίς να ενημερώσουν τον Τούρκο διοικητή ονόμασαν με έγγραφό τους και τον Πανουργιά αρματολό. Επίσης δεν έδιωξαν τον Λάμπρο Σουλιώτη. Κατά το διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την έναρξη του αγώνα ο Πανουργιάς μαζί με τους άλλους οπλαρχηγούς και προύχοντες της περιοχής οργάνωναν με επιμέλεια και φρόνηση τον αγώνα. Ήταν τότε 54 ετών (ή 63, σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή για την ημερομηνία γέννησής του). Όταν ξέσπασε η επανάσταση στον Μοριά ο Πανουργιάς μετέβη στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, πήρε μαζί του τους προκρίτους της περιοχής για να τους προστατεύει, τακτοποίησε τους άνδρες του, σύστησε εφορία και στις 27 Μαρτίου 1821 ύψωσε τη σημαία της επανάστασης. Έτσι η Άμφισσα έγινε η πρώτη πόλη της Στερεάς Ελλάδας που ύψωσε τη σημαία της Επανάστασης. Λίγες ημέρες αργότερα οι Τούρκοι, οι οποίοι είχαν κλειστεί βιαστικά στο κάστρο της πόλης χωρίς να πάρουν πολλά εφόδια, αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Ο Πανουργιάς συγκέντρωσε αρκετά όπλα για τους άοπλους άνδρες του και φρόντισε να μην ενοχληθούν ο αρχηγός των Τούρκων και οι σημαίνοντες από αυτούς, τους οποίους χρησιμοποίησε αργότερα για ανταλλαγή αιχμαλώτων. Μεγάλη υπήρξε η δράση του Πανουργιά κατά τους αγώνες που ακολούθησαν, κατά τους οποίους θυσιάστηκαν και μαρτύρησαν πολλοί διακεκριμένοι Έλληνες όπως ο Αθανάσιος Διάκος, ο μητροπολίτης Σαλώνων Ησαΐας και άλλοι. Αποκορύφωμα υπήρξε η μάχη των Βασιλικών, όπου μαζί με τον εφάμιλλό του Δυοβουνιώτη πέτυχαν περιφανή νίκη κατά των Τούρκων. Εκεί διακρίθηκε ο γιος του Ιωάννης ή Νάκος Πανουργιάς, τον οποίο ο γερο-Πανουργιάς άφησε στη θέση του και μετά τη μάχη πήγε στον Μοριά για να πάρει μέρος στις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης. Εκεί μεσολάβησε, κατά την πολιορκία του Ακροκορίνθου από τον Πλαπούτα, ώστε να γίνει συμφωνία και να φύγουν από το φρούριο 150 Αλβανοί με τα όπλα, τις αποσκευές και χίλια γρόσια ο καθένας. (Περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», 2002)

Σημαντική υπήρξε η συμβολή του Πανουργιά, σε συνεργασία με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, στην ήττα του Δράμαλη στον Μοριά. Οι οπλαρχηγοί της Στερεάς Ελλάδας μετά την κάθοδο το Δράμαλη στην Πελοπόννησο σφράγισαν

κυριολεκτικά την οδό ανεφοδιασμού του και δεν άφησαν να περάσει ούτε μια άμαξα ή ένα μουλάρι για τον στρατό που φιλοδοξούσε να καταπνίξει την Επανάσταση και ο οποίος καταστράφηκε στα Δερβενάκια. Τον Ιούλιο του 1824 μια μεγάλη στρατιά υπό τον Αμπάζ πασά κινήθηκε από τη Λαμία προς την Άμφισσα. Ο γερο-Πανουργιάς πρότεινε και πέτυχε να πείσει τους συμπατριώτες του να καλύψουν την περιοχή της Άμπλιανης, μεταξύ Γραβιάς και Σαλώνων. Μια δύναμη 700 ανδρών από τα Σάλωνα με επικεφαλής τον γιο του Νάκο έσπευσε να καταλάβει θέσεις για να κλείσει τον δρόμο του εχθρού. Σε σύντομο διάστημα η δύναμη ενισχύθηκε με σώματα άλλων οπλαρχηγών, μεταξύ των οποίων ήταν ο Κίτσος Τζαβέλας, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης και άλλοι. Η μάχη της Άμπλιανης, που διήρκεσε εννέα ώρες, έληξε με μεγάλη νίκη των Ελλήνων, που με ελάχιστες δικές τους απώλειες κατόρθωσαν να σκοτώσουν μεγάλο αριθμό Τούρκων (500 περίπου) και να πάρουν πολλά λάφυρα. Τον επόμενο χρόνο το άνθος των ανδρών του Πανουργιά σκοτώθηκε κατά τη μάχη στην περιοχή Πέντε Όρνεα εναντίον πολυάριθμων Τούρκων. Ο γιος του Νάκος, μετά την ανακήρυξη του Καραϊσκάκη σε γενικό αρχηγό, τάχθηκε υπό αυτόν και πήρε μέρος στη μάχη του Χαϊδαρίου και στις επιχειρήσεις του στην ανατολική Ελλάδα. Μετά την έλευση του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια, και την προσπάθεια αυτού να δημιουργήσει τακτικά στρατεύματα, ο Νάκος Πανουργιάς διορίστηκε πεντακοσίάρχος στη χιλιарχία του Δυοβουνιώτη. Ο γερο-Πανουργιάς το 1833 διορίστηκε μέλος μιας οκταμελούς επιτροπής η οποία συστάθηκε στο Ναύπλιο για να εξετάσει τις υπηρεσίες που είχαν προσφέρει οι αγωνιστές κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Η επιτροπή αυτή συστάθηκε και σε άλλα μέρη μετά τη διάλυση των άτακτων στρατευμάτων από την Αντιβασιλεία. Μετά το τέλος των εργασιών της, ο αγωνιστής επέστρεψε στην Άμφισσα, όπου και πέθανε τον επόμενο χρόνο (1834). (Πανουργιάς, 2012) Ο Πανουργιάς εκτός από την ανδρεία και την ικανότητά του περί τα στρατιωτικά, στα οποία έδειξε μοναδική αποφασιστικότητα, τήρησε συνετή στάση έναντι των αρχόντων της ιδιαίτερης πατρίδας του, τηρώντας τα μέτρα που αποφάσιζαν και μη επιτρέποντας καμία ανυπακοή ή απειθαρχία.

2.3.1.2 Ησαΐας Επίσκοπος Σαλώνων (1778-1821)

Επίσκοπος Σαλώνων, ηγετική μορφή της Επανάστασης του 1821 στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα και ο πρώτος ιεράρχης που «έπεσε» κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Γεννήθηκε το 1778 στη Δεσφίνα Παρνασσίδας, αναδείχθηκε όμως στην περιοχή των Σαλώνων. Έφερε το κοσμικό όνομα Ηλίας και σε ηλικία είκοσι ετών έγινε δόκιμος μοναχός στη Μονή Τιμίου Προδρόμου της περιοχής. Αργότερα χειροτονήθηκε διάκονος στη Μονή Οσίου Λουκά και ονομάστηκε Ησαΐας. Το 1814 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη κατόπιν προσκλήσεως του Πατριάρχη Κύριλλου ΣΤ' και κατά την εκεί παραμονή του μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Το 1818 χειροτονήθηκε επίσκοπος Σαλώνων (σημερινής Άμφισσας) από το Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', με το οποίο διατηρούσε αλληλογραφία σε συνθηματική γλώσσα. (<https://greece.terrabook.com>, 2015)

Ως ιεράρχης στα Σάλωνα εργάστηκε εντατικά και συστηματικά για την προετοιμασία τού Αγώνα. Τον Ιανουάριο του 1821 ξαναπήγε στην Κωνσταντινούπολη για να συζητήσει με τον πατριάρχη και με άλλους Έλληνες σχετικά με τον Αγώνα και επανήλθε στην έδρα του στα μέσα Μαρτίου. Αμέσως κάλεσε στη Μονή του Οσίου Λουκά τον παλιό του γνώριμο Αθανάσιο Διάκο, οπλαρχηγούς και τους προκρίτους της Λειβαδιάς Ιωάννη Λογοθέτη, Ιωάννη Φίλωνα και Λάμπρο Νάκο και για να τους ανακοινώσει την επικείμενη έναρξη της Επανάστασης. Στη συνέχεια πήγε στα Σάλωνα και ενημέρωσε τους οπλαρχηγούς που βρίσκονταν εκεί. Στις 27 Μαρτίου με τον επίσκοπο Ταλαντίου Νεόφυτο χοροστάτησαν σε δοξολογία στη Μονή του Οσίου Λουκά και κήρυξαν την Επανάσταση. Λίγες ημέρες αργότερα, την 1η Απριλίου, ορίστηκε μέλος επαναστατικής διοικητικής επιτροπής της Στερεάς Ελλάδας που συγκροτήθηκε στη Λιβαδειά και εντάχθηκε στο σώμα του Πανουργιά ως απλός στρατιώτης.

Κατά την κάθοδο του Ομέρ Βρυώνη στην Ανατολική Στερεά, σε σύσκεψη στη Χαλκωμάτα (20 Απριλίου 1821) ανάμεσα στους Αθανάσιο Διάκο, Πανουργιά και Δυοβουνιώτη, αποφασίστηκε να πολεμήσει ο Πανουργιάς στα χωριά Χαλκωμάτα και Μουσταφάμπεη, ο Διάκος στην Αλαμάννα και ο Δυοβουνιώτης στον Γοργοπόταμο. Η σφοδρή επίθεση των Τούρκων εναντίον της Χαλκωμάτας στις 23 Απριλίου 1821 διέλυσε το σώμα του Πανουργιά και στη σκληρή εκείνη

μάχη ο Ησαΐας έπεσε νεκρός, όπως και ο αδελφός του παπα-Γιάννης.
(Πολιτιστικό Ινστιτούτο Ακαδημαϊκών Ερευνών και Μελετών, 2017)

Στην πατρίδα του τη Δεσφίνα, σώζεται ως σήμερα η οικία του, η οποία λειτουργεί ως μουσείο για τη ζωή και το έργο του.

Εικόνα 73. Άμφια του Δεσπότη Σαλώνων Ησαΐα

Πηγή: (<https://greece.terrabook.com>, 2015)

Εικόνα 74. Ιστορικό Μουσείο του Δεσπότη Σαλώνων Ησαΐα στη Δεσφίνα

Πηγή: (<http://iteanet.blogspot.gr>, 2013)

2.3.1.3 Γιάννης Γκούρας (1771—1826)

Ο Γιάννης Γκούρας ήταν οπλαρχηγός της Στερεάς Ελλάδας. Ανήκε στην ομάδα του αρματολού Πανουργιά και εν συνεχεία του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Πανουργιά. Γεννήθηκε το 1771 στο Μαυρίλο (τότε το έλεγαν Γκούρα κάποιοι αλβανοί κάτοικοι της εποχής). Ήταν ξάδερφος του Πανουργιά. Από παιδί εξασκήθηκε στα όπλα. Με την έναρξη της επανάστασης στρατολογεί αγωνιστές. Λίγα χρόνια πριν από την Ελληνική επανάσταση του 1821 υπηρέτησε ως απλός στρατιώτης στον Οδυσσέα Ανδρούτσο, που τότε ήταν οπλαρχηγός στην Λιβαδειά. Απόχτησε την εκτίμηση του Ανδρούτσου και έγινε πρωτοπαλικάρο λίγους μήνες πριν από την έκρηξη της επανάστασης. Συμμετείχε στο πλάνο του Ανδρούτσου στη Μάχη στο Χάνι της Γραβιάς, όπου διακρίθηκε για την τόλμη του. Μετά την πολιορκία της Λιβαδειάς από την Αλή Πασά κατέφυγε στον ξάδερφό του, τον Πανουργιά, στον οποίο οι Τούρκοι είχαν παραχωρήσει το αρματολίκι της επαρχίας της Άμφισσας. Με τετρακόσιους περίπου, που είχε συγκεντρώσει στα περίχωρα της Άμφισσας όρμησε το πρωί της 27ης Μαρτίου 1821 κατά της πόλης. Μαζί του κινήθηκαν και ο Πανουργιάς και οι οπλαρχηγοί Παπανδριάς και Μανίκας. Οι Έλληνες κατόρθωσαν να κυριεύσουν την πόλη και να κλείσουν τους Τούρκους στην ακρόπολη της πόλης. Μετά από πολιορκία δέκα ημερών οι Τούρκοι παραδόθηκαν. Συμμετείχε στη μάχη των Βασιλικών και παρ' ότι το δικό του σχέδιο δεν έγινε δεκτό, εν τούτοις επέδειξε μέγιστη μαχητικότητα στο πεδίο της μάχης, αναλαμβάνοντας το κρισιμότερο έργο της αναχαίτισης του κύριου κορμού των τουρκικών δυνάμεων. (Α.Αγαπητός, 1871)

Το 1822 διορίζεται φρούραρχος της Αθήνας και το 1825 γενικός οπλαρχηγός της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας. Ως φρούραρχος ήταν ιδιαίτερα σκληρός. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου εισέβαλε στην Πελοπόννησο και συγκρούστηκε με τους προκρίτους της Κορινθίας, της Αρκαδίας και της Ηλείας. Στις 7 Απριλίου του 1825 συλλαμβάνει τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και τον φυλακίζει στην Ακρόπολη. Λέγεται ότι ο Ιωάννης Μαμούρης δέχτηκε επιστολή από τον Γιάννη Γκούρα για την δολοφονία του Ανδρούτσου, ο οποίος ήταν τότε φρούραρχος της Ακρόπολης. Σκοτώθηκε κατά την πολιορκία της Ακροπόλεως από τον Κιουταχή την 1 Οκτωβρίου 1826. (<https://el.wikipedia.org>, 2009)

2.3.2 Λαογραφία

2.3.2.1 Το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα

Το άγριο περιβάλλον, τα γυμνά και απόκρημνα βουνά, η ξηρή και άνυδρη φύση, η απομόνωση περιοχών με δυσκολίες στην επικοινωνία επέδρασαν στη διαμόρφωση σκληρού τύπου ανθρώπων και, όπως ήταν φυσικό, σκληρή και τραχιά να γίνει και η γλώσσα τους. Το ρουμελιώτικο γλωσσικό ιδίωμα είναι ένα φαινόμενο πιο πολύ κοινωνικό, για αυτό και ακολουθεί τη δική του πορεία, υπακούοντας μόνο στους δικούς του νόμους ή αλλιώς κανόνες. Δεν έχει κανένα απόλυτο φραγμό ανάμεσα στη δημοτική και στην καθαρεύουσα. Διατηρεί αυτούσιες ή λίγο παραλλαγμένες ακόμα και ομηρικές λέξεις, αλλά δεν παραλείπει να χρησιμοποιεί και κάθε καινούργια που μπαίνει στη νεοελληνική γλώσσα. Υπάρχει όμως εδώ μία διαφορά. Κάθε καινούργια λέξη ξένη ή ελληνική, που θα μπει στο ρουμελιώτικο ιδίωμα θα μεταβαπτιστεί, θα ακολουθήσει, δηλαδή υποχρεωτικά την ίδια πορεία και τους ίδιους κανόνες του ιδιώματος αυτού. Είναι ένα φαινόμενο παλιό και συνηθισμένο, τόσο στην καθαρεύουσα, όσο και στην νεοελληνική, με τίτλο «Τα πάθη των φθόγγων», όπως η συνεκφώνηση δύο φωνηέντων, η συνίζηση, η συναίρεση, η έκθλιψη, η αφαίρεση, η κράση κ.τ.λ. Επίσης, συνηθισμένα είναι τα φαινόμενα να χάνεται το αρχικό φωνήεν από μία λέξη, η πρόταξη ενός φωνήεντος στην αρχή μιας λέξης, η αλλαγή του αρχικού φωνήεντος με ένα άλλο πιο ισχυρό, η συγκοπή, αλλά και η αποκοπή. Ωστόσο, το ρουμελιώτικο γλωσσικό ιδίωμα δεν είναι ακατανόητο στους μη Ρουμελιώτες, ίσως όμως είναι δυσκολονόητο και να απαιτούνται σχετικές επεξηγήσεις. (Τσίτσα, 1956)

Σύμφωνα επηρεαζόμενα από τους φθόγγους (ι) και (ε)

Στο ρουμελιώτικο γλωσσικό ιδίωμα οι μονόψηφοι και οι δίψηφοι φθόγγοι της νεοελληνικής δεν επαρκούν για να αποδώσουν την ιδιάζουσα προφορά. Συχνά παρουσιάζεται η επίδραση του φθόγγου (ι) που ακολουθεί τα σύμφωνα γ, ζ, κ, ξ, σ, τσ, χ και ψ. Για παράδειγμα ο Ρουμελιώτης χρησιμοποιεί κανονικά τους φθόγγους στις λέξεις “ζάχαρ”, “κουλουκύθ”, “ψουμί”. Αν όμως θελήσει να προφέρει “ζύγι”, “κίτρινου”, “ψείρα”, τότε οι ίδιοι φθόγγοι έχουν άλλη προφορά. Παθαίνουν δηλαδή κάποια επίδραση του φθόγγου (ι) που ακολουθεί. Αυτό το

φαινόμενο ξεχωρίζει στο ρουμελιώτικο ιδίωμα, καθώς παρατηρείται συγκοπή του φθόγγου (ι) που ακολουθεί και ενώ συγκόπτεται ο φθόγγος (ι) δεν παύει η επίδρασή του στα φωνήεντα που μένουν. Προφέρεται δηλαδή “ζμαρ”, αντί για “ζυμάρι” και το ζ προφέρεται σαν να ακολουθείται από το υ.

Οι ίδιοι φθόγγοι παθαίνουν την ίδια επίδραση και όταν ακολουθούνται από το φθόγγο (ε), όπως “ζέχνου” (βρωμάω πολύ), “κέρατου”. Δηλαδή προφέρεται σαν να είναι ο φθόγγος (ι) μπροστά από το φθόγγο (ε).

Επίσης, τα σύμφωνα γ, ζ, κ, ξ, σ, χ, ψ και το δίψηφο τσ, έχουν άλλη προφορά, την κανονική, όταν ακολουθούνται από οποιονδήποτε φθόγγο, εκτός από τους φθόγγους (ι) και (ε) και άλλη, όταν ακολουθούνται από τους τελευταίους. Αυτά τα σύμφωνα μπορούν να χαρακτηριστούν ως σύμφωνα επηρεαζόμενα από τους φθόγγους (ι) και (ε), σε διάκριση από τα υπόλοιπα, όταν θα γράφονται, θα έχει προηγηθεί η συγκοπή του φθόγγου (ι) για να προφέρονται κανονικά, δηλαδή επηρεασμένα.

Σύμφωνα μη επηρεαζόμενα από τους φθόγγους (ι) και (ε)

Εξετάζοντας τα υπόλοιπα σύμφωνα, τα οποία δεν επηρεάζονται ούτε από το φθόγγο (ι), ούτε από το φθόγγο (ε), διαπιστώνουμε ότι είναι τα μέσα άφωνα (β) και (δ), τα άφωνα ψιλά (π) και (τ), τα άφωνα δασιά (θ) και (φ) και τα ημίφωνα (μ) και (ρ). Μετά τα ανεπηρέαστα σύμφωνα (β), (δ) και (ρ) ο Ρουμελιώτης προσθέτει το επηρεαζόμενο (γ), όπως “βγιάζουμε”, “καράβγια”, “γίδγια”. Μετά τα ανεπηρέαστα σύμφωνα (θ), (π), (τ) και (φ) στο ρουμελιώτικο ιδίωμα προστίθεται το επηρεαζόμενο (κ), όπως “αγκάθκια”, “σπίτκια”, “χουράφκια”. Τέλος, μετά το ανεπηρέαστο (μ) προστίθεται το επίσης ρινικό, αλλά επηρεαζόμενο (ν), όπως “γκέμνια”, “πουτάμνια”, “άμνυαλους”.

Μετατροπές στην προφορά

Μια μετατροπή στη ρουμελιώτικη προφορά γίνεται, όταν μια λέξη αρχίζει από (π) και προηγείται αυτής άρθρο ή άλλη λέξη που λήγει σε (ν). Τότε το (ν) τρέπεται σε (μ) και μαζί με το (π) που ακολουθεί, προφέρεται ως (μπ), όπως “την πόρτα > τν πόρτα > τ’ μπόρτα”.

Αντιστοίχως, όταν στη θέση του (π) υπάρχει το (κ). Στην περίπτωση αυτή το (ν) γίνεται (γ) και με το (κ) που ακολουθεί γίνεται (γκ), όπως “την κάπα > τν κάπα > τ’ γκάπα”.

Σύμφωνα που παθαίνουν συγκοπή

Πολλά είναι τα σύμφωνα, που στο ρουμελιώτικο ιδίωμα παθαίνουν συγκοπή, δηλαδή χάνονται. Χαρακτηριστικό είναι το φαινόμενο, όπου το (σ) και το (ζ) παθαίνουν πολλές φορές συγκοπή για να εμποδιστεί στην προφορά η χασμωδία. Παράδειγμα το ουσιαστικό “Θανάσης”. Το (η) στα πρωτόκλιτα ουσιαστικά παθαίνει συγκοπή, όπως “Κλέφτ*ς”, “ψεύτ*ς”, “Μανώλ*ς”. Σύμφωνα με τον κανόνα αυτόν το “Θανάσης” θα έπρεπε να γίνει “Θανάσ*ς”, αλλά αυτό καταλήγει σε χασμωδία, γιατί πρέπει να προφερθούν δύο (σ) συνεχόμενα. Έτσι, για να αποφευχθεί αυτό συγκόπτεται το (σ) και μένει το (η), οπότε προφέρεται “Θανά*ης”.

Επιπλέον, και το σύμφωνο (τ) παθαίνει συγκοπή, συνήθως όμως παρασυρόμενο από το φθόγγο (ι) ή το δίψηφο (ου) που ακολουθεί. Προφέρεται δηλαδή “κουράσ*κα” από το “κουράστηκα”, “γιάσ*κα” από το “γελάστηκα”. (Τσίτα, 1956)

Η σημασία του τόνου

Ο τόνος παίζει πολύ σπουδαίο ρόλο στο ρουμελιώτικο ιδίωμα. Ποτέ ένα φωνήεν ή ένα δίφθογγο που τονίζεται, δεν παθαίνει καμιά μεταβολή. Ο τόνος είναι εγγύηση για τη γνησιότητά του. Είναι βασικό στοιχείο, γιατί ο Ρουμελιώτης τα μη τονιζόμενα φωνήεντα ή δίφθογα, τα αλλάζει ή τα συγκόπτει. Αν λοιπόν θελήσουμε να βρούμε ποιο είναι το πραγματικό, το γνήσιο φωνήεν ή δίφθογγο σε μία λέξη, πρέπει να τονίσουμε τη συλλαβή αυτή. Προφέρεται, για παράδειγμα “σκουτώνου”. Αν θελήσουμε να βρούμε το πραγματικό φωνήεν ή δίφθογγο της πρώτης συλλαβής, πρέπει να την τονίσουμε σαν να λέμε “σκότουσα”. Άρα το γνήσιο φωνήεν της πρώτης συλλαβής ήταν το (ο) και όχι το δίφθογγο (ου). Το ίδιο συμβαίνει κι όταν θελήσουμε να βρούμε ποιο ήταν το φωνήεν ή το δίφθογγο που έπαθε συγκοπή από μια λέξη. Παίρνουμε σαν παράδειγμα τη λέξη “αλ*πού” και θέλουμε να βρούμε ποιο φωνήεν ή δίφθογγο ήταν ανάμεσα στα γράμματα (λ) και (π), που έπαθε τη συγκοπή. Θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε

στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι ήταν το φωνήεν (ε) και από “αλεπού” έγινε “αλ*πού”, ακλουθώντας όμως τον κανόνα του τονισμού διαπιστώνουμε, πως οι Ρουμελιώτες τα δέρματα των αλεπούδων τα λένε “λούπια” ή και “αλούπια”. Συνεπώς το σωστό είναι “αλουπού” και όχι “αλεπού”. Μάλιστα είναι φυσιολογικό διότι το (ω) του “αλώπηξ” γίνεται (ου) και όχι (ε), το οποίο στο ρουμελιώτικο ιδίωμα δε συγκόπτεται ποτέ. (Καραπιπέρης, 1984)

2.3.3 Παραδοσιακά Επαγγέλματα

Τα παραδοσιακά επαγγέλματα της περιοχής, αποτελούν ένα σημαντικό ιστορικό και πολιτιστικό υλικό, καθώς αντιπροσωπεύουν τις οικονομικές και οικονομικές συνθήκες που διαμόρφωσαν την ιστορία του τόπου. Τέτοια επαγγέλματα είναι ο Αγγειοπλάστης, ο Αγωγιάτης αμαξάς, ο Ακονιστής-τροχιστής, ο Αλμπάνης – πεταλωτής, ο Αρκουδιάρης, ο Ασβεστάς – καμινάρης, ο Βαλμάς, ο Γαλατάς, ο Δραγάτης – αγροφύλακας, ο Εφημεροδοπώλης, ο Ζευγάς- ζευγίτης, ο Καδάς – βαρελάς, ο Καλαθοπλέκτης, ο Καλαντζής, ο Κανατάς, ο Καρεκλάς, ο Καροποιός-αμαξοποιός, ο Καστανάς, ο Καφεντζής, ο Κεραμυδής, οι Κουδουνάδες, ο Κουρέας, ο Κτένας (για τον εργαλειό), οΚτίστης – μαραγκός, ο Κυνηγός. Ο Λαιμαρτζής (ειδη σαγής) εξαρτήματα ζώου, ο Λατερνατζής, ο Λούστρος, ο Μανάβης, ο Μαναράς (φύλαγε τις μανάρες γίδες, ο Μπακάλης, ο Μυλωνάς, η Νεροτριβή ή ντριстіλα με το Μαντάμι (ξύλινη μηχανή που κινείται με το νερό και έχει σαν έργο της το χτύπημα με μεγάλα σφυριά τα μάλλινα υφάσματα ώστε να γίνουν πιο πυκνά ή και αδιάβροχα, ο Νεροκράτης, ο Νερουλάς, ο Ξυλάς, ο Ξυλοκαρβουνιάρης, ο Παγοπώλης, ο Παγωταντζής – κουλουράς, ο Παλιαντζής, το Ρακάνιο (πωλούσε το ρακί), ο Ράφτης – καποράφτης, ο Σαλεπιντζής, ο Σαμαράς (σαμαρτζής), ο Σαπουνάς , ο Σκουπάς (πωλούσε σαρώματα, δηλ σκούπες), ο Σκυλοσκατάς (μάζεψε τα κόπρανα των σκύλων που χρησιμοποιούνταν στην βυρσοδεψία για να μαλακώσει το δέρμα), τα Στραγαλάδικα (εργαστήρια που έπερναν το ρεβύθι και το έκαναν στραγάλι), τα Σχοινάδικα, ο Ταβερνιάρης, ο Ταμπάκης (βυρσοδεψία), ο Τελάλης, ο Τσαρουχάς, ο Τσοπάνης, ο Υλοτόμος, ο Υποδηματοποιός, ο Φαναρτζής, ο Φωνογραφιντζής, ο Φωτοφράφος, ο Χαμάλης, ο Χανιαντζής (αυτός που είχε το χάνι πχ το χάνι της γραβιάς), ο Σκορδάς, ο Ψαράς, ο Ψυλικαντζής – πραγματευτής, και ο Ψυχογιός ή

η υπηρέτρια. Γυναικεία αντίστοιχα επαγγέλματα είχαν οι γυναίκες που ασχολούνταν με τον Αργαλειό, το Κοπανέλι, τη Μπουγάδα, το Ζύωμα, τη Παρασκευή τραχανά – χυλοπίτας και τη παρασκευή τοματοπελτέ. Επίσης παραδοσιακές καλλιέργειες, σχετίζονται με το Αμπέλι (τρύγος), την Ελιά (συγκομιδί –λιοτριβείο) και την καλλιέργεια δημητριακών (σπορά – θέρος –είδη σπόρων). (Κουτσοκλένη, 2002)

2.3.3.1 Βυρσοδεψία

Η φημισμένη «Χάρμαινα» είναι η συνοικία της Άμφισσας, στην οποία από πολλών αιώνων ήταν συγκεντρωμένα όλα τα εργαστήρια που ασχολούνταν με την κατεργασία του δέρματος, ταμπάκικα ή ταμπακαριά. Η τέχνη της κατεργασίας δερμάτων, η βυρσοδεψία, στην Άμφισσα υπήρχε πολύ πριν το 1600, καθώς σ' αυτήν αναφέρεται ο Άγγλος περιηγητής Dodwell, που διερχόμενος από την Άμφισσα, θαύμασε καταρχήν το μέγεθος των ελαιόδεντρων και του καρπού της ελιάς, αλλά και τα παραγόμενα χρωματιστά δέρματα, που ήταν περιζήτητα σε όλη την Ελλάδα, αλλά και εξαγονταν ακόμη προς όλες τις γνωστές τότε χώρες του εξωτερικού. Η βυρσοδεψία αποτελεί, κατεξοχήν, παραδοσιακή μεταποιητική δραστηριότητα. Για τη βυρσοδεψία, δέρμα είναι η ακατέργαστη βύρσα (τομάρι ή σκύτος) ενός ζώου το οποίο έχει υποστεί ορισμένη κατεργασία, τη δέψη. Η δέψη βασίζεται στην ιδιότητα του δέρματος να απορροφά τατίνη, που σταματά τη σήψη. Η κατεργασία των δερμάτων γινόταν με το άφθονο νερό της πηγής της συνοικίας Χάρμαινας. Υπήρχε διαδεδομένη η πεποίθηση, ότι το νερό αυτό είχε την εξαιρετική ιδιότητα να προσδίδει στα δέρματα της Χάρμαινας τον χαρακτηριστικό ανεξίτηλο και στιλπνό κίτρινο χρωματισμό τους. (Camp & Daugherty, 2004)

Οι ταμπάκηδες της Χάρμαινας χρησιμοποιούσαν κυρίως το γίδινο (κατσικίσιο) δέρμα. Η εργασία τους ήταν πλήρως χειρονακτική και πολύ χρονοβόρα, η δε κατεργασία του δέρματος ήταν φυτική και η δέψη του γινόταν με κύρια υλικά το βελανίδι και το ρούδι. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η φυτική αυτή κατεργασία έδινε στα δέρματα τη μοναδικότητα να παρουσιάζουν ιδιαίτερη αντοχή στη χρυσή γραφή. Αφού, λοιπόν, διαπιστώθηκε ότι τα δέρματα, που τύγχαναν αυτής της φυτικής επεξεργασίας, ήταν τα μοναδικά, που διατηρούσαν ανεξίτηλα στο χρόνο τα χρυσά γράμματα, άρχισαν να χρησιμοποιούνται ευρέως στη

βιβλιοδεσία και στις περγαμηνές, αλλά ακόμη και για τσάντες, πορτοφόλια, χαρτοφύλακες, για την εσωτερική επένδυση των παπουτσιών κλπ.

Η μεγάλη ακμή των ταμπάκικων της Χάρμαινας διατηρήθηκε μέχρι και το μεσοπόλεμο, ενώ μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και σταδιακά η συνοικία των βυρσοδεψών παρήκμασε εξαιτίας της δυναμικής εισόδου των πλαστικών υλικών, που αντικατέστησαν το δέρμα στις περισσότερες από τις εφαρμογές του. Σήμερα, έχουν απομείνει όλα κι όλα στη Χάρμainer 3-4 εργαστήρια ταμπάκηδων, που αγωνίζονται να συντηρήσουν την προαιώνια τέχνη τους μέσα στις καταγιστικές εξελίξεις της σύγχρονης ζωής. Από το 1989 σάραντα δύο κτίρια της Χάρμαινας, παλιά βυρσοδεψεία – ταμπάκικα, έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα. Εξ αυτών τέσσερα ανήκουν στο Δήμο Δελφών, ενώ τα υπόλοιπα ανήκουν σε ιδιώτες και κυρίως σε παλιούς βυρσοδέψες, ενώ κάποια από αυτά έχουν ήδη αναπαλαιωθεί και αναδειχθεί. (<http://www.harmaina.gr>, 2011)

Εικόνα 75. Φωτογραφίες από την μελέτη ανάπλασης της Χάρμαινας

Πηγή: (Τσεκούρα, 2010)

2.3.3.2 Κωδωνοποιία

Η τέχνη του κουδουνοποιού γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στην Άμφισσα και έγινε το σήμα κατατεθέν της πόλης από τον 19ο αιώνα. «Η μάνα των κουδουνιών

είναι τα Σάλωνα με τα πολλά εργαστήρια. Οι Σαλωνίτες γιομίζουν όλη τη Ρούμελη με τα κουδούνια, που βγάνουν απ' τα χέρια τους», έγραφε το 1930 ο λαογράφος, Δημήτριος Λουκόπουλος στα «Ποιμενικά της Ρούμελης». Τα παλιά χρόνια οι κωδωνοποιοί ήταν γνωστοί ως κουδουνάρηδες ή λεράδες. «Η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας στην παραδοσιακή αγροτική κοινωνία μέχρι και τον τελευταίο μεγάλο πόλεμο ανέδειξε την τέχνη τους, καθώς το κουδούνι ήταν απαραίτητο εξάρτημα του κοπαδιού», λέει η Καίτη Καμηλάκη, τέως Διευθύντρια του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών. Η κύρια χρησιμότητα του κουδουνιού είναι ο εντοπισμός του κοπαδιού. «Τα ζώα, που οδηγούσαν το κοπάδι φορούσαν μεγάλα κουδούνια και με τον ήχο τους ο βοσκός γνώριζε ανά πάσα στιγμή πού βρίσκονται. Κουδούνια φορούσαν, κυρίως, όταν ήταν στα βουνά. Όταν κατέβαιναν στα χειμαδιά, οι ποιμένες τα απέφευγαν για να μη δίνουν στόχο τα κοπάδια». (<http://www.tanea.gr>, 2010)

Η κατασκευή των κουδουνιών γίνεται από χαλκό ή ορείχαλκο. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο στη όλη διαδικασία είναι το “κούρδισμα” των κουδουνιών. Είναι μία διαδικασία χρονοβόρα που γίνεται από τους βοσκούς εμπειρικά. Σκοπός είναι το “κάλιασμα” όπως το λένε, δηλαδή το ταίριασμα των ήχων. Έτσι όταν τα αιγοπρόβατα μετακινούνται ή βόσκουν, οι παραγόμενοι ήχοι, από τα κουδούνια, να βρίσκονται σε συμφωνία και το άκουσμα να είναι μελωδικότατο και ευχάριστο. Το αποτέλεσμα αυτό επιτυγχάνεται με ελαφρά κτυπήματα στο κουδούνι. (Γιαννακόπουλος, 2016)

Τα κουδούνια της Άμφισσας, φτιαγμένα όλα από τεχνίτες με περισσό μεράκι και αγάπη δεν είναι τα μοναδικά στο είδος τους, αλλά στην ποιότητα του ήχου τους. Είναι ξακουστά σ' όλη την Ελλάδα και περιζήτητα σε πολλές χώρες της βαλκανικής. Οι τσελιγκάδες με σπουδή διάλεγαν τους ήχους και δοκίμαζαν την αρμονία για να κάνουν την δικιά τους “ζυγιά”. Το κοπάδι ξεχώριζε από το δικό του ξεχωριστό ήχο. Τα κυπριά και τα τσοκάνια είχαν τα μεγέθη τους ανάλογα με το ζώο, στο λαϊμό του οποίου θα τα κρεμούσαν. (<http://www.fokida.gr>, 2014)

Εικόνα 76. Παραδοσιακά κουδούνια

Πηγή: (Ανδριτσόπουλος, 2010)

2.3.4 Πολιτιστικές Εκδηλώσεις σήμερα

Οι εκδηλώσεις του Εικαστικού Εργαστηρίου Δήμου Άμφισσας, εντάσσονται στο πρόγραμμα των Δικτύων του Υπουργείου Πολιτισμού, το οποίο στοχεύει στην διατήρηση της ιστορικής φυσιογνωμίας και της πολιτιστικής παράδοσης τόσο της πόλης, όσο και της ευρύτερης περιοχής, αξιοποιώντας και καλλιεργώντας την ιδιαίτερη πολιτισμική κληρονομιά του τόπου. Με τη δημιουργία πολιτισμικών θεσμών στην περιφέρεια, επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση των πολιτών και η ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας, καθώς συγκλίνουν σύγχρονες καλλιτεχνικές μορφές έκφρασης με την ιστορική παράδοση του τόπου. Το Εικαστικό Εργαστήριο της Άμφισσας, αρωγός σε αυτή την προσπάθεια αισθητικής προσέγγισης του τρίπτυχου, ιστορία, παράδοση, πολιτισμός, οργανώνει πολιτιστικά δρώμενα και ενισχύει δράσεις πολιτιστικού περιεχομένου, όπως η «Νύχτα των Στοιχείων», η εικονογράφηση και έκδοση του διασκευασμένου θρύλου το «Στοιχείο της Χάρμαινας», που αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία της τοπικής παράδοσης, για την περίοδο της Αποκριάς. (Δήμος Άμφισσας, 2015)

Εικόνα 77. Αφίσα από την πολιτιστική εκδήλωση « Η Νύχτα των Στοιχείων»

Πηγή: (Δήμος Άμφισσας, 2015)

Η "Νύχτα των Στοιχείων" είναι η αναπαράσταση ενός θρύλου, για τον ταμπάκη Κωσταντή, ο οποίος στοίχειωσε τα Ταμπάκικα κοντά στην πηγή της Χάρμαινας, όταν η αγαπημένη του Λενιώ έπεσε νεκρή από ένα φοβερό κεραυνό. Η εκδήλωση οργανώνεται από το Εικαστικό Εργαστήριο του Δήμου Άμφισσας και την επιτροπή Στοιχειού, το τελευταίο Σαββατόβραδο των Αποκριών με αφετηρία την παλιά συνοικία των Ταμπάκηδων την Χάρμαινα. Άνθρωποι μεταμφιεσμένοι σε ξωτικά, νεράιδες, ντεβέτσες, μποτσνάκηδες, ξύλινους, αχυρένιους, αράπηδες κ.α περιφέρονται στα σοκάκια της παλιάς, δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα ανυπέρβλητη. Η εκδήλωση έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λαογραφικό, καλλιτεχνικό και πολιτιστικό και από το 1995 που ξεκίνησε συνεχώς εμφανίζει εξελικτική πορεία με σύγχρονες εικαστικές και μουσικές προσεγγίσεις και δρώμενα. (Σκυλογιάννης, 2008)

Αντίστοιχες είναι και οι δράσεις μέσω ομιλιών, για την πληροφόρηση του κοινού για την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, όπως η ομιλία «Περί Μουσικοχορευτικής Παράδοσης της Φωκίδας» που οργανώθηκε τον Δεκέμβριο του 2016.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Η Επιτροπή Μέρμνας του Εθνολογικού & Λαογραφικού Μουσείου Χρισσού – Συλλογή Ηλία Ε. Δαραδήμου και ο Δήμος Δελφών σας προσκαλούν στην ομιλία της Διδάκτορος Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού του Πανεπιστημίου Αθηνών, Δρ Άννας Π. Παναγιωτοπούλου με θέμα:

«Περί της Μουσικοχορευτικής Παράδοσης της Φωκίδας»

την Κυριακή, 18 Δεκεμβρίου 2016 και ώρα 12:00.

Την εκδήλωση θα πλαισιώσουν οι μουσικοί Κωνσταντίνος Μαργαρίτης στο κλαρίνο και Αθανάσιος Γρίβας στην κιθάρα, καθώς και το Τμήμα Παραδοσιακού Τραγουδιού του Λυκείου των Ελληνίδων που θα ερμηνεύσει ντόπια τραγούδια.

Εικόνα 78. Πρόσκληση για την ομιλία «Περί Μουσικοχορευτικής Παράδοσης της Φωκίδας», Δεκέμβριος 2016.

Πηγή: (Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού, 2017)

Παράλληλα πολύ σημαντική είναι και η δράση του Εθνολογικού & Λαογραφικού Μουσείου του Χρισσού, ο οποίος υποστηρίζει τόσο τις δράσεις του πολιτιστικού συλλόγου, όσο και του Δήμου Δελφών. Παρακάτω απεικονίζεται πρόσκληση για εκδήλωση με θέμα «Το Δημοτικό τραγούδι στον αγώνα της Ρούμελης – Αφιέρωμα στους τοπικούς Ήρωες» που διοργανώθηκε τον Απρίλιο του 2017.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Η Επιτροπή Μέρμνας του Εθνολογικού & Λαογραφικού Μουσείου Χρισσού – Συλλογή Ηλία Ε. Δαραδήμου, η Τοπική Κοινότητα Χρισσού και ο Πολιτιστικός Σύλλογος Χρισσού συμμετέχουν στην επετειακές εκδηλώσεις του Δήμου Δελφών για την κήρυξη της Επανάστασης του 1821 στη Ρούμελη και σας προσκαλούν στην εκδήλωση που συνδιοργανώνουν με θέμα:

«Το Δημοτικό τραγούδι στον αγώνα της Ρούμελης – Αφιέρωμα στους τοπικούς Ήρωες»

το Σάββατο, 8 Απριλίου 2017 και ώρα 7:00 το απόγευμα στην αίθουσα του Πολιτιστικού Συλλόγου Χρισσού του κτηρίου Παλαιού Δημοτικού Σχολείου Χρισσού.

Την εκδήλωση θα πλαισιώσει μουσικά η «Αραχωβίτικη Ζυγιά». Μετά το τέλος της εκδήλωσης θα ακολουθήσει ξενάγηση στους χώρους του Εθνολογικού & Λαογραφικού Μουσείου Χρισσού – Συλλογή Ηλία Ε. Δαραδήμου από τον συλλέκτη.

Εικόνα 79. Πρόσκληση για εκδήλωση με θέμα «Το Δημοτικό τραγούδι στον αγώνα της Ρούμελης – Αφιέρωμα στους τοπικούς ήρωες», Απρίλιος 2017

Πηγή: (Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού, 2017)

Επίσης, διοργανώνονται αντίστοιχες εκδηλώσεις εορτασμού της Επετείου Κηρύξεως της Επανάστασεως στη Ρούμελη (24 Μαρτίου 1821) από τον Εθνεγέρτη Επίσκοπο Σαλώνων Ησαΐα και τον θρυλικό οπλαρχηγό Πανουργιά Πανουργιά. Η συμμετοχή πάλι του μουσείου και των τοπικών αρχών είναι χαρακτηριστική για την εκδήλωση που διοργανώθηκε τον Μάρτιο του 2017, στην Ιερά Μονή Προφήτου Ηλία.

ΔΗΛΦΩΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Με ιδιαίτερη τιμή σας προσκαλούμε στον Εορτασμό της Επετείου Κηρύξεως της Επανάστασεως στη Ρούμελη (24 Μαρτίου 1821) από τον Εθνεγέρτη Επίσκοπο Σαλώνων Ησαΐα και τον θρυλικό οπλαρχηγό Πανουργιά Πανουργιά την Παρασκευή 24 Μαρτίου 2017 στην Ιερά Μονή Προφήτου Ηλία.

Ώρα 12:00 - Έναρξη Τελετής.

- Τέλεση Δοξολογίας, χοροστατούντος του Μητροπολίτου Φωκίδος, κ.κ. Θεόκτιστου.
- Εκφώνηση πανηγυρικού λόγου από τον κ. Μιχαήλ Ηλιάδη, εκπαιδευτικό.
- Επιμνημόσυνη Δέηση στον χώρο του Ηρώου.
- Κατάθεση Στεφάνων.
- Φιλοξενία στο Αρχονταρίκι της Ιεράς Μονής.

Ώρα 21:30 - Φρυκτωρίες.

Αναπαράσταση της μετάδοσης του επαναστατικού μηνύματος στη Ρούμελη με άναμμα φωτιών στα ιστορικά σημεία, που αναφέρονται στις καταγραφές του κ. Δρόσου Κραβαρτόγιαννου. (Θέσεις σε Δεσφίνα, Ι.Μ. Προφήτη Ηλία, Αγία Ευθυμία, Άμφισσα).

Ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Φωκίδας
κ.κ. Θεόκτιστος

Η καθηγούμενη της Ιεράς Μονής
Προφήτου Ηλία Μοναχή Κικιλία

Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Παρνασσίδας

Ο Δήμαρχος Δελφών
Αθανάσιος ΗΛ. Παναγιωτόπουλος

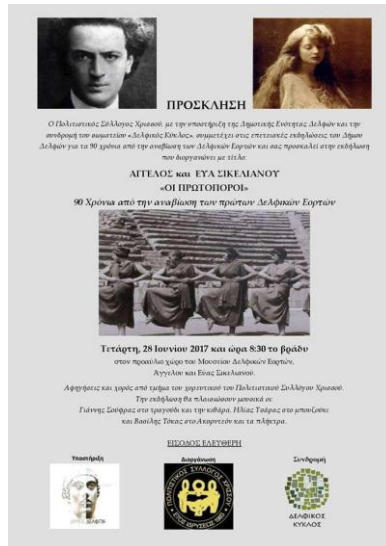
Ο Αντιδήμαρχος Δελφών
Λουκάς Ι. Αναγνωστόπουλος

Ο Πρόεδρος της Τ.Κ. Χρισσού
Λορέντζος Δ. Δημητρίου

Εικόνα 80. Πρόσκληση για τις εκδηλώσεις εορτασμού της Επετείου Κηρύξεως της Επανάστασεως στη Ρούμελη (24 Μαρτίου 1821) από τον Εθνεγέρτη Επίσκοπο Σαλώνων Ησαΐα και τον θρυλικό οπλαρχηγό Πανουργιά Πανουργιά, Μάρτιος 2017.

Πηγή: (Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού, 2017)

Αντίστοιχη είναι και η εκδήλωση αφιέρωμα στα «90 χρόνια από την Αναβίωση των Πρώτων Δελφικών Εορτών», του Άγγελου και της Εύας Σικελιανού, που διοργανώθηκε τον Ιούνιο του 2017.

Εικόνα 81. Πρόσκληση για την εκδήλωση αφιέρωμα στα «90 χρόνια από την Αναβίωση των Πρώτων Δελφικών Εορτών», του Άγγελου και της Εύας Σικελιανού, Ιούνιος 2017

Πηγή: (Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού, 2017)

Σημαντική δράση εμφανίζεται και στην διάδοση της ρουμελιώτικης κουζίνας, με την διοργάνωση αντίστοιχων εκδηλώσεων.

Εικόνα 82. Εκδηλώσεις για την Ρουμελιώτικη Κουζίνα στο λιμάνι του Γαλαξιδίου, Μάιος 2017

Πηγή: (Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού, 2017)

Τέλος ο Δήμος Δελφών βραβεύτηκε στα βραβεία «Tourism Awards 2017» για το δίκτυο πολιτιστικών του δομών, λαμβάνοντας το Ασημένιο βραβείο, στην κατηγορία TOURIST Attractions - Μουσεία Χώροι Πολιτισμού. Το βραβείο αφορά το Εθνολογικό Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού "Συλλογή Ηλία Ευθ. Δαραδημου" του Δήμου Δελφών.

Tourism Awards 2017

Μουσεία – Χώροι Πολιτισμού	
Silver	ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΦΩΝ: Δίκτυο Πολιτιστικών Δομών Δήμου Δελφών

Εικόνα 83. Ανάρτηση στο Tourism Awards για το βραβείο του Δήμου Δελφών, 2017

(<http://www.tourismawards.g>, 2017)

ΚΕΦ. 3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Στα πλαίσια της έρευνας θα πρέπει συλλεχθούν οι κατάλληλες πληροφορίες για να σχεδιαστεί το κατάλληλο σχέδιο marketing. Καλούμαστε να χρησιμοποιήσουμε πηγές δευτερογενών στοιχείων αλλά και συγκεκριμένες μεθόδους πρωτογενούς έρευνας, πηγές άντλησης των διαθέσιμων αυτών στοιχείων και ερευνητικές προσεγγίσεις, άρθρα σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες στο Internet, βιβλία σε βιβλιοθήκες πανεπιστημίων, άρθρα από κερδοσκοπικούς και μη οργανισμούς, άρθρα σε ηλεκτρονικές και χαρτώες εφημερίδες κ.α (P. Kotler, 2001)

Τα δευτερογενή στοιχεία αποτελούνται από πληροφορίες οι οποίες ήδη υπάρχουν και έχουν συλλεχθεί για κάποιο άλλο σκοπό αλλά μπορούν να αξιοποιηθούν (Kotler & Armstrong, 2001). Τα δευτερογενή στοιχεία μπορούν να συγκεντρωθούν γρήγορα και με χαμηλό κόστος αλλά απαιτούνται κριτήρια για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των πηγών που θα χρησιμοποιήσουμε. (Kotler & Armstrong, 2001). Πρέπει να αξιολογήσουμε προσεκτικά τα στοιχεία ώστε να βεβαιωθούμε ότι είναι σχετικά με το υπό διερεύνηση θέμα, είναι αξιόπιστα, επίκαιρα, αμερόληπτα, παρουσιάζουν τα στοιχεία με τρόπο σαφή και αντικειμενικό και έχουν δημοσιευθεί από αξιόπιστες πηγές

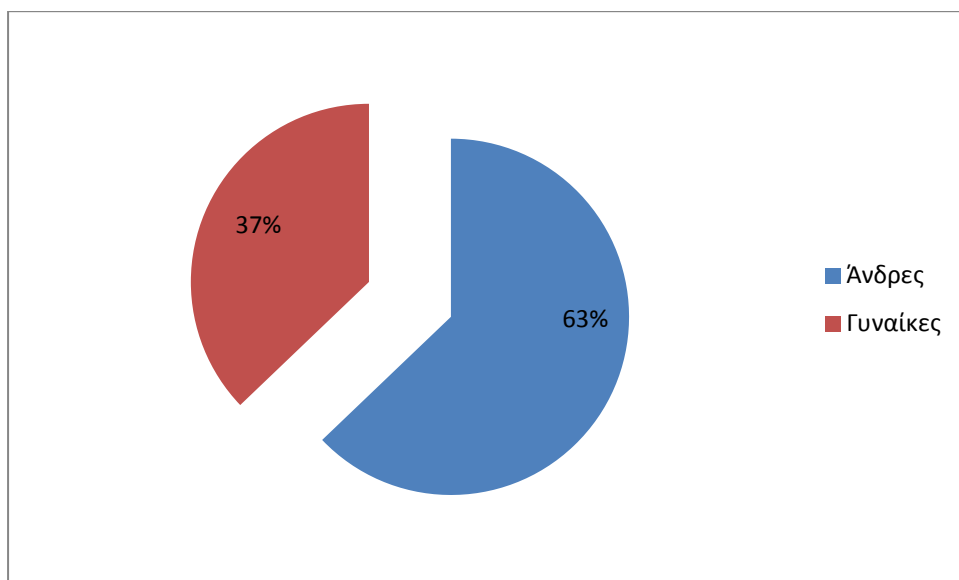
Η επιλογή συγκέντρωσης στοιχείων πρωτογενών απαιτεί τη λήψη μιας σειράς αποφάσεων, όπως την ερευνητική προσέγγιση (παρατήρηση, δημοσκόπηση, πείραμα), την επιλογή μεθόδου προσέγγισης (μέσω ταχυδρομείου, τηλεφώνου, προσωπική, ηλεκτρονικών μέσων), το είδος της δειγματοληψίας (μέγεθος, διαδικασία) και τα εργαλεία της έρευνας (ερωτηματολόγια και μηχανικά μέσα) (Kotler & Armstrong, 2001).

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξάχθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου, κλειστού τύπου, το οποίο δόθηκε σε κατοίκους και επιχειρηματίες της περιοχής της Φωκίδας. Συγκεντρώθηκαν 285 ερωτηματολόγια τα οποία αναλύθηκαν στο πρόγραμμα SPSS 20. Παρακάτω παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας με πίνακες και διαγράμματα ανάλογα το πώς απεικονίζονται οι απαντήσεις για να είναι πιο εύκολη η ανάλυση από τον αναγνώστη.

ΚΕΦ. 4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

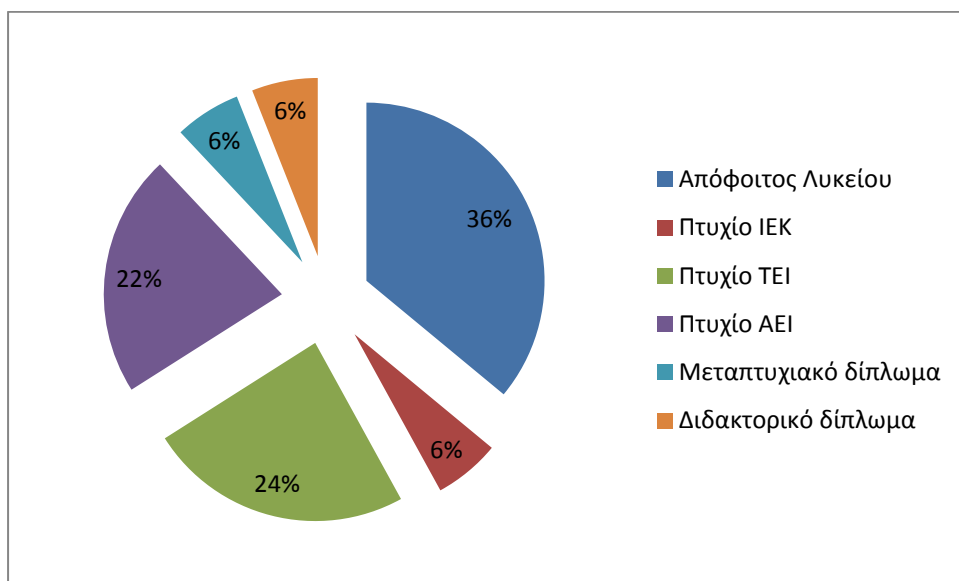
Το 63% των ερωτηθέντων είναι άνδρες και το 37% γυναίκες (γράφημα 1).

Γράφημα 1: Φύλο

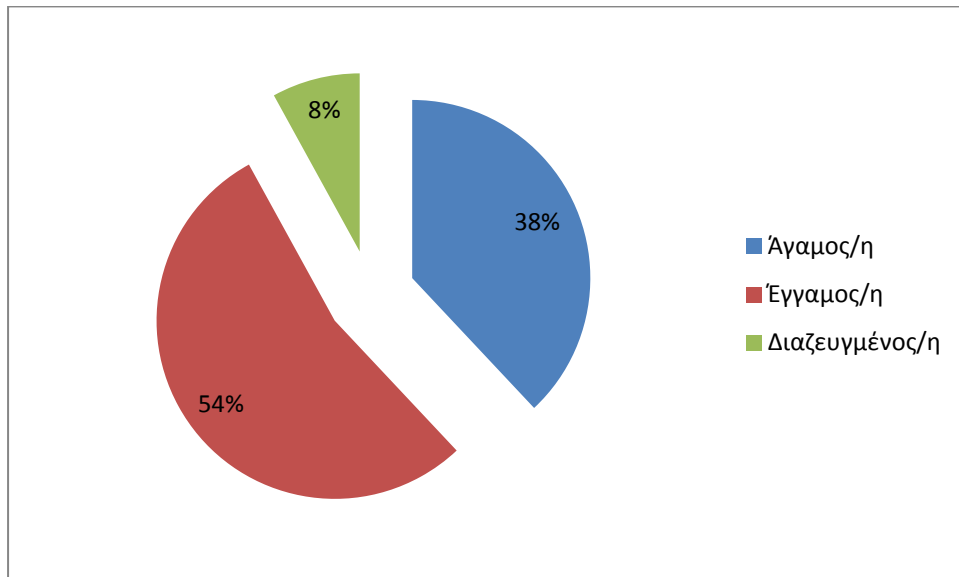
Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, το 36% είναι απόφοιτοι λυκείου, το 6% έχουν πτυχίο ΙΕΚ, το 24% έχουν πτυχίο ΤΕΙ, το 22% πτυχίο ΑΕΙ, το 6 έχουν μεταπτυχιακό δίπλωμα και το 6% διδακτορικό δίπλωμα (γράφημα 2).

Γράφημα 2: Μορφωτικό επίπεδο

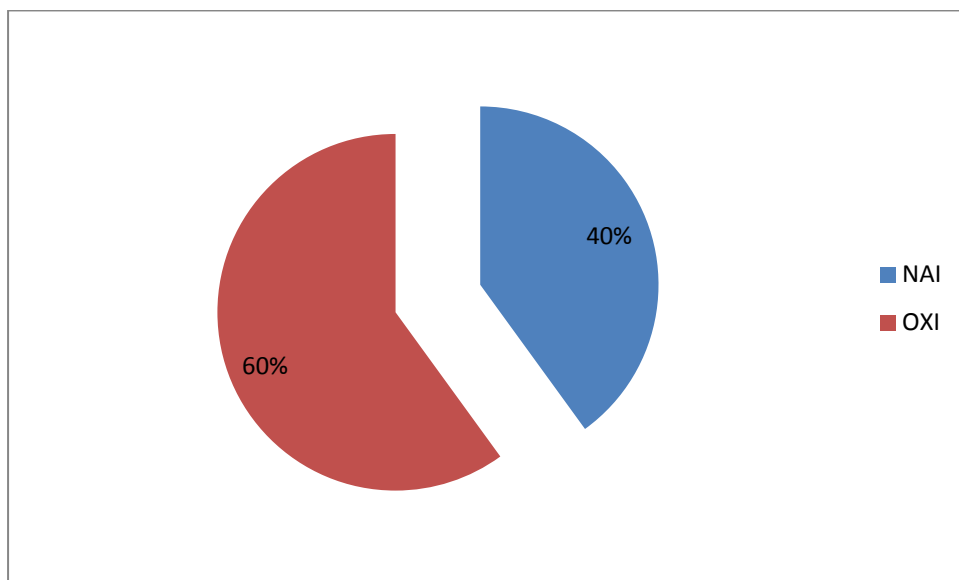
Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, το 38% είναι έγγαμοι, το 54% έγγαμοι και το 8% διαζευγμένοι (γράφημα 3).

Γράφημα 3. Οικογενειακή κατάσταση

Σχετικά με τα μέλη της οικογένειας των ερωτηθέντων, αυτά είναι από 2 έως 4. Το 40% των ερωτηθέντων έχουν παιδιά και το 60% δεν έχουν (γράφημα 4).

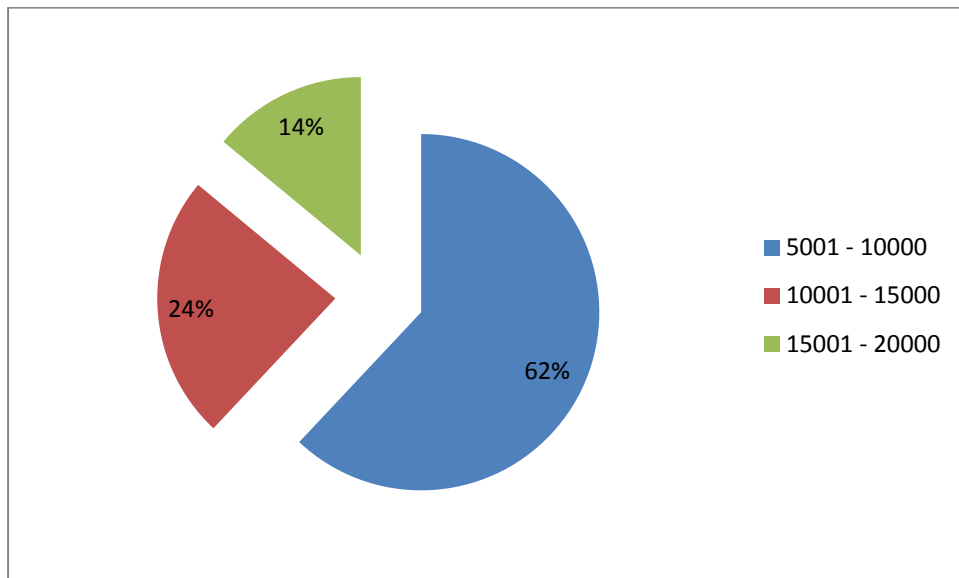
Γράφημα 4. Παιδιά στην οικογένεια

Σχετικά με τον αριθμό των παιδιών αυτά είναι από 1 έως 3 παιδιά ηλικίας από 5 έως 18 χρονών.

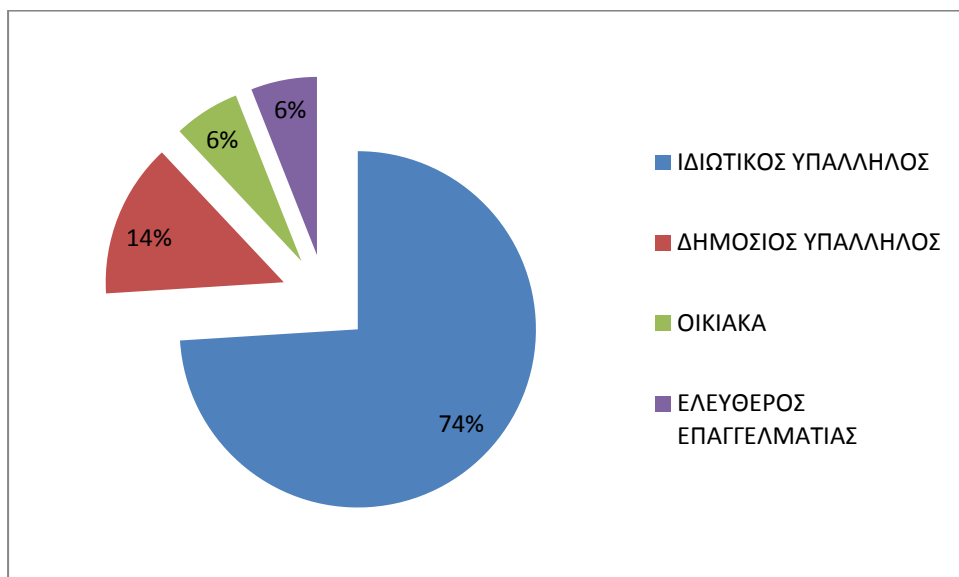
Το 62% των ερωτηθέντων έχουν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα από 5.001 έως 10.000 €, το 24% από 10.001 έως 15.000 € και το 7% από 15.000€ έως 20.000 €.

Γράφημα 5. Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα

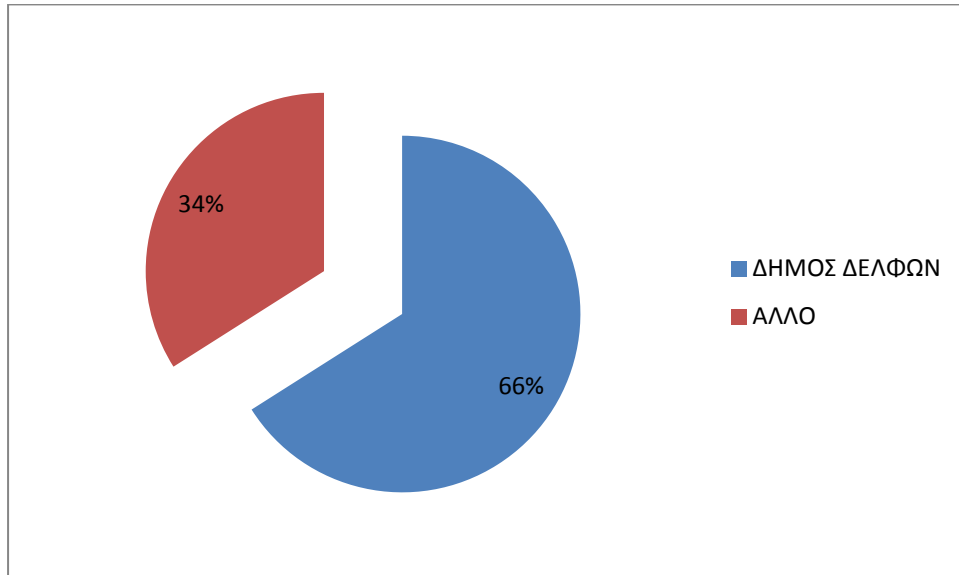
Το 74% των ερωτηθέντων είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι το 14% δημόσιοι υπάλληλοι, 6% ασχολούνται με τα οικιακά και το 6% είναι ελεύθεροι επαγγελματίες (γράφημα 6).

Γράφημα 6. Επαγγελματική δραστηριότητα

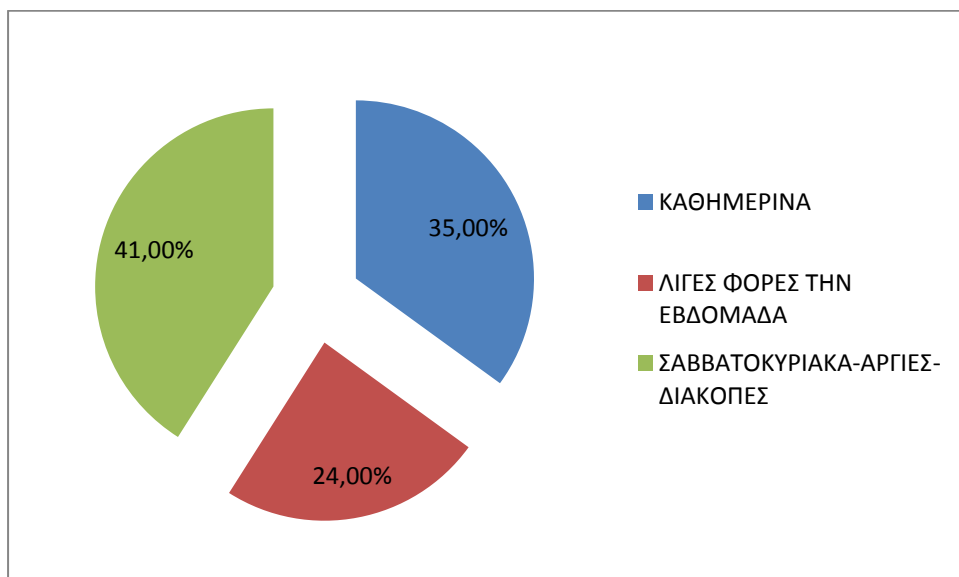
Το 66% των ερωτηθέντων διαμένουν στον Δήμο Δελφών και το 34% όχι (γράφημα 7).

Γράφημα 7. Τόπος διαμονής

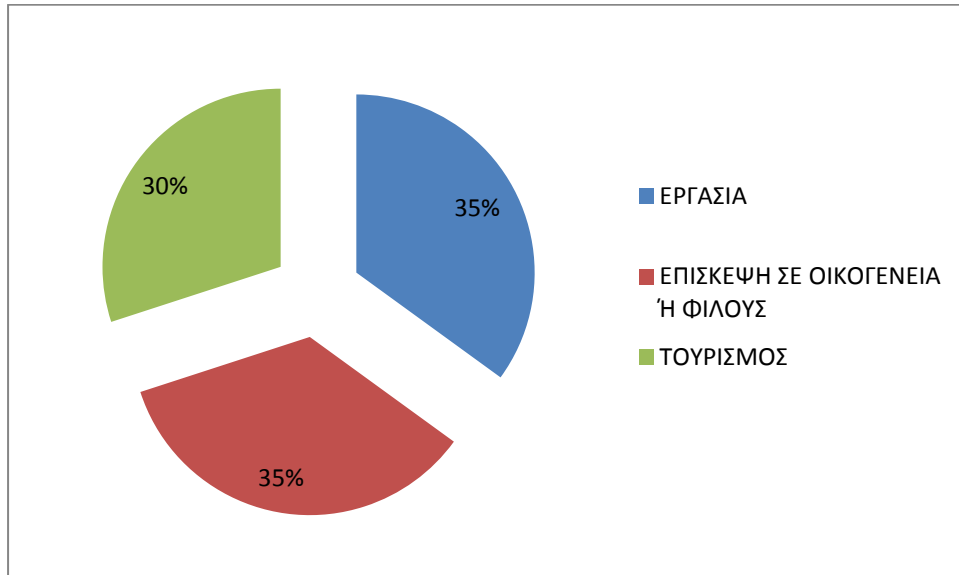
Το 41% αυτών που δεν είναι δημότες του δήμου Δελφών επισκέπτονται την περιοχή σαββατοκύριακα αργίες και διακοπές, το 35% καθημερινά και το 24% λίγες φορές την εβδομάδα (γράφημα 8).

Γράφημα 8. Συχνότητα επίσκεψης στο Δήμο Δελφών

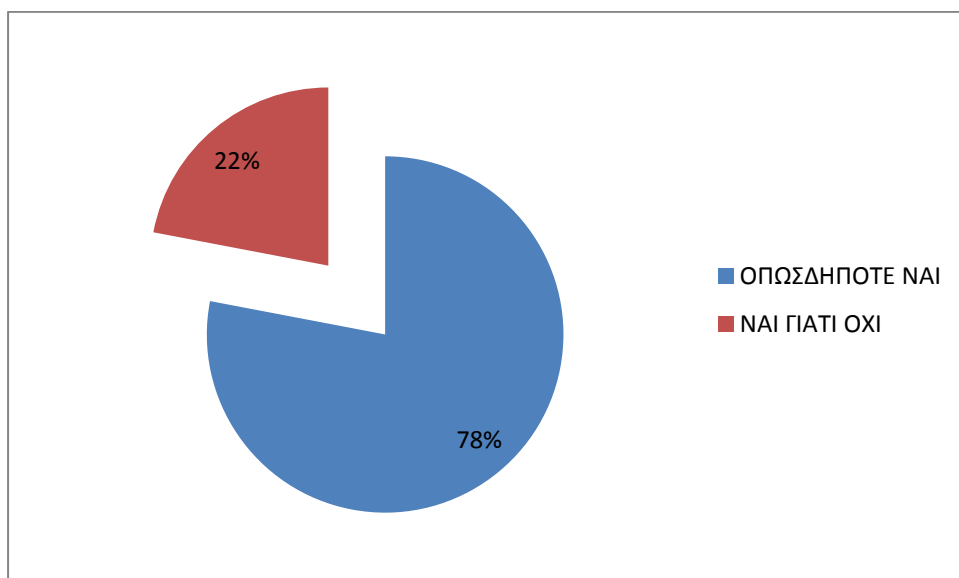
Το 35% αυτών που δεν διαμένουν στον δήμο Δελφών εργάζονται εκεί, το 35% επισκέπτονται τον εν λόγω δήμο για τουρισμό και το 30% για να δούνε φίλους ή οικογένεια (γράφημα 9).

Γράφημα 9. Λόγος επίσκεψης στον δήμο Δελφών

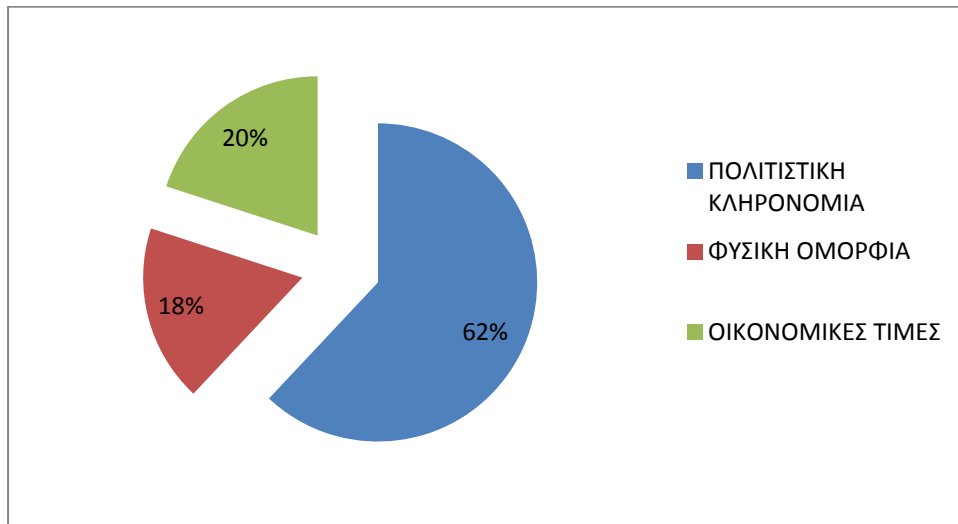
Το 78% των ερωτηθέντων θα πρότεινε ανεπιφύλακτα τον δήμο Δελφών ως προορισμό και 22% απλά θα τον πρότεινε (γράφημα 10).

Γράφημα 10. Δήμος Δελφών ως προορισμός

Το 62% των ερωτηθέντων θα πρότεινε τον δήμο Δελφών ως προορισμό λόγω της πολιτιστικής κληρονομιάς του, το 18% λόγω της φυσικής του ομορφιάς, και το 20% λόγω των οικονομικών τιμών (γράφημα 11).

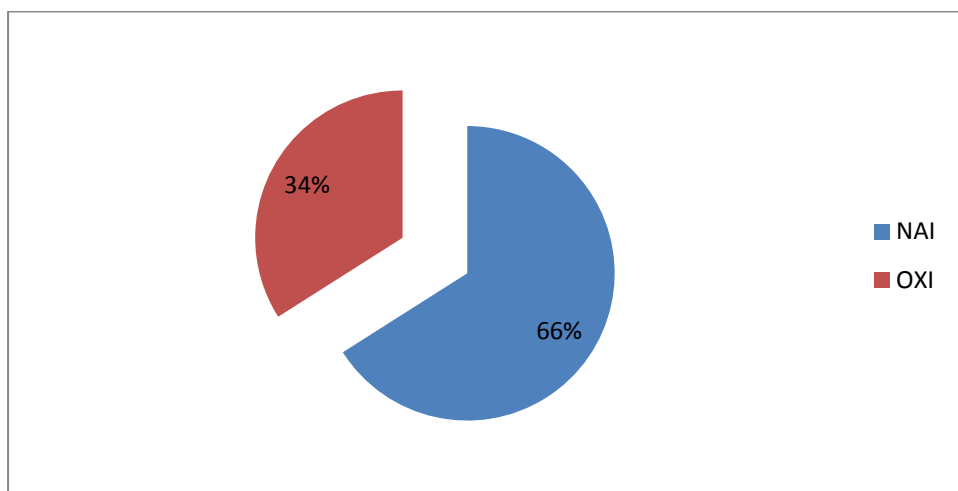
Γράφημα 11. Λόγοι για να προτιμήσει κάποιος τον δήμο Δελφών

Σχετικά με το ποια μνημεία γνωρίζουν οι ερωτηθέντες προέκυψε πως το 100% των ερωτηθέντων γνωρίζει τα εξής μνημεία: Παραδοσιακός οικισμός Χάρμαινας Αρχαιολογική Συλλογή Γαλαξειδίου Αρχαιολογικός χώρος Λίλαιας Ιστορικό καφέ «Πανελλήνιον» Την εικαστική κληρονομιά του Σπύρου Παπαλουκά στην πόλη της Άμφισσας.

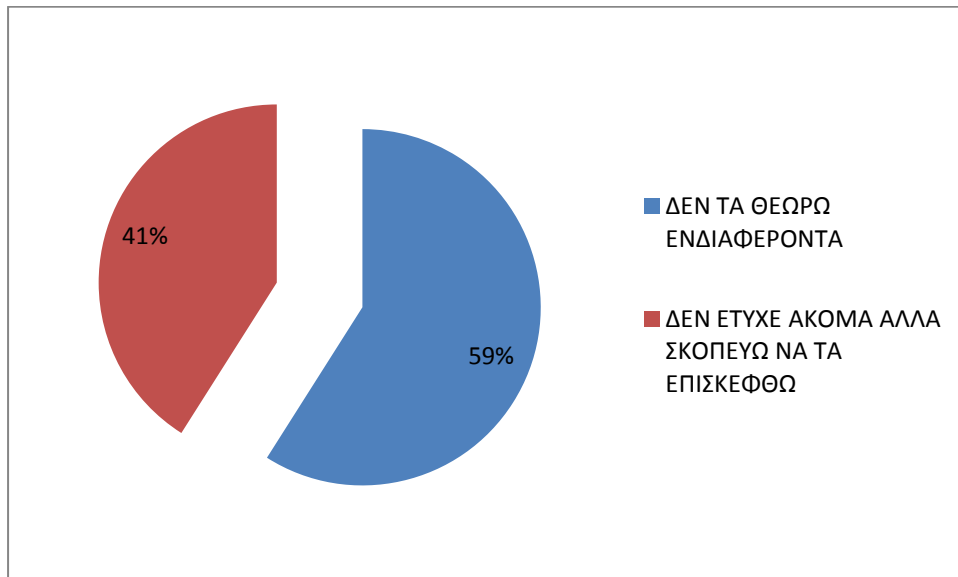
Επίσης, το 66% των ερωτηθέντων επισκέφθηκε κάποιο από τα μνημεία του δήμου Δελφών (γράφημα 12).

Γράφημα 12. Επίσκεψη σε μνημεία του δήμου Δελφών

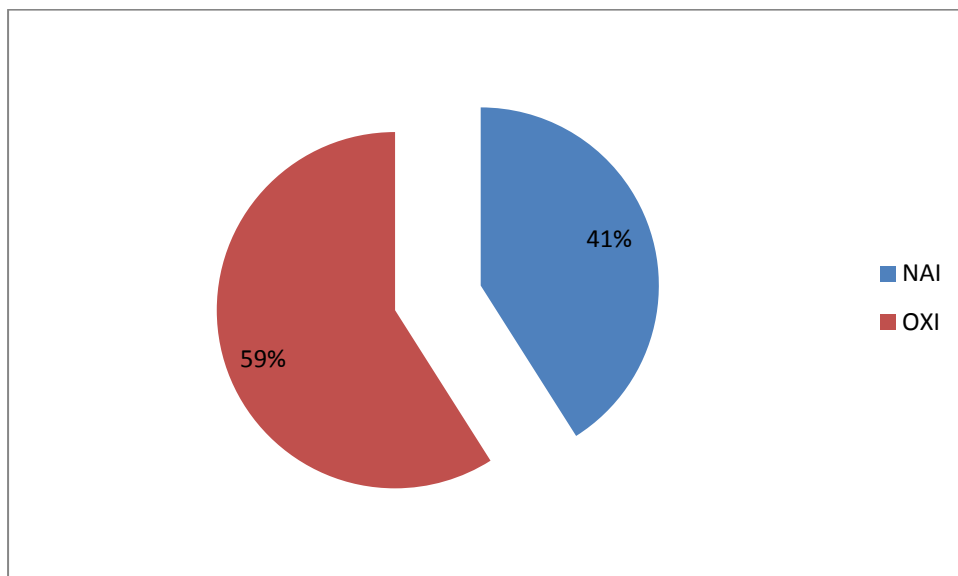
Το 59% αυτών που δεν επισκέφθηκαν κάποιο μνημείο του δήμου Δελφών επειδή δεν τα θεωρούν ενδιαφέροντα και το 41% γιατί δεν έτυχε αλλά σκοπεύουν να τα επισκεφτούν (γράφημα 13).

Γράφημα 13. Λόγοι μη επίσκεψης στα μνημεία

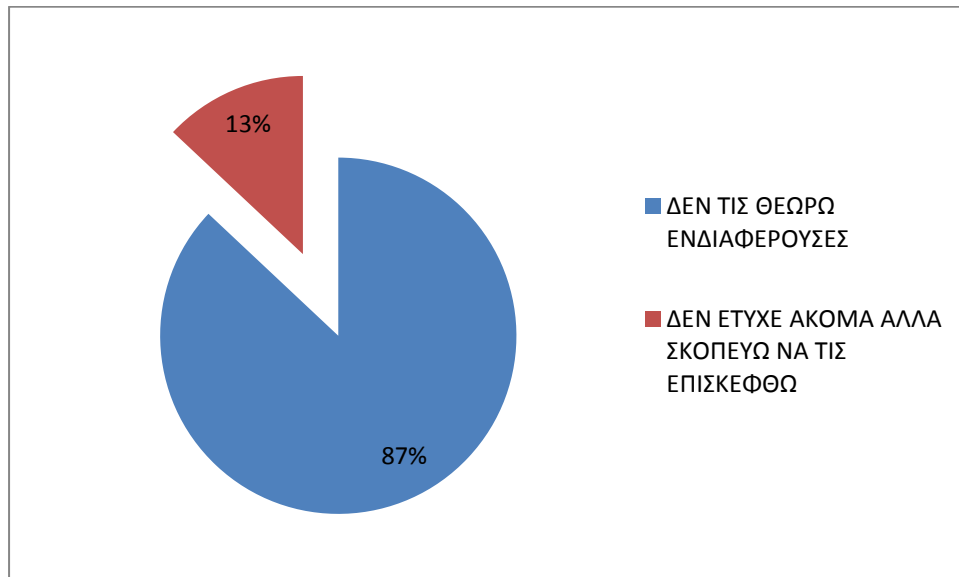
Το 59% των ερωτηθέντων δεν παρευρέθηκαν σε κάποια πολιτιστική εκδήλωση και το 41 παρακολούθησαν κάποια πολιτιστική εκδήλωση του δήμου Δελφών (γράφημα 14). Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στις οποίες συμμετείχαν οι ερωτηθέντες είναι οι εξής: Έκθεση φωτογραφίας Δελφοί κάτοικοι και ιστορία, θερινό εργαστήριο αρχαίου δράματος Αντιγόνη, Έκθεση αρχαία ύδραυλις.

Γράφημα 14. Συμμετοχή σε πολιτιστική εκδήλωση του δήμου Δελφών

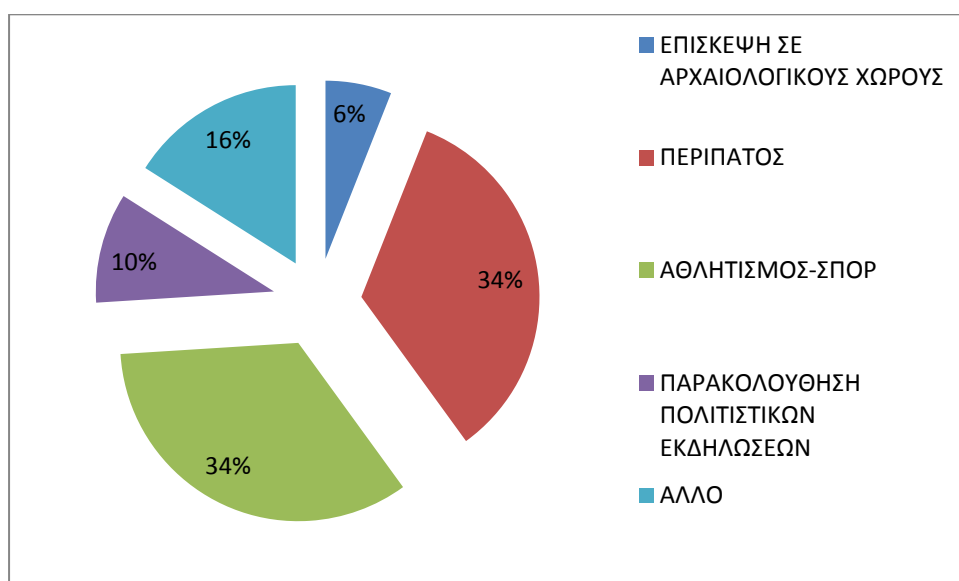
Το 87% αυτών που έχουν παρευρεθεί σε κάποια πολιτιστική επειδή δεν τις θεωρούν ενδιαφέρουσες και το 13% γιατί δεν έτυχε σκοπεύον όμως να τις επισκεφθούν (γράφημα 15).

Γράφημα 15. Λόγοι μη επίσκεψης σε πολιτιστικές εκδηλώσεις

Το 34% των ερωτηθέντων στον ελεύθερο χρόνο κάνουν περίπατο, το 34% κάνουν αθλητισμό-σπορ το 6% επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους το 10% παρακολουθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις και το 16% κάνουν κάτι άλλο (γράφημα 16).

Γράφημα 16. Δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο

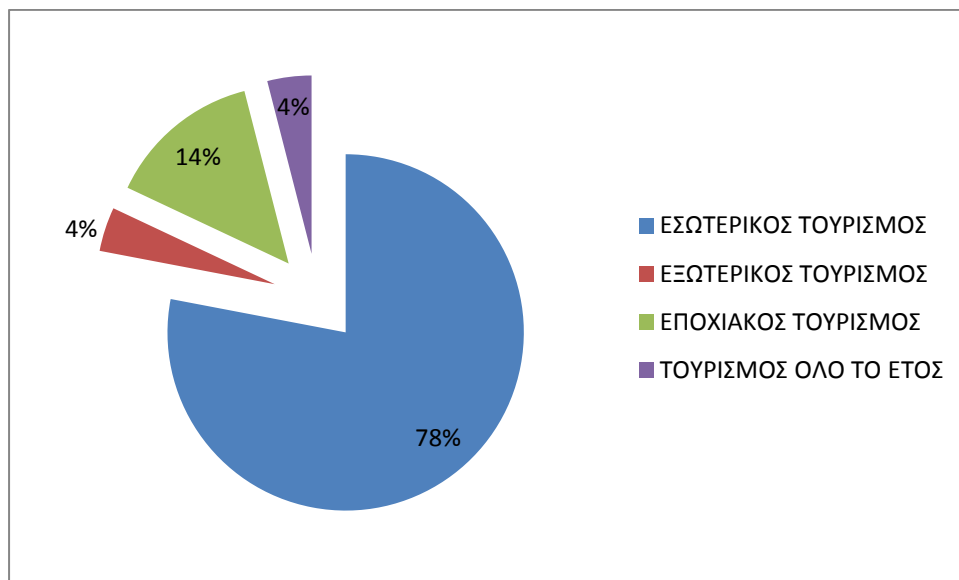
Και οι 285 ερωτηθέντες απάντησαν πως οι εκδηλώσεις στον δήμο Δελφών αυξάνουν την τουριστική κίνηση της περιοχής, οι 228 ερωτηθέντες απάντησαν πως είναι αρκετά οργανωμένες, τα 199 άτομα του δείγματος δήλωσαν πως φέρνουν πιο κοντά τους κατοίκους της περιοχής επίσης η επάρκεια στην προσέλευση των επισκεπτών απαντήθηκε από τα 228 άτομα και τέλος 228 από τους 285 ερωτηθέντες απάντησαν πως παρουσιάζουν ποικιλία δραστηριοτήτων (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Δραστηριότητες δήμου Δελφών

	N	%
Αυξάνουν την τουριστική κίνηση της περιοχής	285	71,4
Είναι αρκετά οργανωμένες	228	57,14
Φέρνουν τους κατοίκους της περιοχής πιο κοντά	199	50
Έχουν επαρκή προσέλευση επισκεπτών	228	57,14
Παρουσιάζουν ποικιλία δραστηριοτήτων	228	57,14

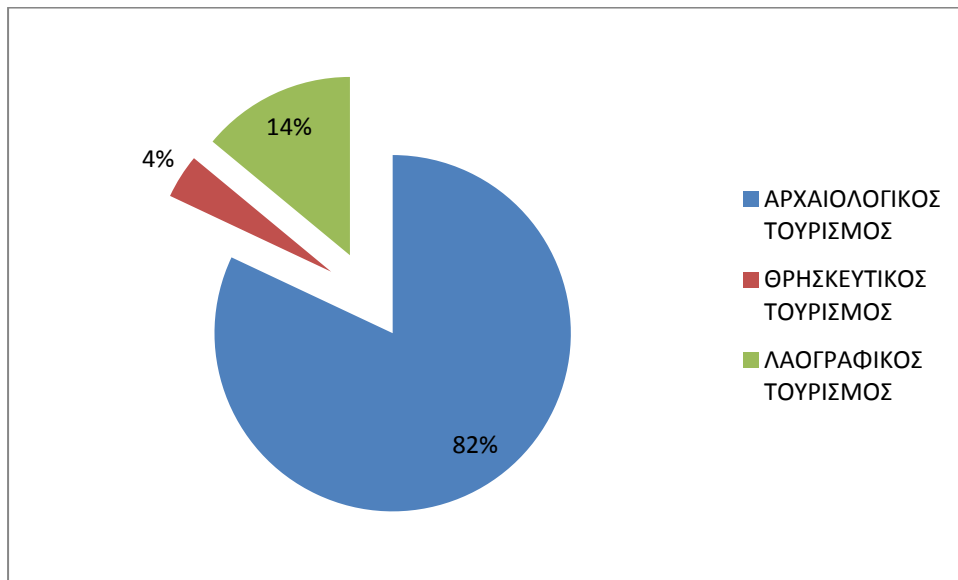
Το 100% των ερωτηθέντων θεωρεί πως ο δήμος Δελφών έχει μία πολύ σημαντική πολιτιστική κληρονομιά. Το 78% των ερωτηθέντων θεωρεί τον εσωτερικό τουρισμό εφικτό για το δήμο Δελφών, το 14% τον εποχιακό τουρισμό, το 4% των εξωτερικό τουρισμό και το 4% τον τουρισμό όλο το έτος (γράφημα 17).

Γράφημα 17. Κατηγορία τουρισμού εφικτή για τον δήμο Δελφών

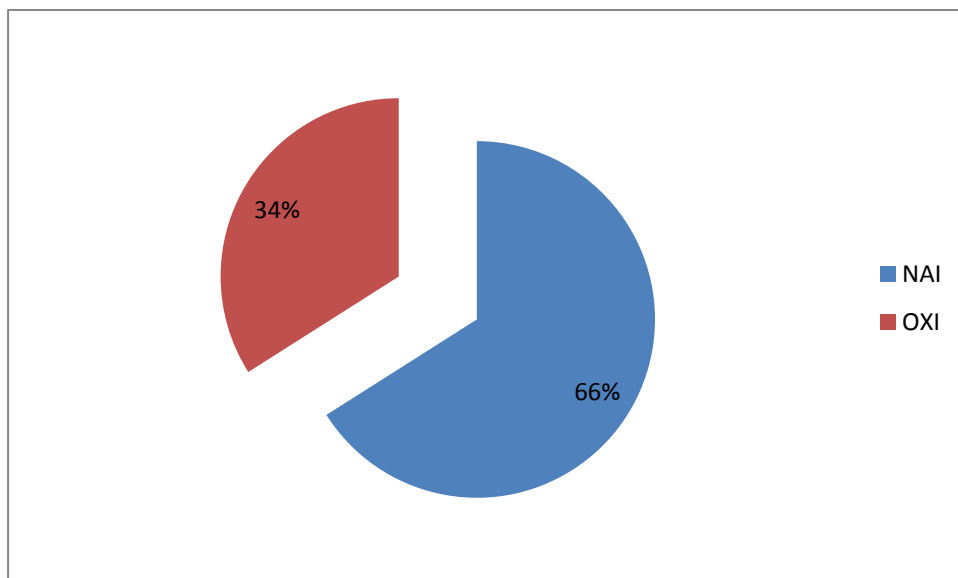
Το 82% των ερωτηθέντων θεωρεί πως ο αρχαιολογικός τουρισμός μπορεί να υποστηριχτεί από τον δήμο Δελφών, το 14% πιστεύει πως μπορεί να υποστηριχτεί από τον δήμο ο λαογραφικός τουρισμός και ακολουθεί ο θρησκευτικός τουρισμός (γράφημα 18).

Γράφημα 18. Κατηγορίες πολιτιστικού τουρισμού που μπορούν να υποστηριχτούν από τον δήμο Δελφών

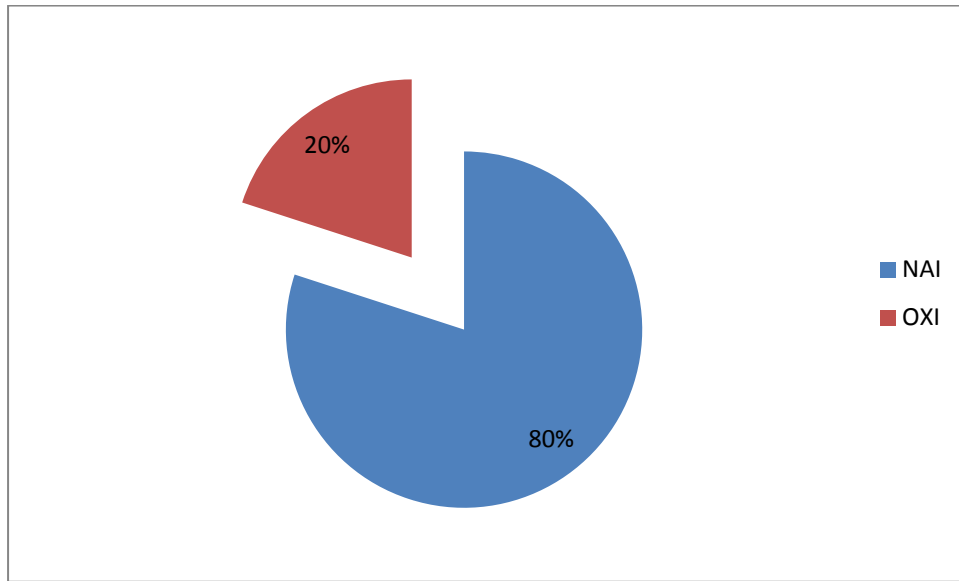
Το 66% των ερωτηθέντων θεωρούν ποσοστό των τουριστών που επισκέπτεται το Δήμο Δελφών και το 34% δεν το θεωρούν (γράφημα 19).

Γράφημα 19. Ικανοποίηση από τους τουρίστες που επισκέπτονται τον δήμο Δελφών

Το 80% των ερωτηθέντων είναι ικανοποιημένοι η από τις ενέργειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς την προβολή της περιοχής ως πολιτιστικό τουριστικό προορισμό (γράφημα 20).

Γράφημα 20 . Ικανοποίηση από την τοπική αυτοδιοίκηση ως προς την προβολή της περιοχής

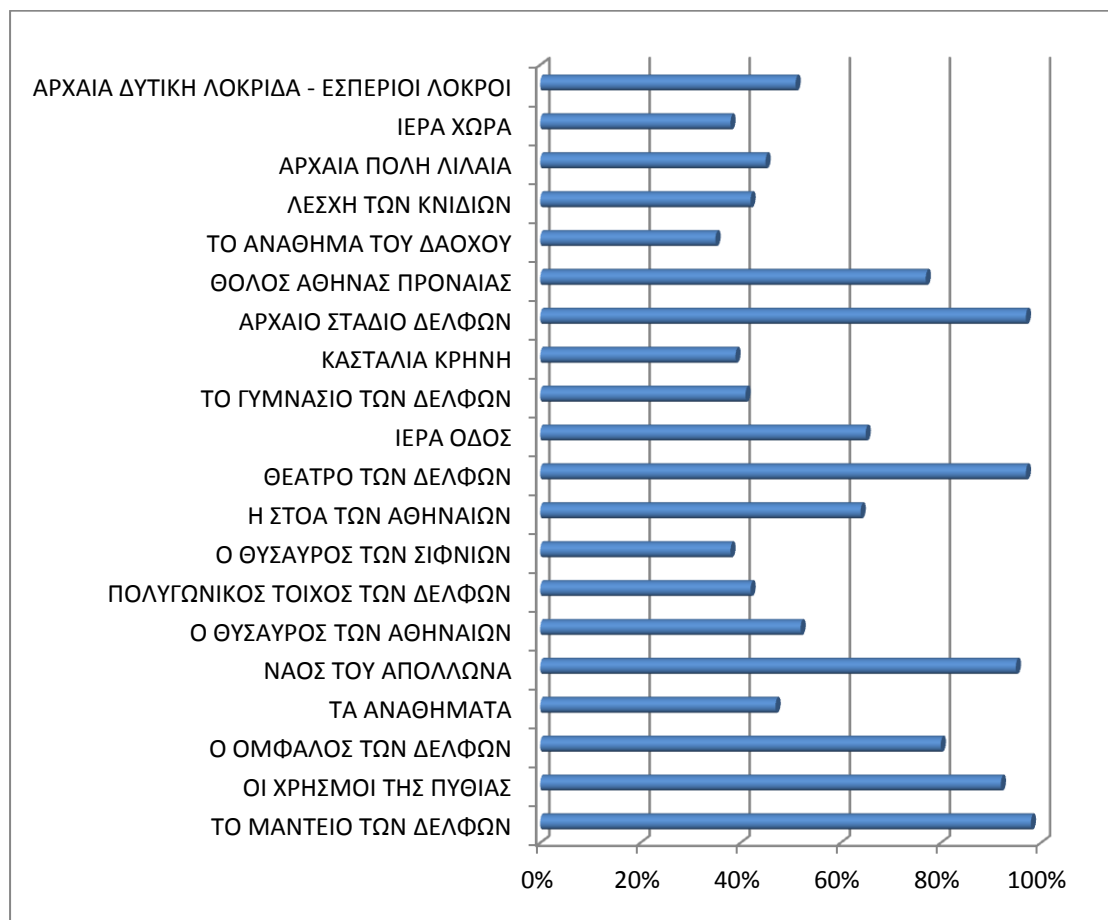
Όσον αφορά τη κατεύθυνση που πρέπει να κινηθεί η πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, η πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων καθόλη τη διάρκεια της χρονιάς και η Επιδίωξη προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού (τριήμερες αποδράσεις, συνδυασμός με χειμερινό τουρισμό και εξορμήσεις στις ορεινές περιοχές του Δήμου) απαντήθηκαν από το 92,8% του δείγματος της έρευνας. Η δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων φιλοξενίας με παραδοσιακές πινελιές προτιμήθηκε από το 50% των ερωτηθέντων και τα προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης επιλέχθηκαν από το 40% του δείγματος.

Πίνακας 2 .Κατευθύνσεις για τουριστική ανάπτυξη της περιοχής

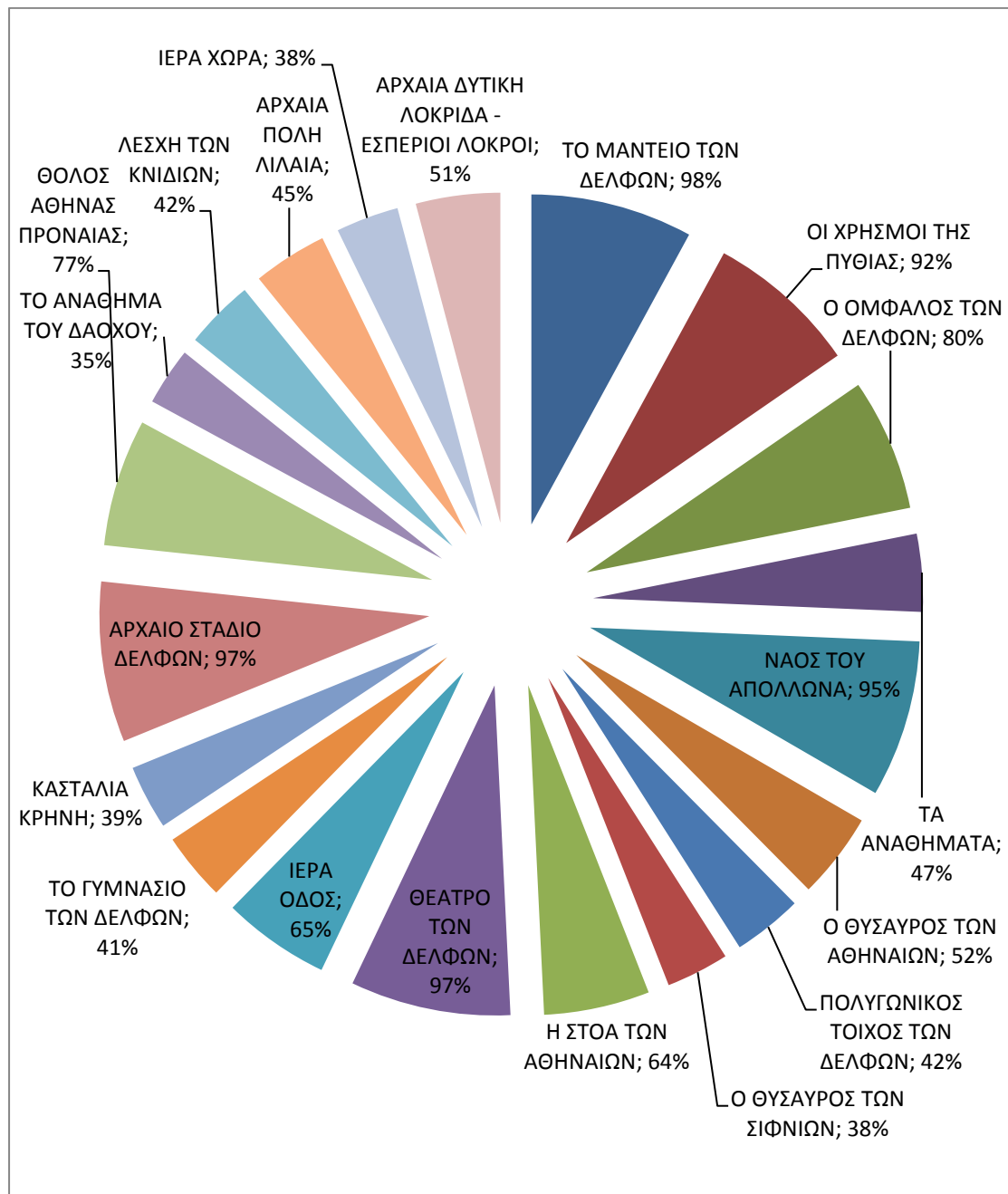
	N	%
Πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς	264	92,8
Δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων φιλοξενίας, με παραδοσιακές πινελιές (πέτρινα, ξύλινα, τζάκι)	142	50
Προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης	114	40
Επιδίωξη προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού (τριήμερες αποδράσεις, συνδυασμός με χειμερινό τουρισμό και εξορμήσεις στις ορεινές περιοχές του Δήμου)	264	92,8

Σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους των Δελφών είναι σημαντικό να σημειωθούν οι κυριότεροι, τους οποίους επισκέπτονται συχνότερα οι τουρίστες. Οι σημαντικότεροι χώροι λοιπόν φαίνεται πως είναι το αρχαίο στάδιο των Δελφών, το θέατρο, ο ναός του Απόλλωνα, καθώς και το μαντείο. Ακολουθούν οι χρησμοί της Πυθίας, ο θόλος της Αθηνάς Προναίας και ο ομφαλός των Δελφών.

Γράφημα 21. Σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι των Δελφών ανάλογα με τα άτομα που τους έχουν επισκεφθεί

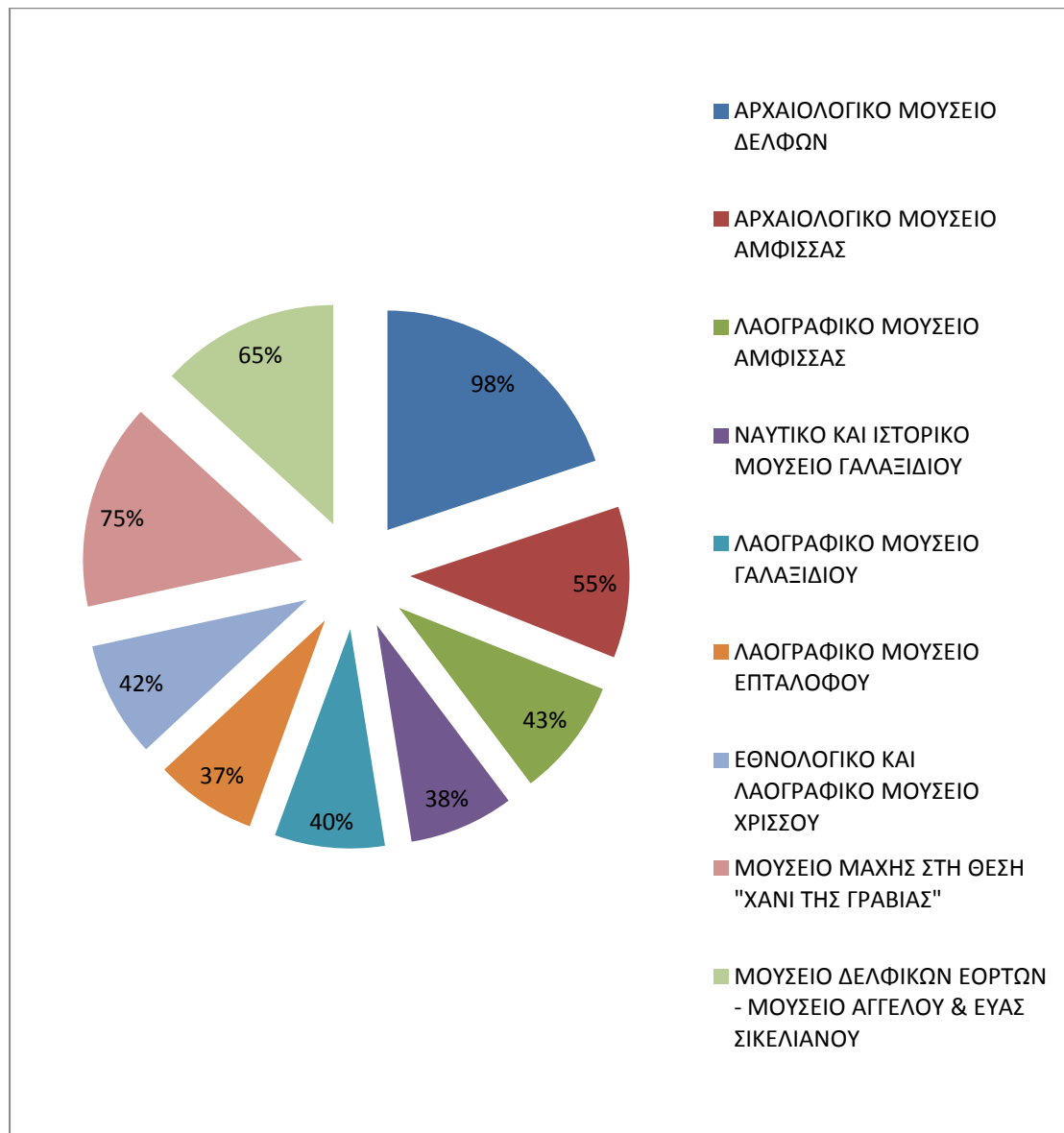

Γράφημα 22. Σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι των Δελφών ανάλογα με τα άτομα που τους έχουν επισκεφθεί

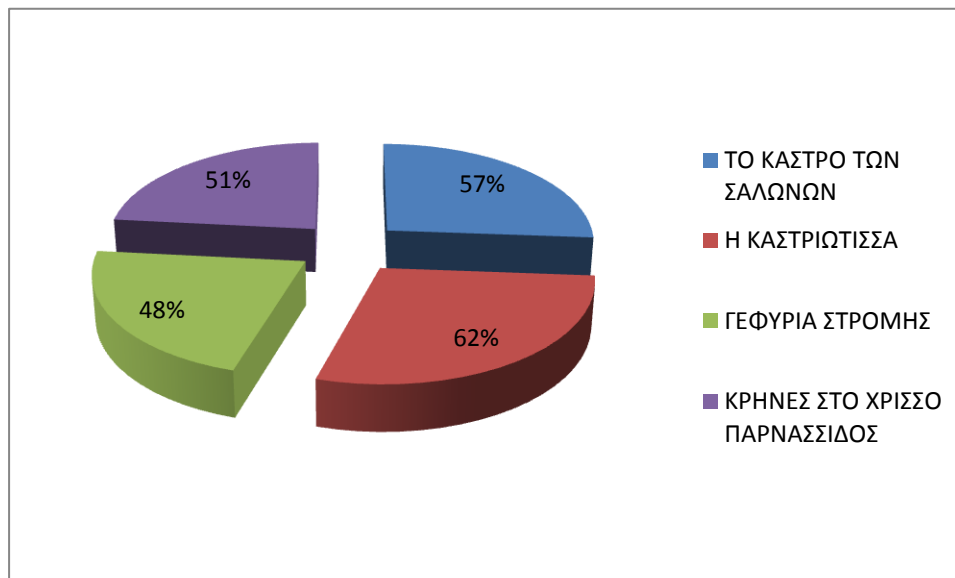
Όσον αφορά στα μουσεία της συγκεκριμένης περιοχής είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα κυριότερα εξ' αυτών που επισκέπτεται ο κόσμος είναι το αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών, το μουσείο μάχης στο Χάνι της Γραβιάς, καθώς και το μουσείο Άγγελου και Εύας Σικελιανού, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Γράφημα 23. Τα σημαντικότερα μουσεία ανάλογα με τον αριθμό ατόμων που τα έχουν επισκεφθεί

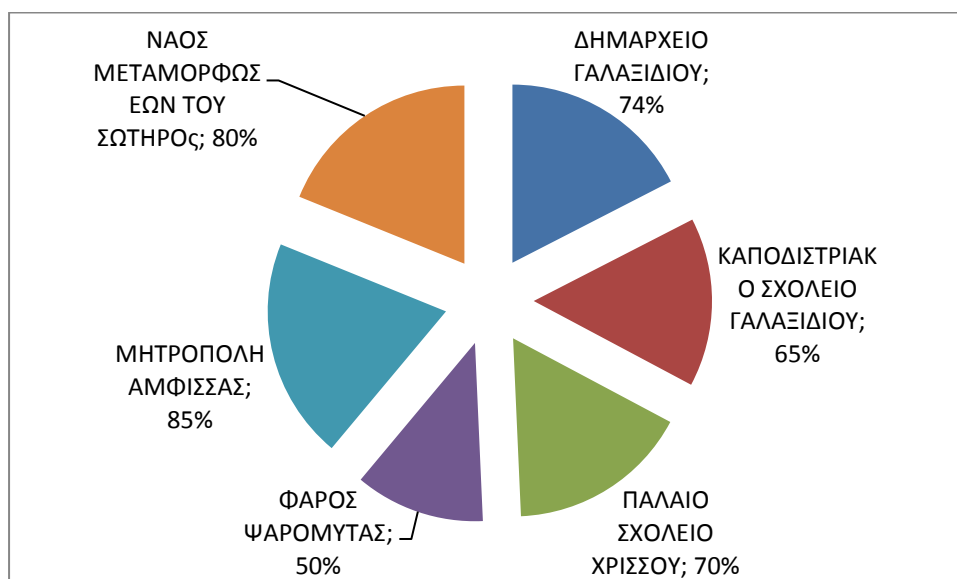
Σε ό, τι αφορά στα βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία φαίνεται ότι δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά ως προς τον αριθμό τουριστών που τα επισκέπτονται καθώς τα ποσοστά είναι αρκετά κοντινά.

Γράφημα 24. Τα σημαντικότερα Βυζαντικά και Μεσαιωνικά μνημεία ανάλογα με τον αριθμό ατόμων που τα έχουν επισκεφθεί

Παραμεφερή αποτελέσματα προκύπτουν και ως προς τον αριθμό των ατόμων που επισκέπτονται ή γνωρίζουν τα διατηρητέα κτίρια στην ευρύτερη περιοχή των Δελφών. Φαίνεται λοιπόν ότι αυτά είναι ισάξιας περίπου σημασίας με τα πλέον γνωστά να είναι ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος καθώς και η Μητρόπολη της Άμφισσας.

Γράφημα 25. Τα σημαντικότερα διατηρητέα κτίρια ανάλογα με τον αριθμό των επισκεπτών τους

ΚΕΦ. 5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΔΕΛΦΩΝ

5.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟ ΔΕΛΦΩΝ

Έντονο είναι το ενδιαφέρον που παρατηρείται ανά την ελληνική επικράτεια το τελευταίο χρονικό διάστημα για την ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος της κάθε περιοχής, με σκοπό όχι μόνο την προστασία του αλλά και την προσέλκυση επισκεπτών, καθώς ο τουρισμός αποτελεί τη «βαριά βιομηχανία» και ταυτόχρονα, την ατμομηχανή της οικονομικής ανάπτυξης του ελληνικού κράτους.

Εξέχουσα θέση σε αυτή την προσπάθεια φυσικά κατέχουν ο Αρχαιολογικός Χώρος και το Μουσείο των Δελφών που βρίσκονται στην επικράτεια του Δήμου των Δελφών. Θέτοντας ως βάση το γεγονός ότι οι Δελφοί ανήκουν στα Μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, έχουν δηλαδή το απαραίτητο «brand name» και την παγκόσμια ακτινοβολία, ώστε να προσελκύσουν ανθρώπους που ενδιαφέρονται να ψυχαγωγηθούν και να επιμορφωθούν μέσω του πολιτισμικού τουρισμού.

Στο έδαφος του Δήμου Δελφών η πολιτιστική έκφραση, διαχρονικά έφτασε στο απόγειό της. Στη σύγχρονη εποχή καλούμαστε να γνωρίσουμε, να φροντίσουμε και τέλος να αναδείξουμε την ποικιλία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής αυτής ταυτότητας της περιοχής. Ο Πολιτισμός μέσω του πολιτισμικού τουρισμού αποτελεί για τον Δήμο Δελφών τον μοχλό για μία ανάπτυξη που θα σέβεται και θα αναδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου χωρίς να τα ισοπεδώνει και να τα καπηλεύεται.

Ο αρχαιολογικός χώρος και το μουσείο των Δελφών λόγω της παγκόσμιας αίγλης που απολαμβάνουν φαίνεται πως αποτελούν το πολιτιστικό τόπο του Δήμου με την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα. Συνήθως όμως οι επισκέπτες της περιοχής αρκούνται σε αυτό.

5.1.1 Οριοθέτηση Περιοχής

Ο Δήμος Δελφών, τμήμα του Νομού Φωκίδας ανήκει στη Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, που συστάθηκε με το Πρόγραμμα Καλλικράτης από την συνένωση των προηγούμενων δήμων Άμφισσας, Γαλαξειδίου, Γραβιάς, Δελφών, Δεσφίνας,

Ιτέας, Καλλιέων και Παρνασσού. Έδρα του Δήμου αποτελεί η Άμφισσα, ενώ οι Δελφοί έχουν οριστεί ως ιστορική έδρα του Δήμου, λόγω της παγκόσμιας ακτινοβολίας τους (<https://el.wikipedia.org>, 2017).

Αναλυτικά, η Δημοτική Ενότητα Αμφίσσης αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Αμφίσσης, την Τοπική Κοινότητα Αγίας Ευθυμίας, την Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου, Τοπική Κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου, την Τοπική Κοινότητα Δροσοχωρίου, την Τοπική Κοινότητα Ελαιώνος, την Τοπική Κοινότητα Προσηλίου και την Τοπική Κοινότητα Σερνικακίου.

Η Δημοτική Ενότητα Γαλαξειδίου αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αγίων Πάντων, την Τοπική Κοινότητα Βουνιχώρας, την Τοπική Κοινότητα Γαλαξειδίου και την Τοπική Κοινότητα Πεντεορίων.

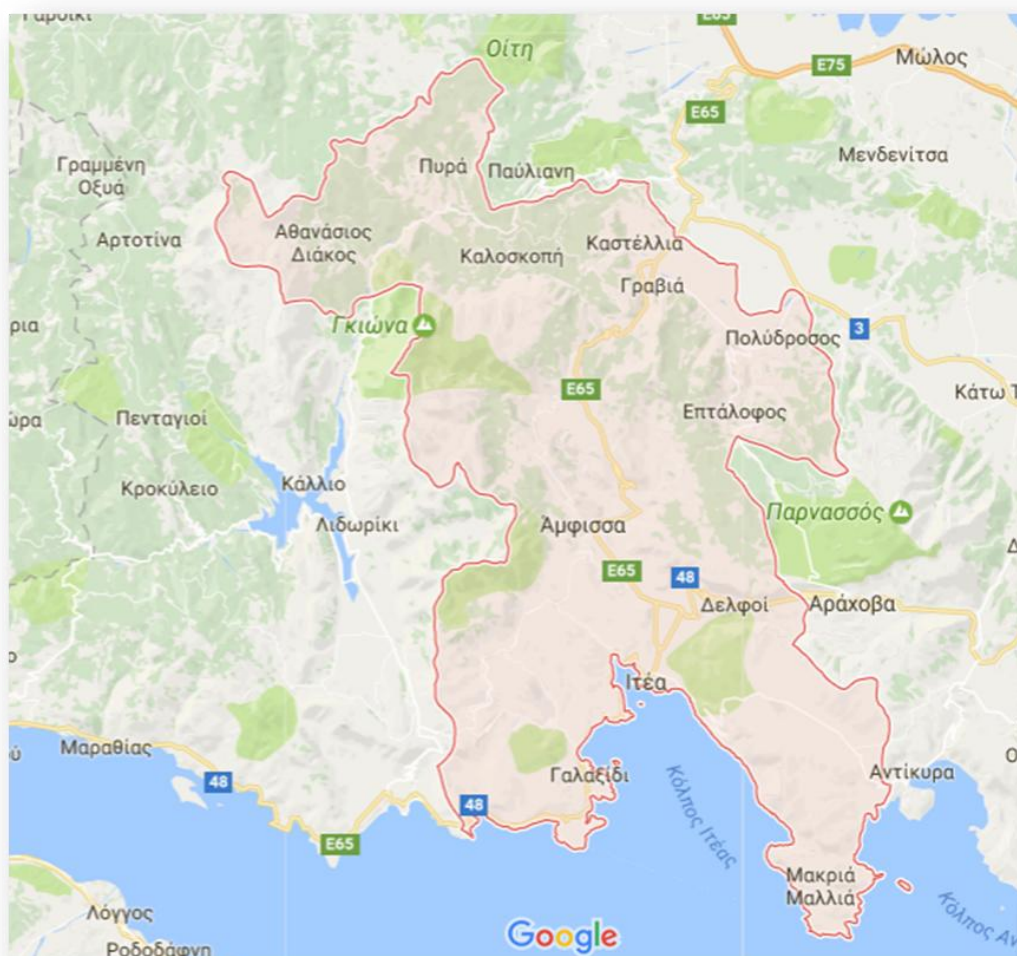
Η Δημοτική Ενότητα Γραβιάς αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αποστολιά, την Τοπική Κοινότητα Βαργιάνης, την Τοπική Κοινότητα Γραβιάς, την Τοπική Κοινότητα Καλοσκοπής, την Τοπική Κοινότητα Καστελλίων, την Τοπική Κοινότητα Μαριολάτας, την Τοπική Κοινότητα Οινοχωρίου και την Τοπική Κοινότητα Σκλήθρου.

Η Δημοτική Ενότητα Δελφών αποτελείται από: την Δημοτική Κοινότητα Δελφών και την Τοπική Κοινότητα Χρισσού.

Η Δημοτική Ενότητα Δεσφίνας αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Δεσφίνης. Η Δημοτική Ενότητα Ιτέας αποτελείται από την Δημοτική Κοινότητα Ιτέας, την Τοπική Κοινότητα Κίρρας και την Τοπική Κοινότητα Τριταίας. Η Δημοτική Ενότητα Καλλιέων αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αθανασίου Διάκου, την Τοπική Κοινότητα Καστριωτίσσης, την Τοπική Κοινότητα Μαυρολιθαρίου, την Τοπική Κοινότητα Μουσούνιτσης, την Τοπική Κοινότητα Πανουργιά, την Τοπική Κοινότητα Πυράς και την Τοπική Κοινότητα Στρώμης. Και τέλος, η Δημοτική Ενότητα Παρνασσού αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Επταλόφου, την Τοπική Κοινότητα Λιλαίας και την Τοπική Κοινότητα Πολυδρόσου.

Ο συνολικός πληθυσμός του νέου Δήμου ανέρχεται σε 26.716 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011.

5.1.2 Χάρτης Οριοθέτησης

Εικόνα 85. Χάρτης Οριοθέτησης Δήμου Δελφών

Πηγή: (www.google.gr)

5.1.3 Γεωφυσικά – Οικονομικά Γεωπολιτικά Στοιχεία

Ο Δήμος Δελφών αποτελεί έναν κατεχοχήν ορεινό δήμο, καθώς στα όριά του περιλαμβάνονται τμήματα τεσσάρων μεγάλων ορεινών όγκων. Πρόκειται για τους ορεινούς όγκους του Παρνασσού, της Γκίωνα, των Βαρδουσίων και της Οίτης που αποτελούν και τα μεγαλύτερα βουνά της Στερεάς Ελλάδας. Η Γκίωνα εκτείνεται στο ακέραιο εντός των ορίων του νομού Φωκίδας, ενώ οι υπόλοιποι ορεινοί όγκοι απλώνονται και στους όμορους νομούς, της Βοιωτίας στα ανατολικά, της Φθιώτιδας στα βόρεια και της Αιτωλοακαρνανίας στα δυτικά.

Στα νότια οι ορεινές παραφυάδες καταλήγουν στη θάλασσα του Κορινθιακού κόλπου, οριοθετώντας κατά μήκος της ακτής μικρές ανεξάρτητες μεταξύ τους

πεδιάδες. Η σημαντικότερη ως προς την έκταση και τη γεωγραφική θέση της είναι η κοιλάδα του μικρού ποταμού Πλειστού, που εκβάλλει στο ανατολικό τμήμα του κόλπου της Ιτέας, στην περιοχή της Κίρρας, επινείου των Δελφών, κατά την αρχαιότητα. Στα βόρειοανατολικά όρια του Δήμου κυριαρχεί η μεσογειακή πεδιάδα του άνω ρου του Κηφισού.

Η οικονομία της περιοχής βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον πρωτογενή τομέα παραγωγής με πρωτεύοντα ρόλο να διαδραματίζει η ελαιοκαλλιέργεια που αποτελεί πολύ σημαντική πηγή εισοδήματος για μεγάλο τμήμα του ντόπιου πληθυσμού. Μάλιστα, η ελιά Αμφίσσης αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες επιτραπέζιες, βρώσιμες ποικιλίες στην Ελλάδα και συλλέγεται ως επί το πλείστον με χειρωνακτικό ραβδισμό, όπως γινόταν και στην αρχαιότητα.

Η οικονομία της περιοχής, επίσης βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην εξόρυξη βωξίτη, ενός πετρώματος που αποτελεί το κυριότερο μετάλλευμα του αργιλίου. Επίσης, βασίζεται στον τουρισμό, την παραγωγή μελιού, τις ιχθυοκαλλιέργειες, την κτηνοτροφία και την αλιεία.

Γεωπολιτικά, η περιοχή του Δήμου Δελφών αποτελεί ένα σταυροδρόμι ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας, όπως καταδεικνύει η εμπλοκή του στα μεγάλα ιστορικά γεγονότα της ιστορίας διαχρονικά. Μπορούμε να πούμε πως γεωγραφικά και ιστορικά αποτελεί την καρδιά της Ελλάδας.

5.1.4 Πολιτιστικά Κέντρα

Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση και διάδοση της καλλιτεχνικής και πνευματικής ανάπτυξης μίας περιοχής διαδραματίζουν τα διάφορα πολιτιστικά κέντρα, καθώς και οι διάφοροι εκπολιτιστικοί σύλλογοι.

Το σημαντικότερο πολιτιστικό κέντρο του Δήμου έχει την έδρα του στον ιερό χώρο των Δελφών. Πρόκειται για το διεθνώς προβεβλημένο Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή, με στόχο τη δημιουργία στους

Δελφούς ενός ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πνευματικού κέντρου. Οι πρώτες σκέψεις και συζητήσεις ξεκινούν τη δεκαετία του '50, οπότε και υποβάλλεται από ομάδα Ελλήνων βουλευτών πρόταση στο Συμβούλιο της Ευρώπης για ίδρυση Πνευματικού Κέντρου στους Δελφούς, η οποία γίνεται αποδεκτή.

Το 1966 αρχίζουν οι εργασίες για την κατασκευή συνεδριακού συγκροτήματος και ξενώνα σε σχέδια του αρχιτέκτονα και καθηγητή του Πολυτεχνείου Κώστα Κιτσίκη και του συνεργάτη του αρχιτέκτονα Αντώνη Λαμπάκι και ολοκληρώνονται το 1970. Το κόστος καλύπτεται από κρατικούς πόρους και με εφάπαξ οικονομική συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το 1977, με το Νόμο 645 ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών με σκοπό την «εξυπηρέτηση διεθνούς πολιτιστικού συμφέροντος» (<https://www.eccd.gr/el/to-kentro/istoria/>, 2017).

Στην πληθώρα των πολιτιστικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο από το Πολιτιστικό Κέντρο ενδεικτικά αναφέρονται, εκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις, επιστημονικά συνέδρια κ.ά.

Επιπλέον, μεγάλος είναι ο αριθμός των μικρότερων πολιτιστικών συλλόγων που είναι διάσπαρτοι σε όλο τον Δήμο Δελφών και διαδραματίζουν σημαντικότατο ρόλο στην ανάπτυξη και την προβολή των περιοχών αυτών. Συγκεκριμένα, στην ιστοσελίδα του Δήμου πληροφορούμαστε την ύπαρξη 34 τέτοιων αμιγώς πολιτιστικών και εξωραϊστικών συλλόγων-φορέων. (<http://www.dimosdelfon.gr/index.php/sylogoi>, 2017)

5.1.5 Τοπική Γευσιγνωσία

Η ελιά έχει προσδιορίσει το χαρακτήρα της Άμφισσας και της γύρω περιοχής και αποτελεί την κύρια απασχόληση και πηγή εισοδήματος των κατοίκων. Οι επιτραπέζιες ελιές Αμφίσσης, είναι εξαιρετικής ποιότητας και συλλέγονται όταν έχουν ήδη ωριμάσει πάνω στο ελαιόδενδρο. Στη συνέχεια υφίστανται ζύμωση μέσα σε άλμη χωρίς προσθήκη συντηρητικών. Η καλλιεργούμενη ποικιλία

εξακολουθεί να είναι η «κονσερβολιά Αμφίσσης», Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης, 1994.

Επίσης άριστης ποιότητας και μεγάλης θρεπτικής αξίας είναι και το ελαιόλαδο της περιοχής, πιο παχύρρευστο από ελαιόλαδα άλλων περιοχών. Στην ευρύτερη περιοχή της Άμφισσας υπάρχουν αρκετά ελαιοτριβεία, αλλά και βιομηχανικές μονάδες συσκευασίας ελαιών, που εξάγουν σημαντικές ποσότητες σε χώρες των Βαλκανίων, της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής. Ο ελαιώνας της Άμφισσας είναι ο αρχαιότερος ελαιώνας της Ελλάδας, ηλικίας 3.000 ετών.

Η περιοχή της Γκιώνας, χαρακτηρίζεται γαστρονομικά από τρία κυρίως προϊόντα: το τυρί, το κρέας και τα εντόσθια (γαρδουμπάκια, συκωτάκια τηγανιτά, συκωτάκια ριγανάτα με ντομάτα, συκωτάκια και σπλήνες περασμένα σε μπόλια), καθώς και τις πίτες.

Η πόλη της Δεσφίνας έχει μεγάλη παράδοση στην παρασκευή παξιμαδιών τα οποία φημίζονται για την αγνότητα των υλικών και την ξεχωριστή γεύση τους. Στο Λευκαδίτη, το σημαντικότερο κτηνοτροφικό κέντρο της περιοχής, αλλά και στα υπόλοιπα χωριά, φτιάχνονται τυριά από φρέσκο και ολόπαχο γάλα των κατσικιών και των προβάτων που βόσκουν ελεύθερα στις χορταριασμένες πλαγιές.

Υπάρχουν πολλά τυροκομεία στην περιοχή τα οποία εκτός από φέτα παρασκευάζουν και άλλα γαλακτοκομικά όπως γάλα, άλλα είδη τυριού, ψωμοτύρι το οποίο είναι στραγγιστό γιαούρτι με ανθόγαλα και φέτα. Παρασκευάζεται από τους κτηνοτρόφους της περιοχής στο τέλος της γαλακτοπαραγωγικής περιόδου (καλοκαίρι) και αφού έχει σταματήσει η παραγωγή φέτας, εξ ου και το όνομά του (όψιμο τυρί), δηλαδή τυρί που έγινε αργά. Κατ' αυτή τη περίοδο, επειδή το γάλα είναι λίγο για παρασκευή φέτας, οι κτηνοτρόφοι το κάνουν ολόπαχο πρόβειο γιαούρτι και αφού το στραγγίσουν, προσθέτουν τριμμένη φέτα και αλάτι. Με τη θερμοκρασία της εποχής (ζέστη), γίνεται η ζύμωση και έτσι παίρνουν το τελικό προϊόν, το ψιμοτύρι. Ένα γευστικότερο προϊόν γάλακτος, που στα σύγχρονα τυροκομεία μπορεί ποια να παράγεται και σε άλλες εποχές του χρόνου. Η παραγωγή είναι λοιπόν ένα τοπικό

τυροκομικό προϊόν και δεν είναι ευρέως γνωστό έξω από την Φωκίδα. Σερβίρεται σχεδόν σε όλα τα ταβερνάκια της περιοχής μαζί με φρέσκο ανθότυρο, γραβιέρα και φέτα. Τυροκομικές μονάδες μπορεί να συναντήσει κανείς στη Βουνιχώρα, στα Πεντεόρια, στην Άμφισσα, καθώς και στα ορεινά του νομού Φωκίδας.

Στις γραφικές ταβέρνες και εστιατόρια του Γαλαξιδίου και της Ιτέας, σερβίρονται φρέσκα ψάρια, θαλασινοί ουζομεζέδες, αλλά και το φημισμένο ρουμελιώτικο κοντοσούβλι, κοκορέτσι, αρνί σούβλας, σπληνάντερο, ελιές Άμφισσας και το πρόβειο γιαούρτι.

Το παραδοσιακό γλυκό του Γαλαξιδίου, είναι η ρεβανή με την ιδιότυπη συνταγή της, που περιέχει ρύζι. Τα παλιά τα χρόνια ψηνόταν σε ξυλόφουρνους και επειδή διατηρείται μεγάλο διάστημα εκτός ψυγείου, ήταν το γλυκό που έπαιρναν μαζί τους οι ναυτικοί στα καράβια. Στα Γαλαξίδι φτιάχνουν το γλυκό αμύγδαλο αλλά και το ραβανάκι. Ένα διαφορετικό γλυκό το οποίο μοιάζει με το γνωστό ραβανί.

Άλλα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα της περιοχής, είναι το κρασί, γλυκό κουταλιού ελιάς, μέλι, χωριάτικα παξιμάδια, τσίπουρο κ.ά

5.1.6 Ορισμός Πολιτισμού

Ο όρος «Πολιτισμός» αναφέρεται κυρίως στο σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών και επιτευγμάτων που κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά στο πέρασμα των χρόνων διαμορφώνοντας μια κοινή μνήμη-εικόνα για ένα σύνολο ατόμων και δημιουργώντας κατ' επέκταση το αίσθημα μιας κοινής αφετηρίας, κοινών αναφορών και βιωμάτων, παραπέμποντας σε μια πορεία σταθερής προόδου, κοινωνικής και οικονομικής (Μπιτσάνη, 2004).

Ο Γ. Μπαμπινιώτης, με τον όρο «Πολιτισμός» αναφέρεται στα εκλεπτυσμένα ήθη στην πνευματική ανάπτυξη, στη συμπεριφορά, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, στην αισθητική έκφραση και στον τρόπο ζωής ενός κοινωνικού συνόλου (Μπαμπινιώτης, 2006).

Η πολιτιστική κληρονομιά, ωστόσο, δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε εκδηλώσεις οι οποίες περιλαμβάνουν την ύλη, όπως είναι τα μνημεία και τα αντικείμενα τα οποία έχουν διατηρηθεί στην πορεία του χρόνου. Η έννοια του πολιτισμού λαμβάνει ευρύτερες ερμηνείες, καθώς περιλαμβάνει και ζωντανές εκφράσεις και παραδόσεις που έχουν να με προφορικές παραδόσεις.

Η UNESCO έχει διεξαγάγει πολύχρονη έρευνα σχετικά με τις λειτουργίες και τις αξίες της πολιτιστικής έκφρασης και τις πρακτικές της οι οποίες έχουν ανοίξει το δρόμο για νέες προσεγγίσεις στην κατανόηση, στην προστασία και τον σεβασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Η ζωντανή κληρονομιά, που είναι γνωστή ως άυλη, διασφαλίζει στον φορέα των εκδηλώσεων της την αίσθηση της ταυτότητας και τη συνέχεια, στο μέτρο που αυτός ή αυτή την κατέχει και την αναδημιουργεί αενάως.

Τα τελευταία χρόνια, έχει λάβει διεθνή αναγνώριση και η διάσωσή της έχει καταστεί μία από τις προτεραιότητες της διεθνούς συνεργασίας χάρη στον πρωταγωνιστικό ρόλο της UNESCO στην υιοθέτηση της Σύμβασης για τη Διασφάλιση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

5.1.7 Καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Ένας σημαντικότερος τομέας από τον οποίο δύναται να αντληθούν σημαντικότερα στοιχεία σχετικά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου και συγκεκριμένα για την λαογραφία της περιοχής αποτελεί η μελέτη των παραδοσιακών επαγγελμάτων.

Είδαμε παραπάνω την μεγάλη ακμή στην οποία έφθασε το επάγγελμα των βυρσοδεψών στην περιοχή που εξετάζουμε, και συγκεκριμένα στην περιοχή των Σαλώνων, τα εξαιρετικής ποιότητας προϊόντα των οποίων έφθαναν ακόμα και στις αγορές του εξωτερικού.

Ένα ακόμα παραδοσιακό επάγγελμα το οποίο άκμασε στην περιοχή των Σαλώνων, αποτελεί εκείνο του κωδωνοποιού. Τα κουδούνια των Σαλώνων αποτέλεσαν κατά τον 19ο αι. το σήμα αναφοράς της πόλης. Αναφορά στο κουδούνια των Σαλώνων γίνεται από τον μελετητή της λαογραφίας Δημήτριο Λουκόπουλο κατά τη δεκαετία του 1930 (Λουκόπουλος, 1930).

Τα κουδούνια της Άμφισσας, φτιαγμένα από εξειδικευμένους τεχνίτες δεν είναι τα μοναδικά στο είδος τους, ωστόσο διακρίνονται από τα υπόλοιπα για την ποιότητα του ήχου τους. Ήταν ξακουστά σ' όλη την Ελλάδα και περιζήτητα σε πολλές χώρες της βαλκανικής. Οι τσελιγκάδες διάλεγαν τους ήχους και δοκίμαζαν την αρμονία για να κάνουν την δικιά τους "ζυγιά", δηλαδή τον δικό τους ξεχωριστό ήχο. Το κοπάδι ξεχώριζε από το δικό του ήχο. Τα κυπριά και τα τσοκάνια, όπως ονομάζονταν στην λαϊκή γλώσσα είχαν το αντίστοιχο μέγεθος ανάλογα με το ζώο, στο λαιμό του οποίου θα τα κρεμούσαν. (http://www.fokida.gr/site/categories/prefokida/municipalities/Amfissa/diffContent/bio_archeologia/koudounadika.csp, 2017)

Ο λαϊκός πολιτισμός της περιοχής που εξετάζουμε παρουσιάζεται γλαφυρά στις αίθουσες και τα εκθέματα του λαογραφικού Μουσείου Άμφισσας, το οποίο στεγάζεται σε ένα διώροφο νεοκλασικό κτίριο που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και το οποίο ιδρύθηκε από την Εταιρία Φωκικών Μελετών.

Στις αίθουσές του το μουσείο συγκεντρώνει όλη η νεότερη ιστορία της πόλης, με εκθέματα που αφορούν στη παράδοση της κωδωνοποιίας, αλλά και της ελαιοπαραγωγής, της βυρσοδεψίας, της σχοινοποιίας και άλλων παραδοσιακών επαγγελμάτων.

Τα επαγγέλματα αυτά που σήμερα έχουν σχεδόν εκλείψει, παραμένουν «ζωντανά» στο Λαογραφικό Μουσείο της Άμφισσας, καθώς χώροι ειδικά διαμορφωμένοι φιλοξενούν την ιστορία της περιοχής και εισάγουν τον επισκέπτη σε μια καθημερινότητα εντελώς διαφορετική από την σημερινή.

Συλλογές αντικειμένων και εργαλείων των παλιών τεχνητών μαζί με στοιχεία από την καθημερινότητα των κατοίκων της Άμφισσας, από το πιο πρόσφατο έως την Τουρκοκρατία συνυπάρχουν στους χώρους του Μουσείου. Επίσης, φιλοξενούνται ακόμη αντικείμενα και μηχανές από το παλαιό εργοστάσιο σιγαρέτων Ταλαμάγκα.

Τα απομεινάρια ωστόσο του υλικού πολιτισμού κατακλύζουν την περιοχή που εξετάζουμε και συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε ορισμένα, τα πιο σημαντικά, κατά την γνώμη μας, τα οποία μπορούν και θα έπρεπε να

αποτελέσουν πόλο έλξης επισκεπτών προκειμένου να επιτευχθεί η καλλιτεχνική και πνευματική ανάπτυξη της περιοχής, η οποία ωστόσο, θα μεταφράζεται και με οικονομικούς όρους. Ως πόλος έλξης θα μπορούσαν να αποτελέσουν:

-το Κάστρο των Σαλώνων (γνωστό και ως Κάστρο της Οργιάς), με την «Λυκότρυπα», βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της πόλης στις υπώρειες του βουνού Κόφινας. Μαζί με τα κυκλώπεια τείχη του Κάστρου αποτελεί μια από τις αρχαιότερες κατασκευές της Αμφισσας. Η τοπική παράδοση, κατά τον περιηγητή Μπισόν, ανέφερε πως η Λυκότρυπα ήταν ο τάφος του Αιγύπτιου Φώκου, που έδωσε το όνομά του στη Φωκίδα.

-το παλαιοχριστιανικό Βαπτιστήριο - παραπλεύρως του ναού της Μητροπόλεως. Πρόκειται για μια κυκλική αίθουσα πρώιμης βασιλικής με περίτεχνο ψηφιδωτό δάπεδο. Κατασκευάστηκε κατά την περίοδο 3ου και 4ου αιώνα μ.Χ. και αποτελούνταν από δύο κυκλικές αίθουσες - που συγκοινωνούσαν μεταξύ τους. Η αίθουσα φέρει άριστο υδραυλικό σύστημα αποχέτευσης ενώ το επιμελημένο ψηφιδωτό δάπεδο με το αξιόλογο αρχιτεκτόνημα αποτελούν μοναδικό σύνολο για την περιοχή της Κεντρικής Ελλάδας.

- ο βυζαντινός ναός του Σωτήρος, κτισμένος τον 11ο αι. μ.Χ. από πωρόλιθους, σε απότομη πλαγιά που βρίσκεται σε απόσταση 3χλμ. από την πόλη της Αμφισσας

- ο μητροπολιτικός ναός του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο κέντρο της πόλης της Αμφισσας με τοιχογραφίες του ζωγράφου, Σπύρου Παπαλουκά.

-τα Ταμπάκικα (η παλιά συνοικία των βυρσοδεψείων) στην παραδοσιακή Χάρμainera,

-τα εναπομείναντα παραδοσιακά εργαστήρια καμπάνας και σχοινιών,

-κρήνες, λουτρά και άλλα κτίσματα της εποχής της Τουρκοκρατίας καθώς και παλαιά αρχοντικά χτισμένα κατά την μετεπαναστατική περίοδο, διακοσμημένα με τοιχογραφίες λαϊκών ζωγράφων της εποχής.

-τέλος αξίζει να αναφέρουμε το «Πανελλήνιο», το παλαιό καφενείο της Αμφισσας με την θεατρική σκηνή του που φιλοξένησε πολλές παραστάσεις στο

παρελθόν (από το 1936 έως το 1988). Στον ιστορικό χώρο της σκηνής αυτής πραγματοποιήθηκαν γυρίσματα για την ταινία «Θίασος» του Θόδωρου Αγγελόπουλου το 1976.

Σύγχρονος πολιτισμός

α) Σπύρος Παπαλουκάς.

Ο Σπύρος Παπαλουκάς, διακεκριμένος Έλληνας ζωγράφος, «πρόδρομος» της Γενιάς του '30 γεννήθηκε το 1892 στην Δεσφίνα της Παρνασσίδος και πέθανε στην Αθήνα το 1957.

Από έφηβος διδάχτηκε την τέχνη της αγιογραφίας κοντά σε έναν τοπικό αγιογράφο. Στη συνέχεια, το 1906 πήγε στον Πειραιά όπου εξάσκησε την τέχνη του σε ένα εργαστήριο αγιογραφίας και ζωγραφικής.

Σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών (1909-1916) με καθηγητές τους Σπύρο Βικάτο, Δημήτριο Γερασιώτη, Γεώργιο Ιακωβίδη, Στέφανο Λάντσα, Γεώργιο Ροϊλό και Παύλο Μαθιόπουλο, κερδίζοντας επτά πρώτα βραβεία κατά τη διάρκεια της φοίτησής του. Το 1917 πήγε στο Παρίσι, όπου συνέχισε τις σπουδές του στις Ακαδημίες Julian και Grande Chaumiere, σταμάτησε όμως το 1921 για να λάβει μέρος στη Μικρασιατική Εκστρατεία ως πολεμικός ζωγράφος, μαζί με τον Περικλή Βυζάντιο και τον Παύλο Ροδοκανάκη. Τα έργα που ζωγράφισε εκεί παρουσιάστηκαν το 1922 στο Ζάππειο, χάθηκαν όμως στη συνέχεια στην καταστροφή της Σμύρνης.

Την περίοδο 1923-1924 έμεινε στο Άγιον Όρος, όπου μελέτησε τη φύση και τη βυζαντινή τέχνη και ζωγράφισε μια σειρά από πίνακες που εξέθεσε στο τέλος του 1924 στη Θεσσαλονίκη.

Το 1927, κέρδισε τον πανελλήνιο διαγωνισμό για την εικονογράφηση του μητροπολιτικού ναού της Ευαγγελίστριας της Άμφισσας με ομόφωνη απόφαση της κριτικής επιτροπής που την αποτελούσαν ο Αναστάσιος Ορλάνδος, ο Δημήτρης Πικιώνης, ο Αριστοτέλης Ζάχος και ο Κωνσταντίνος Παρθένης. Το 1932, ο ζωγράφος ολοκλήρωσε την εικονογράφηση του ναού παραδίδοντας στην Άμφισσα ένα

μοναδικής αξίας καλλιτεχνικό έργο, ενώ την περίοδο 1932-1933 χρωμάτισε την "Μπλε πολυκατοικία" των Εξαρχείων. Η δραστηριότητά του ως αγιογράφου και διακοσμητού συνεχίστηκε με εικονογραφήσεις άλλων ναών και με τη διακόσμηση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, ενώ από το 1926 είχε αρχίσει να ασχολείται και με τη σκηνογραφία, φιλοτεχνώντας σκηνικά για παραστάσεις του Εθνικού, του θεάτρου Κοτοπούλη κ.ά.

Δίδαξε ελεύθερο και διακοσμητικό σχέδιο στη Βιοτεχνική Σχολή από το 1925, διακοσμητικές τέχνες στη Σιβιτανίδειο από το 1936, ενώ το 1940 διορίστηκε διακοσμητής στην Πολεοδομική Υπηρεσία του Υπουργείου Διοικήσεως Πρωτεύουσας και στις Τεχνικές Υπηρεσίες του Δήμου Αθηναίων. Ταυτόχρονα ανέλαβε τη διεύθυνση της Δημοτικής Πινακοθήκης. Από το 1943 ως το 1951 δίδαξε ελεύθερο σχέδιο στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Ε.Μ.Π., ενώ το 1956 εξελέγη καθηγητής στο εργαστήριο ζωγραφικής της Σχολής Καλών Τεχνών.

Την περίοδο 1935-1937 εξέδιδε, μαζί με τον Στρατή Δούκα, τον Νίκο Χατζηκυριάκο - Γκίκα, τον Δημήτρη Πικιώνη και τον Σωκράτη Καραντινό, το πρωτοποριακό περιοδικό "Το Τρίτο Μάτι". Ιδρυτικό μέλος της "Ομάδας Τέχνη" και μέλος του Συνδέσμου Ελλήνων Καλλιτεχνών, έλαβε μέρος στις εκθέσεις τους, σε ομαδικές στην Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και σε Πανελλήνιες. Το 1976 το έργο του παρουσιάστηκε σε αναδρομική έκθεση στην Εθνική Πινακοθήκη και το 1982 στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων.

Ασχολήθηκε με την προσωπογραφία και τη νεκρή φύση, επίκεντρο όμως της ζωγραφικής του αποτέλεσε το τοπίο, το οποίο απεικόνισε έχοντας αφομοιώσει τα διδάγματα της βυζαντινής τέχνης αλλά και των μεταϊμπρεσιονιστικών τάσεων, ιδιαίτερα του Gauguin, των Nabis και των Πουαντιγιστών. Στις προσωπογραφίες του υιοθέτησε διάφορες τεχνοτροπίες, ενώ στις αγιογραφίες του προσπάθησε να συνδυάσει τους παραδοσιακούς βυζαντινούς τύπους με στοιχεία σύγχρονων καλλιτεχνικών ρευμάτων.

5.1.8 Συμβολή του πολιτισμού στην ανάπτυξη της περιοχής.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς μία όλο και μεγαλύτερη σύνδεση του όρου της τοπικής ανάπτυξης με τον Πολιτισμό. Η έμφαση στην τοπική ανάπτυξη έχει αναδείξει την οικονομική αξία των μνημείων και των πολιτιστικών αγαθών

που διαθέτει κάθε τόπος. Τόσο η αξία χρήσης από τους επισκέπτες, όσο και η δυνατότητα αξιοποίησής τους από τους ίδιους τους κατοίκους, αναδεικνύουν τα εκάστοτε πολιτιστικά αγαθά ως τα απαραίτητα όπλα στην διαδρομή προς μία επιτυχημένη τοπική ανάπτυξη. Απόρροια αυτών αποτελεί η προστασία των πολιτιστικών μονάδων και η προσπάθεια για την βελτίωση τους.

Η ενασχόληση με πολιτιστικές δραστηριότητες οδηγεί στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων, ανεξαρτήτου ηλικίας και φύλου και οδηγεί σε επίπεδα δεξιοτήτων και δημιουργικότητας. Παράλληλα, ενδυναμώνονται οι τοπικές μονάδες και μέσα από προσωπική εμπλοκή με τα κοινά διαμορφώνονται ευαισθητοποιημένοι πολίτες. Άλλωστε, η σχέση του ανθρώπου με το παρελθόν του είναι ζωντανή και αδιάλειπτη, καθώς το σήμερα θρέφεται από τα περασμένα και τα μελλούμενα από το σήμερα (Μητούλα, 2006).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός τέτοιου μοντέλου ανάπτυξης αποτελεί η πόλη του Bilbao στην Ισπανία. Κατά τη δεκαετία του 1990 το μοντέλο ανάπτυξης οδήγησε στην πολιτιστική αναγέννηση της πόλης, η οποία βρισκόταν έως τότε στο χείλος της οικονομικής καταστροφής. Στο πλαίσιο αυτό ενίσχυσης του πολιτισμικού δικτύου της πόλης δημιουργήθηκαν μουσεία και θέατρα, συμφωνική ορχήστρα, όπερα και φεστιβάλ τζαζ, κέντρο συνεδρίων και Μουσικής, Πολιτιστικό και Παγκόσμιο Εκθεσιακό Κέντρο. Παράλληλα, ολόκληρες περιοχές αξιοποιήθηκαν για τη δημιουργία χώρων πρασίνου και συλλογικών δραστηριοτήτων, για την κατασκευή επιχειρησιακού και εμπορικού κέντρου, νέων Πανεπιστημιακών κτιρίων, ξενοδοχείων κ.α. Την ναυαρχίδα όμως των παρεμβάσεων αποτέλεσε το Μουσείο Γκούγκενχαϊμ που υλοποιήθηκε χάρη στην απόφαση του Ιδρύματος Solomon F.Guggenheim της ΝΤ, το οποίο επέλεξε σε συνεργασία με την τοπική πολιτική σκηνή, το Μπιλμπάο ως έδρα του νέου μουσείου μοντέρνας τέχνης.

Ασφαλώς και η εφαρμογή ενός τέτοιου μοντέλου ανάπτυξης αποτελεί την ιδανικότερη επιλογή για την ευημερία μία περιοχής, όπως αυτή του Δήμου Δελφών καθώς αυτή διαθέτει πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα που συνδυάζει αρχαιολογικά- ιστορικά μνημεία, ιδιαίτερο λαϊκό και σύγχρονο πολιτισμό, αλλά

και σημαντικά μνημεία της φύσης, τα οποία σε συνδυασμό μεταξύ τους μπορούν να αποτελέσουν το μοχλό ανάπτυξης της περιοχής, μέσω των ποικίλων δυνατοτήτων που μπορούν να παρέχουν στον ντόπιο πληθυσμό.

Ο τουρισμός και ιδιαίτερα ο πολιτισμικός τουρισμός του Δήμου Δελφών εστιάζεται ουσιαστικά στους Δελφούς, που ασφαλώς αποτελούν και τον κύριο πόλο έλξης, τόσο Ελλήνων, όσο και ξένων επισκεπτών.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΕΛΦΩΝ					ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΔΕΛΦΩΝ				
2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
14000	13755	9595	11760	12298	20580	15727	16273	18688	21350
0	0	0	0	5	0	0	0	0	9

(ΠΗΓΗ: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία)

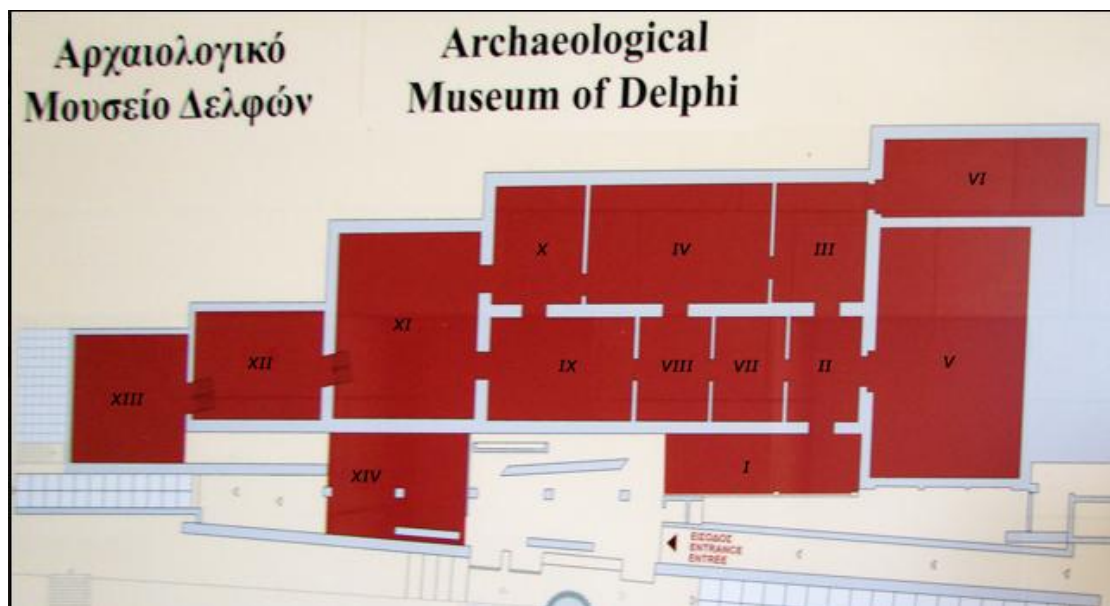
Στον παραπάνω πίνακα μπορεί κανείς να διακρίνει στοιχεία που αφορούν στην ετήσια επισκεψιμότητα των Δελφών, τόσο στο Μουσείο όσο και στον αρχαιολογικό χώρο. Παρά τον μεγάλο αριθμό επισκεπτών στην συγκεκριμένη περιοχή, η εν λόγω μορφή τουρισμού περιορίζεται δυστυχώς, τις περισσότερες φορές, σε επισκέψεις – ξεναγήσεις της μίας ημέρας κυρίως στους Δελφούς. Φαίνεται, δηλαδή και με οικονομικούς όρους, πως ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών επισκιάζει, κατά κάποιον τρόπο θα λέγαμε την ανάπτυξη και των υπολοίπων πολιτιστικών τόπων του Δήμου.

5.2 1η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ - ΧΩΡΟΙ

5.2.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης μία πολιτιστική διαδρομή που είναι χρήσιμο να προταθεί αφορά στα αρχαιολογικά μουσεία και τους σχετικούς χώρους της περιοχής. Σε πρώτο επίπεδο, λοιπόν, ο επισκέπτης πρέπει να επισκεφθεί τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών καθώς και το αρχαιολογικό μουσείο. Στη συνέχεια μπορεί να επισκεφθεί τη Θόλο. Αξιοσημείωτο είναι βέβαια και το αρχαιολογικό μουσείο της Άμφισσας ενώ στη συνέχεια είναι σημαντικό να επισκεφθεί κάποιος το ναυτικό μουσείο Γαλαξιδίου. Τέλος, θα μπορούσε να ολοκληρώσει την εν λόγω διαδρομή με την επίσκεψη στο μυκηναϊκό τάφο στον Ελαιώνα της Άμφισσας.

Σήμερα το μουσείο στεγάζεται σε ένα πλήρως ανακαινισμένο διώροφο κτίριο με συνολικό εμβαδόν 2.270 τ.μ. Η μόνιμη έκθεσή του καταλαμβάνει 14 αίθουσες και οι αποθηκευτικοί χώροι έκταση 558 τ.μ. Στο χώρο του λειτουργεί εργαστήριο συντήρησης κεραμικών και μεταλλικών αντικειμένων, καθώς και εργαστήριο αποκατάστασης ψηφιδωτών. Ύστερα από την τελευταία ανακαίνιση του κτιρίου, διαμορφώθηκαν σύγχρονοι χώροι υποδοχής και εξυπηρέτησης του κοινού, και λειτουργεί κυλικείο και πωλητήριο διαφόρων κατατοπιστικών εντύπων και βιβλίων, καθώς επίσης και αναμνηστικών. Υπάρχει πρόβλεψη για την πρόσβαση στο μουσείο των ατόμων με αναπηρία, με ειδικά διαμορφωμένες ράμπες και ανελκυστήρα. Ράμπα και σχετικός ηλεκτροκίνητος μηχανισμός υπάρχει και μέσα στο Μουσείο, προς την αίθουσα Ηνιόχου. (Παρτίδα, 2012)

Εικόνα 87. Ενότητες Μουσείου Δελφών

Πηγή: (www.google.gr)

Ενότητες της Έκθεσης

- Αίθουσες I-II
Παρουσιάζονται τα πρώιμα χρόνια πριν από τη λατρεία του Απόλλωνα και η μετάβαση στη νέα εποχή και τη νέα λατρεία.

- Αίθουσα III
Οι πρώιμοι αρχαϊκοί χρόνοι. Στην αίθουσα δεσπόζει το σύμπλεγμα των δίδυμων κούρων και πίσω τους επιλεγμένα έργα χαλκουργίας της ίδιας περιόδου. Απέναντι εκτίθεται η πώρινη ζωφόρος του θησαυρού των Σικυωνίων.
- Αίθουσα IV
Ο αποθέτης με τα χρυσελεφάντινα. Πρόκειται για το περιεχόμενο του αποθέτη της Ιεράς οδού, που παρουσιάζει μια εικόνα των πολύτιμων αρχαϊκών αναθημάτων των πόλεων της ανατολικής Ελλάδας. Από τα υπόλοιπα εκθέματα εξέχουσα θέση κατέχουν η απολλώνεια τριάδα και ο αργυρός ταύρος.
- Αίθουσα V
Ο θησαυρός των Σιφνίων. Τμήματα αρχιτεκτονικής και πλαστικής διακόσμησης του θησαυρού των Σιφνίων, όπως η ζωφόρος, το ανατολικό αέτωμα, το περίθυρο, οι καρυάτιδες, καθώς και η σφίγγα των Ναξίων εκτίθενται μαζί με στοιχεία αρχιτεκτονικής πλαστικής από άλλα οικοδομήματα του ιερού.
- Αίθουσα VI
Ο ναός του Απόλλωνα. Παρουσιάζονται αρχιτεκτονικά στοιχεία του ναού του Απόλλωνα και έχουν συγκεντρωθεί οι εναέτιες συνθέσεις του αρχαϊκού και του κλασικού ναού.
- Αίθουσες VII-VIII
Ο θησαυρός των Αθηναίων. Εκτίθεται ο γλυπτός διάκοσμος του θησαυρού των Αθηναίων. Στην αίθουσα VII παρουσιάζονται η ζωφόρος και οι μετόπες και στην επόμενη αίθουσα τα δύο σωζόμενα ακρωτήρια με τις έφιππες Αμαζόνες, τμήματα από τα αετώματα του μνημείου, καθώς και οι χαραγμένοι σε μεταγενέστερη εποχή ύμνοι προς τον Απόλλωνα.
- Αίθουσα IX
Αναθήματα του 5ου π.Χ. αιώνα. Εκτίθενται ο γλυπτός και γραπτός πλήλινος διάκοσμος των δύο θησαυρών του ιερού της Αθηνάς Προναίας, αυτού των Μασσαλιωτών και του «δωρικού», ακρωτήρια από τα υπόλοιπα κτήρια του ιερού, καθώς και χαρακτηριστικές σίμες και ακροκέραμα κτηρίων και από τα δύο ιερά. Επίσης παρουσιάζονται τα

τρία χάλκινα αγαλμάτια του αποθέτη της αίθουσας IV, η πεπλοφόρος με το θυμιατήρι, ο αυλητής και το σύμπλεγμα των δύο αθλητών. Στο τέλος της αίθουσας, η γυναικεία κεφαλή από το ιερό της Προναίας προετοιμάζει τον επισκέπτη για τη μετάβαση στον 4ο αιώνα.

- Αίθουσα X
Η Θόλος. Η αίθουσα είναι αφιερωμένη στο κυκλικό οικοδόμημα του ιερού της Προναίας, τη θόλο. Στα εκθέματα περιλαμβάνονται αρχιτεκτονικά μέλη του κτηρίου και τμήματα του γλυπτού του διακόσμου, με πιο χαρακτηριστικά δύο κιονόκρανα, ένα δωρικό και ένα κορινθιακό, τις μετόπες και τις δύο ζωφόρους.
- Αίθουσα XI
Υστεροκλασικοί-ελληνιστικοί χρόνοι. Εδώ κυριαρχεί το σύμπλεγμα του Δαόχου, ενώ στον ίδιο χώρο τοποθετείται και ο ομφαλός, σύμβολο της δελφικής μαντείας, δίπλα στον ακανθωτό κίονα με τις χορεύτριες. Η έκθεση συμπληρώνεται με υστεροκλασικά και ελληνιστικά αγάλματα, που δίνουν την εικόνα του πλήθους των αφιερωμάτων του ιερού.
- Αίθουσα XII
Υστεροελληνιστικοί-ρωμαϊκοί χρόνοι. Δεσπόζει η ζωφόρος του αναθήματος του Αιμιλίου Παύλου, η οποία εγκαινιάζει τη σειρά των μνημείων της ρωμαϊκής ιστορίας στο ιερό. Εδώ επίσης συγκεντρώνονται αρκετά υστεροελληνιστικά και ρωμαϊκά έργα, όπως ο κυκλικός βωμός από την Προναία, ο Αντίνοος, το πορτραίτο του «Φλαμινίνου», καθώς και αντιπροσωπευτικά ρωμαϊκά έργα μεταλλοτεχνίας.
- Αίθουσα XIII
Ο Ηνίοχος. Στην αίθουσα παρουσιάζεται το χάλκινο σύμπλεγμα του Ηνίοχου, από τα πιο φημισμένα και σημαντικά εκθέματα του μουσείου.
- Αίθουσα XIV
Το τέλος του ιερού. Ο επίλογος της δελφικής ιστορίας γράφεται σε αυτή την αίθουσα, με επιγραφές και πορτραίτα της εποχής των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, καθώς και με αρχιτεκτονικά μέλη και λυχνάρια με χριστιανικά σύμβολα, που εικονογραφούν τη μετάβαση στη νέα θρησκεία.

Η Θόλος είναι, ίσως, το πιο χαρακτηριστικό μνημείο των Δελφών, που δεσπόζει στο ιερό της Αθηνάς Προναίας ανάμεσα στο νεότερο ναό της Αθηνάς και στο θησαυρό των Μασσαλιωτών. Πρόκειται για αριστούργημα της κλασικής αρχιτεκτονικής, του οποίου, όμως, αγνοούμε τη χρήση. Έχει συσχετισθεί με χθόνια λατρεία, ωστόσο, ο περιηγητής Παυσανίας, που είδε τα ερείπιά του το 2ο αι. μ.Χ. δεν το μνημονεύει ως ναό. Το εντυπωσιακό κυκλικό κτήριο χρονολογείται στο 380 π.Χ. Όπως μαθαίνουμε από το Βιτρούβιο, υπεύθυνος αρχιτέκτονας για την κατασκευή της Θόλου ήταν ο Θεόδωρος από τη Φώκαια ή τη Φωκίδα, ο οποίος, μάλιστα, είχε γράψει και βιβλίο για τον τρόπο οικοδόμησής της.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας προσφέρει στον επισκέπτη την πλήρη εικόνα και την ιστορική εξέλιξη της αρχαίας Φωκίδας. Δημιουργήθηκε για να φιλοξενήσει και να παρουσιάσει τα ευρήματα που προέρχονται από την Άμφισσα και τις άλλες θέσεις του Νομού Φωκίδας και καλύπτουν χρονολογικά τους αιώνες από την Εποχή του Χαλκού μέχρι τους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους. Το κτήριο, όπου στεγάζεται, είναι μια τυπική διώροφη αστική οικία, ένα από τα λίγα οικοδομήματα που απέμειναν στην πόλη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως χαρακτηριστικό του είδους και της εποχής του και ταυτόχρονα σηματοδοτεί την ιστορία των Σαλώνων και της νεότερης Ελλάδας. Στην πορεία του χρόνου άλλαξε χρήσεις και στέγασε την Εθνική Τράπεζα και τις υπηρεσίες της Χωροφυλακής, ενώ το 1987 παραχωρήθηκε από το Δήμο Άμφισσας στο Υπουργείο Πολιτισμού για να στεγάσει το μουσείο.

Το Ναυτικό και Εθνολογικό Μουσείο Γαλαξειδίου είναι ένα από τα πρώτα της χώρας. Στεγάζεται σε ένα παλιό κτίριο, το οποίο χτίστηκε το 1870 και μέχρι το 1880 στέγασε το σχολείο θηλέων. Μετέπειτα στέγασε την Αστυνομία και το Δημαρχείο, μέχρι το 1979, που το Δημαρχείο μεταφέρθηκε στο κτίριο Τσαλαγγύρα, όπου στεγάζεται μέχρι σήμερα, (<http://www.galaxidi.gr/galaxidi1024/index.htm>) Στις δύο μεγάλες αίθουσες του κτιρίου που συστεγάζονται το Αρχαιολογικό μουσείο και το Ναυτικό και Εθνολογικό μουσείο είναι συγκεντρωμένα αντικείμενα, που έχουν σχέση με τα καράβια και τη θάλασσα και φέρουν το όνομα "Ναυτική Πινακοθήκη". Έχουν συγκεντρωθεί πίνακες

ιστιοφόρων, ναυτικά όργανα, ακρόπρωρα και αποτέλεσαν το πρώτο υλικό της συλλογής ([http://www.galaxidi.gr/galaxidi 1024/index,htm](http://www.galaxidi.gr/galaxidi%201024/index.htm)).

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό μνημείο αποκαλύφθηκε πρόσφατα κοντά στην Άμφισσα στο πλαίσιο της επίβλεψης των εκσκαφών του έργου «Αρδευτικό έργο ελαιώνα Άμφισσας, Π.Ε. Φωκίδας». Συγκεκριμένα, εντοπίστηκε θολωτός τάφος των μυκηναϊκών χρόνων, ο οποίος διαθέτει τα χαρακτηριστικά των μνημείων της κατηγορίας, δηλαδή μακρύ δρόμο με κτιστές τις πλευρές μήκους 9 μ., βαθύ προθάλαμο και κυκλικής κάτοψης ταφικό θάλαμο, ο οποίος έχει εσωτερική μέγιστη διάμετρο 5,90 μ. Η ανωδομή της θολωτής οροφής, η οποία είναι κτισμένη με αργούς λίθους, είχε καταρρεύσει, ωστόσο τα τοιχώματα του θαλάμου διατηρήθηκαν σε ύψος σχεδόν 3 μ.

Ο τάφος δεν έχει συληθεί, τουλάχιστον σε μεγάλο μέρος του, και τα κτερίσματα που βρέθηκαν στο δάπεδο φανερώνουν τη διαχρονική χρήση του από τον 14ο αιώνα έως και τα τέλη του 12ου αιώνα π.Χ. Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι τα σαράντα τέσσερα αγγεία με γραπτή διακόσμηση, δύο χάλκινα αγγεία αποσπασματικά σωζόμενα, δαχτυλίδια χρυσά –από τα οποία ένα με έγγλυφη διακόσμηση στη σφενδόνη– και χάλκινα, κομβία και ψήφοι από ημιπολύτιμους λίθους, δυο χάλκινα εγχειρίδια, γυναικεία και ζωόμορφα ειδώλια, και μεγάλος αριθμός σφραγιδόλιθων με ζωικά, φυτικά και γραμμικά μοτίβα. Στο τέλος του δρόμου αποκαλύφθηκε αποθέτης με άφθονη κεραμική, πιθανώς από αγγεία πόσεως, κρατήρες, υδρίες, αμφορείς.

Ο θολωτός τάφος της Άμφισσας είναι ένα μοναδικό εύρημα, το πρώτο αυτού του είδους που αποκαλύπτεται στη Φωκίδα και ένα από τα ελάχιστα στη Στερεά Ελλάδα. Η επιστημονική δημοσίευσή του αναμένεται να προσφέρει σημαντικά στοιχεία τόσο για την εγκατάσταση στην περιοχή της Άμφισσας κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο όσο και για την ιστορική εξέλιξη της ευρύτερης περιοχής, και ειδικά του ιερού των Δελφών.

5.2.4 Χρήσιμες Πληροφορίες

Όσον αφορά στην πρόσβαση είναι χρήσιμο να σημειωθούν τόσο οι χιλιομετρικές αποστάσεις όσο και ο τρόπος μετάβασης στα μέρη αυτά. Ο συνολικός εκτιμώμενος χρόνος της πολιτιστικής αυτής διαδρομής μαζί με τις μετακινήσεις

και την περιήγηση είναι 6 ώρες και 25 λεπτά. Από τον αρχαιολογικό χώρο στο μουσείο μπορεί κάποιος να πάει σε περίπου 8 λεπτά με τα πόδια καθώς η απόσταση είναι μόλις 550 μέτρα. Μπορεί βέβαια να μεταβεί εκεί και με αυτοκίνητο όπου υπάρχει και χώρος πάρκινγκ. Είναι γεγονός ότι χρειάζονται περίπου 2,5 με 3 ώρες να αφιερώσει κάποιος στο χώρο και στο μουσείο των Δελφών.

Η Θόλος απέχει 1,1 χιλιόμετρο από το μουσείο και είναι περίπου 16 λεπτά με τα πόδια. Συνήθως οι επισκέπτες παραμένουν σε αυτόν τον χώρο έως και 30 λεπτά.

Από τη Θόλο για το αρχαιολογικό μουσείο Άμφισσας η απόσταση είναι 39,6 χιλιόμετρα και διαρκεί περίπου 44 λεπτά με το αυτοκίνητο. Στο μουσείο αυτό αφιερώνει κάποιος περίπου 1 ώρα.

Από το αρχαιολογικό μουσείο Άμφισσας, το ναυτικό μουσείο Γαλαξιδίου απέχει περίπου 33 λεπτά με αυτοκίνητο και είναι 30 χιλιόμετρα ενώ και στην περίπτωση αυτή οι επισκέπτες κάθονται περίπου 1 ώρα. Από το Γαλαξίδι στο μυκηναϊκό τάφο στον Ελαιώνα της Άμφισσας η απόσταση είναι 35,4 χιλιόμετρα και διαρκεί περίπου 33 λεπτά. Οι επισκέπτες αφιερώνουν στο μέρος αυτό περίπου μισή ώρα. Στο σημείο αυτό αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι ιδιαίτερες καιρικές συνθήκες της περιοχής επηρεάζουν την παραγωγή της ελιάς. Για την πρόληψη από ασθένειες καρκίνωσης είναι αναγκαίο να αποφεύγεται το ράβδισμα και το κλάδεμα των ελαιόδεντρων με υγρό ή βροχερό καιρό.

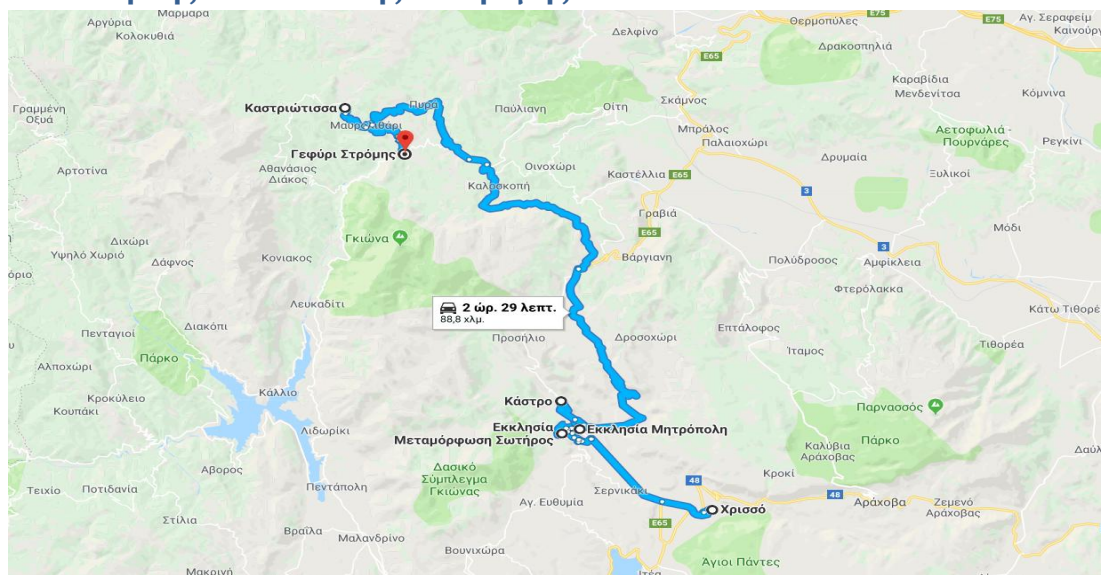
Τέλος, ο επισκέπτης θα ήταν καλύτερο να επισκεφθεί τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών την Άνοιξη ή το Φθινόπωρο, όπου ο καιρός είναι καλός και δεν έχει ούτε πολύ κρύο ούτε πολύ ζέστη. Το ίδιο ισχύει και για το μυκηναϊκό τάφο στον Ελαιώνα της Άμφισσας. Σε κάθε περίπτωση πάντως είναι σημαντικό να ενημερωθεί για τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή πριν τη μετάβασή του σε αυτή προκειμένου να διαμορφώσει ανάλογα το πρόγραμμά του.

5.3 2η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

5.3.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Μία πρόταση πολιτιστικής διαδρομής αφορά και στην επίσκεψη σε διάφορα μεσαιωνικά και βυζαντινά μουσεία της ευρύτερης περιοχής των Δελφών. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε ο επισκέπτης να ξεκινήσει τη διαδρομή του από τις Κρήνες στο Χρισσό και να συνεχίσει προς το Ναό Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Άμφισσα. Στη συνέχεια, μπορεί να επισκεφθεί τη Μητρόπολη της Άμφισσας προκειμένου να δει τις αγιογραφίες του Παπαλουκά. Έπειτα, μπορεί να συνεχίσει προς το Κάστρο των Σαλώνων και περνώντας από το χωριό Καστριώτισσα να συναντήσει τα γεφύρια Στρώμης.

5.3.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής

Εικόνα 88. 2η Πολιτιστική Διαδρομή

Πηγή: (www.google.gr)

5.3.3 Περιγραφή Μνημείων

Οι Κρήνες στο Χρισσό είναι δύο βρύσες έντεχνης κατασκευής με πέτρα και στοιχεία από μάρμαρο, όπου από την πρώτη ματιά διακρίνεται η τεχνοτροπία των μαστόρων της εποχής αλλά και η χρήση της καθεμιάς. Η όψη της πρώτης είναι διαμορφωμένη από πελεκητή πέτρα, είναι δε εμφανές το πρόσφατο αρμολόγημα, ενώ τα δύο ανοίγματα που προσδιορίζουν τους δύο θόλους είναι

κατασκευασμένα με καλοκατεργασμένες πέτρες κτισμένες κατά το ισόδομο σύστημα. Δύο σιδερένιες πόρτες με κάγκελο από κατεργασμένο μορφοσίδηρο είναι μεταγενέστερες. Η δεύτερη αποτελείται ουσιαστικά μόνο από την πρόσοψη, που είναι διαμορφωμένη από καλοκατεργασμένη πέτρα χτισμένη με πολλή προσοχή, ενώ τρεις πεσσοί από μάρμαρο τη χωρίζουν σε τρία συμμετρικά τμήματα. Το χαμηλό προς το δάπεδο μέρος που βρίσκονται οι κρουνοί μαρτυρεί ότι η χρησιμοποίησή της ήταν μάλλον για πότισμα των ζώων και για πλύσιμο των ρούχων.

Ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος είναι χτισμένος σε βραχώδη και απότομη πλαγιά Β.Δ. της Άμφισσας και σε απόσταση 3 χλμ. Αποτελεί σπουδαίο και άριστα διατηρημένο βυζαντινό μνημείο. Παρουσιάζει στοιχεία του 11ου μ.Χ. αιώνα (οδοντωτές ταινίες, τοξοειδής αντηρήδες) καθώς και του 12ου μ.Χ. αιώνα (πόρινα πλαίσια, κεραμοπλαστικά κοσμήματα). Πάντως όσον αφορά το ακριβές έτος κατασκευής του, το πλήθος των νομισματικών ευρημάτων του Αλεξίου Κομνηνού (1081-1118 μ.Χ.) επιβεβαιώνει τη χρονολόγησή του.

Στην καρδιά της Άμφισσας χτυπά ο Μητροπολιτικός Ναός της πόλης. Η Μητρόπολη της Άμφισσας είναι αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και γιορτάζει μεγαλοπρεπώς στις 25 Μαρτίου. Πρόκειται για ένα πραγματικά μεγαλειώδες κτίσμα που ξεχωρίζει τόσο για την εκλεπτυσμένη βυζαντινού ρυθμού αρχιτεκτονική του όσο και για τον ιδιαίτερο εσωτερικό του διάκοσμο. Η Μητρόπολη της Άμφισσας αγιογραφήθηκε από τον γνωστό Έλληνα αγιογράφο Σπύρο Παπαλουκά, που κατάγεται από την πόλη. Το τοιχογραφικό έργο του, που χρειάστηκε 6 ολόκληρα χρόνια για να ολοκληρωθεί, κατατάσσει την Μητρόπολη της Άμφισσας μεταξύ των έργων τέχνης της περιοχής. Στο θόλο του τρούλου μπορούμε να διακρίνουμε τον Παντοκράτωρ και γύρω-γύρω τους Τέσσερις Ευαγγελιστές. Απόστολοι, Αρχάγγελοι, Μεγαλομάρτυρες και Άγιοι και σκηνές από τον βίο του Χριστού κοσμούν τις υπόλοιπες επιφάνειες της Μητρόπολης της Άμφισσας, μην επιτρέποντας στον επισκέπτη του ναού να χάσει στιγμή το ενδιαφέρον του.

Η Μητρόπολη της Άμφισσας γιορτάζει την ίδια μέρα με την Επέτειο της Εθνικής Ανεξαρτησίας της Ελλάδας. Τα ιστορικά Σάλωνα, όπως λεγόταν τότε η Άμφισσα έπαιξαν σπουδαίο ρόλο για την εδραίωση της Επανάστασης, καθώς

μεταξύ άλλων, το Κάστρο των Σαλώνων ήταν το πρώτο που έπεσε στα χέρια των Ελλήνων εξεγερμένων.

Η Καστριώτισσα είναι ορεινό χωριό του νομού Φωκίδας. Το όνομά της οφείλεται στα ερείπια αρχαίου κάστρου που υπάρχουν μέσα στο χωριό, το οποίο χτίστηκε το 500 π.Χ. και χρησιμοποιήθηκε από Δωριείς. Είναι χτισμένη σε υψόμετρο 1.160 μέτρων στις πλαγιές της Οίτης και αποτελεί έναν από τους πιο ορεινούς οικισμούς της Ελλάδας. Το 325 π.Χ. κυριεύτηκε από τους Πέρσες. Στις αρχές του 19ου αιώνα, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες ανασκαφές στην περιοχή, ενώ αναφέρεται και το 1897 σε γραπτή πηγή. Στην Καστριώτισσα επίσης βρίσκεται η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η οποία αποτέλεσε καταφύγιο κατά την Τουρκοκρατία. Στη θέση της εκκλησίας υπήρχε παλαιότερα γυναικείο μοναστήρι.

Η Στρόμη είναι κτισμένη σε βαθιά ρεματιά των βόρειων παρυφών της Γκιώνας, στις όχθες του χειμάρρου Βουρλόρεμμα που καταλήγει στον Μόρνο και ανάμεσα σε πυκνό δάσος από έλατα. Το χωριό βρίσκεται βόρεια του Λιδωρικίου σε απόσταση 29 χλμ. από αυτό και δυτικά του Μπράλου (31 χλμ.). Σύμφωνα με το σχέδιο Καλλικράτης, αποτελεί την τοπική κοινότητα Στρόμη που υπάγεται στη δημοτική ενότητα Καλλιέων του Δήμο Δελφών και έχει πληθυσμό 120 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Ο οικισμός παλαιότερα και μέχρι το 1940 ονομαζόταν Στρώμνη η οποία το 1912 είχε οριστεί έδρα της ομώνυμης κοινότητας. Στην είσοδο του χωριού υπάρχει πέτρινο μονότοξο γεφύρι που το συνδέει με το εκκλησάκι της Αγίας Τριάδας. Στην ευρύτερη περιοχή έχουν βρεθεί ίχνη αρχαίας κατοίκησης. Ο φιλέλληνας Ιωάννη Πετρώφ αναφέρει την Στρώμη με το όνομα Στρώον καθώς και περίγραμμα αρχαίου οικισμού που σημαίνει οχύρωση. Στις παρυφές του λόφου Τσούκα, σε υψόμετρο 1.000 μέτρων, έχει βρεθεί καμαροσκεπής τάφος της ρωμαϊκής περιόδου (1ος αιω. π.Χ. με 1ο αιω.).

5.3.4 Χρήσιμες Πληροφορίες

Αναφορικά με τις αποστάσεις, ο συνολικός εκτιμώμενος χρόνος της πολιτιστικής αυτής διαδρομής μαζί με τις μετακινήσεις και την περιήγηση είναι 3 ώρες και 30 λεπτά. Το Χρισσό βρίσκεται σε κοντινή απόσταση με τους Δελφούς από τη

δυτική πλευρά και οι επισκέπτες συνήθως αφιερώνουν στο χωριό 1,5 ώρα για να δουν τα μνημεία του. Για να μεταβεί κάποιος από το Χρισσό στο Ναό Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Άμφισσα χρειάζεται περίπου 23 λεπτά με αυτοκίνητο καθώς η απόσταση είναι 15 χιλιόμετρα. Εκεί συνήθως κάθεται κάποιος για 15 λεπτά. Ο Ναός Μεταμορφώσεως Σωτήρος απέχει 2,9 χιλιόμετρα από τη Μητρόπολη Άμφισσας απόσταση που αντιστοιχεί σε περίπου 11 λεπτά με το αυτοκίνητο. Οι επισκέπτες μπορούν να γνωρίσουν το μέρος αυτό σε 15 λεπτά.

Από τη Μητρόπολη για το Κάστρο Σαλώνων η απόσταση είναι περίπου 17 λεπτά με τα πόδια καθώς είναι μόλις 850 μέτρα. Στο Κάστρο συνήθως οι επισκέπτες πρέπει να κάτσουν για 1 ώρα. Από το Κάστρο Σαλώνων για να φτάσει ο επισκέπτης στην Καστριώτισσα πρέπει να διανύσει 57,5 χιλιόμετρα και από άποψη χρόνου αυτό αντιστοιχεί περίπου σε 1 ώρα και 21 λεπτά με το αυτοκίνητο. Στο χωριό Καστριώτισσα οι επισκέπτες κάθονται για μισή ώρα. Τέλος, η Καστριώτισσα απέχει από τη γέφυρα Στρώμης 9,4 χιλιόμετρα δηλαδή περίπου 25 λεπτά με το αυτοκίνητο. Στο μέρος αυτό αξίζει να κάτσει ο επισκέπτης για 20 λεπτά.

Και στην περίπτωση της εν λόγω πολιτιστικής διαδρομής είναι κρίσιμο να ενημερωθεί ο επισκέπτης για τον καιρό πριν πάει εκεί καθώς ενδεχομένως δε θα μπορέσει να δει όλα τα μέρη. Ιδιαίτερη μέριμνα χρειάζεται για την περιοχή του Χρισσού, το Κάστρο Σαλώνων, το χωριό Καστριώτισσα και τα γεφύρια Στρώμης, καθώς είναι σημαντικό να έχει καλές καιρικές συνθήκες κατά την επίσκεψή τους.

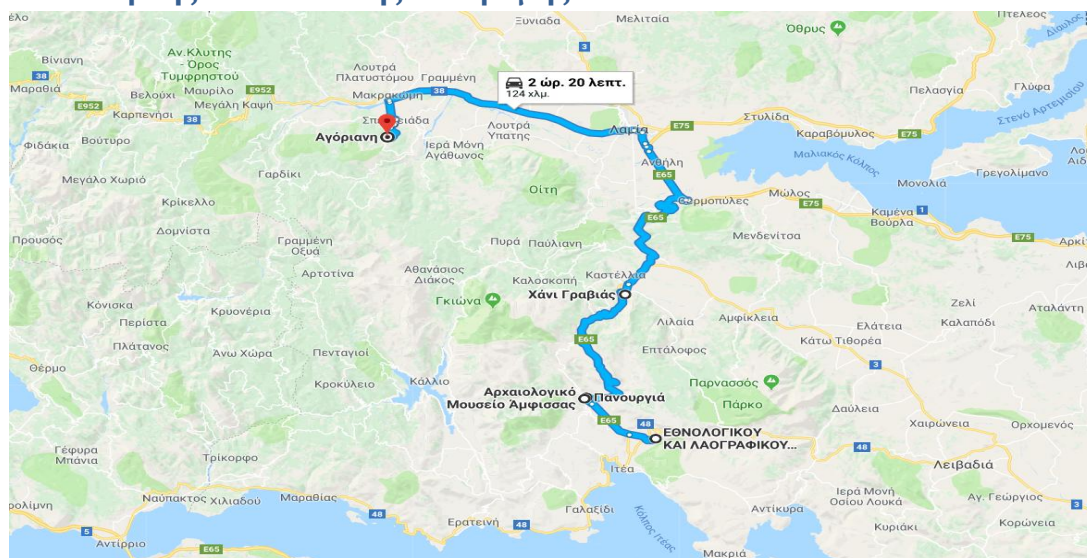
5.4 3η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΝΗΜΕΙΑ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

5.4.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Μία ακόμα ενδιαφέρουσα πρόταση πολιτιστικής διαδρομής για τους επισκέπτες στην περιοχή των Δελφών αφορά στη γνωριμία με διάφορα μνημεία που ανήκουν στη νεότερη ιστορία μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Στο πλαίσιο αυτό, είναι χρήσιμο να επισκεφθεί κάποιος το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού καθώς και το Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας.

Στη συνέχεια μπορεί να περάσει στην Οικία Πανουργιά ενώ μετά πρέπει οπωσδήποτε να μεταβεί στο μουσείο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς. Τέλος, είναι ενδιαφέρον να επισκεφθεί και το Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης – Επταλόφου.

5.4.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής

Εικόνα 89. 3^η Πολιτιστική Διαδρομή

Πηγή: (www.google.gr)

5.4.3 Περιγραφή Μνημείων

Το κύριο χαρακτηριστικό στο Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού είναι οι παραδοσιακές ενδυμασίες. Το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο στεγάστηκε στο διώροφο νεοκλασικό κτίριο που ήταν το σχολείο του χωριού. Σε μια κίνηση αβροφροσύνης προς τον τόπο καταγωγής του, το μουσείο φιλοξενεί την πλούσια συλλογή λαϊκής τέχνης του Ηλία Δαραδήμου, και δη στο χώρο όπου ο ίδιος έμαθε γράμματα.

Η συλλογή αποτελεί τον καρπό μιας σαραντάχρονης προσπάθειας, με έμβλημα τις ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές, από την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο μέχρι την οθωνική και τις αρχές περίπου του 20ου αι. Ξεχωριστή θέση κατέχει, ασφαλώς, η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της Φωκίδας, ενώ τη συλλογή συμπληρώνουν σπάνιες γκραβούρες, πίνακες

ζωγραφικής, έπιπλα, φωτογραφίες, παραδοσιακά κεντήματα, όπλα του 1821 και άλλα αντικείμενα.

Όσον αφορά στο Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας ιδρύθηκε από την εταιρία Φωκικών Μελετών και στεγάζεται στο διώροφο νεοκλασικό του Παναγιώτης Λύτρα. Από τα πλουσιότερα της χώρας, διαθέτει αντικείμενα που χρονολογούνται από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Διασώζεται σε καλή κατάσταση και περιλαμβάνει πλήρεις συλλογές μη υφιστάμενων προς εξαφάνιση σήμερα βιοτεχνιών, εργαστηρίων, ακόμα και εργοστασίων. Τα σπουδαιότερα εκθέματα αποτελούν μηχανές και εξαρτήματα του βυρσοδέπτη, του κουδουνά του σχοινοποιού, του βαρελά, του σαγματοποιού, καθώς και του άλλοτε εργοστασίου σιγαρέτων Ταλαμάγκα. Διαθέτει επίσης παλαιά σπάνια αντικείμενα οικιακής χρήσεως και οικονομίας.
(<http://www.amfissa.gr/amfissal024/index.htm>)

Το κτίριο αποτελούσε μέρος ενός συνόλου κτιρίων τα οποία δεν έχουν διασωθεί και είχαν μορφή τουρκικού σεράι. Δόθηκε μετά την απελευθέρωση στην οικογένεια του οπλαρχηγού Πανουργιά. Το κτίριο περιέχεται σε οικόπεδο συνολικής έκτασης 1.034,27 τ.μ και αποτελείται από δύο όγκους συνολικού εμβαδού 286,84 τ.μ., την κύρια διώροφη οικοδομή (ισόγειο, μεσοπάτωμα, όροφος) και την προσθήκη κατ' επέκταση στον όροφο και φέρουν κοινή τετράριχτη στέγη. Η ιδιαιτερότητα του κτιρίου έγκειται στο γεγονός ότι φέρει α) δύο αντηρίδες, μία νότια και μια δυτικά (περίεργο για κτίρια λαϊκής αρχιτεκτονικής, β) πολλά ανοίγματα με μορφή πολεμίστρας στο Ισόγειο γ) η τοιχοποιία αποτελείται από αργολιθοδομή διαχωριζόμενη σε ζώνες από τέσσερις ξυλοδεσιές με ελεύθερο ύψος ($3.15+0.15=3.30$ μέτρα). Στις γωνίες μάλιστα υπάρχουν επιπλέον ξυλοδεσιές που ενώνουν τις δύο πλευρές, δ) ένα πανέμορφο - μπρουτάλ μεσοπάτωμα, το οποίο προστέθηκε σε δεύτερο χρόνο και διατηρήθηκε αμιγώς κατά την φάση της αποκατάστασης, ε) υπερυψωμένη είσοδο κατά ένα μέτρο, στ) εσωτερικό κλιμακοστάσιο με ξύλινη σκάλα και το χολ - εσωτερική βεράντα, πάνω από το μεσοπάτι (στάθμη ευρισκόμενη ανάμεσα στο ισόγειο και τον α' όροφο), η) στέγη που εδράζει στους περιμετρικούς τοίχους καθώς και σε δύο δοκούς οι οποίοι βρίσκονται στον ενδιάμεσο τσατμά (τύπου χαγιατιού), θ) και το πλέον σημαντικό ότι κατά την φάση της

αποτύπωση διαπιστώθηκε ότι η προσθήκη έχει άλλο τρόπο δόμηση (λιθοδομή με ενδιάμεσα κεραμικά τουβλάκια) και μικρή απόσχιση από το διώροφο κτίριο. (Βούλγαρης, 2014)

Το Μουσείο Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς φιλοξενεί όλα τα ιστορικά στοιχεία για τη μεγάλη μάχη, που γράφτηκε με τα ενδοξότερα χρώματα στις σελίδες της Ελληνικής Επανάστασης.

Το κτήριο, που ανεγέρθηκε το 1999 είναι πιστή απομίμηση του ιστορικού χανιού και στεγάζει σήμερα το Μουσείο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς. Οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να ξεναγηθούν στους χώρους του κτηρίου που αναπαριστούν πλήρως την ατμόσφαιρα της εποχής: οι στάβλοι, ο οντάς, το μαγειρείο, ακόμα και η τουαλέτα.

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος μαζί με 117 ακόμα παλικάρια του κλείστηκε στο χάνι και αντιμετώπισε την επίθεση του Ομέρ Βρυώνη, που διέσχιζε τη Ρούμελη για να πνίξει την Επανάσταση. Οι Έλληνες μαχητές όχι μόνο απέκρουσαν την επίθεση προκαλώντας σημαντικές απώλειες στην τουρκική στρατιά, αλλά και κατάφεραν να ξεφύγουν.

Το Μουσείο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς εξιστορεί τα γεγονότα που συνέβησαν στο σημείο αυτό ακριβώς, πριν από σχεδόν 200 χρόνια.

Στο Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης ο επισκέπτης εντοπίζει τα ήθη και τα έθιμα αλλά και τον τρόπο ζωής των παλαιότερων κατοίκων της.

Στη συλλογή του μουσείου ο περιηγητής μπορεί να θαυμάσει από φωτογραφίες της παλιάς Αγόριανης μέχρι οικιακά σκεύη, αγροτικά εργαλεία, αντικείμενα λαϊκής τέχνης και οικοτεχνίας, τοπικές φορεσιές αλλά και εργαλεία από παλιά επαγγέλματα του χωριού (του τσαγκάρη, του βαρελά, του τσοπάνη, του κουρέα, του ράφτη, του μπακάλη, του καφετζή και πολλά άλλα). Ανάμεσα στα εκθέματα του μουσείου υπάρχει μια μεγάλη συλλογή από αποξηραμένα φυτά που δίνουν μια εμπεριστατωμένη εικόνα της πλούσιας φύσης του τόπου.

5.4.4 Χρήσιμες Πληροφορίες

Ο συνολικός εκτιμώμενος χρόνος της πολιτιστικής αυτής διαδρομής μαζί με τις μετακινήσεις και την περιήγηση είναι 5 ώρες και 40 λεπτά. Μετά την επίσκεψη στο Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο του Χρισσού και αφού μείνει εκεί για 1 ώρα περίπου, μπορεί κάποιος να μεταβεί στο Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας

σε περίπου 17 λεπτά με το αυτοκίνητο καθώς η απόσταση είναι 12,1 χιλιόμετρα. Στο μουσείο επίσης πρέπει κάποιος να μείνει για 40 λεπτά. Στη συνέχεια ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει την Οικία Πανουργιά καθώς απέχει μόλις 350 μέτρα από Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας και είναι περίπου 5 λεπτά με τα πόδια. Στο μέρος αυτό ο επισκέπτης πρέπει να μείνει για 30 λεπτά.

Από την οικία Πανουργιά μέχρι το μουσείο της μάχης στο Χάνι της Γραβιάς η απόσταση είναι 32 χιλ. και απέχουν 36 λεπτά με το αυτοκίνητο. Στο Χάνι της Γραβιάς, πρέπει κάποιος να κάτσει για μισή ώρα. Τέλος, από το Χάνι της Γραβιάς για να πάει ο επισκέπτης στο Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης θα διανύσει 74,8 χιλ. και απαιτείται περίπου 1 ώρα και 24 λεπτά. Στο μουσείο αυτό ο επισκέπτης μπορεί να αφιερώσει περίπου 45 λεπτά.

Για τη διαδρομή αυτή, οι επισκέπτες δεν επηρεάζονται σημαντικά από τον καιρό καθώς και πρόκειται για κλειστά μέρη. Παρά ταύτα είναι σημαντικό να είναι ευνοϊκές οι καιρικές συνθήκες για τη διευκόλυνση και την ασφάλεια των διαδρομών.

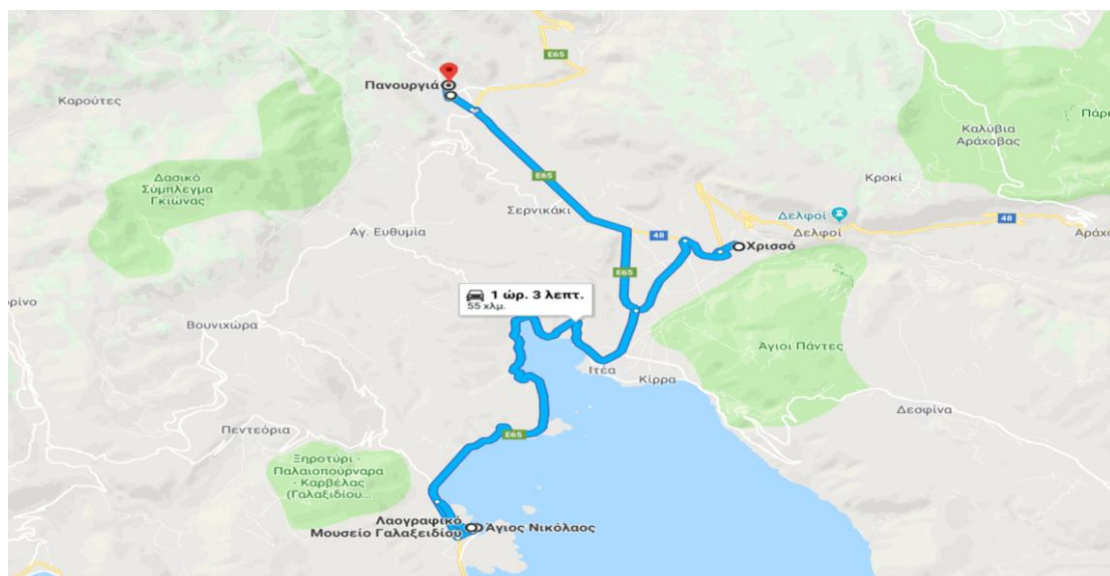
5.5 4η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

5.5.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Μία διαφορετική πρόταση πολιτιστικού ενδιαφέροντος μπορεί να σχετίζεται με την αρχιτεκτονική των κτηρίων της ευρύτερης περιοχής των Δελφών. Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει το Παλαιό Σχολείο καθώς και το Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού. Είναι επίσης ενδιαφέρον να κάνει έναν περίπατο στο χωριό του Χρισσού καθώς υπάρχουν αρκετά στοιχεία που δίνουν πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του χωριού. Στη συνέχεια είναι αναγκαίο να επισκεφθεί το Λαογραφικό Μουσείο του Γαλαξιδίου και να κάνει έναν περίπατο σε ολόκληρη την περιοχή καθώς και εκεί συναντά κανείς στοιχεία αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Βρισκόμενος στο Γαλαξίδι, ο επισκέπτης είναι χρήσιμο να γνωρίσει από κοντά και τον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου ενώ στη συνέχεια μπορεί να μεταβεί στην περιοχή της Άμφισσας και να κάνει έναν

περίπατο εκεί προκειμένου να συναντήσει δια ζώσης τα νεοκλασσικά κτήρια. Τέλος, μπορεί να επισκεφθεί την οικία Πανουργιά.

5.5.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής

Εικόνα 90. 4^η Πολιτιστική Διαδρομή

Πηγή: (www.google.gr)

5.5.3 Περιγραφή Μνημείων

Το Εθνολογικό Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού βρίσκεται στον παραδοσιακό χωριό Χρισσό, 5 χλμ. από τους Δελφούς. Στεγάζεται σε ένα από τα πιο όμορφα κτίσματα του Δήμου. Το παλιό σχολείο Χρισσού, έργο του Τσίλερ, ανακαινισμένο πρόσφατα, φιλοξενεί τη μεγάλη διαχρονική συλλογή του Χρισσαΐτη Ηλία Δαραδήμου που περιλαμβάνει συνολικά περίπου 230 αντικείμενα και αποτελείται από αυθεντικές και πλήρεις παραδοσιακές και λαϊκές φορεσιές απ' όλη την Ελλάδα, σπάνιες γκραβούρες της Φωκίδας, σπάνιες φωτογραφίες και έγγραφα του 19ου αιώνα, παραδοσιακά έπιπλα και σκεύη καθώς και μουσικά όργανα. Το μουσείο εγκαινιάστηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2015.

Το χωριό Χρισσό έχει μεγάλη ιστορία καθώς η αρχαία Κρίσα χτίστηκε σύμφωνα με τον Όμηρο τον 15ο ή 14ο π.Χ. αιώνα. Ίχνη ερειπίων των τειχών της αρχαίας Κρίσας σώζονται πάνω στο λόφο Στεφάνι, νοτιότερα από τη σημερινή θέση του

χωριού. Το όνομα της Κρίσας προέρχεται σύμφωνα με την μυθολογία από το όνομα Κρίσος, υιού του Φώκου, του Αιγινήτου, ο οποίος εγκαταστάθηκε στη Φωκίδα. Στο τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου, η Κρίσα ήταν από τις φωκικές πόλεις που πήραν μέρος στην πανελλήνια εκστρατεία στην Τροία. Ο Κ.Παπαρηγόπουλος υποστηρίζει ότι το ιερό του Απόλλωνα όπως και όλη η περιοχή μέχρι την παραλιακή Κίρρα, άνηκαν στην Κρίσα. Την ίδια άποψη έχει και ο Άγγλος περιηγητής Ουίλλιαμ Μάρτιν Λικ. Αυτά σε συνδυασμό με τον προσδιορισμό ζάθην που χρησιμοποιεί ο Όμηρος και σημαίνει ισόθεη, υποδηλώνουν ότι η Κρίσα ήταν ισχυρό κέντρο της περιοχής.

Κάτω από την Κρίσα, στο κατάφυτο με ελαιόδεντρα Κρισαίο Πεδίο βρισκόταν στην αρχαιότητα ο πυθικός Ιππόδρομος των Δελφών όπου διεξάγονταν τα Πύθια, αγώνες με πανελλήνια εμβέλεια και ισότιμοι με τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η διεξαγωγή των Πυθίων ενισχύει ακόμα περισσότερο την άποψη ότι η Κρίσα ήταν ένα ισχυρό πολιτικό, θρησκευτικό και οικονομικό κέντρο και μια πανίσχυρη πόλη. Σε αυτό συντείνει και η πληροφορία του Στράβωνα ότι το Μεταπόντιο στην κάτω Ιταλία και συγκεκριμένα στον κόλπο του Τάραντα, μια πόλη που άκμασε το 700 π.Χ. και ήταν έδρα των Πυθαγορείων, ήταν αποικία της Κρίσας.

Το Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου φιλοξενείται σε ένα από τα πλουσιότερα Γαλαξιδιώτικα σπίτια της πρώτης περιόδου. Αρχικά, ήταν το αρχοντικό του Αγγελή ενώ στη συνέχεια λειτούργησε ως Ναυτικό Γυμνάσιο. Η γραμμή του σπιτιού είναι απλή με αυστηρή μορφή συνδυάζοντας αρμονία και μεγαλοπρέπεια. Ο όγκος του είναι ψηλός, κυβικός, οι γωνίες τους είναι κατασκευασμένες με λαξευτούς γωνιόλιθους και οι τοίχοι συνδέονται μεταξύ τους με σιδηροδεσιές.

Το Γαλαξίδι διαθέτει αρκετά σημεία που έχουν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το Καποδιστριακό σχολείο Γαλαξιδίου που είναι ένα από τα πρώτα σχολεία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ιδρυμένα από τον Καποδίστρια και το πρώτο για το Γαλαξίδι. Αν και η ιστορική του σημασία είναι μεγάλη, η κατάστασή του δεν είναι η καλύτερη. Η είσοδος γίνεται από λίθινη σκάλα με στρογγυλά σκαλοπάτια, που οδηγεί σε ημιανώγειο με πέντε ευρύχωρες αίθουσες. Η κάτοψή του έχει σχήμα T. Έχει μικρή, υπόστυλη αυλή στο

πίσω μέρος και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα αρχιτεκτονικής δημοσίου, εκπαιδευτικού κτηρίου.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, με με το υπέροχο και μοναδικό ξυλόγλυπτο τέμπλο, η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, με ζωδιακό κύκλο στο δάπεδο και ηλιακό ρολόι στο προαύλιο, η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, με εικόνα του Δαμασκηνού. Δύο χιλιόμετρα έξω από το Γαλαξίδι βρίσκεται το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, με εξαιρετικής τέχνης ξυλόγλυπτο τέμπλο και παλιές εικόνες.

Η Άμφισσα είναι χτισμένη στους πρόποδες της Γκιώνας και βρίσκεται στο βάθος του ομώνυμου ελαιώνα. Στον Πausανία αναφέρεται ως ένα από τα κέντρα των Οζολών Λοκρών και διατήρησε το όνομά της ως τον 7ο αιώνα. Η πόλη καταστράφηκε το 10ο αιώνα από επιδρομές των Βουλγάρων, ενώ εμφανίζεται την ίδια εποχή, με το όνομα Σάλωνα. Στα Σάλωνα υπάρχουν επιβλητικά πέτρινα σπίτια και «σεράγια» Τούρκων αξιωματούχων και Κοτσαμπάσηδων. Η κυριαρχία του Αλή Πασά (1786- 1822) στην ευρύτερη περιοχή συντέλεσε στην ανάπτυξη των Σαλώνων, ως σημαντικό εμπορικό βιοτεχνικό κέντρο με μικτό πληθυσμό. Τα υπόλοιπα κτίρια ήταν μικρά, πλινθόκτιστα και ασβεστωμένα σε στενά καλντερίμια ενώ και τα βιομηχανικά κτίρια ήταν κυρίως πλίνθινα (ελαιοτριβεία, ταμπάκια). Οι κατοικίες που σώζονται σήμερα, σε σχετικά μεγάλο αριθμό, χρονολογούνται μετά την Απελευθέρωση.

Το μεγαλύτερο μέρος της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μπορεί να χαρακτηριστεί ότι ανήκει στον επαρχιώτικο νεοκλασικισμό, εμπλουτισμένο με παλιότερα λαϊκά στοιχεία. Η λαϊκή αρχιτεκτονική και η νεοκλασικίζουσα, που κτίστηκαν την ίδια περίοδο παρουσιάζουν ανάμικτα στοιχεία. Υπάρχουν βέβαια κάποια κτίσματα που είναι αμιγώς νεοκλασικά και άλλα που ανήκουν στη στερεοελλαδίτικη λαϊκή αρχιτεκτονική. Τα νεοκλασικά κτίρια έχουν παραθυρόφυλλα με περσίδες, μαρμάρινους εξώστες με σιδερένια κάγκελα και διάφορα διακοσμητικά στοιχεία στις όψεις, όπως παραστάδες, γείσα, διαζώματα. Η λαϊκή αρχιτεκτονική παρουσιάζεται λιτή, με στέγες χωρίς γείσα, παραθυρόφυλλα ταμπλαδωτά ή μονοκόμματα από σανίδια συμπαγή χωρίς κενά, χαγιάτια ξύλινα και μπαλκόνια με φουρούσια ξύλινα ή σιδερένια.

Τέλος, η οικεία Πανουργιά είναι ένα κτίσμα που χρονολογείται από τα τέλη του 18ου αιώνα ακολουθώντας την λαϊκή αρχιτεκτονική της περιοχής αλλά η σημερινή του κατάσταση κρίνεται προβληματική. Αποτελείται από μία κύρια διώροφη οικοδομή και από μία προσθήκη κατ'επέκταση στον όροφο με συνολικό εμβαδό 286,84 τ. μ. ενώ το οικόπεδο στο οποίο βρίσκεται, είναι 1.034,27 τ. μ.

5.5.4 Χρήσιμες Πληροφορίες

Σε σχέση με τις αποστάσεις και το χρόνο παραμονής στο κάθε μέρος, ο συνολικός εκτιμώμενος χρόνος της πολιτιστικής αυτής διαδρομής μαζί με τις μετακινήσεις και την περιήγηση είναι 6 ώρες και 5 λεπτά. Μπορεί κάποιος να ξεκινήσει από το Παλαιό Σχολείο Χρισσού και να συνεχίσει με έναν περίπατο στο χωριό προκειμένου να συναντήσει τα παραπάνω μέρη αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Αξίζει να αφιερώσει κάποιος στο χωριό περίπου 1,5 ώρα προκειμένου να γνωρίσει τα πολιτιστικά του στοιχεία. Στη συνέχεια ο επισκέπτης μπορεί να μεταβεί στο Λαογραφικό Μουσείο Γαλαξιδίου, το οποίο απέχει 24,9 χιλιόμετρα από το Χρισσό και είναι περίπου 29 λεπτά με το αυτοκίνητο. Σε 3 λεπτά με τα πόδια από το Μουσείο αυτό δηλαδή στα 240 μέτρα βρίσκεται το κέντρο του Γαλαξιδίου που μπορεί να κάνει κάποιος περίπατο ενώ χρειάζεται περίπου 2 ώρες για να γνωρίσει τα χρήσιμα μέρη. Στα 400 μέτρα από το κέντρο βρίσκεται ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου που αντιστοιχεί σε περίπου 6 ενώ ο συνήθης χρόνος που μένει κάποιος εκεί είναι 15 λεπτά.

Εν συνεχεία, η διαδρομή για την Άμφισσα είναι περίπου 30 χιλιόμετρα και αντιστοιχεί σε 30 λεπτά με το αυτοκίνητο. Μπορεί κάποιος να αφιερώσει 1 ώρα για έναν περίπατο στα Νεοκλασικά κτήρια της Άμφισσας. Τέλος, από το κέντρο της Άμφισσας για την οικεία Πανουργιά η απόσταση είναι 450 μέτρα και χρειάζονται περίπου 6 λεπτά με τα πόδια. Ο επισκέπτης αξίζει να μείνει εκεί για περίπου μισή ώρα.

Οι επισκέπτες είναι αναγκαίο να είναι ενημερωμένοι για τις καιρικές συνθήκες καθώς δε θα μπορέσουν διαφορετικά να κάνουν τους περιπάτους στο Χρισσό, στο Γαλαξίδι και στην Άμφισσα, με τους οποίους θα γνωρίσουν σημαντικά μέρη

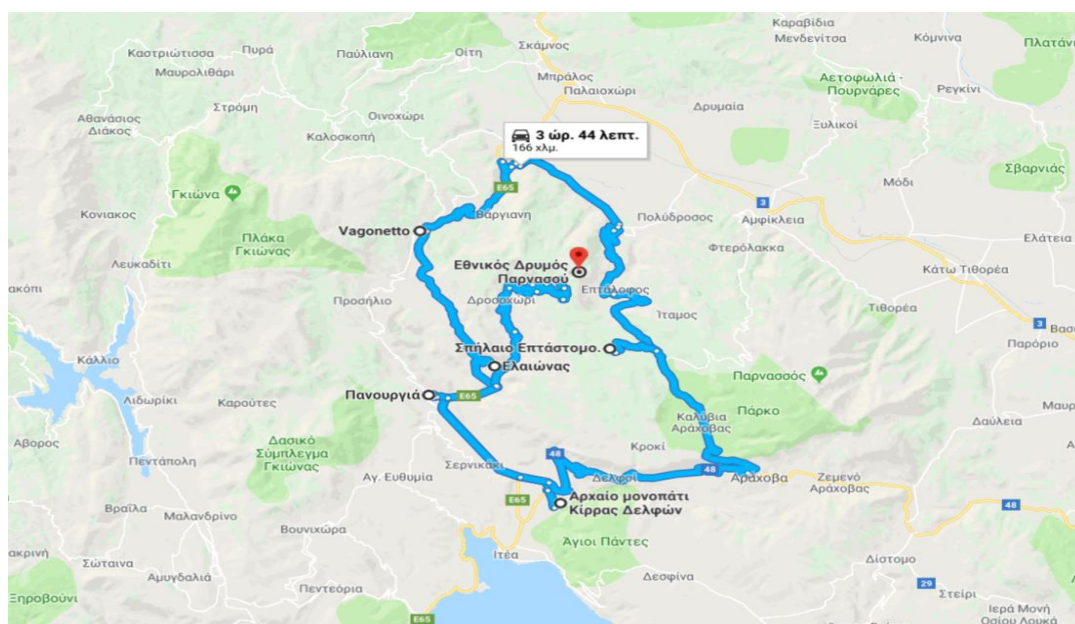
αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Θα ήταν προτιμότερο η διαδρομή αυτή να γίνει την Άνοιξη.

5.6 5η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΑ ΜΕΡΗ

5.6.1 Πρόταση Πολιτιστικής Διαδρομής

Μία ακόμα ενδιαφέρουσα πρόταση διαδρομής στην περιοχή των Δελφών και στα περίχωρα αφορά τους φυσιολάτρες. Έτσι λοιπόν, θα μπορούσε κάποιος να ξεκινήσει τη διαδρομή του από τον Ελαιώνα της Άμφισσας με το υπέροχο δελφικό τοπίο και να συνεχίσει με το Αρχαίο Μονοπάτι Κίρας Δελφών. Αξίζει επίσης να επισκεφθεί το Βαγονέτο καθώς και το σπήλαιο του Επτάστομου και να ολοκληρώσει τη διαδρομή του με τον Εθνικό Δρυμό Παρνασσού.

5.6.2 Χάρτης Πολιτιστικής Διαδρομής

Εικόνα 91. 5η Πολιτιστική Διαδρομή

5.6.3 Περιγραφή Μνημείων

Ο Ελαιώνας της Άμφισσας είναι ο μεγαλύτερος συνεχόμενος της χώρας και ανήκει στο περίφημο Δελφικό Τοπίο. Υπολογίζεται πως τον αποτελούν περισσότερα από 1.200.000 δέντρα ελιάς, κάποια από τα οποία ξεπερνούν τα

πέντε μέτρα σε ύψος, ενώ η ηλικία τους χάνεται στα βάθη των αιώνων. Τα πρώτα στοιχεία που υπάρχουν κάνουν λόγο για μάζεμα των καρπών των αγριελιών του Ελαιώνα της Άμφισσας ήδη από την Νεολιθική Εποχή. Πρώτοι οι Πελασγοί, σύμφωνα με τις πηγές ωστόσο, φύτεψαν εδώ ελιές κατά τα προϊστορικά χρόνια. Από τότε έως σήμερα, η χρήση του χώρου δεν έχει αλλάξει ποτέ, όσοι κατακτητές κι αν πέρασαν.

Το αρχαίο μονοπάτι Κίρρας - Δελφών δίνει την ευκαιρία να αποτελέσουν και οι ίδιοι οι επισκέπτες μέρος της ιστορίας του τόπου, ακολουθώντας τα ίχνη των αρχαίων προσκυνητών. Η Κίρρα αποτελούσε το επίνειο των Δελφών και ήταν το μέρος αποβίβασης για αυτούς που επέλεγαν να προσεγγίσουν το Ιερό μέσω της θαλάσσιας οδού. Ξεκινώντας από υψόμετρο περίπου 550μ, δίπλα στον αρχαιολογικό χώρο, περπατάει κάποιος κατά μήκος του Πλειστού ποταμού και θα διασχίσει τον περίφημο ελαιώνα της Άμφισσας, μέρος του οποίου αποτελεί το Κρισσαίο πεδίο. Εναλλακτικά μπορεί να γίνει η διαδρομή κατά την αντίθετη φορά, δηλαδή αφετηρία από Κίρρα και τερματισμό στους Δελφούς. Η απόσταση είναι περίπου 4 ώρες.

Η περιήγηση στο Vagonetto δίνει στον επισκέπτη τη δυνατότητα να γνωρίσει βήμα-βήμα τη διαδικασία εξόρυξης του βωξίτη. Η γνωριμία με την ιστορία του βωξίτη ξεκινά από το παλιό μεταλλείο, τη Στοά 850, συνεχίζεται με την περιήγηση στον Εκθεσιακό Χώρο Μεταλλευτικής Ιστορίας και ολοκληρώνεται με τη διαδραστική επίσκεψη στην Πτέρυγα Ψηφιακής Τεχνολογίας.

Το εντυπωσιακό βάραθρο Επτάστομο τοποθετείται στον δυτικό Παρνασσό κοντά στην θέση Καλάνια σε υψόμετρο 1300μ. Στο σπήλαιο με τα επτά στόμια, το χιόνι δεν λιώνει ποτέ αφού η θερμοκρασία στο εσωτερικό του δεν ξεπερνά τους 0° C. Εκεί βρίσκεται ο νοτιότερος παγετώνας της Ευρώπης.

Η κατάβαση στο βάραθρο είναι πολύ επικίνδυνη και γίνεται μόνο από καλά εκπαιδευμένα άτομα ή σπηλαιολόγους. Όσοι καταφέρουν να κατέβουν θα έχουν την τύχη να θαυμάσουν, καταπληκτικούς καταρράκτες, σταλακτίτες και σταλαγμίτες από πάγο, αλλά και μια λιμνούλα με κρυστάλλινα νερά. Ο απόκοσμος ήχος που ακούγεται μέσα στο βάραθρο δεν είναι παρά ένα παιχνίδι του αέρα καθώς περνάει μέσα από τα 7 στόμια.

Ο Εθνικός Δρυμός του Παρνασσού ιδρύθηκε το 1938 και είναι ο δεύτερος της χώρας μας ύστερα απ' αυτόν του Ολύμπου. Η δυτική πλευρά του ανήκει στο νομό Φωκίδας, ενώ η ανατολική στο νομό Βοιωτίας. Η συνολική έκτασή του ανέρχεται στα 35.000 στρέμματα της επιφάνειας του βουνού, στα οποία κυριαρχεί η κεφαλληνιακή ελατή. Στον Εθνικό Δρυμό Παρνασσού υπάρχουν αρκετά ξέφωτα, πολλές κορυφές, φαράγγια, κοιλάδες, δασωμένες πλαγιές, σπήλαια – όπως το Κωρύκειον Άντρο – γεγονός που τον καθιστά ιδανικό για στιγμές ευεξίας και αναψυχής για τους επισκέπτες που επιλέγουν να εκδράμουν στη φύση. Μια βόλτα στον Εθνικό Δρυμό Παρνασσού αποτελεί μοναδική ευκαιρία για να γνωρίσουν οι επισκέπτες από κοντά σπάνια είδη δασικής βλάστησης και πανίδας.

5.6.4 Χρήσιμες Πληροφορίες

Ο συνολικός εκτιμώμενος χρόνος της πολιτιστικής αυτής διαδρομής μαζί με τις μετακινήσεις και την περιήγηση είναι 7 ώρες και 30 λεπτά. Ξεκινώντας ο επισκέπτης τη διαδρομή του από τον Ελαιώνα Άμφισσας και αφιερώνοντας εκεί περίπου μισή ώρα για γνωρίσει το μέρος, μπορεί να μεταβεί στο Αρχαίο Μονοπάτι Κίρας Δελφών σε μόλις 20 λεπτά με το αυτοκίνητο διανύοντας 16,4 χιλιόμετρα. Στη συνέχεια από το Αρχαίο Μονοπάτι Κίρας Δελφών για το Βαγονέττο η απόσταση είναι 31,6 χιλιόμετρα και χρειάζονται περίπου 35 λεπτά με το αυτοκίνητο. Εφόσον κάποιος δε διασχίσει το μονοπάτι μέχρι τέλους μπορεί να το δει για περίπου 20 - 30 λεπτά.

Από το Βαγονέττο για το Επτάστομο η απόσταση είναι 42,3 χιλ. και χρειάζονται περίπου 58 λεπτά με το αυτοκίνητο. Στο σπήλαιο αξίζει κάποιος να μείνει για περίπου 1 ώρα. Τέλος, από το σπήλαιο Επτάστομου, ο Εθνικός Δρυμός Παρνασσού απέχει 18 χιλιόμετρα και είναι περίπου 39 λεπτά με το αυτοκίνητο. Οι επισκέπτες συνήθως κάθονται στο μέρος αυτό για μισή ώρα.

Η επίσκεψη στα μέρη αυτά θα πρέπει να γίνει την Άνοιξη καθώς όλα έχουν ανθίσει και το τοπίο είναι μαγικό. Πρόκειται για εξωτερικά μέρη τα οποία απαιτούν ιδανικές καιρικές συνθήκες για να μπορέσει ο επισκέπτης να τα γνωρίσει και να ευχαριστηθεί το ταξίδι του.

5.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Οι εν λόγω πολιτιστικές διαδρομές που προτάθηκαν βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τα στοιχεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα. Το 30% των επισκεπτών πηγαίνουν στο μέρος αυτό για τουρισμό που σημαίνει ότι θα πρέπει να γνωρίζουν τα βασικά μέρη που αξίζει συναντήσουν ανάλογα με τα δικά τους ενδιαφέροντα. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να επισκεφθεί κάποιος την ευρύτερη περιοχή των Δελφών. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι το 66% των επισκεπτών μεταβαίνουν στα μνημεία του εν λόγω δήμου.

Από την έρευνα μάλιστα προκύπτει σαφώς ότι οι επισκέπτες ενδιαφέρονται περισσότερο για τα μνημεία σε σχέση με πολιτιστικές εκδηλώσεις του δήμου. Σε κάθε περίπτωση βέβαια κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, οι επισκέπτες κάνουν κάποιο σπορ ή προτιμούν έναν περίπατο στα διάφορα χωριά. Ως εκ τούτου προτάθηκαν και περίπατοι στο πλαίσιο των πολιτιστικών διαδρομών. Παράλληλα, ο δήμος Δελφών μπορεί να υποστηρίξει σε μεγάλο βαθμό τον αρχαιολογικό τουρισμό λόγω των πολλών αρχαιολογικών μουσείων και σε πολύ μικρότερο βαθμό το λαογραφικό, λόγος για τον οποίο έχει προταθεί η επίσκεψη σε αυτά.

Από τα εν λόγω μνημεία, η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών επισκέπτεται τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών και το μουσείο του. Τα μέρη μάλιστα με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα φαίνεται πως είναι το Αρχαίο Θέατρο Δελφών, το Μαντείο των Δελφών, ο Ναός του Απόλλωνα καθώς και το Στάδιο των Δελφών.

Επιπρόσθετα, οι επισκέπτες συνήθως επισκέπτονται το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών καθώς και εκείνο της Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς. Επιπλέον, συνηθίζουν να μεταβαίνουν στο Αρχαιολογικό αλλά και στο Λαογραφικό Μουσείο της Άμφισσας ενώ μικρότερο ποσοστό επισκέπτεται τα λοιπά μουσεία. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης λοιπόν, προτάθηκαν οι κυριότεροι αυτοί μουσειακοί χώροι λόγω του υψηλού πολιτιστικού ενδιαφέροντος ενώ οι πολιτιστικές διαδρομές προτείνουν και μέρη λιγότερο γνωστά για το ευρύ κοινό με μεγάλη όμως ιστορία και πολιτιστικό υπόβαθρο.

Τέλος, όσον αφορά στα μεσαιωνικά και βυζαντινά μνημεία, οι περισσότεροι επισκέπτες περνάνε από το χωριό Καστριώτισσα αλλά και από το Κάστρο των Σαλώνων. Μικρότερο ποσοστό ατόμων επισκέπτεται τις Κρήνες στο Χρισσό καθώς και τα Γεφύρια Στρώμης. Σημαντικό ποσοστό επισκεπτών μεταβαίνουν μάλιστα στη Μητρόπολη της Άμφισσας, στο Ναό Μεταμορφώσεως του Σωτήρος καθώς και στο Δημαρχείο του Γαλαξιδίου. Κατά συνέπεια, όλα τα μέρη αυτά εντάσσονται στις πολιτιστικές διαδρομές οι οποίες διακρίνονται ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών προτείνοντας και άλλα μέρη με τα οποία θα μπορούσαν να συνδυαστούν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την έρευνα προέκυψαν γενικά και ειδικά συμπεράσματα. Το 56% των ερωτηθέντων είναι γυναίκες και το 44% άνδρες. Επίσης, το 36% είναι απόφοιτοι λυκείου, το 6% έχουν πτυχίο ΙΕΚ, το 24% έχουν πτυχίο ΤΕΙ, το 22% πτυχίο ΑΕΙ, το 6% έχουν μεταπτυχιακό δίπλωμα και το 6% διδακτορικό δίπλωμα. Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, το 38% είναι έγγαμοι, το 54% έγγαμοι και το 9% διαζευγμένοι και το 40% των ερωτηθέντων έχουν παιδιά και το 60% δεν έχουν. Σχετικά με τον αριθμό των παιδιών αυτά είναι από 1 έως 3 παιδιά ηλικίας από 5 έως 18 χρονών. Το 62% των ερωτηθέντων έχουν ετήσιο οικογενειακό εισόδημα από 5.001 έως 10.000€, το 24% από 10.001 έως 15.000 € και το 7% από 15.000 έως 20.000 €. Το μεγαλύτερο ποσοστό (66%) των ερωτηθέντων διαμένουν στον Δήμο Δελφών και ένα μεγάλο ποσοστό (78%) των ερωτηθέντων θα πρότεινε ανεπιφύλακτα τον δήμο Δελφών ως προορισμό. Επίσης, το 62% των ερωτηθέντων θα πρότεινε τον δήμο Δελφών ως προορισμό λόγω της πολιτιστικής κληρονομιάς του, το 18% λόγω της φυσικής του ομορφιάς, και το 20% λόγω των οικονομικών τιμών. Παρατηρείται πως ο δήμος Δελφών προτείνεται περισσότερο ως προορισμός για πολιτιστικό τουρισμό. Σχετικά με το ποια μνημεία γνωρίζουν οι ερωτηθέντες προέκυψε πως το 100% των ερωτηθέντων γνωρίζει τα εξής μνημεία: Παραδοσιακός οικισμός Χάρμαινας Αρχαιολογική Συλλογή Γαλαξιδίου Αρχαιολογικός χώρος Λίλαιας Ιστορικό

καφέ «Πανελλήνιον» Την εικαστική κληρονομιά του Σπύρου Παπαλουκά στην πόλη της Άμφισσας. Όλοι ερωτηθέντες απάντησαν πως οι εκδηλώσεις στον δήμο Δελφών αυξάνουν την τουριστική κίνηση της περιοχής, οι 228 ερωτηθέντες απάντησαν πως είναι αρκετά οργανωμένες, τα 199 άτομα του δείγματος δήλωσαν πως φέρνουν πιο κοντά τους κατοίκους της περιοχής επίσης η επάρκεια στην προσέλευση των επισκεπτών απαντήθηκε από τα 228 άτομα και τέλος 228 από τους 258 ερωτηθέντες απάντησαν πως παρουσιάζουν ποικιλία δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες ο εκδηλώσεις μπορούν να αυξήσουν τον τουρισμό στην περιοχή άρα και τα έσοδα. Το 100% των ερωτηθέντων θεωρεί πως ο δήμος Δελφών έχει μία πολύ σημαντική πολιτιστική κληρονομιά, και το 78% των ερωτηθέντων θεωρεί τον εσωτερικό τουρισμό εφικτό για το δήμο Δελφών, το 14% τον εποχιακό τουρισμό, το 4% των εξωτερικό τουρισμό και το 4% τον τουρισμό όλο το έτος. Διαπιστώνεται πως οι κάτοικοι της περιοχής αναγνωρίζουν την πολιτιστική σημασία της. Το 82% των ερωτηθέντων θεωρεί πως ο αρχαιολογικό τουρισμός μπορεί να υποστηριχτεί από τον δήμο Δελφών, το 14% πιστεύει πως μπορεί να υποστηριχτεί από τον δήμο ο λαογραφικός τουρισμός και ακολουθεί ο θρησκευτικός τουρισμός. Παρατηρείται πως ο αρχαιολογικός τουρισμός αποτελεί το όπλο του δήμου Δελφών Το 66% των ερωτηθέντων θεωρούν ποσοστό των τουριστών που επισκέπτεται το Δήμο Δελφών και το 34% δεν το θεωρούν. Το 80% των ερωτηθέντων είναι ικανοποιημένοι η από τις ενέργειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς την προβολή της περιοχής ως πολιτιστικό τουριστικό προορισμό.

Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι τα είδη των εκδηλώσεων και η μορφή τους, που διοργανώνονται από την τοπική αρχή καθώς πολλές από αυτές έχουν δωρεάν είσοδο, ή είναι διαδραστικές, χρήζουν μεγάλης απήχησης στους ντόπιους. Επίσης το επίπεδο αυτών που συμμετέχουν στις εκδηλώσεις εμφανίζεται υψηλό ως πολύ υψηλό.

Γενικά συμπεράσματα από την έρευνα προκύπτουν ως προς τις δράσεις που θα πρέπει να γίνουν για την προώθηση του τουριστικού προϊόντος της περιοχής. Όσον αφορά τη κατεύθυνση που πρέπει να κινηθεί η πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, η πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς και η Επιδίωξη προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού

(τριήμερες αποδράσεις, συνδυασμός με χειμερινό τουρισμό και εξορμήσεις στις ορεινές περιοχές του Δήμου) απαντήθηκαν από το 92,8% του δείγματος της έρευνας. Η δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων φιλοξενίας με παραδοσιακές πινελιές προτιμήθηκε από το 50% των ερωτηθέντων και τα προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης επιλέχθηκαν από το 40% του δείγματος.

Επιπλέον, από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής το οποίο επισκέπτονται συχνότερα οι τουρίστες, είναι το μαντείο των Δελφών, οι χρυσοί της Πυθίας, ο ναός του Απόλλωνα, το θέατρο, το στάδιο και ο θόλος της Αθηνάς Προναίας. Στο ίδιο πλαίσιο, τα κυριότερα μουσεία της περιοχής είναι το αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών καθώς και το λαογραφικό μουσείο της Άμφισσας. Επιπρόσθετα, εξίσου σημαντικά είναι και τα βυζαντικά και μεσαιωνικά μνημεία με σημαντικότερο εκείνο του κάστρου των Σαλώνων και της Καστριώτισσας. Αρκετά γνωστά στο κοινό διατηρητέα κτίρια σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος καθώς και η Μητρόπολη της Άμφισσας ενώ ακολουθούν το Δημαρχείο και το Καποδιστριακό σχολείο Γαλαξιδίου.

Στην προσπάθεια αυτή, αξίζει να σημειωθεί ότι είναι καίριας σημασίας και η ανάλυση των πολιτιστικών διαδρομών, οι οποίες παρέχουν στους τουρίστες χρήσιμες γνώσεις και πληροφορίες για τους σημαντικότερους χώρους. Η συμβολή τους επομένως είναι εξαιρετικά σημαντική για την προώθηση διαφόρων πολιτιστικών δράσεων και τουριστικών προσπαθειών καθώς δίνονται αρκετές λεπτομέρειες για την ανάδειξη βασικών και αξιοσημείωτων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Συμπεραίνουμε λοιπόν τη σημασία που έχει η δυναμική, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά ενός τόπου να μπορούν να παραδίδονται από γενιά σε γενιά, και τα ήθη και τα έθιμα να αναβιώνουν, όχι μόνο μέσα από μουσεία αλλά και διαδραστικά με την συμμετοχή ντόπιων και ξένων. Ο πολιτιστικός πλούτος, υλικός και άυλος των Δελφών, παραμένει διαχρονικός, σημείο αναφοράς τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους ξένους, διατηρώντας τη φήμη του ως «ομφαλός της γης» μέχρι και σήμερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bommelaer, J., 1983. *La construction du temple classique de Delphes*. s.l.: BCH 107.
2. Bommelaer, J.-F., 1996. «*Das Theater*», στο Maas, M. (επιμ.), *Delphi. Orakel am Nabel der Welt*. Karlsruhe ed. s.l.:s.n.
3. Bommelaer, J. & Laroche, D., 1991. *Guide de Delphes*. Paris: Le Site.
4. Camp, W. & Daugherty, T., 2004. *Διαχείριση και Προστασία Φυσικών Πόρων*, ελλ. εκδ.επιμέλεια Κ. Παυλόπουλος. Αθήνα: Ίων.
5. Cook, A. B., 1925. *Zeus : a study in ancient religion*. [Online] Available at: <https://archive.org/details/p2zeusstudyinanc02cookuoft> [Accessed 25 10 2017].
6. Grimal, P., 1991. *Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας*. Θεσσαλονίκη: University studio press.
7. Konsola, D., 1993. *Culture, Environment and Regional Development-Contributions to the 6th Workshop of the Joint Program of Regional Science Studies in Southern Europe (Nauplion –Greece, May 1992)*. Regional Development Institute ed. Athens: s.n.
8. Kotler, P. & Armstrong, G., 2001. *Αρχές Μάρκετινγκ*. Β. Γκιούρδας.
9. Matarasso, F., 1999. *Towards a Local Culture Index. Measuring the cultural vitality of communities*. Comedia, Russell Press ed. Nottingham: s.n.
10. P. Kotler, G. A., 2001. *Αρχές Μάρκετινγκ*. Β. Γκιούρδας.
11. Pedley, J., 2011. *Greek Art and Archaeology*. s.l.:Pearson.
12. Repin, G., 2015. *Delphi*. [Online] Available at: <http://www.pittwateronlinenews.com/delphi-by-george-repin.php> [Accessed 21 12 2017].
13. Rougemont, G., 2013. *Διεθνείς και Διεπιστημονική Επιθεώρηση της Αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας*. [Online] Available at: <http://journals.openedition.org/kernos/2198> [Accessed 28 12 2017].
14. Scott, M., 2014. *Delphi: A History of the Center of the Ancient World*. Unites Kingdom: Princeton University Press.
15. UNEP, 2017. *UNEP*. [Online] [Accessed 09 10 2017].
16. VerMeulen, E., 2012. *The Tholow of Athena Pronaia*. [Online] Available at:

https://www.coastal.edu/intranet/ashes2art/delphi2/marmaria/tholos_temple.html
[Accessed 09 12 2017].

17. www.iefimerida.gr, 2014. *Καρυάτιδες στο Ερέχθειο, τους Δελφούς, την Ελευσίνα, τη Θεσσαλονίκη, την Αμφίπολη -Οι ομοιότητες και οι διαφορές των αγαλμάτων.* [Online]
Available at: www.iefimerida.gr/news/169568/oi-καρυάτιδες-της-αρχαίας-ελλάδας-από-το-ερέχθειο-στην-αμφίπολη-ολες-τα-αγάλματα-που-έχο#ixzz56EsYZoL8
[Accessed 13 12 2017].
18. Α.Αγαπητός, 1871. «Οι Ένδοξοι Έλληνες του 1821, ή Οι Πρωταγωνισταί της Ελλάδος». Πάτρα: Α.Σ. Αγαπητού, .
19. Ανδριτσόπουλος, Γ., 2010. *Στα Σάλωνα φτιάχνουν κουδούνια.* [Online]
Available at: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4587693/?iid=2>
[Accessed 20 12 2017].
20. Αργυρίου, Ν., 2017. *Δελφοί- Η γη του Απόλλωνα.* [Online]
Available at: <http://www.iokh.gr/2017/01/delfh-h-gh-toy-apolona.html>
[Accessed 03 12 2017].
21. Αρώνη, Α., 1994. *Φωκικά Γράμματα*, pp. Εταιρεία Φωκικών Μελετών, Τόμος Δ' – Ε', Αμφισσα.
22. Ασλανίδης, Κ. & Πινάτση, Χ., 2003. Το τέμπλο του ναού Μεταμορφώσεως στην Αμφισσα. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, Τόμος ΚΔ'*, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion/article/viewFile/4221/3996.pdf>, pp. 163-170.
23. Βαλαβάνης, Π. & Κεφαλίδου, Ε., 2017. *Αρχαϊκή αρχιτεκτονική.* <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH552/5.%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82.pdf> ed. s.l.:Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
24. Βαρουτά-Φλώρου, Ε., 2012. *Ο βυζαντινός Ναός του Σωτήρος.* [Online]
Available at: <http://amfissacity.blogspot.gr/2012/08/o.html>
[Accessed 10 12 2017].
25. Βογιατζής, Π., 2015. Δίκαιο και Πολιτική Περιβάλλοντος:Πηγές και Αρχές του Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου. pp. Πάντειο Πανεπιστήμιο, <http://www.ekepek.gr/attachments/article/217/%CE%94%CE%A0%CE%A0%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%C>.

36. Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός, 1993. *Εγκυκλοπαίδεια "ΠΥΡΣΟΣ" Π. Δρανδάκη, λήμματα "βωξίτης", "Ελλάς: Γεωλογία"..* s.l.:s.n.
37. Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού, 2017. *Εθνολογικό & Λαογραφικό Μουσείου Χρισσού.* [Online]
Available at: <https://www.facebook.com/chrisso-museum/>
[Accessed 29 12 2017].
38. Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, 2017. Περιβάλλον-Κλιματική Αλλαγή. pp. <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/periballon-klimatike-allage.html>.
39. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 2016. <https://www.eccd.gr>. [Online]
Available at: <https://www.eccd.gr/el/egkatastaseis/eikoniki-ksenagisi-sto-mouseio-delfikon-eorton/>
[Accessed 22 11 2017].
40. Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, 2017. *European Environment Agency.* [Online]
Available at: <https://www.eea.europa.eu>
[Accessed 03 09 2017].
41. Καμάρα, Α., 2014. *Η λέσχη των Κνιδίων.* [Online]
Available at: <http://www.delphi.diadrasis.net/portals/51/PhotoSiteMnimeia/Lesxi%20knidiwn/lesxikn.jpg>
[Accessed 1 12 2017].
42. Καραδημητρίου, Α., 2002. *Το μαντείο των Δελφών: χρησιμοδοσία – Κείμενα των χρησμών, Ανάλυση της χρησμικής γλώσσας.* Θεσσαλονίκη : Ζήτη.
43. Καραπιπέρης, Δ., 1984. *Ρουμελιώτικη Λαογραφία.* Αθήνα: Καραπιπέρειο Πνευματικό Ίδρυμα.
44. Καρβούνης, Σ. & Γεωργακέλλος, Δ., 2003. *Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη.* Σταμούλης Α.Ε. ed. Αθήνα: s.n.
45. Κατσιγιάννη, Α., 2012. *Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας.* [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=6722
[Accessed 11 12 2017].
46. Καψάλης, Γ., 1970. *Προσωπικότητες της Ρούμελης.* Αθήνα: s.n.
47. ΚΕΜΕΛ, 2015. Βιώσιμη Ανάπτυξη. pp. <https://www.kemel.gr/articles/viosimi-anaptyxi>.
48. Κολοβού, Α., 2015. *Η ζωή, το έργο και ο τραγικός θάνατος του ποιητή Άγγελου Σικελιανού.* [Online]
Available at: http://www.lifo.gr/uploads/image/846779/1982_Angelos_Sikelianos.jpg
[Accessed 21 12 2017].

49. Κολώνια, P., 2002. *Αρχαίο θέατρο Δελφών*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=4932
[Accessed 23 11 2017].
50. Κολώνια, P., 2006. *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών -e-book*. [Online]
Available at: Όλκος- Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση / Τράπεζα EFG
Eurobank Ergasias A.E.
[Accessed 20 12 2017].
51. Κουρμπανά, M., 2012. *Καποδιστριακό σχολείο*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=6974
[Accessed 10 12 2017].
52. Κουτσοκλένη, Γ., 2002. *Φθίνοντα Επαγγέλματα – Ασχολίες γυναικών που ξεχάστηκαν-Παραδοσιακές καλλιέργειες*. Αγίος Γεώργιος Αμφίσσης : s.n.
53. Λουρή-Δενδρινού, E., 2008. *Ο πολιτισμός στη Στρατηγική της Λισσαβόνας. Μεγεθύνσεις: Τα οικονομικά του πολιτισμού*. Διαθέσιμο στο:
<http://www.eu2008.fr/www.culture.gr/war/files/megethinseis.pdf> ed. s.l.:s.n.
54. Μητούλα, P., 2006. *Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Ανασυγκρότηση του Ελληνικού Αστικού Περιβάλλοντος*. Σταμούλης A.E. ed.
Αθήνα: s.n.
55. Μητούλα, P., Αστάρα, O. & Καλδής, Π., 2008. *Βιώσιμη Ανάπτυξη. Έννοιες, Διεθνείς και Ευρωπαϊκές διαστάσεις*. Rosili ed. Αθήνα: s.n.
56. Ντάσιος, Φ., 2008. *Μια φωκική πόλη στις πηγές του Κηφισού, στο Α. Βλαχόπουλος (επιμ.)*. Αθήνα: Αρχαιολογία. Εύβοια και Στερεά Ελλάδα.
57. Όμηρος, 1965. *Οδύσσεια*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
58. Όμηρος, 2015. *Ιλιάδα, Β 523*. s.l.:Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη. μτφ Καζαντζάκη Ν, Κακρίδης Ι..
59. Πανουργιάς, Π., 2012. *Πανουργιάδες - Η Ιστορία μιας Οικογένειας από τα χρονικά της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*. s.l.:Μαργαρίτα Πανουργιά & Έκδόσεις Ίκαρος.
60. Παπαβασιλείου, K., 2015. *Μεταλλευτική Βιομηχανία & Βιώσιμη Ανάπτυξη. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*, p.
<http://users.uoa.gr/~krapavas/OreIndust.pdf>.
61. Παπαδημητρίου, Α. & Αλεξόπουλος, Χ., 2013. *Έργο Ε.Ε. «Δρόμοι του Πανσανία», Πανεπιστήμιο Πατρών - Ο Τάφος του Λοκρού στο Γαλαξίδι*. [Online]
Available at: http://karteria1.blogspot.gr/2017/02/blog-post_448.html
[Accessed 13 12 2017].
62. Παπαλεξανδρής, Λ., 2012. *Εύα Σικελιανού: Η ψυχή των Δελφικών Εορτών*. [Online]

- Available at: http://rakopolio.blogspot.gr/2012/12/blog-post_8.html
[Accessed 28 11 2017].
63. Παπαχατζής, Ν., 2002. *Πανσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βοιωτικά-Φωκικά, Σχόλια Ν. Παπαχατζή*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
 64. Παρτίδα, Έ., 2002β. *Αρχαίο στάδιο Δελφών*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=4927
[Accessed 13 12 2017].
 65. Παρτίδα, Έ., 2002γ. *Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3404
[Accessed 30 11 2017].
 66. Παρτίδα, Έ., 2007. *Μόνιμη Έκθεση Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/4/gh41.jsp?obj_id=3627
[Accessed 10 12 2017].
 67. Παρτίδα, Έ., 2012α. *Αρχαίο γυμνάσιο Δελφών*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5077
[Accessed 13 12 2017].
 68. Παρτίδα, Έ., 2012. *Αρχαιολογικοί χώροι - Δελφοί*. [Online]
Available at: <http://odysseus.culture.gr>
[Accessed http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2507].
 69. Πάσχος, Τ., 2012. *Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών*. [Online]
Available at: <http://4.bp.blogspot.com/-0wEcFy7JYpE/T4hSridcEOI/AAAAAAAAAJ8w/rdbQeLPXMFg/s1600/%CE%9D%CE%B1%CF%8C%CF%82+%CE%91%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1+2.jpg>
[Accessed 21 12 2017].
 70. Παυλογεωργάτος, Γ. & Κωνσταντογλου, Μ., 2004. *Πολιτισμικός τουρισμός: Η περίπτωση της Ελλάδας. Κεφάλαιο στο: Βερνίκος Ν. κ.α. (Επιμ.): Οι πολιτισμικές βιομηχανίες, 59-84..* Εκδόσεις Κριτική. ed. Αθήνα: s.n.
 71. Πανσανίας, 1992. *Άπαντα- Ελλάδος Περιηγήσις - Φωκικά*, 33.3. s.l.:Κάκτος.
 72. Πεντάζου, Β. & Σάρλα, Μ., 1984. *Δελφοί*. s.l.:Γιαννίκος-Καλδής.
 73. Πεντάζου-Σαρλά, Μ., 1995. *Δελφοί, Γιαννίκος Β. - Καλδής Β.*. Γιαννίκος Β. - Καλδής Β. ed. Αθήνα: s.n.
 74. Περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», 2002. Οκτώβριος, p. τεύχος 74.
 75. Πετρόχειλος, Ν. & Ψάλτη, Α., 2011. "ιστορίες πίσω από τα γράμματα" μελετώντας τις επιγραφές των Δελφών.... *Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού - Ι' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων*, p. http://followodysseus.culture.gr/Portals/54/PDFs/Gavala/Iota_Ekpa/IstoriesPisoAPoGrammata.pdf.

76. Πλούταρχος, 1995. *Ηθικά*. σ.λ.:Κάκτος.
77. Πολιτιστικό Ινστιτούτο Ακαδημαϊκών Ερευνών και Μελετών, 2017. *Ησαΐας Σαλώνων*. [Online]
Available at: <https://www.sansimera.gr/biographies/1303>
[Accessed 10 12 2017].
78. Ραπτόπουλος, Σ., 2002α. *Ιερά Οδός*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=4934
[Accessed 13 12 2017].
79. Ραπτόπουλος, Σ., 2002γ. *Ανάθημα του Δαόχου*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=4931
[Accessed 12 12 2017].
80. Ραπτόπουλος, Σ., 2012β. *Κασταλία κρήνη*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=4935
[Accessed 22 12 2017].
81. Ραπτόπουλος, Σ., 2012. *Θησαυρός των Αθηναίων*. [Online]
Available at:
<http://www.archaiologia.gr/blog/photo/%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B1%CF%85%CF%81%CF%8C%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD/>
[Accessed 28 11 2017].
82. Σκορδά, Δ., 2008. *"Ιερά Χώρα" στο Διαλέξεις Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (ΜΚΤ)- Αρχαιολογικές Συμβολές- Τόμος Δ: ΦΩΚΙΔΑ*. σ.λ.:Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.
83. Σκορδά, Δ., 2011. *Στην "Ιεράν Γαν" των Δελφών*.
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/44-5.pdf> ed. σ.λ.:σ.ν.
84. Σκυλογιάννης, Γ., 2008. *Η Νύχτα των Στοιχειών*. Άμφισσα: Δήμος Άμφισσας.
85. Σταθάκη-Κουμάρη, Ρ., Τσαουσάκη, Α. & Χαβιάρρα, Γ., 2013. *Γαλαξίδι «Η πολιτεία – Τα σπίτια» Ροδούλα Σταθάκη- Κουμάρη, Άσπα Γ. Τσαουσάκη, Γωγώ Χαβιάρρα, , άμφισσα 2013, 3η έκδοση*. Γαλαξίδι «Η πολιτεία – Τα σπίτια» Ροδούλα Σταθάκη- Κουμάρη, Άσπα Γ. Τσαουσάκη, Γωγώ Χαβιάρρα, , άμφισσα 2013, 3η έκδοση ed. Άμφισσα: σ.ν.
86. Σταθάκη-Κουμάρη, Ρ., Τσαουσάκη, Α. & Χαβιάρρα, Γ., 2013. *Γαλαξίδι «Η πολιτεία – Τα σπίτια»*. 3η έκδοση ed. Άμφισσα: σ.ν.
87. Τσαρούχα, Α., 2002α. *Λέσχη Κνιδίων*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=11441
[Accessed 21 12 2017].
88. Τσαρούχα, Α., 2002β. *Λιλαία - Πολύδροσο*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2427
[Accessed 23 12 2017].

89. Τσαρούχα, Α., 2008. *Η λατρεία στην Εσπερία Λοκρίδα μέσα από τους μύθους, τις γραπτές πηγές και τις ανασκαφικές μαρτυρίες*. σ.λ.:Διαλέξεις ΜΚΤ- Αρχαιολογικές Συμβόλες - Τόμος Δ: ΦΩΚΙΔΑ, 2017 .
90. Τσαρούχα, Α., 2012. *Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας*. [Online] Available at: http://odysseus.culture.gr/h/1/gh152.jsp?obj_id=3417 [Accessed 11 12 2017].
91. Τσαρούχα, Α., 2012. *Ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς*. [Online] Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1318 [Accessed 13 11 2017].
92. Τσεκούρα, Π., 2010. *Γενικός Σχεδιασμός Ελεύθερων Χώρων και Πιλοτική Εφαρμογή Επαναχρήσης Τεσσάρων Κτιρίων Ιδιοκτησίας Δήμου Άμφισσας*. Άμφισσα: <http://www.harmaina.gr/index.php/2011-04-03-19-04-55>.
93. Τσίτα, Σ., 1956. *Η ρουμελιώτικη Γλώσσα*. Αθήνα: s.n.
94. Τσίτσα, Σ., 1956. *Η Ρουμελιώτικη Γλώσσα*. Ανάτυπον του Περιοδικού "Φθιώτις" ed. Αθήνα: s.n.
95. Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού, 2011. *Αρχαίο Θέατρο Δελφών - Παρελθόν - Παρόν - Μέλλον*. [Online] Available at: Ι' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασσικών Αρχαιοτήτων - Δελφοί
96. Φατούρου, Β., 2015. *Πυθία, χρησμοί και η ιεροτελεστία στο μαντείο των Δελφών*. [Online] Available at: http://mythagogia.blogspot.gr/2015/12/blog-post_22.html [Accessed 20 12 2017].

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. [http://2.bp.blogspot.com, 2014. Ιερό και Μαντείο των Δελφών -Τα μάτια της Ελλάδος και ο σωτήρας της. \[Online\] Available at: <http://2.bp.blogspot.com/-5W8Me4WR0MQ/U2pQwBv9I/AAAAAAAAAavs/4xAaLa81gF4/s1600/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF+-%CE%A4%CE%B1+%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%BF+%CF%8> \[Accessed 28 11 2017\].](http://2.bp.blogspot.com, 2014. Ιερό και Μαντείο των Δελφών -Τα μάτια της Ελλάδος και ο σωτήρας της. [Online] Available at: http://2.bp.blogspot.com/-5W8Me4WR0MQ/U2pQwBv9I/AAAAAAAAAavs/4xAaLa81gF4/s1600/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF+-%CE%A4%CE%B1+%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%BF+%CF%8)
2. [http://4.bp.blogspot.com, 2014. Ιερό και Μαντείο των Δελφών -Τα μάτια της Ελλάδος και ο σωτήρας της. \[Online\] Available at: \[http://4.bp.blogspot.com/-tRun-hkCeXM/U2pNzlhWA5I/AAAAAAAAAvY/L9PX12u_zb8/s1600/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF+-%CE%A4%CE%B1+%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%BF+%CF%8\]\(http://4.bp.blogspot.com/-tRun-hkCeXM/U2pNzlhWA5I/AAAAAAAAAvY/L9PX12u_zb8/s1600/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF+-%CE%A4%CE%B1+%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%BF+%CF%8\) \[Accessed 15 12 2017\].](http://4.bp.blogspot.com, 2014. Ιερό και Μαντείο των Δελφών -Τα μάτια της Ελλάδος και ο σωτήρας της. [Online] Available at: http://4.bp.blogspot.com/-tRun-hkCeXM/U2pNzlhWA5I/AAAAAAAAAvY/L9PX12u_zb8/s1600/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF+-%CE%A4%CE%B1+%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%BF+%CF%8)
3. [http://agiathimia.com, 2015. Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού. \[Online\] Available at: <http://agiathimia.com/%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%87%CF%81/> \[Accessed 10 12 2017\].](http://agiathimia.com, 2015. Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού. [Online] Available at: http://agiathimia.com/%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%87%CF%81/)
4. [http://amfissacity.blogspot.gr, 2009. Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας. \[Online\] Available at: \[http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html\]\(http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html\) \[Accessed 20 12 2017\].](http://amfissacity.blogspot.gr, 2009. Αρχαιολογικό Μουσείο Άμφισσας. [Online] Available at: http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html)
5. [http://amfissacity.blogspot.gr, 2009. Μουσείο της Άμφισσας. \[Online\] Available at: \[http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html\]\(http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html\) \[Accessed 30 11 2017\].](http://amfissacity.blogspot.gr, 2009. Μουσείο της Άμφισσας. [Online] Available at: http://amfissacity.blogspot.gr/2009/10/blog-post_25.html)
6. [http://autochthonesellhnes.blogspot.gr, 2014. Ο χαμένος Ομφαλός των Δελφών. \[Online\] Available at: \[http://2.bp.blogspot.com/-YzPeY_PUmdU/U9Yc-KMPLXI/AAAAAAAAALH4/9JFQBOPGdIs/s1600/7-809a772049.png\]\(http://2.bp.blogspot.com/-YzPeY_PUmdU/U9Yc-KMPLXI/AAAAAAAAALH4/9JFQBOPGdIs/s1600/7-809a772049.png\) \[Accessed 03 12 2017\].](http://autochthonesellhnes.blogspot.gr, 2014. Ο χαμένος Ομφαλός των Δελφών. [Online] Available at: http://2.bp.blogspot.com/-YzPeY_PUmdU/U9Yc-KMPLXI/AAAAAAAAALH4/9JFQBOPGdIs/s1600/7-809a772049.png)
7. [http://galaxidimuseum.gr, 2014. Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου. \[Online\]](http://galaxidimuseum.gr, 2014. Ναυτικό και Ιστορικό Μουσείο Γαλαξειδίου. [Online])

- Available at: <http://galaxidimuseum.gr/istoria.html>
[Accessed 20 10 2017].
8. <http://greekworldhistory>, 2014. *Ο Αρχαιολογικός χώρος των Δελφών*. [Online]
Available at: <http://greekworldhistory.blogspot.gr/2014/06/blog-post.html>
[Accessed 24 10 2017].
 9. <http://habilisii-habilis.blogspot.gr>, 2016. *Σίβυλλες - sibyls*. [Online]
Available at: <http://habilisii-habilis.blogspot.gr/2016/12/sibyls.html>
[Accessed 15 12 2017].
 10. <http://iteanet.blogspot.gr>, 2013. *Εγκαίνια του ιστορικού Μουσείου του Δεσπότη Σαλώνων Ησαΐα στη Δεσφίνα*. [Online]
Available at: http://iteanet.blogspot.gr/2013/07/blog-post_6326.html
[Accessed 30 11 2017].
 11. <http://odysseus.culture.gr>, 2012. *Παλαιό Δημοτικό Σχολείο στο Χρυσό*. [Online]
Available at: http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=20028&era=4&group=5
[Accessed 10 12 2017].
 12. <http://onparnassos.gr>, 2016. *Λαογραφικό Μουσείο Αγόριανης Επτάλοφος (Αγόριανη)*. [Online]
Available at: <http://onparnassos.gr/sites/default/files/mouseio-agorianis-7.jpg>
[Accessed 20 12 2017].
 13. <http://static.panoramio.com>, 2013. *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών*. [Online]
Available at: <http://static.panoramio.com/photos/large/84695923.jpg>
[Accessed 10 12 2017].
 14. <http://static.panoramio.com>, 2015. *Λιμάνι Χηρόλακα, Γαλαξίδι*. [Online]
Available at: <http://static.panoramio.com/photos/large/111117709.jpg>
[Accessed 20 10 2017].
 15. <http://theseus-aegean.blogspot.gr>, 2016. *Δελφοί ο ομφαλός της Γης*. [Online]
Available at: <http://theseus-aegean.blogspot.gr/2016/01/blog-post.html>
[Accessed 30 11 2017].
 16. <http://users.sch.gr>, 2012. *Ελληνικός Πολιτισμός - Ναός του Απόλλωνα, Δελφοί*. [Online]
Available at: http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/naoi/delphi/Naos%20Apollo%20na,%20Delphi.0.htm#%CE%9D%CE%B1%CF%8C%CF%82_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%91%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1_%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%BF%CE%AF
[Accessed 22 10 2017].
 17. <http://vizantinaistorika.blogspot.gr>, 2015. *Ο Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Φωκίδα*. [Online]

- Available at: http://vizantinaistorika.blogspot.gr/2015/07/blog-post_10.html
[Accessed 20 12 2017].
18. <http://web-greece.gr>, 2015. *Γαλαξίδι: «Η ναυτική πολιτεία»*. [Online]
Available at: <http://web-greece.gr/destinations/galaxidi-fokida/>
[Accessed 10 12 2017].
 19. <http://whc.unesco.org>, 1987. <http://whc.unesco.org>. [Online]
Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/393>
[Accessed 28 11 2017].
 20. <http://www.amfissaface.gr>, 2017. *Τον Ιούνιο ξεκινά η αποκατάσταση της Μητρόπολης Άμφισσας*. [Online]
Available at: <http://www.amfissaface.gr/2017/05/11/post-1910/>
[Accessed 11 12 2017].
 21. <http://www.ancienthellas.eu>, 2015. *Δελφοί*. [Online]
Available at: http://www.ancienthellas.eu/2015/01/blog-post_7.html
[Accessed 21 12 2017].
 22. <http://www.archaiologia.gr>, 2012. *Αρχαίο θέατρο Δελφών*. [Online]
Available at:
<http://www.archaiologia.gr/blog/photo/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%B8%CE%AD%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%86%CF%8E%CE%BD/>
[Accessed 20 11 2017].
 23. <http://www.archaiologia.gr>, 2012. *Θησαυρός των Αθηναίων*. [Online]
Available at: http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2012/03/Delfoi_thisavrosAthinaion.jpg
[Accessed 28 11 2017].
 24. <http://www.archaiologia.gr>, 2012. *Το στάδιο των Δελφών*. [Online]
Available at: http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2012/03/Delphi_stadium.jpg
[Accessed 11 12 2017].
 25. <http://www.archaiologia.gr>, 2017. *Το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών*. [Online]
Available at:
<http://www.archaiologia.gr/blog/2017/10/17/%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CE%B9%CE%BF%CF%82-2017-%CE%B1%CF%8D%CE%BE%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%80%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CE%B5-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF/>
[Accessed 12 12 2017].

26. <http://www.aroundparnassos.com>, 2007. *Ιστορία των Δελφών*. [Online]
Available at: <http://www.aroundparnassos.com/delphi-history-gr.html>
[Accessed 08 10 2017].
27. <http://www.artgallery.sa.gov.au>, 1891. <http://www.artgallery.sa.gov.au>. [Online]
Available at: <http://www.artgallery.sa.gov.au/agsa/home/CollectionImages/OL-HQ-0.108.jpg>
[Accessed 12 12 2017].
28. <http://www.athinorama.gr>, 2016. *Τρία νέα μουσεία - Από την Πελοπόννησο και τον Παρνασσό μέχρι την Καλαμπάκα*. [Online]
Available at: <http://www.athinorama.gr/lmnts/articles/2512827/Mouseia1.jpg>
[Accessed 30 11 2017].
29. <http://www.dimosdelfon.gr>, 2014. *Δήμος Δελφών*. [Online]
Available at: <http://www.dimosdelfon.gr/>
[Accessed 9 10 2017].
30. <http://www.eie.gr>, 2002. *Δελφοί, Στοά των Αθηναίων (478 ή μόλις το 456 π.Χ.)*. [Online]
Available at: http://www.eie.gr/archaeologia/gr/02_DELTIA/Stoa_of_the_Athenians.aspx
[Accessed 12 12 2017].
31. <http://www.endelfoisonline.gr>, 2016. *Το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Χρισσού*. [Online]
Available at: http://www.endelfoisonline.gr/wp/wp-content/uploads/1225_palaio-sxoleio-xrissou-laografiko.jpg
[Accessed 12 12 2017].
32. <http://www.faroi.com>, 2015. *Φάρος Ψαρομύτας Σ ΨΑΡΟΜΥΤΑΣ*. [Online]
Available at: http://www.faroi.com/gr/psaromita_gr.htm
[Accessed 12 10 2017].
33. <http://www.fhw.g>, 2014. *Κομητεία Σαλώνων*. [Online]
Available at: http://www.fhw.gr/chronos/projects/fragokratia/gr/webpages/salona_gen.html
[Accessed 08 12 2017].
34. <http://www.fokida.gr>, 2014. *Κουδουνάδικα*. [Online]
Available at: http://www.fokida.gr/site/categories/prefokida/municipalities/Amfissa/diffContent/bio_archeologia/koudounadika.csp
[Accessed 10 11 2017].
35. <http://www.harmaina.gr>, 2011. *Παραδοσιακή Συνοικία "Χάρμαινα", η Συνοικία των Ταμπάκηδων*. [Online]
Available at: <http://www.harmaina.gr/index.php/2011-03-31-17-27-04>
[Accessed 20 12 2017].

36. <http://www.heptapolis.com>, 2016. *http://www.heptapolis.com*. [Online]
Available at: http://www.heptapolis.com/wp-content/uploads/2016/11/reconstruction_of_iliupersis_by_polygnotus-1600x400.jpg
[Accessed 14 12 2017].
37. <http://www.iefimerida.gr>, 2016. *Το θέατρο Φρύνιχος στους Δελφούς*. [Online]
Available at: <http://www.iefimerida.gr/sites/default/files/styles/708x320/public/frynixos708.jpg?itok=ciwRQ3dq>
[Accessed 28 09 2017].
38. <http://www.kastra.eu>, 2012. *Πύργος Λιλαίας*. [Online]
Available at: <http://www.kastra.eu/castlegr.php?kastro=lilaia>
[Accessed 11 11 2017].
39. <http://www.kastra.eu>, n.d. *http://www.kastra.eu*. [Online]
Available at: <http://www.kastra.eu/castlegr.php?kastro=amfisa>
40. <http://www.kastriotissa.gr>, 2015. *Η Καστριώτισσα*. [Online]
Available at: http://www.kastriotissa.gr/pages/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=96&lang=el
[Accessed 10 12 2017].
41. <http://www.pausanias-footsteps.nl>, 2012. *Pausanias Project*. [Online]
Available at: <http://www.pausanias-footsteps.nl/english/delphi-eng.html>
[Accessed 12 12 2017].
42. <http://www.stoxos.gr>, 2016. *http://www.stoxos.gr/2016/04/1896_16.html*.
[Online]
Available at: http://www.stoxos.gr/2016/04/1896_16.html
[Accessed 12 12 2017].
43. <http://www.tanea.gr>, 2010. *Στα Σάλωνα φτιάχνουν κουδούνια*. [Online]
Available at: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4587693/?iid=2>
[Accessed 12 12 2017].
44. <http://www.thetoc.gr>, 2015. *Άγγελος Σικελιανός: Το σπίτι που έζησε με την Εύα Πάλμερ που λάτρεψε*. [Online]
Available at: <http://www.thetoc.gr/politismos/article/aggelos-sikelianos-to-spiti-pou-ezise-me-tin-eua-palmer-pou-latrepse>
[Accessed 30 11 2017].
45. <http://www.thwink.org>, 2014. *The Three Pillars of Sustainability*. [Online]
Available at: <http://www.thwink.org/sustain/glossary/ThreePillarsOfSustainability.htm>
[Accessed 05 09 2017].

46. <http://www.tourismawards.g>, 2017. *Tourism Awards*. [Online]
Available at: Πηγή: <http://www.tourismawards.gr/history/>
[Accessed 18 12 2017].
47. <http://www.travelplorer.gr>, 2007α. *Δημαρχείο Γαλαξειδίου (Γαλαξίδι)*. [Online]
Available at: [http://www.travelplorer.gr/ancient/Δημαρχείο-Γαλαξειδίου-\(Γαλαξίδι\)/monument6972](http://www.travelplorer.gr/ancient/Δημαρχείο-Γαλαξειδίου-(Γαλαξίδι)/monument6972)
[Accessed 12 12 2017].
48. <http://www.travelplorer.gr>, 2007. *Δύο βρύσες στο Χρισσό Παρνασσίδος (Χρισσό)*. [Online]
Available at: [http://http://www.travelplorer.gr/ancient/Δύο-βρύσες-στο-Χρισσό-Παρνασσίδος-\(Χρισσό\)/monument6704](http://http://www.travelplorer.gr/ancient/Δύο-βρύσες-στο-Χρισσό-Παρνασσίδος-(Χρισσό)/monument6704)
[www.travelplorer.gr/ancient/Δύο-βρύσες-στο-Χρισσό-Παρνασσίδος-\(Χρισσό\)/monument6704](http://www.travelplorer.gr/ancient/Δύο-βρύσες-στο-Χρισσό-Παρνασσίδος-(Χρισσό)/monument6704)
[Accessed 12 12 2017].
49. <http://www.visitdelphi.gr>, 2016. *Δελφοί το κέντρο του κόσμου*. [Online]
Available at: <http://www.visitdelphi.gr/index.php/gr/guide/culture>
[Accessed 10 12 2017].
50. <http://www.wondergreece.gr>, 2013. *Γεφύρια Στρόμης*. [Online]
Available at:
http://www.wondergreece.gr/v1/el/Perioxes/N_Fwkidas/Politismos/Mnimeia_Aksiotheata/2530-Gefyria_Stromis
[Accessed 10 12 2017].
51. <http://yf.hellenicnavy.gr>, 2014. *Υπηρεσία Φάρων*. [Online]
Available at: <http://yf.hellenicnavy.gr/index.php/el/>
[Accessed 10 12 2017].
52. <https://el.wikipedia.org>, 2009. *Γιάννης Γκούρας*. [Online]
Available at: https://el.wikipedia.org/wiki/Γιάννης_Γκούρας
[Accessed 20 12 2017].
53. <https://el.wikipedia.org>, 2017. *<https://el.wikipedia.org>*. [Online]
Available at:
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%95%CE%BF%CF%81%CF%84%CE%AD%CF%82
[Accessed 30 12 2017].
54. <https://el.wikipedia.org>, 2017. *Άμφισσα*. [Online]
Available at: <https://el.wikipedia.org/wiki/Άμφισσα>
[Accessed 30 12 2017].
55. <https://el.wikipedia.org>, 2017. *Δήμος Δελφών*. [Online]
Available at: https://el.wikipedia.org/wiki/Δήμος_Δελφών
[Accessed 15 30 2017].

56. <https://el.wikipedia.org>, 2017. *Νομός Φωκίδας*. [Online]
Available at: https://el.wikipedia.org/wiki/Νομός_Φωκίδας
[Accessed 20 11 2017].
57. <https://ellas2.wordpress.com>, 2009. *Το Χάνι της Γραβιάς*. [Online]
Available at: <https://ellas2.wordpress.com/2009/03/17/%CF%84%CE%BF-%CF%87%CE%AC%CE%BD%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CE%AC%CF%82/>
[Accessed 20 12 2017].
58. <https://greece.terrabook.com>, 2010. *Ναυτικό & Ιστορικό Μουσείο Γαλαξιδίου*. [Online]
Available at: <https://greece.terrabook.com/wp-content/uploads/10/naftiko-mouseio-galaxidiou-06.jpg.jpg>
[Accessed 08 11 2017].
59. <https://greece.terrabook.com>, 2015α. *Μουσείο Μάχης στο Χάνι της Γραβιάς*. [Online]
Available at: <https://greece.terrabook.com/el/phocis/page/mouseio-machis-to-chani-tis-gravias/>
[Accessed 12 12 2017].
60. <https://greece.terrabook.com>, 2015. *Επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας*. [Online]
Available at: <https://greece.terrabook.com/phocis/page/episkopos-salonon-isaias/>
[Accessed 12 12 2017].
61. <https://greece.terrabook.com>, 2015. *Λαογραφικό Μουσείο Άμφισσας*. [Online]
Available at: <https://greece.terrabook.com/phocis/page/laografiko-mouseio-amfissas/>
[Accessed 20 11 2017].
62. <https://greece.terrabook.com>, 2015. *Μητρόπολη Άμφισσας*. [Online]
Available at: <https://greece.terrabook.com/el/phocis/page/mitropoli-amfissas/>
[Accessed 10 12 2017].
63. <https://i.ytimg.com>, 2016. *Εθνικό Λαογραφικό Μουσείο Χριστού ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΡΙΣΤΟΥ*. [Online]
Available at: <https://i.ytimg.com/vi/gSQFltUq0zM/maxresdefault.jpg>
[Accessed 08 12 2017].
64. <https://i.ytimg.com>, 2017. *Δελφικά Παραγέσματα*. [Online]
Available at: <https://i.ytimg.com/vi/DgBsU0HUS24/hqdefault.jpg>
[Accessed 10 11 2017].
65. <https://olympia.gr>, 2012. *Τα Δελφικά παραγέσματα*. [Online]
Available at: <https://olympia.gr/2012/11/14/%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%C>

E%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/
[Accessed 20 11 2017].

66. <https://olympia.gr>, 2014. *Η ίδρυση του μαντείου των Δελφών*. [Online] Available at: <https://olympia.gr/2014/02/13/%CE%B7-%CE%AF%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%86%CF%8E%CE%BD/> [Accessed 09 10 2017].
67. <https://skolix216.wordpress.com>, 2015. *Ελληνικοί Πολεμικοί Χοροί, από τα «βάθη» της Ιστορίας*. [Online] Available at: <https://skolix216.wordpress.com/2015/10/08/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CF%87%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%AF-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B1-%CE%B2%CE%AC%CE%B8/> [Accessed 22 09 2017].
68. <https://www.exploring-greece.gr>, 2014. *Ναυτικό Ιστορικό Μουσείο*. [Online] Available at: https://www.exploring-greece.gr/el/show/37955/:ttd/NAFTIKO-ISTORIKO-MUSSIO#.WnnNM6hl_IU [Accessed 10 12 2017].
69. <https://www.gtp.gr>, 2017. *Αρχαιολογικός χώρος Δελφών*. [Online] Available at: <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=14630&lng=1> [Accessed 12 12 2017].
70. <https://www.maxmag.g>, 2017. *Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών: Ταξίδι πολιτισμού στον «ομφαλό της γης»*. [Online] Available at: <https://www.maxmag.gr/politismos/mousia/archeologiko-mousio-delfon-taxidi-politismou-ston-omfalo-tis-gis/> [Accessed 10 12 2017].
71. <https://www.sakketosaggelos.gr>, 2013. *Ιστορικό και Δημοσιογραφικό Αρχείο του Σακκέτου Άγγλου*. [Online] Available at: [https://www.sakketosaggelos.gr/Images/Uploaded/image008\(290\).jpg](https://www.sakketosaggelos.gr/Images/Uploaded/image008(290).jpg) [Accessed 28 10 2017].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
HAROKOPIO UNIVERSITY

Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας.

ΠΜΣ: «Βιώσιμη Ανάπτυξη»

«Η συμβολή του Πολιτισμού στην Τοπική

Ανάπτυξη:

Η περίπτωση του Δήμου Δελφών»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΜ. ΧΑΛΙΟΡΗΣ

(Α.Μ.: 2165113)

A/A: _____

Ημερομηνία συμπλήρωσης: ____/____/____

Το ερωτηματολόγιο διανέμεται στο πλαίσιο της διπλωματικής μελέτης με θέμα «**Η συμβολή του Πολιτισμού στην Τοπική Ανάπτυξη: Η περίπτωση του Δήμου Δελφών**». Το ερωτηματολόγιο είναι ΑΝΩΝΥΜΟ και τα στοιχεία που θα προκύψουν είναι απολύτως εμπιστευτικά.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία.

Με εκτίμηση,

Κωνσταντίνος Εμμανουήλ Χαλιορής,

Μεταπτυχιακός Φοιτητής Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας.

ΠΜΣ: «Βιώσιμη Ανάπτυξη»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ:

1) Ηλικία: _____ ετών

2) Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

3) Μορφωτικό επίπεδο:

- ☐ Δημοτικό
- ☐ Γυμνάσιο
- ☐ Λύκειο
- ☐ Πτυχίο ΙΕΚ (Δημόσιο ή Ιδιωτικό)
- ☐ Πτυχίο ΤΕΙ
- ☐ Πτυχίο ΑΕΙ
- ☐ Μεταπτυχιακό δίπλωμα

- ☐ Διδακτορικό δίπλωμα

4) Οικογενειακή κατάσταση:

- ☐ Άγαμος, -η
- ☐ Έγγαμος, -η
- ☐ Διαζευγμένος, -η
- ☐ Χήρος, -α
- ☐ Εν διαστάσει
- ☐ Σε συμβίωση

5) Αριθμός μελών οικογενείας:_____

6)Υπάρχουν τέκνα στην οικογένεια:

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

7) Αριθμός τέκνων:_____

8) Ηλικία των τέκνων: _____

9) Ποιό είναι το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα σε ευρώ κατά προσέγγιση:

- ☐ <5000
- ☐ 5001 – 10000
- ☐ 10001 – 15000
- ☐ 15001 – 20000
- ☐ 20001 – 25000
- ☐ 25001 – 30000
- ☐ 30001 – 35000
- ☐ 35001 – 40000
- ☐ >40001

10) Ποιο από τα παρακάτω αποτελεί την κύρια επαγγελματική σας δραστηριότητα;

- ☐ Δημόσιος υπάλληλος
- ☐ Ιδιωτικός υπάλληλος
- ☐ Ελεύθερος επαγγελματίας
- ☐ Οικιακά
- ☐ Συνταξιούχος
- ☐ Αγρότης

- ☐ Άνεργος
- ☐ Φοιτητής

11) Τόπος Μόνιμης Διαμονής:

- ☐ Δήμος Δελφών
- ☐ Άλλο

12) Εάν δεν είστε δημότης του Δήμου Δελφών, πόσο συχνά επισκέπτεστε την περιοχή:

- ☐ Καθημερινά
- ☐ Λίγες φορές την εβδομάδα
- ☐ Σαββατοκύριακα, αργίες και διακοπές
- ☐ Σπάνια
- ☐ Είναι η πρώτη φορά

13) Εάν δεν είστε δημότης του Δήμου Δελφών, για ποιο λόγο βρίσκεστε στο Δήμο Δελφών:

- ☐ Εργάζομαι, επαγγελματικοί λόγοι
- ☐ Επισκέπτομαι οικογένεια ή φίλους
- ☐ Τουρισμός
- ☐ Άλλο

14) Θα προτείνατε τον Δήμο Δελφών ως προορισμό;

- ☐ Οπωσδήποτε ναι
- ☐ Ναι, γιατί όχι
- ☐ Μάλλον όχι
- ☐ Οπωσδήποτε όχι

15) Για ποιον από τους παρακάτω λόγους θα προτείνατε το Δήμο Δελφών ως προορισμό:

- ☐ Πολιτιστική κληρονομιά
- ☐ Φυσική ομορφιά
- ☐ Εναλλακτικές μορφές τουρισμού
- ☐ Οικονομικές τιμές
- ☐ Μικρή σχετικά απόσταση από Αθήνα

16) Γνωρίζετε τα παρακάτω μνημεία του Δήμου Δελφών

- ☐ Παραδοσιακός οικισμός Χάρμαινας

- ☐ Αρχαιολογική Συλλογή Γαλαξειδίου
- ☐ Αρχαιολογικός χώρος Λίλαιας
- ☐ Ιστορικό καφέ «Πανελλήνιον»
- ☐ Την εικαστική κληρονομιά του Σπύρου Παπαλουκά στην πόλη της Αμφισσας.

17) Έχετε επισκεφθεί κάποιο από τα μνημεία του Δήμου Δελφών;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

18) Αν ναι, ποιά, ονοματίστε:_____

19) Αν όχι, για ποιο λόγο;

- ☐ Δεν τα θεωρώ ενδιαφέροντα
- ☐ Δεν τα γνωρίζω
- ☐ Δεν έτυχε ακόμη, αλλά σκοπεύω να τα επισκεφθώ

20) Έχετε παραβρεθεί σε κάποια πολιτιστική εκδήλωση του Δήμου Δελφών;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

21) Αν ναι, ποιά, ονοματίστε:_____

22) Αν όχι, για ποιους λόγους:

- ☐ Δεν τις θεωρώ ενδιαφέρουσες
- ☐ Δεν τις γνωρίζω
- ☐ Δεν έτυχε ακόμη, αλλά σκοπεύω να τις επισκεφθώ.

23) Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες πραγματοποιείται στον ελεύθερο χρόνο σας;

- ☐ Επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους
- ☐ Περίπατοι
- ☐ Αθλητισμός -Σπορ
- ☐ Παρακολούθηση πολιτιστικών εκδηλώσεων
- ☐ Κυνήγι
- ☐ Άλλο

24) Θεωρείτε ότι οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Δελφών:

- ☐ Αυξάνουν την τουριστική κίνηση της περιοχής
- ☐ Είναι αρκετά οργανωμένες
- ☐ Φέρνουν τους κατοίκους της περιοχής πιο κοντά
- ☐ Έχουν επαρκή προσέλευση επισκεπτών
- ☐ Παρουσιάζουν ποικιλία δραστηριοτήτων

25) Θεωρείτε πως ο Δήμος Δελφών αποτελεί μία από τις περιοχές της Ελλάδας που έχει σημαντική πολιτιστική κληρονομιά;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

26) Ποια κατηγορία τουρισμού θεωρείτε εφικτή για το Δήμο μας;

- ☐ Εσωτερικός Τουρισμός (Έλληνες τουρίστες)
- ☐ Εξωτερικός Τουρισμός (από άλλη χώρα)
- ☐ Εποχιακός Τουρισμός
- ☐ Τουρισμός καθ' όλη τη διάρκεια του έτους
- ☐ Μαζικός Τουρισμός
- ☐ Εναλλακτικός Τουρισμός

27) Ποιες από τις παρακάτω κατηγορίες Πολιτιστικού Τουρισμού, μπορούν να υποστηριχτούν κατά την γνώμη σας από το Δήμο Δελφών;

- ☐ Αρχαιολογικός τουρισμός
- ☐ Θρησκευτικός τουρισμός
- ☐ Λαογραφικός τουρισμός
- ☐ Γαστρονομικός τουρισμός
- ☐ Μεταλλευτικός τουρισμός

28) Θεωρείτε ικανοποιητικό το ποσοστό των τουριστών που επισκέπτεται το Δήμο Δελφών;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

29) Είστε ικανοποιημένος/-η από τις ενέργειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς την προβολή της περιοχής ως πολιτιστικό τουριστικό προορισμό;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

30) Προς ποια κατεύθυνση πιστεύετε πως πρέπει να κινηθεί η πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής;

- ☐ Πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς
- ☐ Δημιουργία σύγχρονων εγκαταστάσεων φιλοξενίας, με παραδοσιακές πινελιές (πέτρινα, ξύλινα, τζάκι)
- ☐ Προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης
- ☐ Επιδίωξη προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού (τριήμερες αποδράσεις, συνδυασμός με χειμερινό τουρισμό και εξορμήσεις στις ορεινές περιοχές του Δήμου).